

Strafrechtelijke opsporing en vervolging  
van vrouwelijke genitale vermindering



# **Strafrechtelijke opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking**

*De Franse praktijk*

J.F. NIJBOER  
N.M.D. VAN DER AA  
T.M.D. BURUMA

Boom Juridische uitgevers  
Den Haag  
2010

Omslagontwerp: Primo!Studio, Den Haag  
Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

© 2010 WODC, Ministerie van Justitie/Boom Juridische uitgevers

*Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.*

*Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, [www.reprorecht.nl](http://www.reprorecht.nl)). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiwerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, [www.cedar.nl/pro](http://www.cedar.nl/pro)).*

*No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.*

ISBN 978-90-8974-317-6

NUR 824

[www.bju.nl](http://www.bju.nl)

## WOORD VOORAF

Dit boek bevat de verslaglegging van een onderzoek naar de Franse strafrechtelijke praktijk. Centraal staat daarin de opsporing en vervolging in zaken van vrouwenbesnijdenis (meisjesbesnijdenis). Anders gezegd: in deze uitgave wordt niet uitvoerig ingegaan op historische, culturele en religieuze aspecten van dit oeroude, van oorsprong Afrikaanse, fenomeen, maar gaat het vooral om de manier waarin binnen Frankrijk het strafrecht een rol speelt. Het gaat dan om gevallen van verminking (*mutilation*), waarbij enerzijds daders (de snijdsters), anderzijds naaste betrokkenen (ouders) als medeplichtigen kunnen worden aangemerkt.

Door allerlei demografische factoren (migratie) is de vrouwelijke genitale verminking ook meer in beeld gekomen in Europa. Er bestaan veel misverstanden over. Maar de associaties met de islam zijn misplaatst. In Afrika komt deze traditionele vorm van mishandeling even goed voor bij joodse en christelijke groepen. Een van de ingrijpendste vormen van vrouwelijke genitale verminking, de zogeheten *infibulatie*, waarbij sprake is van het verwijderen van de clitoris en de kleine schaamlippen en het aan elkaar naaien van de grote schaamlippen, is waarschijnlijk Oud-Egyptisch. Deze vorm van besnijdenis wordt daarom ook wel de *faraonische* besnijdenis genoemd.

In Nederland is, net als elders in Europa, vrouwelijke genitale verminking strafbaar (zware mishandeling) en vervolgbaar (art. 5 en 5a Wetboek van Strafrecht). Dat laatste geldt ook als de fysieke handelingen buiten Nederland plaats hebben gehad en de Nederlandse rechtsmacht strekt zich ook uit over medeplichtigen (veelal de ouders). Alleen komt het in de praktijk van de opsporing en vervolging nauwelijks tot activiteit van betekenis. Volgens diverse, uiteenlopende, bronnen zou de Franse strafrechtelijke overheid actiever zijn op dit gebied.

Het onderwerp vrouwelijke genitale verminking is geleidelijk steeds hoger op de maatschappelijke en politieke agenda terechtgekomen. In dat verband kwam er ook meer aandacht voor de relatieve inactiviteit van het strafrechtelijk bedrijf in Nederland. Dit was de aanleiding voor de Minister van Justitie om (rechtsvergelijkend) onderzoek te laten doen naar de Franse praktijk. Daartoe is opdracht verleend aan de Universiteit Leiden.

Het onderzoek, dat bestond uit het bestuderen van dossiers in Franse strafzaken (die veelal tot veroordelingen hebben geleid) en het houden van interviews met Franse betrokkenen (artsen, juristen, wetenschappers), is uitgevoerd in de tweede helft van 2009 en het begin van 2010. De onderzoekers hebben in hun werk ondersteuning gekregen van een toegewijde begeleidingscommissie (de samenstelling is te vinden in de bijlagen). De drie onderzoekers hebben de taken als volgt verdeeld: Neyah van der Aa heeft zich vooral beziggehouden met het archiefonderzoek in Frankrijk (dossiers) en met de interviews, Tamara Buruma heeft het accent gelegd op de literatuurstudie en op de methodologische kant van het werk. Hans Nijboer had de algemene wetenschappelijke leiding en is verder actief betrokken geweest bij de interviews in Frankrijk. De tekst van het verslag en daarmee ook de tekst van dit boek is het gezamenlijke product van de drie onderzoekers.

De tekst van het boek is inhoudelijk gelijk aan het verslag van het desbetreffende onderzoek. Dat verslag heeft ook een gelijkluide titel. Het is in mei 2010 ingediend bij het Ministerie van Justitie/Wetenschappelijk Onderzoeken Documentatiecentrum (WODC), dat eerder ook de opdracht tot het onderzoek had verstrekt.

De onderzoekers danken het Ministerie van Justitie (WODC) voor de licentie om de onderzoeksresultaten ook in boekvorm uit te geven.

Leiden/Wassenaar (NIAS), juni 2010

Hans Nijboer

# INHOUD

OVERZICHT FIGUREN EN SCHEMA'S	13
LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN MET HUN BETEKENISSEN	15
SAMENVATTING	17
ABSTRACT	27
RÉSUMÉ	35
INLEIDING	
1        INLEIDING	47
1.1    Aanleiding voor het onderzoek	47
1.2    Doelstelling en probleemstelling	50
1.3    Gebruikte methode en enige methodische opmerkingen	51
1.3.1  Regio	51
1.3.2  Dossieronderzoek	53
1.3.3  Interviews	55
1.3.4  Quasi-experiment	56
1.3.5  Gecombineerde analyse	57
1.4    Beperkingen van het onderzoek	58
DEEL I    CONTEXTEN	
2        DE SOCIAAL-CULTURELE CONTEXT VAN HET ONDERZOEK	63
2.1    Inleiding	63
2.2    Beleid, macht, gezag en <i>autorité</i>	63
2.2.1  Geen functioneel equivalent voor 'beleid' in Frankrijk	63
2.2.2  Recht en praktijk als contrast	64
2.2.3  Macht, gezag en <i>autorité</i>	65
2.3    Enkele sociaal-culturele achtergronden van vrouwelijke genitale vermindering	67
2.3.1  Prevalentie van vrouwelijke genitale vermindering	67
2.3.2  Typologie van vrouwelijke genitale vermindering	73
2.3.3  Enkele culturele achtergronden van vrouwelijke genitale vermindering	74

<b>3</b>	<b>HET BESTUURLIJKE EN JURIDISCHE KADER VAN DE FRANSE STRAFRECHTSPrAKTIJK</b>	
<b>3.1</b>	Inleiding	77
<b>3.2</b>	Bestuurlijke lagen en instanties in Frankrijk	77
<b>3.3</b>	Materieel strafrecht	79
<b>3.3.1</b>	Inleiding	79
<b>3.3.2</b>	Bijzonder deel	79
<b>3.3.3</b>	Algemeen deel	81
<b>3.3.3.1</b>	Rechtsmacht	81
<b>3.3.3.2</b>	Poging en voorbereiding	82
<b>3.3.3.3</b>	Deelneming	84
<b>3.3.3.4</b>	Verjaring	85
<b>3.3.3.5</b>	Penitentiair recht	85
<b>3.4</b>	Formeel strafrecht	86
<b>3.4.1</b>	De voorfase voor de opsporing	87
<b>3.4.2</b>	Opsporing	88
<b>3.4.3</b>	Vervolgingsbeslissing	89
<b>3.4.4</b>	<i>Instruction/Gerechtelijk vooronderzoek</i>	90
<b>3.4.5</b>	Berechting bij het <i>tribunal correctionnel</i>	94
<b>3.4.6</b>	Berechting bij het <i>cour d'assises</i>	95
<b>3.4.7</b>	De <i>partie civile</i>	96
<b>3.5</b>	Beroepsgeheim en meldplicht	98
<b>3.6</b>	Jeugdgezondheidszorg	99
<b>3.6.1</b>	Meldingen	100
<b>3.7</b>	Civielrechtelijke functionarissen	102

## DEEL II DE FRANSE PRAKTIJK

<b>4</b>	<b>DE MELDING VAN VROUWELIJKE GENITALE VERMINKING</b>	105
<b>4.1</b>	Inleiding	105
<b>4.2</b>	Slachtoffers en familieleden	107
<b>4.3</b>	De ontdekking van vrouwelijke genitale vermindering tijdens een opsporingsonderzoek	110
<b>4.4</b>	Artsen en andere hulpverleners	112
<b>4.4.1</b>	Nederlandse hulpverlening	113
<b>4.4.2</b>	Artsen bij de PMI's	114
<b>4.4.3</b>	Vrij gevestigde artsen	117
<b>4.4.4</b>	Forensische artsen	117
<b>4.4.5</b>	Gynaecologen	118
<b>4.4.6</b>	Spoedeisende hulp artsen en lijkshouwers	118
<b>4.4.7</b>	Scholen	118
<b>4.5</b>	Doorgestuurde meldingen	120
<b>4.6</b>	Slachtofferorganisaties	120
<b>4.7</b>	Tussenconclusie	121

5	OPSPORING EN VERVOLGING	123
5.1	Inleiding	123
5.2	Het opsporingsonderzoek	123
5.3	De vervolgingsbeslissing	126
5.4	Afwijkende gevallen	128
5.4.1	Een overleden slachtoffer	128
5.4.2	Snijdsters	129
5.4.3	Zaken die voortvloeien uit de snijdsterzaken	129
5.5	Tussencoconclusie	130
6	HET GERECHTELJK VOORONDERZOEK ( <i>INSTRUCTION</i> ) EN DE EINDBESLISSING VAN DE <i>JUGE D'INSTRUCTION</i>	133
6.1	Inleiding	133
6.2	Het gerechtelijk vooronderzoek in 'standaardzaken' van vrouwelijke genitale vermindering	133
6.3	Het gerechtelijk vooronderzoek in afwijkende gevallen	135
6.4	De eindbeslissing van de <i>juge d'instruction</i>	136
6.5	Tussencoconclusie	137
7	BERECHTING	139
7.1	Inleiding	139
7.2	Vaststelling van vrouwelijke genitale vermindering	139
7.3	De procedure voor het <i>tribunal correctionnel</i>	140
7.4	De procedure voor het <i>cour d'assises</i>	140
7.4.1	Vrijspraak	141
7.5	Culturele verweren	141
7.6	Straftoemeting	142
7.7	Schadevergoeding	143
7.8	Impact	143
7.9	Besluit	144
DEEL III ANALYSE		
8	DE FRANSE STRAFRECHTELijke AANPAK VAN Vrouwelijke GENITALE VERMINKING	149
8.1	Gecombineerde analyse van de Franse praktijk	149
8.2	Standaardcasus	150
8.3	Mogelijke bijkomende omstandigheden	155
8.3.1	Er is concrete informatie gekomen over een snijdster	155
8.3.2	De snijdster is opgepakt in een andere zaak	157
8.3.3	Slachtoffers en familieleden die zaken melden	157
8.3.4	'Externe' meldingen	158

8.3.5	De vrouwelijke genitale vermissing is uitgevoerd in het buitenland	158
8.3.6	Het slachtoffer weigert forensisch medisch onderzoek	159
8.3.7	Oudere slachtoffers	159
8.3.8	Medische complicaties kort na de ingreep	159
8.3.9	Medische complicaties op de langere termijn	160
8.3.10	Een slachtoffer overlijdt ten gevolge van de genitale vermissing	160
8.4	De verhouding tussen het aantal meldingen en de slagingskans	161
8.5	De swot-analyse als analytisch hulpmiddel	161
8.6	<i>Strengths</i>	163
8.6.1	Factoren	164
8.6.2	Analyse	165
8.7	<i>Weaknesses</i>	166
8.7.1	Factoren	166
8.7.2	Analyse	167
8.8	<i>Opportunities</i>	168
8.8.1	Factoren	168
8.8.2	Analyse	169
8.9	<i>Threats</i>	171
8.9.1	Factoren	171
8.9.2	Analyse	171
8.10	Besluit	172
9	CONCRETE HANDVATTEN VOOR DE NEDERLANDSE PRAKTIJK	173
9.1	Ontdekking en melding	173
9.1.1	Preventieve strafrechtelijke aanpak	173
9.1.2	Ontdekking	174
9.1.3	Melding	176
9.2	Opsporing	177
9.3	Vervolging en gerechtelijk vooronderzoek	178
9.3.1	Snijdsterzaken	179
9.4	Berechting	179
10	BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAGEN	181
10.1	In hoeverre is in Frankrijk sprake van een succesvolle opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing?	181
10.2	Welke omstandigheden leiden in Frankrijk tot (de start van) de opsporing van de zaken van vrouwelijke genitale vermissing?	184

10.3	Welke omstandigheden leiden in Frankrijk tot (de start van) de vervolging van de zaken van vrouwelijke genitale verminking?	185
10.4	Hoe is in Frankrijk de strafrechtelijke opsporing en vervolging uitgevoerd van de zaken van vrouwelijke genitale verminking die hebben geleid tot een strafrechtelijke procedure?	185
10.5	Welk bewijsmateriaal was bij deze zaken min of meer op voorhand beschikbaar en welk bewijsmateriaal is het gevolg van (intensieve) opsporing?	186
10.6	Hoeveel en welk bewijsmateriaal is benodigd om in Frankrijk te komen tot een veroordeling wegens vrouwelijke genitale verminking?	186
10.7	In hoeverre speelde het forensisch bewijsmateriaal van vrouwelijke genitale verminking een rol in de zaken die hebben geleid tot een veroordeling?	187
10.8	Hoe is in deze zaken (de ernst van) het delict en het bewijs gepresenteerd aan de rechter?	187
10.9	Welke omstandigheden heeft de rechter of jury betrokken bij zijn oordeel om vrij te spreken of te veroordelen?	188
10.10	Welke knelpunten en sterke punten zijn er te constateren bij de strafrechtelijke opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking in Frankrijk?	188
10.11	Welke lessen zijn er uit de Franse praktijk te trekken voor een effectieve strafrechtelijke opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking in Nederland?	189
10.12	Welke elementen van opsporing en vervolging uit Frankrijk zijn (op korte of langere termijn) evenzeer in Nederland toepasbaar?	190
10.13	Conclusie	191
<b>BIBLIOGRAFIE</b>		195
<b>BIJLAGEN</b>		201
Bijlage 1: Samenstelling begeleidingscommissie		201
Bijlage 2: Gesprekspartners		202
Bijlage 3: Prevalentiecijfers en bevolkingsgroepen		204
Bijlage 4: De bestuurlijke indeling, strafrechtelijke organisatie en instanties van de jeugd (gezondheids)zorg van Frankrijk		207
Bijlage 5: Overzicht dossiers		217



# OVERZICHT FIGUREN EN SCHEMA'S

## FIGUREN

Figuur 1	Prevalentie van vrouwelijke genitale vermindering in Afrika	71
Figuur 2	Voormalige Franse koloniën in Afrika	71
Figuur 3	Taartdiagram veroordelingen naar type melding	107
Figuur 4	Taartdiagram zaken naar type melding	107
Figuur 5*	Immigranten in Île-de-France	205
Figuur 6*	Bestuurlijke kaart Île-de-France	206
Figuur 7*	Kaart van de Franse rechterlijke organisatie tot 1 januari 2011	213
Figuur 8*	Kaart van de Franse rechterlijke organisatie vanaf 1 januari 2011	214
Figuur 9*	Taartdiagram herkomst veroordeelden	220

## SCHEMA'S

Schema 1	De fasen van het strafproces in Frankrijk	97
Schema 2	Verloop opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermindering	145
Schema 3	Beïnvloedingsfactoren gecombineerde analyse	150
Schema 4	Uitstroomschema van het totaal aantal vrouwelijke genitale verminderingen tot melding in standaardzaken	153
Schema 5	Uitstroomschema van melding tot veroordeling voor vrouwelijke genitale vermindering na een originele melding	156
Schema 6*	Snijdsterzaken en daaruit volgende zaken	221

## BOXEN

Box 1	De tweede Greou-zaak	109
Box 2	De eerste Keita-zaak	111

## TABELLEN

Tabel 1	SWOT-analyse	163
---------	--------------	-----

\* Deze figuren en schema's bevinden zich in de bijlagen.



## **LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN MET HUN BETEKENISSEN**

AMK	Advies- en Meldpunt Kindermishandeling
A.S.E.	Service de l'aide sociale à l'enfance
BIG	Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg
BW	Burgerlijk wetboek
CAMS	Commission pour l'Abolition des Mutilations Sexuelles
CP	Code Pénal
CPP	Code de Procédure Pénale
C.R.I.P.	Cellule de recueil des informations préoccupantes
GAMS	Groupement femmes pour l'Abolition des Mutilations Sexuelles
INED	Institut national d'études démographiques
INSEE	Institut national de la statistique et des études économiques
KNMG	Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst
OM	Openbaar Ministerie
PMI	Protection Maternelle et Infantile
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities & Threats
U.M.J.	Urgences Médico-Judiciaire
VGV	Vrouwelijke Genitale Verminking
WHO	World Health Organisation
WJz	Wet op de Jeugdzorg



## **SAMENVATTING**

In dit rapport liggen de resultaten besloten van een onderzoek naar de strafrechtelijke opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing (VGV). In dit onderzoek staat de Franse praktijk centraal, overigens wel in vergelijkend perspectief, bezien vanuit Nederland. Doel van het onderzoek was om de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV te analyseren en hieruit lessen te trekken. Het onderzoek is in 2009 en begin 2010 uitgevoerd door onderzoekers van het Instituut voor strafrecht en criminologie van de Universiteit Leiden, in opdracht van het Ministerie van Justitie (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

### **AANLEIDING VOOR DIT ONDERZOEK**

VGV is een eeuwenoud, van oorsprong Afrikaans, gebruik waarbij niet-medisch geïndiceerde veranderingen worden aangebracht aan de genitaliën van meisjes en vrouwen. Strafrechtelijk is VGV naar Nederlands recht te kwalificeren als een vorm van (zware) mishandeling, die ook in Nederland vervolgbaar is als deze buiten Nederland wordt gepleegd door een Nederlander of een duurzaam in Nederland verblijvende vreemdeling. De preventie en represie van VGV staat de laatste tijd internationaal en ook in de Nederlandse politiek hoog op de agenda. Binnen deze aanpak wordt het voor een effectieve bestrijding van VGV noodzakelijk geacht dat gevallen van VGV worden opgespoord en vervolgd. In Nederland is echter, voor zover bekend, tot nu toe geen veroordeling ter zake van VGV uitgesproken. In eerder onderzoek en door de politiek is de indruk gewekt dat VGV in Frankrijk actief en daardoor ook “succesvoller” dan in Nederland wordt opgespoord en vervolgd. Frankrijk leent zich derhalve voor nader onderzoek naar de praktijk van opsporing en vervolging van VGV. Met “succes” wordt in dit onderzoek overigens bedoeld dat een zaak van VGV tot een strafrechtelijke veroordeling heeft geleid. Dit moet niet worden verward met (het succes van) de aanpak van het probleem van VGV in het algemeen of de succesvolle ‘aanpak’ – in bredere zin – van een gezin waarbinnen vermissing van een of meer dochter(s) is geschied.

## VERLOOP VAN HET ONDERZOEK

Het overgrote deel van de Franse bevolking dat afkomstig is uit zogeheten risicolanden, woont in Parijs en omgeving. Er zijn bovendien in Frankrijk nauwelijks strafzaken aangaande VGV bekend van buiten Parijs en omgeving. Het lijkt er dan ook sterk op dat wanneer er wordt gesproken over de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV, men doelt op de strafrechtelijke aanpak in de regio Parijs. Het onderhavige onderzoek is dan ook uitgevoerd in het territoriale rechtsgebied van de *cour d'appel* van Parijs. Voor het onderzoek zijn de beschikbare dossiers van zaken omtrent VGV in dit gebied onderzocht en is er gesproken met artsen, magistraten en andere betrokkenen bij de strafrechtelijke aanpak van VGV. Er zijn 31 strafzaken geanalyseerd, welke tot 88 veroordelingen hebben geleid. In totaal zijn in heel Frankrijk 42 strafzaken ter zake van VGV gedocumenteerd.

## SWOT-ANALYSE

Om de Franse praktijk van opsporing en vervolging van VGV te kunnen beoordelen is in hoofdstuk 8 een SWOT-analyse gemaakt, waarin de sterke (*strengths*) en zwakke (*weaknesses*) punten van de Franse strafrechtelijke aanpak zijn opgenomen, alsmede de externe mogelijkheden (*opportunities*) en gevaren (*threats*) voor de strafrechtelijke aanpak.

### *Strengths:*

- De relatief grote dichtheid en intensiteit van het medisch onderzoek onder kinderen en de ruime mogelijkheid voor artsen om VGV te melden.
- De lage bewijsstandaard en het ontbreken van bewijsminima. Feitelijk is één belastende verklaring (van de verdachte of van iemand anders) al genoeg voor een veroordeling.
- De algemene publieke bekendheid met VGV en de brede erkenning dat VGV moet worden afgekeurd en bestraft.
- De uitgebreide mogelijkheden van de *juge d'instruction* (onderzoeksrechter) om dwangmiddelen in te zetten en aan een uitvoerig onderzoek leiding te geven. In een tweetal grote zaken die bekend zijn geworden als de snijdsterzaken heeft dit geleid tot een grote hoeveelheid ontdekkingen van VGV en de veroordeling van de snijdsters voor vele besnijdenissen.

### *Weaknesses:*

- Het reactieve karakter van de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV. Daarmee wordt zowel gedoeld op het feit dat er uitsluitend onderzoek plaatsvindt naar aanleiding van een melding van een reeds gepleegde vermindering, als op het reactieve karakter van dit onderzoek, waarbij men erg afhankelijk van de ouders is.

- Het gebrek aan geïntegreerd beleid om de strafrechtelijke aanpak binnen een breder kader te plaatsen.
- De disbalans in aantallen veroordelingen van moeders en vaders, welke niet helemaal in overeenstemming lijkt met de daadwerkelijke betrokkenheid van enerzijds moeders en anderzijds vaders.

*Opportunities:*

- De relatief grote aantallen inwoners uit risicogebieden. Daarmee is de *prevalentie* van VGV vermoedelijk vrij hoog. Bovendien kan dit voor meer ervaring bij artsen zorgen.
- De mogelijkheid om ook buiten het kader van medisch onderzoek gevallen van VGV te ontdekken.
- Het actiever trachten slachtoffers zover te krijgen aangifte te doen. Met name gynaecologen en forensische artsen ontdekken nog al eens een vermissing, die zij zelf niet mogen melden omdat het slachtoffer immiddels meerderjarig is.

*Threats:*

- Ouders en snijdsters weten beter hoe de strafrechtelijke aanpak werkt en hoe ze die kunnen frustreren. De verschillende fasen van de Franse aanpak zijn immers voor een groot gedeelte afhankelijk van de ouders.
- Magistraten en artsen verliezen het vertrouwen in de strafrechtelijke aanpak als gevolg van de grote kans dat een melding niet tot een veroordeling leidt. Hierdoor daalt op termijn de meldingsbereidheid van artsen mogelijk nog verder.
- De scheiding tussen het strafrechtelijke systeem en preventie en hulpverlening. Hoewel er altijd een risico is dat een strafrechtelijke aanpak van VGV en hulpverlening elkaar doorkruisen, is dit risico veel groter als er geen onderling overleg wordt gevoerd.

## INRICHTING VAN DE PRAKTIJK VAN OPSPORING EN VERVOLGING

Ten aanzien van de inrichting van opsporing en vervolging van VGV geldt dat deze voornamelijk een reactief karakter heeft. Intensieve opsporing en de inzet van bijzondere opsporingsmethoden vindt alleen plaats wanneer concrete bruikbare informatie over een snijdster bekend is geworden. In zaken waarin geen aanwijzing over een snijdster is gekregen wordt volstaan met het horen van de ouders en het laten verifiëren van de, al voor de melding door een arts vastgestelde, genitale vermissing bij het slachtoffer. Levert dit niets op, dan zal het onderzoek worden gestaakt.

In de hoofdstukken 4 tot en met 7 is de praktijk van opsporing en vervolging uitgebreid beschreven, wat in hoofdstuk 8 (naast de SWOT-analyse) heeft geleid tot een theoretisch schema waarin de verschillende obstakels op de weg tot de veroordeling zijn weergegeven. Hier volgt een korte samenvatting van de verschillende fasen van ontdekking, melding, opsporing, vervolging en berechting van zaken van VGV.

Vanuit een preventief oogpunt zou het wenselijk zijn om ouders of de snijdster te kunnen vervolgen voordat de VGV is voltooid. In de Franse praktijk komt dit echter eigenlijk niet voor, een strafrechtelijke melding van VGV betreft altijd een voltooide besnijdenis. PMI-artsen, die kinderen tot hun zevende levensjaar regelmatig lichamelijk controleren en daarnaast als huisarts voor kinderen fungeren, hebben de meeste van deze meldingen gedaan. Toch wordt uiteindelijk maar een klein gedeelte van alle gevallen van VGV ontdekt en gemeld. Na een melding wordt door de *procureur de la République* een politiedienst aangewezen om een opsporingsonderzoek te starten, waarin zelden meer gebeurt dan het verhoren van de ouders en het door een forensische arts laten onderzoeken van alle meisjes uit het gezin. Komt er uit dit initiële onderzoek geen belastende informatie over de ouders of een snijdster naar voren, dan houdt het strafrechtelijke traject op. Is er een belastende verklaring over (één van) de ouders, dan wordt een gerechtelijk vooronderzoek geopend, waarin zelden nieuwe feiten boven tafel komen. Na dit gerechtelijk vooronderzoek worden ouders over wie belastend is verklaard in de regel veroordeeld. Is er tijdens het opsporingsonderzoek informatie over een snijdster gekomen, dan wordt er actiever onderzoek gedaan, en worden na de opening van het gerechtelijk onderzoek bijzondere opsporingsmiddelen ingezet als de telefoontap. In twee beruchte zaken (de "snijdsterzaken") zijn adressenboekjes met namen van ouders van besneden meisjes gevonden bij de snijdsters. Deze wijze van ontdekking van ouders heeft uiteindelijk meer dan de helft van de veroordelingen opgeleverd.

Het Franse strafrechtelijk systeem kent een civiele partij (*partie civile*) met een veel volwaardiger procespositie dan in Nederland. Dit kan het slachtoffer zijn, maar ook een organisatie die bepaalde belangen verdedigt. Zo zijn er verschillende organisaties die opkomen voor slachtoffers van VGV. Deze civiele partijen kunnen vrijwel alles doen wat de *procureur* en de verdediging kunnen gedurende het gerechtelijk vooronderzoek (*instruction*) en de terechtzitting. Vaak leveren de slachtofferorganisaties bijvoorbeeld deskundigen op het gebied van VGV. Ook kan een civiele partij een schadevergoeding eisen.

## BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

In hoofdstuk 10 zijn de onderzoeksvragen en overkoepelende probleemstelling beantwoord.

*In hoeverre is in Frankrijk sprake van een succesvolle opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking?*

Er kan niet onverkort worden volgehouden dat er sprake is van een succesvollere praktijk van opsporing en vervolging in Frankrijk dan in Nederland, aangezien het Franse ‘succes’ zich beperkt tot de regio in en rond Parijs. Daarnaast kan ook voor deze regio betwijfeld worden of er sprake is van een succesvollere praktijk van opsporing en vervolging dan in Nederland, nu het grotere aantal veroordelingen niet het resultaat lijkt te zijn van een succesvollere opsporings- en vervolgingspraktijk, maar veeleer van het relatief en absoluut grotere aantal gevallen van VGV dat bij de strafrechtelijke autoriteiten wordt gemeld.

*Welke omstandigheden leiden in Frankrijk tot (de start van) de opsporing van de zaken van vrouwelijke genitale verminking?*

Verreweg de meeste veroordelingen voor gevallen van VGV zijn het gevolg van eerdere (op andere personen gerichte) opsporingsonderzoeken. Wanneer gekeken wordt naar opsporingsonderzoeken die zijn gestart op basis van originele meldingen, steekt de melding door een PMI-arts met kop en schouders boven de rest uit. Toch blijkt ook bij de controle door PMI's slechts een klein deel van de besnijdenissen te worden ontdekt. Deze ontdekkingen worden ook nog eens lang niet allemaal gemeld aan de *procureur de la République*. Verder kunnen ook op andere wijzen gevallen van VGV aan het licht komen, maar hierbij is sprake van een hoog ‘toevalstreffer’-karakter. Komt er een melding van VGV bij de *procureur de la République* binnen, dan wordt er altijd een opsporingsonderzoek ingesteld.

*Welke omstandigheden leiden in Frankrijk tot (de start van) de vervolging van de zaken van vrouwelijke genitale verminking?*

Behoudens uitzonderlijke omstandigheden wordt een verdachte van VGV alleen vervolgd op basis van een belastende verklaring van de verdachte zelf of van een getuige. Dit is anders indien informatie naar voren is gekomen over een snijdster.

*Hoe is in Frankrijk de strafrechtelijke opsporing en vervolging uitgevoerd van de zaken van vrouwelijke genitale vermindering die hebben geleid tot een strafrechtelijke procedure?*

In algemene zin is de opsporing en het gerechtelijk vooronderzoek te kenmerken als erg reactief. Is er concrete bruikbare informatie over een snijdster verkregen, dan is dit anders en wordt actief gerechercheerd.

*Welk bewijsmateriaal was bij deze zaken min of meer op voorhand beschikbaar en welk bewijsmateriaal is het gevolg van (intensieve) opsporing?*

In vrijwel alle zaken staat reeds vast dat de VGV daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. De opsporing concentreert zich vrijwel volledig op het vinden van de betrokkenen en het bewijzen van deze betrokkenheid. Wanneer geen snijdster in beeld is, zal de opsporing zich concentreren op het verkrijgen van een belastende verklaring tegen de ouders.

*Hoeveel en welk bewijsmateriaal is benodigd om in Frankrijk te komen tot een veroordeling wegens vrouwelijke genitale vermindering?*

Frankrijk kent een vrij bewijsstelsel. Voor een veroordeling is voldoende dat het rechterlijk college of twee derde van de jury overtuigd is van de schuld van de verdachte. Er worden dus geen eisen gesteld aan de bewijsconstructie of het aantal bewijsmiddelen. In algemene zin kan gezegd worden dat er voldoende bewijs is voor een veroordeling als er een belastende verklaring over de verdachte is en een rapport van een forensisch arts waarin de VGV is vastgesteld.

*In hoeverre speelde het forensisch bewijsmateriaal van vrouwelijke genitale vermindering een rol in de zaken die hebben geleid tot een veroordeling?*

In alle zaken vindt forensisch onderzoek plaats, vaak meermalen. Forensisch (medisch) bewijsmateriaal lijkt een vereiste om te komen tot een veroordeling. Het verkrijgen van medewerking voor dit onderzoek wordt niet ervaren als een groot probleem.

*Hoe is in deze zaken (de ernst van) het delict en het bewijs gepresenteerd aan de rechter?*

Het presenteren van het bewijs is in het Franse strafproces niet aan vaste vormen gebonden, hoewel al het bewijs dat aan een veroordeling ten grondslag wordt gelegd, ter zitting moet worden besproken. Bij zaken voor het *tribunal correctionnel* wordt het bewijs grotendeels gepresenteerd doordat ter zitting stukken uit het dossier worden voorlezen en getuigen en de verdachte worden ondervraagd. Bij een assisenprocedure wordt niet volstaan met het voorlezen van de stukken maar worden alle betrokkenen (getuigen, deskundigen) nogmaals ter zitting gehoord. In zaken van VGV is door de verdediging en de partie(s) civile(s) veel gebruikgemaakt van de mogelijkheid om getuigen en deskundigen op het gebied van VGV te laten horen.

---

*Welke omstandigheden heeft de rechter of jury betrokken bij zijn oordeel om vrij te spreken of te veroordelen?*

Zoals eerder gezegd, is er voldoende bewijs voor een veroordeling als er een belastende verklaring over de verdachte is en een rapport van een forensisch arts waarin de VGV is vastgesteld. De beslissing te veroordelen hoeft de rechter niet te motiveren, bij een uitspraak van het *cour d'assises* gebeurt dit dus ook niet. Verder lijkt de culturele achtergrond van het delict nog wel een rol te spelen bij de straftoemeting, maar niet bij de vraag of de verdachte schuldig is aan het misdrijf waarvan hij wordt verdacht.

*Welke knelpunten en sterke punten zijn er te constateren bij de strafrechtelijke opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking in Frankrijk?*

De onderzoekers hebben deze vraag van zodanig belang gevonden, dat een aparte SWOT-analyse van de Franse praktijk is gemaakt (zie hiervoor). Er is uiteraard een nauw verband tussen de verschillende sterke en zwakke plekken en de kansen en bedreigingen van het systeem.

*Welke lessen zijn er uit de Franse praktijk te trekken voor een effectieve strafrechtelijke opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking in Nederland?*

In hoofdstuk 9 zijn enige concrete handvatten voor de Nederlandse strafrechtelijke aanpak van VGV gegeven. Mede gebaseerd op die handvatten zijn de volgende algemene lessen getrokken.

- In Frankrijk doen artsen relatief gemakkelijk (genitaal) onderzoek bij kinderen, zonder hiervoor uitgebreid toestemming te vragen aan de ouders. Ook Nederlandse artsen hebben waarschijnlijk voldoende gezag bij ouders om dit onderzoek uit te kunnen voeren, maar maken daar momenteel nog geen gebruik van.
- De meeste meldingen van VGV die in Frankrijk tot vervolging leidden, kwamen van artsen die een voltooide VGV hadden geconstateerd. Om het aantal meldingen in Nederland te vergroten zou binnen de voorlichting aan artsen meer aandacht kunnen worden besteed aan de constatering van een voltooide VGV en de melding daarvan via het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling aan de strafrechtelijke autoriteiten.
- Waarschijnlijk is het minder moeilijk (in het vooronderzoek) vast te stellen dat sprake is van VGV dan nu wordt gedacht. Franse forensisch artsen geven aan dat het, na enige training, niet moeilijk is om te constateren dat sprake is van VGV, in ieder geval waar het typen VGV betreft waarbij iets is weggesneden. Verder blijkt de gevreesde weigering van forensisch onderzoek door ouders in Frankrijk niet of nauwelijks te spelen.
- Het verdient aanbeveling om sterk in te zetten op het vinden van een snijdster. Is de snijdster eenmaal gevonden dan loont het, gelet op de Franse

ervaring, om bijzondere opsporingsmethoden in te zetten om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen. Dit kan leiden tot een sneeuwbaleffect waardoor een groot aantal zaken wordt ontdekt. In Frankrijk zijn op deze wijze verreweg de meeste veroordelingen tot stand gekomen. Bovendien hebben de snijdsterzaken in Frankrijk een essentiële rol gespeeld bij het onder de aandacht van professionals en het grote publiek brengen van het schadelijke van VGV en het belang van strafrechtelijk optreden.

- Het algehele, dus niet tot het strafrecht beperkte, Nederlandse beleid tegen VGV is meer geïntegreerd dan de Franse aanpak van VGV. De onderzoekers verwachten dan ook dat Nederland, gebaseerd op het eigen beleid, eigen wegen zou kunnen inslaan bij het vergroten van de succeskans van de strafrechtelijke aanpak. Dan denken zij bijvoorbeeld aan de mogelijkheden meldingen van andere professionals dan artsen (zoals schoolpersoneel, sociaal werkers en jeugdzorg) om te zetten in een succesvolle vervolging.

*Welke elementen van opsporing en vervolging uit Frankrijk zijn (op korte of langere termijn) evenzeer in Nederland toepasbaar?*

De Franse situatie is niet een-op-een te vertalen naar het Nederlandse systeem, reden waarom het rechtstreeks toepassen van elementen uit die situatie niet mogelijk is. Overigens wordt hier nogmaals opgemerkt dat de onderzoekers er niet van overtuigd zijn dat het Franse systeem van opsporing en vervolging veel beter met een melding van VGV omgaat dan dit in Nederland het geval zou zijn.

## **CONCLUSIE**

*In hoeverre is of was in Frankrijk sprake van een succesvollere praktijk van opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermindering dan in Nederland, hoe is deze ingericht en kan hieruit lering worden getrokken voor de Nederlandse praktijk?*

Er kan niet onverkort volgehouden worden dat er in Frankrijk sprake is van een succesvollere praktijk van opsporing en vervolging van VGV dan in Nederland. De in Nederland bestaande indruk dat Frankrijk op het gebied van opsporing en vervolging van VGV moet worden gezien als gidsland verdient dus in ieder geval bijstelling. De opsporing en vervolging van VGV heeft in Frankrijk veelal een reactief karakter en intensieve opsporing vindt alleen plaats wanneer een snijdster in beeld is.

Voor de Nederlandse praktijk kunnen vooral lessen worden getrokken uit de fase van ontdekking en melding. De grote rol van artsen lijkt hierbij doorslaggevend. Deze rol is in Frankrijk in twee opzichten groter dan in Nederland. Ten eerste worden kinderen regelmatiger lichamelijk onderzocht, ook

genitaal. Daarnaast vindt dit onderzoek plaats door artsen van één instantie (het *PMI*) in plaats van door verschillende soorten artsen van verschillende instanties. Ten tweede hebben artsen in Frankrijk meer mogelijkheden om VGV te melden aan (en samen te werken met) strafrechtelijke autoriteiten dan de Nederlandse artsen.

Verder pleiten de onderzoekers voor een relatief grote inspanning van opsporingsinstanties om snijdsters te vinden. Meer in het algemeen menen de onderzoekers dat er mogelijkheden zijn voor het Nederlandse opsporingsapparaat om meer actief op te treden dan de Franse opsporings- en vervolgingsinstanties doen.

Tot slot willen de onderzoekers benadrukken dat Frankrijk weliswaar meer veroordelingen voor VGV kent, maar dat de aanpak van VGV in Nederland veel meer geïntegreerd is en daarmee in sommige opzichten juist voorloopt op de Franse praktijk.



## **ABSTRACT**

This report contains the findings of a study into the criminal investigation and prosecution of female genital mutilation (FGM). The study centres on French practice, although in a comparative perspective, viewed from the Netherlands. The purpose of the study was to analyse and draw lessons from the French criminal prosecution of FGM. The study – as commissioned by the Dutch Ministry of Justice (Scientific Research and Documentation Centre) – was conducted during the second half of 2009 and the first half of 2010 by researchers of the Institute of Criminal Law & Criminology at Leiden University.

## **REASON FOR THIS STUDY**

FGM is an age-old custom, of African origin, during which non-medically indicated changes are made to the genitalia of girls and women. Under Dutch criminal law, FGM is classified as a form of aggravated battery that can also be prosecuted in the Netherlands if it is committed outside that country by a Dutch person or a foreign national with permanent residence in the Netherlands. The prevention and repression of FGM has recently been high on the international and Dutch political agenda. Within this approach, it is deemed necessary to investigate and prosecute cases of FGM in order to effectively combat it. However, to the best of our knowledge, no conviction has been handed down to date for FGM in the Netherlands. Earlier research and policy suggest that FGM is actively and therefore more ‘successfully’ investigated and prosecuted in France than in the Netherlands. As such, France lends itself to further research into the practice of investigating and prosecuting FGM. ‘Success’ within the context of this study means that a case of FGM has led to a criminal conviction. This must not be confused with the success of approaching the problem of FGM in general or the successful ‘tackling’ – in the broader sense – of a family within which one or more daughters have been mutilated.

## **COURSE OF THE STUDY**

Most of the French population originating from so-called risk countries live in Paris and the surrounding areas. Furthermore, hardly any French criminal

cases relating to FGM are known outside Paris and the surrounding areas. There is therefore a strong indication that any reference to the French criminal prosecution of FGM actually means criminal prosecution in the Paris region. The study was therefore conducted in the territorial jurisdiction of the Paris *cour d'appel*. The available FGM case files in this area were examined and doctors, magistrates and other parties involved in the criminal prosecution of FGM were interviewed for the purpose of the study. 31 criminal cases were analysed, which cases have led to 88 convictions. A total of 42 criminal cases relating to FGM have been documented in the whole of France.

## SWOT ANALYSIS

Chapter 8 contains a SWOT analysis, which includes the strengths, weaknesses opportunities and threats relating to French criminal prosecution in order to be able to assess the French practice of investigating and prosecuting FGM.

### *Strengths:*

- the relatively large density and intensity of medical examinations among children and the wide opportunity for doctors to report FGM;
- the low standard of proof and lack of requirements for corroboration. In practice, an incriminating statement (by the accused or a third person) suffices for a conviction;
- the general public awareness of FGM and the broad acknowledgement that FGM must be condemned and punished;
- the extensive opportunities for the *juge d'instruction* (examining magistrate) to make inquiries, using coercive measures if necessary, and to head an extensive investigation. In two major cases – known as the *exciseuse* cases – this has led to the large-scale discovery of FGM and the conviction of the *exciseuses* for numerous excisions.

### *Weaknesses:*

- the reactive nature of the French criminal prosecution of FGM. This refers both to the fact that investigation only takes place following the report of a completed mutilation and the reactive nature of this investigation, in which success is strongly dependant on the parents;
- the lack of an integrated policy to place criminal prosecution within a broader context;
- the imbalance in the number of convictions of mothers and fathers, which does not seem to completely correspond to the actual involvement of mothers on the one hand and fathers on the other.

*Opportunities:*

- the relatively large number of inhabitants from risk areas, where the prevalence of FGM is probably fairly high. This can also lead to more experience among doctors;
- the possibility of also discovering FGM cases outside the context of a medical examination;
- actively trying to get victims to come forward and press charges, since it sometimes happens that gynaecologists and forensic medical examiners, in particular, discover a mutilation which they cannot report themselves because of the age of the victim.

*Threats:*

- parents and *exciseuses* are becoming more familiar with how criminal prosecution works and how they can thwart the process. After all, the various phases of the French approach depend to a large extent on the parents;
- magistrates and doctors lose faith in criminal prosecution because of the significant likelihood that reporting FGM will not lead to a conviction. As such, the willingness of doctors to report FGM may eventually decrease even further;
- the division between the criminal law system and prevention and assistance. Although there is always a risk that criminally prosecuting FGM and providing assistance will thwart each other, this risk is even greater if there is no joint consultation.

## THE ORGANISATION OF THE PRACTICE OF INVESTIGATION AND PROSECUTION

The organisation of the investigation and prosecution of FGM is mainly reactive in nature. Intensive investigation and the use of intrusive methods of investigation only take place when specific and useful information about an *exciseuse* comes to light. In cases where there is no indication as to the identity of an *exciseuse*, the process is limited to interviewing the parents and verifying the genital mutilation of the victim as determined by a doctor before it was reported. If this does not produce any evidence, the investigation is halted.

The practice of investigation and prosecution is described in detail in Chapters 4 to 7, leading in Chapter 8 (in addition to the SWOT analysis) to a theoretical diagram depicting the various obstacles on the way to a conviction. This is followed by a brief summary of the various phases of discovering, reporting, investigating, prosecuting and trying FGM cases.

From a preventative perspective, it would be desirable to be able to prosecute parents or the *exciseuse* before the FGM is completed. This does not actually happen in French practice, however, since reporting FGM as an offence always relates to a completed excision. PMI doctors, who carry out regular physical check-ups on children until they are seven and also act as general practitioners for children, have reported most of these cases. Nevertheless, only a small proportion of all FGM cases are actually discovered and reported. Once reported, the *procureur de la République* designates a specialised police service to initiate an investigation, which seldom involves more than interviewing the parents and having a forensic medical examiner examine all the girls in the family. The criminal law process is suspended if no incriminating information about the parents or an *exciseuse* is forthcoming from the initial investigation. If there is an incriminating statement about one or both of the parents, a preliminary judicial investigation is opened, which seldom unveils new facts. As a rule, the parents referred to in the incriminating statement are convicted after this preliminary judicial investigation. If information about an *exciseuse* comes to light during the investigation, more active inquiries follow and intrusive methods of investigation, such as telephone tapping, are used after the preliminary judicial investigation is opened. In two infamous cases (the "*exciseuse* cases"), address books with the names of the excised girls were found at the *exciseuses*. This method of finding the parents ultimately led to more than half of the convictions.

The French criminal law system has a civil party (*partie civile*) with a far stronger procedural position than in the Netherlands. The civil party may be the victim, or an organisation which defends specific interests. As such, there are various organisations that stand up for victims of FGM. These civil parties can do practically everything that the public prosecutor (*procureur de la République*) and defence can do during the preliminary judicial investigation (*instruction*) and the trial. For instance, victim organisations often provide experts in the area of FGM. A civil party can also claim compensation.

## ANSWERS TO THE RESEARCH QUESTIONS

The research questions and overarching problem are answered in Chapter 10.

*To what extent is the French practice of investigation and prosecution of female genital mutilation successful?*

It cannot be unreservedly maintained that the practice of investigation and prosecution is more successful in France than in the Netherlands, since the French 'success' is limited to the region in and around Paris. There is also some doubt as to whether the practice of investigation and prosecution in this

region is more successful than in the Netherlands as the greater number of convictions does not seem to be the result of a more successful practice, but rather of the relatively and absolutely greater number of FGM cases that are reported to the prosecuting authorities.

*Which circumstances lead to the opening of an investigation into cases of female genital mutilation in France?*

By far the majority of convictions for FGM cases are the result of earlier investigations (aimed at other people). If one looks at investigations initiated on the basis of original reports, reports by a *PMI* doctor rank head and shoulders above the rest. Nevertheless, only a small proportion of excisions are discovered during checkups by *PMIs*. These discoveries are also far from all being reported to the *procureur de la République*. FGM cases can also come to light in other ways, but this is strongly characterised as being by 'stroke of luck'. If a case of FGM is reported to the *procureur de la République*, the matter is always investigated.

*Which circumstances lead to the initiation of a prosecution of cases of female genital mutilation in France?*

Other than in exceptional circumstances, a person suspected of FGM is only prosecuted on the basis of his or her incriminating statement or an incriminating witness statement. The situation differs if information comes to light about an *exciseuse*.

*How are female genital mutilation cases that have led to criminal proceedings investigated and prosecuted in France?*

Generally, the investigation and preliminary judicial investigation can be characterised as very reactive. This differs and active investigation follows if specific and useful information is obtained about an *exciseuse*.

*In these cases, which evidence was available before the start of the investigation and which evidence was the result of intensive or other investigation?*

In practically all cases, it is already an established fact when the investigation starts that FGM has actually taken place. The investigation focuses almost entirely on finding those involved and proving their involvement. If no *exciseuse* is identified, the investigation will focus on obtaining an incriminating statement against the parents.

*How much and which evidence is necessary to obtain a conviction for female genital mutilation in France?*

France has a system of free proof. For the purpose of a conviction, it suffices for the court or two-thirds of the jury to be convinced of the accused's guilt. In other words, no requirements are laid down for the presentation or

corroboration of evidence. Generally, it may be stated that there is sufficient evidence for a conviction if there is an incriminating statement about the accused and a report from a forensic medical examiner confirming the FGM.

*To what extent has forensic evidence of female genital mutilation played a role in cases that have led to a conviction?*

Forensic examination takes place in all cases, frequently more than once. Forensic medical or other evidence seems to be a requirement for a conviction. Obtaining cooperation for this examination has not proved to be very problematic.

*How is the offence, the seriousness of the offence and the evidence presented to the court in these cases?*

The presentation of evidence is not subject to any strict format in French criminal procedure, although all the evidence that is put forward to support a conviction must be discussed at the trial. In cases before the *tribunal correctional*, the evidence is mostly presented by reading out documents from the case file during the trial and witnesses and the accused are interviewed. Assize proceedings are not confined to reading out the documents and all the parties involved (witnesses, experts, etc.) are examined again at the trial. In FGM cases, the defence and *partie(s) civile(s)* often make use of the possibility to examine witnesses and experts in the area of FGM.

*Which circumstances do the court or jury take into account in their verdict to acquit or convict?*

As stated above, there is sufficient evidence for a conviction if there is an incriminating statement about the accused and a report from a forensic medical examiner confirming the FGM. The court does not have to motivate its decision to convict and this therefore does not happen in case of a *cour d'assises* ruling. The cultural background of the offence also still appears to play a role in sentencing, but not in the question of whether the accused is guilty of the suspected offence.

*Which strengths and weaknesses are to be observed in the criminal investigation and prosecution of female genital mutilation in France?*

The researchers considered this question to be so important that a separate SWOT analysis of the French practice was carried out (see above). There is obviously a very close connection between the various strengths and weaknesses and the opportunities and threats of the system.

---

*Which lessons can be drawn from the French system for the effective criminal investigation and prosecution of female genital mutilation in the Netherlands?*

Some specific pointers for the Dutch prosecution of FGM are provided in Chapter 9. The following general lessons are drawn, based in part on those pointers:

- it is relatively uncomplicated for doctors in France to examine children, including a genital examination, without having to request detailed consent from parents. Dutch doctors probably also have sufficient standing among parents to be able to carry out this examination, but do not currently make use of it;
- most reports of FGM in France that lead to conviction, originate from doctors who have discovered a completed FGM. In order to increase the number of reports in the Netherlands, more attention can be spent on educating doctors how to detect and then report a completed FGM to the prosecuting authorities via the Child Abuse Counselling and Reporting Centre (AMK);
- it is probably less difficult (in the preliminary inquiry) to establish FGM than is currently thought. French forensic medical examiners indicate that it is not difficult, after some training, to conclude FGM has taken place, at least in those types of FGM in which something is excised. Furthermore, the fear that parents would refuse consent for forensic examinations has hardly materialised in France;
- concerted efforts to find an *exciseuse* merits recommendation. Based on the French experience, it is worthwhile using intrusive methods of investigation once the *exciseuse* is found to obtain as much information as possible. This can lead to a snowball effect, uncovering a large number of cases. By far the majority of convictions in France have come about in this way. The *exciseuse* cases in France have moreover played an essential role in bringing the harmfulness of FGM and the importance of prosecution under the attention of professionals and the wider public;
- the general Dutch policy against FGM (i.e. not limited to criminal law) is more integrated than the French approach to FGM. The researchers accordingly expect that the Netherlands, based on its own policy, would be able to make its own headway in increasing the chances of successful prosecution. They believe consideration could be given, for instance, to the possibilities of converting reports from professionals other than doctors (such as school staff, social workers and youth care workers) into a successful prosecution.

*Which elements of investigation and prosecution from France are also applicable (in the short or long term) in the Netherlands?*

The French situation does not translate literally to the Dutch system and so the direct application of elements from that situation is not possible. It is moreover noted again here that the researchers are not convinced that the French system

of investigation and prosecution is more effective in dealing with a report of FGM than would be the case in the Netherlands.

## CONCLUSION

*To what extent does or did France have a more successful practice of investigating and prosecuting female genital mutilation than the Netherlands, how is this organised and how can lessons be drawn from this for Dutch practice?*

It cannot be unreservedly maintained that France has a more successful practice of investigating and prosecuting FGM than the Netherlands. The prevailing impression in the Netherlands that France ought to be seen as the benchmark for investigating and prosecuting FGM therefore needs to be adjusted in any case. The investigation and prosecution of FGM in France is mostly reactive in nature and intensive investigation only takes place if the identity of the *exciseuse* is known.

Lessons for Dutch practice can mainly be taken from the discovery and reporting phase. The major role of doctors appears to be decisive in this regard. This role is greater in France than in the Netherlands in two ways. Firstly, children in France undergo more regular physical examinations, including of their genitalia. In addition, they are examined by doctors from one agency (the *PMI*), instead of various types of doctors from different agencies. Secondly, doctors in France have more opportunities to report FGM and work together with the prosecuting authorities than their Dutch counterparts.

The researchers further call for a relatively concerted effort by investigating agencies to find *exciseuses*. From a more general perspective, the researchers believe that there are opportunities for the Dutch investigative authorities to adopt a more active approach than the French investigative and prosecuting authorities.

Lastly, the researchers wish to emphasise that although France has a higher conviction rate for FGM, the approach to FGM in the Netherlands is far more integrated and, as such, is more advanced than French practice in some respects.

## RÉSUMÉ

Le présent rapport contient les conclusions d'une étude portant sur l'investigation et la poursuite pénales en matière de mutilations sexuelles féminines (MSF). La pratique française occupe une place centrale dans ladite étude, bien que placée dans une perspective comparative avec la situation aux Pays-Bas. L'objectif de l'étude était d'analyser l'approche pénale adoptée par la France en matière de MSF et d'en tirer des conclusions. L'étude a été menée en 2009 et au début 2010 par des chercheurs de l'Institut des sciences criminelles de l'Université de Leyde (Pays-Bas), à la demande du Ministère néerlandais de la Justice (Centre de recherche et de documentation scientifique).

### MOTIF DE L'ÉTUDE

Les mutilations sexuelles féminines (MSF) sont une tradition ancestrale d'origine africaine visant à altérer pour des raisons non médicales les organes génitaux des jeunes filles et des femmes. En droit pénal néerlandais, les MSF peuvent être qualifiées de forme d'atteinte (grave) à l'intégrité de la personne et peuvent également faire l'objet de poursuites aux Pays-Bas si ces actes ont été infligés hors des Pays-Bas par un ressortissant néerlandais ou par un étranger résidant habituellement sur le territoire néerlandais. La prévention et la répression des MSF sont récemment devenues une priorité aussi bien internationale qu'au niveau de la politique néerlandaise. Dans le cadre de cette approche, la phase d'investigation et de poursuite des cas de MSF est jugée nécessaire afin de lutter efficacement contre ce fléau. Cependant, aux Pays-Bas, aucune condamnation n'a, pour autant que nous sachions, encore été prononcée dans une affaire de MSF. Des études précédentes et les opinions de responsables politiques donnent l'impression qu'il existe en France une politique active d'investigation et de poursuite en matière de MSF qui par conséquent donne de 'meilleurs résultats' qu'aux Pays-Bas. La France se prête donc à une étude plus approfondie sur les pratiques d'investigation et de poursuite en matière de MSF. Par 'meilleurs résultats', nous entendons dans la présente étude le fait qu'une affaire de MSF ait conduit à une condamnation pénale, ce qu'il ne faut pas confondre avec les mesures (efficaces) prises pour lutter contre le problème des MSF en général ou avec les 'mesures' – dans un sens plus large – concernant une famille dans laquelle une ou plusieurs fille(s) a/ont été victime(s) de mutilations.

## DÉROULEMENT DE L'ÉTUDE

La plus grande partie de la population française originaire des pays dits à risques vit à Paris et dans la région parisienne. En France, pratiquement aucune affaire pénale en matière de MSF n'a eu lieu en dehors de Paris et sa région. Par conséquent, il semble que lorsque mention est faite de l'approche pénale française des MSF, on se réfère plutôt à l'approche pénale en région parisienne. La présente étude a donc été menée dans la juridiction territoriale de la cour d'appel de Paris. Dans le cadre de la présente étude, les dossiers disponibles d'affaires de MSF dans ladite juridiction ont été étudiés et des entretiens avec des médecins, des magistrats et d'autres personnes impliquées dans la lutte pénale contre les MSF ont eu lieu. 31 affaires pénales ayant donné lieu à 88 condamnations ont été analysées. En France, au total, 42 affaires pénales en matière de MSF ont été documentées.

## ANALYSE SWOT

Afin d'être en mesure d'évaluer la pratique française d'investigation et de poursuite pénales en matière de MSF, une analyse dite SWOT a été réalisée au chapitre 8; les forces (*strengths*) et faiblesses (*weaknesses*) de l'approche pénale française ont été prises en compte, ainsi que les opportunités (*opportunities*) et menaces (*threats*) externes liées à ladite approche.

### *Forces:*

- La densité et l'intensité relativement importantes des examens médicaux d'enfants et le grand nombre de possibilités à disposition des médecins pour signaler les cas de MSF.
- Un standard de preuve (conviction intime) bas et l'absence de règles additionnelles de preuve (par exemple 'unus testis nullus testis'). Dans les faits, un seul témoignage ou une seule déposition à charge (de l'accusé ou de toute autre personne) est suffisant pour conduire à une condamnation.
- La notoriété publique des MSF et l'opinion publique selon laquelle les MSF sont inacceptables et doivent être passibles d'une peine.
- Les vastes compétences du juge d'instruction qui peut prendre des mesures coercitives et mener une enquête approfondie. Dans deux affaires importantes, connues sous le nom 'affaires des exciseuses', un grand nombre de cas de MSF ont ainsi été découverts et des exciseuses ont été condamnées pour un grand nombre de mutilations.

### *Faiblesses :*

- Le caractère réactif de l'approche pénale française en matière de MSF. Nous faisons aussi bien allusion au fait que les enquêtes sont exclusivement

menées suite à un signalement de mutilations déjà commises qu'au caractère réactif de ladite enquête, au cours de laquelle la dépendance vis-à-vis des parents de la victime est grande.

- L'absence de politique intégrée permettant de placer l'approche pénale dans un cadre plus global.
- Le déséquilibre dans le nombre de condamnations de mères et de pères qui ne semblent pas être complètement proportionnelles à l'implication réelle des mères ou des pères.

#### *Opportunités:*

- Le nombre relativement important d'habitants originaires de pays dits à risques. Nous pouvons par conséquent supposer que la *prévalence* des MSF est importante. En outre, cela peut déboucher sur une plus grande expérience des médecins.
- La possibilité de découvrir des cas de MSF en dehors du cadre des examens médicaux.
- Politique active visant à encourager les victimes à porter plainte. Il arrive en particulier aux gynécologues et aux médecins légistes de découvrir des mutilations qu'ils n'ont cependant pas le droit de signaler eux-mêmes parce que la victime a atteint l'âge de la majorité.

#### *Menaces:*

- Les parents et les exciseuses sont mieux informés des tenants et des aboutissants de l'approche pénale et comment ils peuvent la contourner. Les diverses phases de l'approche française dépendent en outre en grande partie des parents.
- La confiance que placent les magistrats et les médecins dans l'approche pénale diminue étant donné que la probabilité qu'un signalement aboutisse à une condamnation n'est pas grande. Par conséquent, la volonté de signalement des médecins pourrait encore diminuer à terme.
- La division entre système pénal d'un côté et prévention et assistance sociale de l'autre. Bien qu'il existe toujours un risque que l'approche pénale des MSF et l'assistance sociale s'entrecroisent, ce risque est beaucoup plus important en l'absence de concertation mutuelle.

## **ORGANISATION DE LA PRATIQUE D'INVESTIGATION ET DE POURSUITE**

Il s'avère que les activités d'investigation et de poursuite en matière de MSF ont un caractère principalement réactif. Une enquête approfondie, éventuellement grâce à des actes d'instruction, n'a lieu que lorsqu'il existe des informations concrètes utilisables sur une exciseuse. Dans les affaires où aucune indication

relative à une exciseuse n'a été obtenue, on se contente d'interroger les parents et de faire vérifier la mutilation génitale déjà constatée par un médecin sur la victime. Si cela ne donne aucun résultat, la procédure prend fin.

La pratique des activités d'investigation et de poursuite est décrite de manière détaillée aux chapitres 4 à 7, ce qui a permis, au chapitre 8 (à côté de l'analyse SWOT), de dresser un schéma théorique représentant les différents obstacles rencontrés jusqu'à la condamnation. Vous trouverez ci-dessous un bref résumé des différentes phases de dépistage, de signalement, d'enquête préliminaire, de poursuite de l'instruction et de jugement des cas de MSF.

D'un point de vue préventif, il serait préférable de pouvoir poursuivre les parents ou l'exciseuse avant que la mutilation ait été commise. Cela ne se produit jamais dans la pratique en France étant donné qu'un signalement pénal de MSF porte toujours sur une excision déjà pratiquée. Les médecins de PMI, qui pratiquent des examens médicaux réguliers sur les enfants jusqu'à l'âge de 7 ans et font office de médecin de famille pour les enfants, sont la principale source de signalements. Cependant, seul un pourcentage peu élevé du nombre total des cas de MSF est dépisté puis signalé. Suite à un signalement, un service de police est désigné par le procureur de la République pour mener une enquête préliminaire au cours de laquelle on se contente en général d'interroger les parents et de faire examiner toutes les filles de la famille par un médecin légiste. Si aucune information ne mettant en cause les parents ou une exciseuse n'est découverte lors de cette enquête préliminaire, la procédure pénale prend alors fin. Par contre, en présence d'un témoignage mettant en cause les parents (ou un des parents), une instruction est ouverte dans laquelle il est rare que de nouveaux faits soient découverts. Suite à cette instruction, les parents mis en cause par le témoignage sont en général condamnés. Si des informations sur une exciseuse sont découvertes lors de l'enquête préliminaire ou de l'instruction, l'enquête préliminaire est activement menée et, suite à l'ouverture de l'instruction, des moyens d'investigation exceptionnels peuvent être utilisés, comme par exemple des écoutes téléphoniques. Dans deux affaires tristement célèbres (les 'affaires des exciseuses') des carnets d'adresses contenant les noms de parents de filles ayant subi une excision ont été retrouvés chez les exciseuses. Cette méthode permettant de repérer les parents a conduit à des condamnations dans plus de la moitié des cas.

Le système pénal français accorde une place beaucoup plus importante dans la procédure pénale à la partie civile que le système néerlandais. La partie civile peut être la victime mais également une organisation qui défend certains intérêts. Différentes organisations s'occupent de la défense des victimes de MSF. Ces parties civiles ont pratiquement les mêmes droits que le procureur et que la défense pendant l'instruction et l'audience. Les organisations de victimes

fournissent par exemple des experts dans le domaine des MSF. Une partie civile peut également demander des dommages-intérêts.

## RÉPONSES AUX QUESTIONS DE RECHERCHE

Le chapitre 10 contient les réponses aux questions de recherche et à la problématique générale.

*Dans quelle mesure peut-on parler, en France, d'une réussite des activités d'investigation et de poursuite des mutilations sexuelles féminines?*

On ne peut pas vraiment parler d'une meilleure réussite dans la pratique d'investigation et de poursuite en France par rapport aux Pays-Bas, étant donné que cette 'réussite' française se limite à la région parisienne. En outre, on peut également mettre en doute le fait que la pratique d'investigation et de poursuite serait plus efficace en France qu'aux Pays-Bas, étant donné qu'il s'avère que le nombre plus important de condamnations ne résulte pas de méthodes d'investigation et de poursuite plus efficaces mais plutôt du plus grand nombre, relatif et absolu, de cas de MSF signalés aux autorités pénales.

*Quelles sont les circonstances qui, en France, donnent lieu à des enquêtes portant sur des affaires de mutilations sexuelles féminines?*

La grande majorité des condamnations dans des cas de MSF sont à mettre sur le compte des conclusions des procédures menées par le passé. Si l'on considère les enquêtes préliminaires qui ont été ouvertes sur la base des signalements originaux, on se rend compte que les médecins de PMI en sont en grande majorité à l'origine. Il s'avère cependant que lors des examens réalisés par les médecins de PMI, seul pourcentage peu élevé des excisions est dépisté. En outre, ces cas ne sont pas toujours signalés au procureur de la République. Certains cas de MSF peuvent également être découverts d'autres manières, mais il s'agit bien souvent de cas découverts par hasard. Lorsqu'un signalement de MSF arrive sur le bureau du procureur de la République, une enquête préliminaire est toujours ouverte.

*Quelles sont les circonstances qui, en France, donnent lieu à des poursuites dans des affaires de mutilations sexuelles féminines?*

Sauf circonstances exceptionnelles, une personne soupçonnée de MSF n'est poursuivie en justice que sur la base d'une déposition ou d'un témoignage à charge de la personne soupçonnée elle-même ou d'un témoin. La situation est différente si des informations sur une éventuelle exciseuse ont été obtenues.

*Comment s'est déroulée, en France, la procédure d'investigation et de poursuite dans les affaires de mutilations sexuelles féminines ayant conduit à une procédure pénale? En règle générale, on peut qualifier la phase d'enquête préliminaire et d'instruction de réactives. Par contre, si des informations valables sur une exciseuse sont à disposition, l'enquête préliminaire et l'instruction sont alors menées de manière active.*

*Dans ces affaires, quelles sont les preuves qui étaient plus ou moins disponibles à l'avance et quelles preuves résultent des phases d'enquête préliminaire et d'instruction?*

Dans pratiquement toutes les affaires, il a déjà été constaté qu'un acte de mutilation sexuelle féminine avait eu lieu. Par conséquent, l'enquête préliminaire et l'instruction se focalisent presque exclusivement sur le repérage de la personne impliquée et sur les preuves de son implication. En l'absence d'indices pouvant mener à l'exciseuse, l'enquête préliminaire et l'instruction se concentrent sur l'obtention d'une déposition contre les parents.

*Quelles preuves, et en quelle quantité, sont nécessaires en France pour en arriver à une condamnation pour mutilations sexuelles féminines?*

La France connaît un système de la preuve libre. Pour une condamnation, il est suffisant que les juges ou deux tiers du jury soient convaincus de la culpabilité de l'accusé. Par conséquent, aucune exigence en matière de quantité des preuves n'est imposée. En règle générale, on peut dire qu'il y a suffisamment de preuves pour une condamnation dès lors qu'il existe une déposition ou un témoignage mettant en cause l'accusé et un rapport du médecin légiste dans lequel l'acte de mutilation sexuelle féminine est constaté.

*Dans quelle mesure les preuves de mutilation sexuelle féminine apportées par le médecin légiste jouent-elles un rôle dans les affaires ayant donné lieu à une condamnation?*

Dans toutes les affaires, une enquête médicolégale a lieu, parfois à plusieurs reprises. Les preuves médicolégales semblent être un impératif pour aboutir à une condamnation. Obtenir la collaboration des parties impliquées à cette enquête n'est pas perçu comme un problème majeur.

*Dans ces affaires, de quelle manière le crime et sa gravité, ainsi que les preuves, sont-ils présentés au juge?*

Dans la procédure pénale française, la présentation des preuves n'est pas soumise à des règles formelles, même si l'intégralité des preuves ayant conduit à une condamnation doit être examinée lors de l'audience. Dans le cas d'affaires portées devant le tribunal correctionnel, les preuves sont en grande partie présentées lors de la lecture à voix haute de passages du dossier lors de l'audience et de l'interrogatoire du prévenu ou des témoins. En cas de procédure aux

assises, on ne se contente pas de lire à voix haute les pièces du dossier, mais toutes les personnes impliquées (témoins, experts) sont de nouveau entendues lors de l'audience. Dans des affaires de MSF, la défense et la/les partie(s) civile(s) font souvent faire valoir leur droit de faire intervenir des témoins ou des experts dans le domaine des MSF.

*De quelles circonstances le juge ou le jury a-t-il tenu compte dans son jugement afin de prononcer un acquittement ou une condamnation?*

Comme nous l'avons déjà dit, on peut considérer qu'il y a suffisamment de preuves pour une condamnation dès lors qu'il existe une déposition mettant en cause l'accusé et un rapport du médecin légiste dans lequel l'acte de mutilation sexuelle féminine est constaté. Le juge n'est aucunement obligé de justifier sa décision de condamner, ce qu'il ne fait d'ailleurs jamais dans un arrêt rendu par la cour d'assises. En outre, il semble que le contexte culturel dans lequel le crime a été commis joue encore un rôle dans la détermination de la peine, mais pas dans la question de savoir si l'accusé est coupable du crime dont on le soupçonne.

*Quels points faibles et points forts peut-on constater au niveau des activités d'investigation et de poursuite des cas de mutilations sexuelles féminines en France?*

Cette question est, d'après les auteurs de l'étude, d'une telle importance qu'une analyse SWOT de la pratique française a été réalisée (voir ci-dessus). Il existe bien entendu un lien étroit entre les points faibles et les points forts, les opportunités et les menaces, du système.

*Quelles conclusions peut-on tirer de la pratique française pour des activités d'investigation et de poursuite pénales plus efficaces des cas de mutilations sexuelles féminines aux Pays-Bas?*

Le chapitre 9 contient un certain nombre de recommandations concrètes portant sur l'approche pénale néerlandaise en matière de MSF. Sur la base de ces recommandations, il est possible de tirer les conclusions suivantes d'ordre général.

- En France, il est relativement courant que les médecins pratiquent des examens (génitaux) sur les enfants sans avoir à demander l'autorisation expresse des parents. Les médecins néerlandais ont sans doute également suffisamment d'ascendant sur les parents pour pouvoir réaliser ces examens mais, pour l'instant, ils n'en font pas usage.
- La plupart des signalements de cas de MSF en France qui ont débouché sur des poursuites provenaient de médecins qui avaient constaté qu'une MSF avait été pratiquée. Afin de faire progresser le nombre de signalements aux Pays-Bas, il faudrait, lors des activités de sensibilisation auprès des médecins, accorder plus d'attention au dépistage des mutilations sexuelles

- féminines réalisées et à leur signalement auprès des autorités pénales par l'intermédiaire de l'organisation *Advies- en Meldpunt Kindermishandeling* (Bureau de conseil et de signalement en matière de maltraitance des enfants).
- Il est probablement moins difficile (au cours de l'enquête préliminaire) de constater un cas de MSF que l'on ne peut le penser actuellement. Les médecins légistes français indiquent qu'après avoir reçu une formation adéquate, il n'est pas difficile de constater un cas de MSF, en particulier lorsque des tissus ont été sectionnés. En outre, il s'avère que le refus, si redouté, par les parents d'une enquête médicolégale ne représente pas un véritable problème en France.
  - Il est recommandé d'accorder une attention plus particulière aux mesures nécessaires pour retrouver l'exciseuse. Une fois l'exciseuse retrouvée, il s'avère payant, comme nous le montre la pratique en France, d'utiliser des moyens d'investigation exceptionnels afin de collecter autant d'informations que possible. Cela peut engendrer une réaction en chaîne permettant de révéler un grand nombre d'affaires. C'est ainsi que la plupart des condamnations ont été prononcées en France. En outre, les affaires d'exciseuses en France ont joué un rôle primordial dans la prise de conscience par les professionnels et l'opinion publique des effets délétères des MSF et de l'importance d'une intervention pénale.
  - La politique globale, donc pas limitée au droit pénal, aux Pays-Bas en matière de MSF est mieux intégrée que l'approche française en la matière. Les auteurs de la présente étude sont par conséquent d'avis que les Pays-Bas, en s'appuyant sur les politiques déjà en place, pourraient prendre des mesures originales permettant de multiplier les chances de réussite de l'approche pénale. On peut par exemple penser à la possibilité de donner suite aux signalements d'autres professionnels que les médecins (comme les enseignants, les travailleurs sociaux ou les employés des services d'aide sociale à la jeunesse) afin d'engager des poursuites qui aboutissent.

*Quels éléments de la phase d'investigation et de poursuite en France peuvent-ils (à court ou à long terme) être également appliqués aux Pays-Bas?*

La situation française n'est pas directement transposable dans le système néerlandais; l'application directe d'éléments de cette pratique n'est par conséquent pas possible. En outre, il faut noter que les auteurs de l'étude ne sont pas persuadés que le système français d'investigation et de poursuite soit beaucoup plus efficace dans le traitement des signalements de MSF que le système néerlandais.

## CONCLUSION

*Dans quelle mesure peut-on ou pouvait-on parler d'une pratique d'investigation et de poursuite plus efficace en France en matière de mutilations sexuelles féminines par rapport aux Pays-Bas? Comment cette pratique est-elle organisée et peut-on s'en inspirer pour la pratique néerlandaise en la matière?*

On ne peut pas vraiment parler d'une meilleure réussite de la pratique d'investigation et de poursuite des cas de MSF en France par rapport aux Pays-Bas. L'impression qui règne aux Pays-Bas selon laquelle la France doit être considérée comme un pays phare en matière d'investigation et de poursuite des MSF devrait en tout cas être nuancée. Les activités d'investigation et de poursuite des cas de MSF ont en France un caractère principalement réactif et des recherches intensives ne sont menées que lorsqu'une exciseuse précise est découverte.

La pratique néerlandaise peut surtout s'inspirer de la phase de dépistage et de signalement en France, dans laquelle les médecins semblent jouer un rôle déterminant. En France, ce rôle est plus important qu'aux Pays-Bas à deux niveaux. Premièrement, les enfants subissent des examens physiques (y compris des organes génitaux) plus fréquents. En outre, ces examens sont effectués par des médecins affiliés à une seule organisation (la PMI) et non par différents types de médecins appartenant à diverses organisations. Deuxièmement, les médecins français ont plus de possibilités à leur disposition pour signaler les cas de MSF aux autorités pénales (et de coopérer avec elles) que leurs collègues néerlandais.

En outre, les auteurs de la présente étude plaident pour un effort relativement soutenu des instances judiciaires afin de retrouver les exciseuses. D'un point de vue plus général, les auteurs sont d'avis qu'il existe des possibilités pour l'appareil de recherche néerlandais d'intervenir de manière plus active que les instances d'investigation et de poursuite françaises.

Finalement, les auteurs de la présente étude souhaitent insister sur le fait que malgré qu'il soit incontestable que le nombre de condamnations dans des affaires de MSF est supérieur en France, les mesures prises pour lutter contre les MSF sont bien mieux intégrées aux Pays-Bas qui ont par conséquent, dans certains domaines, une longueur d'avance sur la pratique française.



# INLEIDING



De opzet van dit onderzoeksrapport is als volgt: In dit aanvangs hoofdstuk wordt het onderzoek als zodanig besproken, beginnende met een korte weergave van de aanleiding voor dit onderzoek. De doelstelling en probleemstellingen worden uiteengezet, alsmede worden de gebruikte methodiek(en) toegelicht. Bij dit laatste wordt tevens aandacht besteed aan de methodische obstakels die wij als onderzoekers tegenkwamen. Deze obstakels kunnen voor een groot gedeelte worden verklaard vanuit de sociaal-culturele context waar men mee te maken heeft bij een vergelijkend rechtswetenschappelijk onderzoek in Frankrijk. Daarom worden in hoofdstuk 2 enkele sociaal-culturele aspecten van de Franse samenleving en daarnaast ook van het verschijnsel vrouwelijk genitale verminking besproken. Hoofdstuk 3 schetst vervolgens op een formeler niveau het Franse juridische en bestuurlijke systeem en de relevante verschillen met het Nederlandse systeem. In deel II, de Franse praktijk, worden de bevindingen van het onderzoek weergegeven, waarbij de chronologische volgorde van ontdekking, melding, opsporing, vervolging en berechting van vrouwelijke genitale verminking wordt aangehouden. Hoofdstuk 4, waarin de fase van ontdekking en melding wordt besproken, neemt hierbij een enigszins bijzondere plaats in, nu deze fase minder juridisch van aard is en vooral ziet op de rol van hulpverleners. In deel III vindt vervolgens een uitvoerige analyse van de bevindingen plaats met aandacht voor eventuele lessen voor de Nederlandse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale verminking.

### 1.1

### AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK

Sinds enkele jaren bestaat binnen de Europese en Nederlandse politiek een verhoogde aandacht voor de problematiek van vrouwelijke genitale verminking.<sup>1</sup> Dit begon rond het jaar 2000 als onderdeel van de (bredere) maatschappelijke en politieke discussie over de multiculturele samenleving, het vreem-

---

1 Wij gebruiken hoofdzakelijk de term vrouwelijke genitale verminking, en daarnaast soms de term (meisjes)besnijdenis. Naast de term *mutilation sexuelle feminine* kennen Fransen, net als Engelstaligen een aparte term voor het besnijden van meisjes, *excision*, waarbij het verwijderen, *uitsnijden*, van de clitoris een belangrijk element is.

delingenbeleid, de maatschappelijke integratie en de (vrouwen)emancipatie.<sup>2</sup> Hierbij lag de nadruk op voorlichting en preventie, vooral door in contact te treden met (sleutelfiguren binnen) de gemeenschappen afkomstig uit landen waar vrouwelijke genitale vermissing wordt gepraktiseerd, zoals Somalië, en door de kennis van met die groepen werkende hulpverleners te vergroten. Begin 2004 vonden twee veranderingen plaats in het Nederlandse overheidsbeleid aangaande vrouwelijke genitale vermissing, die onder meer tot het onderhavige onderzoek hebben geleid.<sup>3</sup>

Allereerst werd vrouwelijke genitale vermissing een thema dat niet langer door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in het kader van integratie en emancipatie werd behandeld, maar juist door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, voornamelijk vanuit een hulpverleningsperspectief. Daarnaast wijzigde de Nederlandse overheid de gewenste aanpak, in de zin dat de preventie minder passief en vrijblijvend werd uitgevoerd en dat er tevens zou worden verkend hoe, als dat zoden aan de dijk zou zetten, ook repressief kon worden opgetreden.

In dat kader raakte ook het Ministerie van Justitie betrokken bij het thema van vrouwelijke genitale vermissing en werd dit thema onderdeel van de intensievere en bredere justitiële aanpak van kindermishandeling.<sup>4</sup> Deze (nieuwe) aanpak kenmerkt zich door een grote mate van samenwerking, zowel horizontaal als verticaal. Dit wil zeggen dat door gelijksortige organisaties, zoals politiekorpsen, onderling wordt samengewerkt en dat ook sprake is van samenwerking tussen verschillende soorten van organisaties, zoals Bureau Jeugdzorg en het Openbaar Ministerie. Binnen deze meer repressieve aanpak wordt het voor een effectieve bestrijding van vrouwelijke genitale vermissing noodzakelijk geacht dat gevallen van vrouwelijke genitale vermissing worden opgespoord en vervolgd. Met effectieve bestrijding wordt hier bedoeld dat het aantal gevallen van toegepaste vrouwelijke genitale vermissing daad-

---

2 Zie de brief van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 15 november 2000, *Kamerstukken ii* 2000-01, 27061, nr. 3.

3 Zie de brief van de Minister van VWS van 23 april 2004, *Kamerstukken ii* 2003-04, 29200 (XVI), nr. 231.

4 De Ministeries van Justitie en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) maken gebruik van ietwat verschillende indelingen van huiselijk geweld, kindermishandeling en vrouwelijke genitale vermissing. Wij volgen hier het Ministerie van Justitie, dat vrouwelijke genitale vermissing onder kindermishandeling, en kindermishandeling onder huiselijk geweld schaart. Zie de brief van de Staatssecretaris van VWS, de Minister voor Jeugd en Gezin en de Minister van Justitie van 20 november 2008, *Kamerstukken ii* 2008-09, 28345, nr. 72, en de Aanwijzing inzake opsporing en vervolging van kindermishandeling van het College van procureurs-generaal, in werking getreden 1 augustus 2009, *Staatscourant* 2009, 116.

werkelijk – niet alleen in de statistiek van aangiften<sup>5</sup> – afneemt. Daarmee is de daadwerkelijke strafrechtelijke aanpak, niet slechts als symbool, maar ook in de praktijk aangeduid als een factor van betekenis.

Er zijn inmiddels stappen gezet om de boven bedoelde minder vrijblijvende aanpak van vrouwelijke genitale verminking concreter vorm te geven. Zo wordt momenteel ten einde het aantal meldingen van vrouwelijke genitale verminking te verhogen, en overigens ook in het algemeen het aantal meldingen van kindermishandeling en huiselijk geweld te verhogen, momenteel door de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de Ministers van Justitie en Jeugd en Gezin een wetsvoorstel betreffende een meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling voor hulpverleners voorbereid. Verwacht wordt dat de uiteindelijke wet per 1 januari 2011 in werking zal treden.<sup>6</sup>

Het (b)lijkt echter dat de gevallen van vrouwelijke genitale verminking die wel zijn gemeld (voor zover wij kunnen zien)<sup>7</sup> tot nu toe (nog) niet tot een veroordeling door de strafrechter hebben geleid.<sup>8</sup> Dit duidt – in ieder geval op het eerste gezicht – op een ‘opsporings- en vervolgingstekort’. Om dit tekort te verhelpen, kan een vergelijking met een in het buitenland bestaande opsporings- en vervolgingspraktijk behulpzaam zijn. In eerder onderzoek en door de politiek is de indruk gewekt dat vrouwelijke genitale verminking in Frankrijk actief en succesvoller dan in Nederland wordt opgespoord en vervolgd.<sup>9</sup> Frankrijk leent zich derhalve bij uitstek voor een (rechts)vergelijkend onderzoek naar de opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking.

De Minister van Justitie achtte het tegen deze achtergrond dan ook wenselijk via het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum een rechtsvergelijkend onderzoek naar de strafrechtelijke opsporing en vervolging van

---

5 Zie H. Johnson, N. Ollus & S. Nevala, *Violence against Women: an International Perspective*, Berlijn/Heidelberg: Springer 2007, p. 10 e.v. over de problemen aangaande het gebruik van politiestatistieken om de omvang van huiselijk geweld vast te stellen.

6 Wet meldcode Huiselijk geweld en Kindermishandeling. Zie het antwoord op kamervragen door de Minister van Jeugd en Gezin, *Kamervragen (Aanhangsel) ii 2009-10*, 1007, antwoord 4.

7 Omdat er geen specifieke kwalificatie is, kunnen er gevallen zijn geweest die slechts onder de varianten van de mishandeling zijn gerubriceerd.

8 Onlangs is een geval van vrouwelijke genitale verminking voor de strafrechter gebracht, in deze zaak is de verdachte in eerste aanleg echter vrijgesproken (Rb. Haarlem 11 september 2009, LJN BJ7447). Het Openbaar Ministerie is tegen de vrijspraak in appel gegaan. Deze zaak is overigens om verschillende redenen atypisch, en kan niet goed als voorbeeld van de Nederlandse aanpak worden gebruikt.

9 R.S.B. Kool e.a., *Vrouwelijke genitale verminking in juridisch perspectief*, Utrecht: Willem Pompe Instituut 2005, p. 62. In de politiek is bij de behandeling van het onderwerp ‘aanpak van VGV’ ook meerdere malen naar Frankrijk verwezen, zie bijvoorbeeld *Kamerstukken ii 2007-08*, 28345/22894, nr. 51 en *Kamerstukken ii 2008-09*, 28345, nr. 88.

vrouwelijke genitale vermissing in Frankrijk te doen uitvoeren. Het onderhavige onderzoek heeft plaatsgevonden in de periode augustus 2009 – februari 2010, waarbij wij, de onderzoekers, bijstand hebben gekregen van een begeleidingscommissie waarin vertegenwoordigers van de twee betrokken ministeries (Justitie en Volksgezondheid, Welzijn en Sport) zitting hadden, alsmede van het Openbaar Ministerie en Pharos, een onafhankelijk kennis- en adviescentrum dat een lange traditie van voorlichting over en onderzoek naar vrouwelijke genitale vermissing kent.<sup>10</sup> Op deze wijze werd een inbedding in de relevante huidige Nederlandse maatschappelijke en beleidsmatige omgeving gewaarborgd.

## 1.2 DOELSTELLING EN PROBLEEMSTELLING

De doelstelling van dit onderzoek is ten eerste om te beoordelen in hoeverre de hiervoor genoemde indruk, dat vrouwelijke genitale vermissing in Frankrijk actief en succesvoller dan in Nederland wordt opgespoord en vervolgd, klopt. Hierbij wordt niet alleen op absolute ‘output’ of ‘resultaat’ (dat wil zeggen: veroordelingen) gedoeld, maar worden met name ook de efficiëntie (wat is de kans dat een aangifte leidt tot een veroordeling en wordt alles uit een zaak gehaald dat er in zit?) en de (re)activiteit van het systeem bedoeld.<sup>11</sup> Naast het voorgaande is het tweede doel van dit onderzoek om de Franse praktijk van opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing te beschrijven en te analyseren. Het derde en laatste doel is om aan de hand van het voorgaande te beoordelen of uit de Franse praktijk van opsporing en vervolging ‘best practices’ kunnen worden ontleend voor de Nederlandse praktijk.

Deze doelstellingen zijn vertaald in de volgende overkoepelende probleemstelling: *In hoeverre is of was in Frankrijk sprake van een succesvollere praktijk van opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing dan in Nederland, hoe is deze ingericht en kan hieruit lering worden getrokken voor de Nederlandse praktijk?*

Deze centrale probleemstelling is vertaald in meerdere concrete onderzoeks-vragen:

1. In hoeverre is in Frankrijk sprake van een succesvolle opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing?

---

10 Zie bijlage 1 voor de samenstelling van de commissie.

11 Overigens is het goed te verdedigen dat een succesvolle strafrechtelijke aanpak van VGV ook kan betekenen dat er juist niet wordt opgespoord én vervolgd, en meer in het algemeen dat een succesvolle aanpak van VGV niet strafrechtelijk is. Dit onderzoek echter is er nu juist op gericht om die factoren te vinden die helpen te komen tot een veroordeling voor VGV. Vandaar dat hier met succes wordt geduid op een veroordeling. Zie verder paragraaf 1.4.

2. Welke omstandigheden leiden in Frankrijk tot (de start van) de opsporing van de zaken van vrouwelijke genitale verminking?
3. Welke omstandigheden leiden in Frankrijk tot (de start van) de vervolging van de zaken van vrouwelijke genitale verminking?
4. Hoe is in Frankrijk de strafrechtelijke opsporing en vervolging uitgevoerd van de zaken van vrouwelijke genitale verminking die hebben geleid tot een strafrechtelijke procedure?
5. Welk bewijsmateriaal was bij deze zaken min of meer op voorhand beschikbaar en welk bewijsmateriaal is het gevolg van (intensieve) opsporing?
6. Hoeveel en welk bewijsmateriaal is benodigd om in Frankrijk te komen tot een veroordeling wegens vrouwelijke genitale verminking?
7. In hoeverre speelde het forensisch bewijsmateriaal van vrouwelijke genitale verminking een rol in de zaken die hebben geleid tot een veroordeling?
8. Hoe is in deze zaken (de ernst van) het delict en het bewijs gepresenteerd aan de rechter?
9. Welke omstandigheden heeft de rechter of jury betrokken bij zijn oordeel om vrij te spreken of te veroordelen?
10. Welke knelpunten en sterke punten zijn er te constateren bij de strafrechtelijke opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking in Frankrijk?
11. Welke lessen zijn er uit de Franse praktijk te trekken voor een effectieve strafrechtelijke opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermindering in Nederland?
12. Welke elementen van opsporing en vervolging uit Frankrijk zijn (op korte of langere termijn) evenzeer in Nederland toepasbaar?

De uitwerking en beantwoording van deze vragen vindt de lezer in hoofdstuk 10. Daar zullen de onderzoeksvragen één voor één aan de hand van de voorgaande hoofdstukken worden beantwoord.

### 1.3 GEBRUIKTE METHODE EN ENIGE METHODISCHE OPMERKINGEN

#### 1.3.1 *Regio*

Het bleek praktisch niet mogelijk om heel Frankrijk als onderzoeksgebied te gebruiken. Onze eerste prioriteit als onderzoekers was dan ook het vaststellen welke regio voldoende informatie zou opleveren en tegelijkertijd representatief zou kunnen zijn voor de Franse praktijk van opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermindering. Uit een verkennend literatuuronderzoek bleek dat het overgrote deel van de gedocumenteerde zaken zich had afgespeeld in en rond Parijs. De onderzoekers hebben vervolgens getracht om

informatie te krijgen over andere plaatsen waar zaken van vrouwelijke genitale verminking zich zouden hebben kunnen afspeLEN. Er bleek echter geen centrale registratie van dergelijke statistieken te bestaan. De 35 *cours d'appel* in de Franse Republiek kennen elk hun eigen registratiesysteem, waarbij vrouwelijke genitale verminking in de regel niet als aparte categorie staat vermeld.<sup>12</sup>

Daarom hebben wij getracht via de geografische verspreiding van de bevolkingsgroepen uit risicolanden mogelijke andere regio's aan te wijzen. Zoals in het volgende hoofdstuk verder zal worden uiteengezet, bleek uit beschikbare bevolkingsstatistieken, voor zover aanwezig, het overgrote deel van de bevolking uit zogeheten risicolanden in de omgeving van Parijs te wonen. Slechts Marseille en Lyon kennen na Parijs nog een bevolking van enige omvang uit de risicolanden.<sup>13</sup> Echter, navraag bij de *procureurs généraux* van de *cours d'appel* van Aix-en-Provence – waarin Marseille ligt – en Rhône-Alpes (Lyon) leerde dat daar in ieder geval de laatste 10 jaar geen vervolging voor vrouwelijke genitale verminking heeft plaatsgevonden. Gegevens van de periode daarvoor waren niet vorhanden. Om het beeld te completeren is er ook nog contact geweest met twee criminologische onderzoekers uit de regio Nantes, maar ook daar bleken zich geen strafrechtelijke zaken te hebben afgespeeld.<sup>14</sup> Deze bevindingen ondersteunen onze reeds met de literatuur opgedane indruk dat buiten Parijs en omgeving nauwelijks van strafzaken sprake is of is geweest.<sup>15</sup> Voor zover er zaken hebben plaatsgevonden in andere departementen gaat het hooguit om één zaak in de afgelopen 30 jaar. In een departement waarin slechts eenmaal een vervolging voor een geval van vrouwelijke genitale verminking heeft plaatsgevonden, kan moeilijk van een 'praktijk van opsporing en vervolging' worden gesproken. Meer in het algemeen oordeelden de onderzoekers dat het doen van onderzoek bij organisaties die in de praktijk nog (vrijwel) nooit te maken hadden gehad met een strafzaak aangaande vrouwelijke genitale verminking weinig zinvol was in het licht van de hierboven weergegeven probleemstelling.

Het lijkt er al met al op dat wanneer er in de literatuur wordt gesproken over de Franse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale verminking, men doelt op de strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale verminking in de regio Parijs. In hoeverre deze representatief is voor de Franse aanpak in

---

12 Dit is in Nederland niet anders.

13 Zie verder paragraaf 2.3.1.

14 De regio Nantes is een goed voorbeeld voor wat betreft het aantal immigranten in het merendeel van de regio's (afgezien van Parijs, Lyon en Marseille). Er is weliswaar een concentratie van immigranten uit Guinee, maar het gaat dan om een fractie van de aantallen in de regio Parijs. Zie over deze cijfers verder paragraaf 2.3.1.

15 Wij hebben buiten de omgeving van Parijs slechts nog in Pontoise, Compiègne, Reims, Nevers en (wellicht) Briey een zaak gevonden. Zie bijlage 5a voor een overzicht van zaken.

het algemeen, is moeilijk te zeggen aangezien er op dit gebied geen nationaal beleid is,<sup>16</sup> en de strafrechtspraktijk per departement kan verschillen. Er lijkt echter weinig reden om aan te nemen dat, als er bij een ander departement een melding van vrouwelijke genitale verminking binnenkomt, de praktijk van opsporing en vervolging significant anders in elkaar zou steken. Wij hebben ons daarom in dit onderzoek verder volledig geconcentreerd op Parijs en omgeving.

Bij een nadere analyse van de in de literatuur gedocumenteerde strafzaken, bleek dat 'Parijs en omgeving' kon worden genuanceerd tot de departementen Parijs, Seine-Saint-Denis (met als hoofdstad Bobigny) en Val-de-Marne (hoofdstad Créteil).<sup>17</sup> Deze departementen vormen samen het rechtsgebied van het *cour d'appel* van Parijs. Wanneer in dit onderzoek over de 'Parijse regio' wordt gesproken, wordt daarmee vrijwel steeds gedoeld op het territoriale rechtsgebied van het *cour d'appel* van Parijs.

### 1.3.2 Dossieronderzoek

Nadat een einduitspraak onherroepelijk is geworden, wordt het dossier van de strafzaak overgebracht naar het archief van het *cour d'appel* van het betreffende rechtsgebied gebracht.<sup>18</sup> De dossiers van alle rechtszaken die in de hierboven vastgestelde regio zijn berecht, worden naar het archief van het *cour d'appel* van Parijs te Vitry-sur-Seine gebracht. De onderzoekers hebben, mede dankzij de inspanningen van de Franse *magistrat de liaison* te Den Haag, dhr. David Touvet, de mogelijkheid gekregen deze dossiers in te zien.<sup>19</sup> In Frankrijk worden, evenals in Nederland, dossiers van zaken met betrekking tot vrouwelijke genitale verminking niet consequent apart geregistreerd, waardoor het nooit helemaal zeker te stellen is dat de ons door het *cour d'appel* ter hand gestelde lijst van zaken van vrouwelijke genitale verminking in dit archief volledig is. Daar staat echter tegenover dat wij, gebaseerd op onze eigen aan de hand van literatuuronderzoek opgestelde lijst van zaken,<sup>20</sup> sterk de indruk hebben het overgrote deel van de zaken van vrouwelijke genitale verminking uit de regio Parijs (en daarmee dus vermoedelijk van de Franse zaken) te hebben ingezien. Er zijn ons geen afgesloten zaken uit de regio bekend waarvan het dossier niet

---

16 Zie paragraaf 2.2.1.

17 Deze laatste twee departementen vormen samen met het departement Hauts-de-Seine, de *petite couronne* rondom Parijs. Voor een kaartje wordt verwezen naar bijlage 3.

18 Zie bijlage 4 voor een overzicht van Franse gerechtelijke instituties.

19 Feitelijk hebben we ter plaatse ook veel te danken aan de bereidwilligheid van het hoofd van de archieven, J-F. Guichard, die ons hielp de verfijningen en gebreken van het Franse archiefwezen te doorgronden.

20 Zie bijlage 5a.

is verkend. Wel zijn er nog enkele lopende zaken, waarvan het dossier zich dus (nog) niet in het archief bevindt.

Wij zijn bekend geraakt met zesendertig afgesloten zaken in de regio Parijs in de periode 1979-2010. Daarvan zijn negenentwintig dossiers in het archief ingezien, vijf dossiers bestonden niet meer<sup>21</sup> en twee zaken waren zo recent dat het dossier nog niet in het archief aanwezig was. In één van deze twee zaken kon het zeer uitgebreide vonnis echter wel op dezelfde wijze als in de andere gevallen de dossiers worden geanalyseerd en samengevat. De andere zaak kwam tot een veroordeling gedurende dit onderzoek. De onderzoeker N.M.D. van der Aa heeft deze zaak tijdens de fase in hoger beroep bijgewoond, waarbij ook het dossier is bekeken (zie bijlage 5c voor de dossierbeschrijvingen).<sup>22</sup> Bij de analyse van deze dossiers is met name aandacht gegeven aan de volgende aspecten:

- Hoe en door wie de vrouwelijke genitale vermindering is ontdekt.
- Hoe de zaak ter kennis van enige autoriteit is gekomen.
- Welk onderzoek vervolgens is verricht en in welke formele stadia van het proces dit gebeurde.
- Welk bewijs hierbij is gevonden en hoezeer is 'doorgerechercheerd' om bewijs te vinden.
- Bij welke rechterlijke instantie de zaak is aangebracht.
- Wat door die rechterlijke instantie bewezen is verklaard en welke straf is opgelegd.

Aan het doorgaans omvangrijke *persoonsdossier*, waaraan in de regel onder andere een psychisch en sociaal onderzoek vooraf zijn gegaan, is geen aandacht besteed, nu dit voor onderhavig onderzoek minder relevant werd geacht.

Voor een representatief onderzoek is verder uiteraard van belang dat inzicht wordt verkregen in zaken die *niet* tot vervolging en/of berechting hebben geleid. Van zaken die niet tot vervolging of berechting leiden, worden geen dossiers gearchiveerd. Daarnaast bleek het vanwege de gebruikelijke personele roulatie in functies in Frankrijk niet eenvoudig personen in de strafrechtelijke keten te vinden met eerstehands informatie uit zaken die men zelf onder handen had gehad. Dit, en een grotere privacygevoeligheid, heeft ertoe

---

21 Een beperkt aantal dossiers bleek te zijn vernietigd wegens het verstrijken van de vastgestelde bewaartijd (3) of waterschade (1). In één geval was het dossier weliswaar geregistreerd in het archief, maar was de doos er niet meer.

22 De dossiers zijn zoals gebruikelijk is ganonimiseerd, behalve de twee grote snijdsterzaken (die ook in hoofdstuk 4 zijn weergegeven). Gezien de wijdverbreide bekendheid van de betrokken snijdsters kwam het anonimiseren van deze zaken de onderzoekers te geforceerd voor. Voor de ganonimiseerde dossiers zijn gefingeerde namen gebruikt.

geleid dat het onmogelijk bleek concrete zaken die niet tot vervolging leidden, te onderzoeken.<sup>23</sup>

### 1.3.3 Interviews

Hoewel er dus veel informatie uit de dossiers kon worden gehaald, werd het door de onderzoekers noodzakelijk geacht deze informatie te kunnen verifiëren door het afnemen van interviews. Daarbij zou met name ook duidelijk moeten worden welke omstandigheden ertoe leiden dat een zaak juist niet voor de rechter komt, en in hoeverre het in de dossiers gegeven beeld volledig is. Oorspronkelijk was bovendien de hoop dat door het afnemen van een ‘quasi-experiment’, waarbij een casus aan de geïnterviewden wordt voorgelegd en deze gedurende het interview op punten wordt aangepast om nieuwe reacties van de respondenten te verkrijgen, enige kwantitatieve gegevens zouden kunnen worden verkregen. Hier gaan wij in paragraaf 1.3.4. verder op in.

Bij de selectie van te interviewen personen is in beginsel uitgegaan van een gelijkmatige verdeling over de verschillende instanties die een rol spelen bij de strafrechtelijke opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing in Frankrijk.<sup>24</sup> Daarbij moeten echter twee aantekeningen worden gemaakt. Het bleek ten eerste al vrij vroeg in ons onderzoek dat er al met al niet veel zaken zijn geweest die het tot enige strafrechtelijke activiteit hebben gebracht, zeker niet in recente jaren. Er waren dan ook relatief weinig mensen binnen elke organisatie die ervaring met dit onderwerp hadden. Ten tweede konden wij niet zomaar functionarissen benaderen: alle verzoeken gingen in eerste instantie bovenlangs in de organisatie en wij kregen gewoonlijk uiteindelijk contact met een persoon die inhoudelijk als de beste op het terrein of tenminste als een van de besten wordt gezien (door de *chef*).<sup>25</sup>

Uiteindelijk zijn vier artsen, drie politiefunctionarissen, vier leden van het Franse Openbaar Ministerie (inclusief de huidige *magistrat de liaison* in Den Haag), een onderzoeksrechter en een advocaat gesproken. Deze laatste was overigens geen advocaat voor de verdachte maar een vertegenwoordiger van een Franse slachtofferorganisatie op het gebied van vrouwelijke genitale vermissing. Bovendien is er gesproken met twee criminologen en een cultureel antropoloog die zich met het onderwerp vrouwelijke genitale vermissing in Frankrijk hebben beziggehouden. Zowel in Nederland als in Frankrijk is verder nog contact geweest met verscheidene personen voor achtergrondinformatie

---

23 Zie verder paragraaf 1.3.5.

24 Wegens het vertrouwelijke karakter van de interviews zijn deze niet opgenomen in de bijlagen. De aantekeningen van de gesprekken worden tot 1 augustus 2013 bewaard.

25 Zie verder paragraaf 2.2.3.

en context over bijvoorbeeld de schadelijke gevolgen van vrouwelijke genitale vermindering. In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de respondenten.

### 1.3.4 *Quasi-experiment*

De bovenstaande onderzoeksvragen kennen een hybride karakter, in de zin dat er zowel naar *kwantitatieve* als naar *kwalitatieve* gegevens gezocht werd om tot beantwoording te komen. Dit was een reden waarom in het onderzoeksplan relatief zwaar op semi-gestructureerde interviews en een quasi-experiment werd ingezet: wij hoopten van de geïnterviewde personen op die wijze kwantitatieve gegevens over zowel het verleden als het heden te kunnen verkrijgen. Met quasi-experiment wordt gedoeld op interviews waarin aan de respondenten casus worden voorgelegd, waar vervolgens kleine variaties in worden aangebracht tijdens het interview om te kijken wat belangrijke elementen voor bijvoorbeeld een omslag in een beslissingsproces zijn. Door dit met verscheidene respondenten uit een bepaalde groep te doen (bijvoorbeeld politiemensen) en de resultaten te vergelijken, zou meer inzicht in de besluitvorming op diverse niveaus en in diverse stadia van een proces kunnen worden verkregen. Er bleken echter verschillende, voornamelijk sociaal-culturele, redenen te zijn waarom het uitvoeren van een quasi-experiment minder productief was dan wij als onderzoekers van tevoren hadden gedacht.

De afwezigheid van een nationaal verbindend kader als algemeen beleid, dan wel meer specifiek strafrechtelijk beleid (zie hoofdstuk 2), leidt ertoe dat Franse functionarissen in bijvoorbeeld de strafrechtspleging heel anders naar hun beslissingen kijken dan Nederlanders in vergelijkbare posities. Men percipieert iedere beslissing als een individueel geval, waarin opnieuw een afweging moet worden gemaakt. Het gevolg is dat er vanuit de dagelijkse praktijk niet veel wordt gereflecteerd op eerdere beslissingen en over consistentie en coherentie van beslissingen onderling. De respondenten kunnen hierdoor – zoals wij bemerkten – slechts heel beperkt antwoord geven op kwantitatieve vragen. Daarbij speelt ook nog een rol dat de Franse instanties vaak – althans in vergelijking tot Nederland – zeer zorgvuldig zijn in administreren en registreren, maar dat zij niet gewoon zijn van daaruit gegevens te aggregeren en te analyseren. Kwantitatieve informatie in de vorm van absolute aantallen of percentages is zelden beschikbaar. Nog een ander aspect is dat de respondenten ertoe neigen vragen over casus (meervoud) te beantwoorden in de termen van hetgeen verwacht wordt of wenselijk is. Descriptief en normatief denken lopen vloeiend door elkaar, zonder dat het onderscheid tussen beide als zodanig scherp wordt ervaren.<sup>26</sup>

---

26 De enkele empirisch ingestelde personen die we in Frankrijk spraken, ervaren dit overigens op dezelfde wijze.

Dit alles leidt tot het ontbreken van reflectie bij de betrokkenen vanuit een generalisatie van de eigen beslissingen. Wij hebben enkele malen meegeemaakt dat door ons tevoren opgestelde hypotheses in eerste instantie krachtig werden weersproken, terwijl bij stevig doorvragen ook de respondent zelf tot de conclusie kwam dat de hypothese wel degelijk klopte. Zo kan een respondent op de vraag “speelt organisatie X een grote rol in situaties Y?” uitdrukkelijk bevestigend antwoorden, terwijl na veel doorvragen blijkt dat dit zich in de praktijk nog nooit heeft voorgedaan. Het bleek dan voor de respondent bijvoorbeeld lastig om een onderscheid te maken tussen formele vereisten en feitelijke benodigheden voor strafrechtelijke vervolging.

De in deze en de vorige paragraaf besproken factoren hebben ertoe bijgedragen dat het bespreken van varianten van casus met de betrokkenen wat betreft feitelijke gegevens beperkt bleef tot de sporadische zaken waarover de betrokkenen directe kennis bezaten en dat verdere (gefingeerde) casus in de gesprekken eigenlijk vooral tot speculatie aanleiding gaven. De aanvankelijke premissie van het bestaan van een complex beslissingsmodel waarbij subtiele verschillen al tot nieuwe beslissingen zouden leiden, bleek bovendien al vrij snel onjuist. Voor zover er sprake is van stopregels bij de betrokkenen in een beslispositie, zijn die vrij recht-toe-rechtaan. Zulke regels kwamen reeds in een vroeg stadium van de gesprekken naar voren.

Hoewel het quasi-experiment om deze redenen niet goed van de grond kwam, moet daarbij direct worden aangetekend dat de meeste personen die wij spraken bijzonder open en aandachtig met ons communiceerden. Ze schoten geenszins in de verdediging en gaven er blijk van interesse te hebben in de uitkomsten van ons project. De interviews hebben ons dan ook veel waardevolle informatie opgeleverd, zij het niet in de “harde” vorm van een werkelijk bestaand beslissingsmodel, zoals wij dat oorspronkelijk voor ogen hadden.

### 1.3.5 Gecombineerde analyse

Uit het voorgaande volgt dat de door ons vergaarde data een hoog kwalitatief en weinig kwantitatief karakter hebben. Om te voorkomen dat het onderzoek een sterk anekdotisch karakter zou krijgen, dienden deze data echter wel zo te worden vergaard en geanalyseerd dat er in algemene zin valide conclusies konden worden getrokken.<sup>27</sup> Daarom is gebruik gemaakt van *analytische induktie*.<sup>28</sup> Dit is een methode waarbij vanuit één of enkele gevallen een verklarende

---

27 Zie D. Silverman, *Interpreting qualitative data*, Londen/Thousand Oaks/New Delhi: Sage publications 2001, hoofdstuk 8.

28 Zie over deze methode D. Silverman, *Interpreting qualitative data*, Londen/Thousand Oaks/New Delhi: Sage publications 2001, p. 237 e.v.

hypothese voor een bepaald resultaat wordt opgesteld. Vervolgens worden afwijkende gevallen gezocht en wordt bekeken of deze onder de hypothese vallen. Is dat het geval, dan wordt beoordeeld of de hypothese deze gevallen verklaart. Is dat niet zo, dan wordt de hypothese aangepast zodat ook deze gevallen door de hypothese worden verklaard. Hiermee kan door een relatief kleine *sample*, toch een redelijke validiteit van een verklarende theorie worden gewaarborgd.

Gepoogd wordt een “theorie” te formuleren waarmee wordt verklaard wan- neer een zaak van vrouwelijke genitale vermindering voor de rechter komt. Het voornoemde ‘resultaat’ is in dit geval dat een zaak van vrouwelijke genitale vermindering voor een rechter is gekomen. De beoogde verklarende theorie is opgedeeld in absoluut negatieve factoren (stopregels), relatief negatieve factoren en relatieve en absolute positieve factoren (succesfactoren). Negatieve factoren zijn die factoren die de kans op succes verkleinen, terwijl positieve factoren de kans op succes vergroten. Het overlijden van de verdachte zal bijvoorbeeld een stopregel (absoluut negatieve factor) zijn, terwijl de bekennende verklaring van de verdachte ten minste een relatief positieve factor is.

In casu werd het dossieronderzoek als startpunt genomen. Alle beschikbare dossiers betreffen (als gezegd)<sup>29</sup> zaken die voor de rechter zijn gekomen. Het beoogde resultaat was in deze zaken dus altijd gehaald. De analyse van de dossiers leverde daarom direct positieve factoren op, maar de negatieve factoren konden slechts worden geëxtrapoleerd uit het ontbreken van deze factoren in de dossiers. Aan de hand van de informatie uit de gesprekken konden ook de negatieve factoren die juist niet tot vervolging leiden geanalyseerd worden. Daarnaast werd in de gesprekken ook onderzocht of er nog mogelijkheden en alternatieven wegen (procedures) zijn om te komen tot een veroordeling die niet voorkwamen in de geanalyseerde dossiers (positieve factoren). Uiteindelijk heeft dit geleid tot de in hoofdstuk 8 gepresenteerde ‘theorie’.

#### 1.4

#### BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK

Een grote beperking is dat dit onderzoek uitgaat van de premissie dat een strafrechtelijke veroordeling een succes is. Dit moet niet worden verward met (het succes van) de aanpak van het probleem van vrouwelijke genitale vermindering in zijn algemeenheid. Niet onderzocht is derhalve wat de andere maatregelen in Frankrijk zijn om vrouwelijke genitale vermindering te bestrijden. In algemene zin kan op basis van dit onderzoek dan ook

---

29 Een strafdossier wordt pas gearchiveerd als het heeft geleid tot een rechtszaak.

niet worden geconcludeerd of de Franse aanpak van vrouwelijke genitale verminking succesvol is of niet.

De premissie dat een strafrechtelijke veroordeling een succes is, houdt ook in de premissie dat vrouwelijke genitale verminking slecht is. Wij veronderstellen het als bekend bij de lezer dat vrouwelijke genitale verminking tot psychisch en fysiek schadelijke gevolgen bij de slachtoffers kan leiden. Aangezien dit een onderzoek is dat zich specifiek richt op de opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking, en niet van medische of sociaal-culturele aard is, laten de onderzoekers een uitgebreide verhandeling van de oorzaken en gevolgen van vrouwelijke genitale verminking over aan anderen.<sup>30</sup>

Verder kan slechts zeer beperkt iets worden gezegd over het toe- of afnemen van het aantal gevallen van vrouwelijke genitale verminking in Frankrijk en het eventuele veranderen van de '*modus operandi*' van daders. Daarvoor ontbreken met name kwantitatieve gegevens. De preventieve werking van een strafrechtelijke aanpak is bovendien in zijn algemeenheid omstreden, en ook in het geval van vrouwelijke genitale verminking niet zomaar aannemelijk. Zo werd door enkele respondenten het vermoeden uitgesproken dat het benadrukken van de strafbaarheid ook kan leiden tot het verder "ondergronds" gaan van de praktijken.<sup>31</sup>

Uiteindelijk is dit onderzoek vooral een vergelijking tussen de Franse en Nederlandse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale verminking. Daarbij moet echter een verschil in perspectief in de gaten worden gehouden. Waar namelijk het Franse gedeelte van dit onderzoek zich richt op de praktijk (hoe heeft men daadwerkelijk vrouwelijke genitale verminking aangepakt), is het Nederlandse gedeelte veel meer gebaseerd op beleid (hoe heeft men momenteel voor ogen dat de Nederlandse aanpak eruit zal zien). Er is immers, voor zover wij weten, nog niemand veroordeeld voor vrouwelijke genitale verminking. Dit verschil in perspectief hoeft overigens geen probleem te zijn, maar is voornamelijk waar het gaat om het trekken van lessen uit de Franse praktijk van belang. Dat het in Frankrijk namelijk feitelijk op een bepaalde

30 Een greep uit de literatuur op dit gebied; E. Leye, *Female Genital Mutilation. A study of health services and legislation in some countries of the European Union* (diss. Universiteit Gent), 2008; M. Kramer e.a., *Vrouwelijke Genitale Verminking nader bekeken. Een onderzoek naar de aard, omvang en attitude onder professionals en risicogroep in Amsterdam en Tilburg*, GG&GD Amsterdam en GGD Hart voor Brabant 2005 (achtergrondstudie bij het beleidsadvies bestrijding vrouwelijke genitale verminking 2005); A. van der Kwaak e.a., *Strategieën ter voorkoming van besnijdenis bij meisjes. Inventarisatie en aanbevelingen*, VU Amsterdam en VU medisch centrum 2003; E. Vloeberghs e.a., *Versluiteerde Pijn, Een onderzoek in Nederland naar de psychische, sociale en relationele gevolgen van meisjesbesnijdenis*, Pharos, 2010.

31 Zie bijvoorbeeld ook H. Johnson, N. Ollus & S. Nevala, *Violence against Women: an International Perspective*, Berlijn/Heidelberg: Springer 2007, p. 10 e.v.

manier gaat, hoeft niet per se te betekenen dat het Nederlandse beleid daar ook op zou moeten worden toegespitst; wellicht zijn er heel goed nieuwe manieren van aanpak te vinden in het huidige en voorgenomen Nederlandse beleid. Daar is dit onderzoek echter niet op gericht.

Een volgende beperking is meer specifiek gerelateerd aan de wijze van onderzoeken. In de opsporings- en vervolgsketen werkt het in zijn algemeenheid zo dat hoe verder men komt, hoe minder zaken er over blijven. Tegelijkertijd is er over de zaken die overblijven steeds meer concrete informatie bekend. Niet alleen wordt er meer bekend over de feiten, maar er wordt vooral ook meer vastgelegd. Dit leidt er toe dat in een onderzoek als het onderhavige een stuk meer concrete informatie beschikbaar is over zaken die wel tot een vooroordeling hebben geleid dan over zaken die reeds eerder gestrand zijn. Hoe eerder in het proces iets spaak loopt, hoe meer de onderzoekers afhankelijk zijn van de (inherent met subjectievere interpretaties verbonden) informatie van gesprekspartners (bijvoorbeeld over de vraag waarom sommige ontdekkingen van vrouwelijke genitale vermindering niet worden gemeld).

Tenslotte zij hier nog opgemerkt dat dit rapport is geschreven met inachtneming van enkele rechtsvergelijkende conventies. Zo wordt meer gekeken naar “functionele equivalenten” in de vergelijking tussen Frankrijk en Nederland dan naar (woordelijke) verschillen en gelijkenissen. Ook worden begrippen, waar het op de Franse situatie betrekking heeft in de oorsprongstaal weergegeven. De *juge d'instruction* wordt dus geen rechter-commissaris; hooguit onderzoeksrechter (naar de functie).

# **DEEL I**

# **CONTEXTEN**



## 2

# DE SOCIAAL-CULTURELE CONTEXT VAN HET ONDERZOEK

### 2.1

## INLEIDING

Een rechtsvergelijkend onderzoek kan zich niet uitsluitend richten op de structurele verschillen tussen het Nederlandse en Franse rechtssysteem. Dit is hier des te meer aan de orde, omdat in dit onderzoek de praktijk centraal staat. Om de Franse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale vermindering (VGV) te doorgronden, is een zeker begrip van bepaalde aspecten van de Franse (professionele) cultuur onontbeerlijk. Het doel van dit hoofdstuk is om de lezer enigszins vertrouwd te maken met enige onderliggende culturele kwesties, in de zin van vaak moeilijk grijpbare onderliggende sentimenten, attitudes en “*mind-frames*” van de betrokken functionarissen en/of beroepsbeoefenaren (die deels natuurlijk ook weer samenhangen met aspecten van de Franse cultuur als zodanig).<sup>32</sup> Daarnaast geeft dit hoofdstuk een korte achtergrondschets van het fenomeen vrouwelijke genitale vermindering (hetgeen wij omwille van de leesbaarheid in het vervolg afkorten tot VGV). Dit dient de lezer tot steun bij het begrijpen van de volgende hoofdstukken en het plaatsen van de geboden informatie in een breder geheel.

### 2.2

## BELEID, MACHT, GEZAG EN AUTORITÉ

### 2.2.1

### *Geen functioneel equivalent voor “beleid” in Frankrijk*

Beziens vanuit Nederland en de Nederlandse politiek-bestuurlijke omgang met *beleid*, stuit men spoedig – vooral als het gaat om de Franse overheid – op opmerkelijke verschillen. Het Nederlandse begrip *beleid* omvat zowel beleid in de beschrijvende zin (wat men pleegt te doen) als in de meer normatieve zin (wat men zich voorneemt of geacht wordt te doen). Beleid heeft in ieder geval te maken met het aan elkaar relateren van handelingen en beslissingen

---

32 Bekijken door Nederlandse ogen. Vgl. G. Hofstede, *Allemaal andersdenkenden, Omgaan met cultuurverschillen*, Amsterdam: Contact 2005.

in individuele zaken, zodat er – naar binnen in de overheidsorganisatie en naar buiten – een zekere consistentie ontstaat. In die zin is beleid complementair aan bijvoorbeeld wetgeving; het is ook flexibeler. Bovendien sluit het aan op of brengt het een verbinding aan met de praktijk. Juist het relatief flexibele karakter van beleid is niet zo eenvoudig aan de Fransen over te brengen, ook al kennen ze in de praktijk op lokaal niveau wel verschijnselen die Nederlanders (althans in *feitelijke zin*) beleid zouden noemen.<sup>33</sup> Voor de Fransen is er in zo'n geval echter eerder sprake van de invulling van een zekere *discretionaire bevoegdheid* van bijvoorbeeld het hoofd van het parket in zo'n gebied. Een dergelijke gedragslijn zal ook niet spoedig worden afgestemd en gecoördineerd over de territoriale grenzen van de eigen bevoegdheden heen. De hiërarchische structuren bepalen dan het denken en handelen in overwegende mate: coördinatie zal primair boven over moeten komen.

## 2.2.2 Recht en praktijk als contrast

Wanneer we kijken naar de uitvoering van regelingen en/of naar wat wij rechtshandhaving noemen, is het nog van belang stil te staan bij een onderscheid dat tot rond 1980 ook in Nederland in het strafrecht realiteit was. We doelen dan op het onderscheid tussen recht en praktijk. Recht was in die tijd vooral "*black letter law*": formeel correcte, gedetailleerde regelgeving en de cas-satierechtspraak. Wat lagere rechters en uitvoerende organen verder deden en beslisten, was praktijk. Aanvaard werd in hoge mate dat de praktijk aanzienlijk kon divergeren van de wet. Het is mogelijk dat juist vanuit de breed gevoelde behoefte om de tussenliggende kloof te dichten vooral het Nederlandse strafrechtelijk beleid van de grond kwam, aanvankelijk vooral via richtlijnen van de vergadering van procureurs-generaal en via ministeriële circulaires.

In Frankrijk is het bedoelde contrast tussen regelgeving (wetten, decreten, arresten van de *Cour de cassation*, etc.) en de dagelijkse praktijk echter nog steeds een realiteit. Men is eraan gewend dat binnen het recht iedere instantie en functionaris marges (ten volle) gebruikt, zij het met respect voor de *chef* (zie daarover de volgende paragraaf). In hetzelfde perspectief kan men ook de omstandigheid plaatsen dat in Frankrijk veel wetgeving niet of nauwelijks tot uitvoering komt.<sup>34</sup> Ook het negeren van wettelijke plichten komt voor. In ons onderzoek stuitten wij op de al bijna zeventig jaar bestaande formele strafrechtelijke meldplicht van artsen met betrekking tot onder meer sexuele

---

33 Zie bijvoorbeeld Ch. Joubert, W. Huisman, 'La politique de tolérance en matière de drogue: un phénomène bien néerlandais?', *Revue de droit pénal et de criminologie* vol. 77 (1997), afl. 11, p. 963-987.

34 Tijdens het onderzoek werden wij daar nog eens uitdrukkelijk op gewezen door M. van Erve, de Nederlandse *magistrat de liaison* in Parijs.

verminking van minderjarigen (artikel 434-3 Code Pénal).<sup>35</sup> Het blijkt dat de meeste artsen zich hiervan noch vanuit hun opleiding noch vanuit hun praktijk bewust zijn. Als reden voor het niet werken van deze plicht hoorden we enkele malen in interviews met juristen dat het besmette wetgeving betreft, in 1941 tot stand gekomen onder het *Vichy-regime*,<sup>36</sup> wat blijkbaar betekent dat het eigenlijk geen geldend recht zou zijn, althans dat het niet serieus te nemen regelgeving vormt.

### 2.2.3 *Macht, gezag en autorité*

Conceptueel is hier nog een onderscheid interessant. In Nederland maken wij feitelijk, maar ook gevoelsmatig, onderscheid tussen *macht* en *gezag*. Dit geldt in ieder geval in de publieke sector, zij het uiteraard met de nodige nuances. Macht zonder gezag accepteren we niet graag, zeker niet van managers. Bij gezag draait het om vragen van legitimiteit.<sup>37</sup> Hier stuiten we onmiskenbaar op een aspect van de (wellicht tanende) Nederlandse egalitaire arbeids- en organisatieculturen. Traditioneel moet macht zich in Nederland bewijzen. Openlijke eigen initiatieven van onder uit de organisatie hebben traditioneel in Nederland ook een warmer onthaal dan elders.<sup>38</sup>

Voor de Fransen ligt binnen de uitvoering van hun plichten voorts heel veel besloten in de notie van de *autorité*. Deze is in het geheel niet gelijk te stellen met de Nederlandse notie van autoriteit.<sup>39</sup> Dat verschil heeft veel te maken met de hiërarchische structuren en werkwijzen. Er is altijd een *chef*. Dat geldt vanaf de *Chef d'Etat* tot aan het schoolhoofd. Implicit gaan de Fransen (nog) uit van het beginsel dat de *chef* alles kan doen wat zijn ondergeschikten kunnen; en dat hij of zij dat eigenlijk ook het beste kan. Dat betekent in de praktijk dat men bij bevorderingen al spoedig selecteert op inhoudelijke kennis en minder op algemene vaardigheden, laat staan managementkwaliteiten in de goede zin van het woord.

Lastige beslissingen, dat wil zeggen beslissingen waarbij de uitkomst niet direct volgt uit vastgestelde kaders, worden door de *chef* of uit naam van de

35 Zie verder hoofdstuk 3.

36 Dit is gebeurd bij wet van 25 oktober 1941, zie hierover B. Durand, J-P. Le Crom & Alessandro Somma, *Le droit sous Vichy*, Frankfurt am Main: Vittorio Klosterman 2006, p. 326 e.v.

37 Het begrip *Herrschaft*, zoal Max Weber dat gebruikte lijkt hier in de buurt te liggen. M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Frankfurt am Main: Zweitausendein 2005.

38 Zie over dit soort cultuurverschillen vooral G. Hofstede, *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*, Thousand Oaks CA: Sage Publications 2001.

39 Zie hierover in bewijsrechtelijke context ook W.D.H. Asser, J.F. Nijboer en Y.E. Schuurmans, *Bewijsrecht: het bewijs geregeld?*, preadvies Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking, Nijmegen: Wolf 2010, Hoofdstuk 4.

*chef* genomen. In ons project betekende dat bijvoorbeeld dat de beslissing om bepaalde privacygevoelige gegevens ter beschikking van de onderzoekers te stellen of hen te laten spreken met bepaalde functionarissen, vaak bij één bepaalde hoger geplaatste persoon berust. Zo'n beslissing wordt meestal niet gemotiveerd. Met een weigering is de deur in de regel definitief dicht, tenzij de beslissing op hoger niveau wordt *overruled*. Maar om dat te bereiken is men al spoedig op het hoogste ambtelijke of zelfs het ministeriële niveau aanbeland.

Als we met inachtneming van de op de *chef* gerichte deels formele, deels informele cultuur verder kijken naar de betekenis van *autorité*, kunnen we vaststellen dat in de praktijk deze notie *macht en gezag tezamen* omvat. Maatstaf voor handelen en beslissen is de bevoegdheid van de *chef* aan de formele kant en zijn geweten, zijn innerlijke overtuigingen aan de inhoudelijke kant. De uiteindelijke ongemotiveerde beslissing ontleent zowel effect als legitimatie aan de *autorité* van de bevoegde persoon. Overigens wordt de situatie in sommige gevallen verder gecompliceerd door het naast elkaar bestaan van verschillende (elkaar soms beconcurrerende) *autorités*.

Zoals beleid een grote rol speelt binnen de Nederlandse context, zo is *autorité* een kernbegrip in het Franse openbaar bestuur. In Frankrijk worden weliswaar regels opgesteld door een bepaalde (nationale, regionale of lokale) bestuurlijke of politieke laag, maar deze bevatten vrijwel altijd discretionaire beoordelingsruimte voor de functionarissen in de lagen daaronder. In veel gevallen wordt de beoordelingsruimte op de verschillende *échelons* (door de *chefs*) ten volle benut om, onafhankelijk van de regels, hun eigen lijn uit te stippelen.

Het voorgaande betekent dat, althans vanuit Nederlands perspectief, men in Frankrijk veel meer dan in Nederland – zeker binnen organisaties – eraan gewend is om instructies van bovenaf simpelweg te accepteren, zonder dat hier vragen over worden gesteld of er discussie over ontstaat. Deze situatie waarin gezag direct voortvloeit uit de functie die iemand bekleedt of – ruimer – de positie die hij inneemt, werkt ook door op andere vlakken van de Franse samenleving. Voor dit onderzoek is relevant dat bijvoorbeeld ook (de familie van) een patiënt niet snel in discussie zal gaan over de beslissingen van een arts. In deze verhouding weegt het argument van de arts “ik doe dit omdat ik het nodig vind” erg zwaar.

## 2.3 ENKELE SOCIAAL-CULTURELE ACHTERGRONDEN VAN VROUWELIJKE GENITALE VERMINKING

### 2.3.1 Prevalentie van vrouwelijke genitale verminking

Als gezegd komt de praktijk van VGV oorspronkelijk uit Afrika.<sup>40</sup> De wereldgezondheidsorganisatie heeft een overzicht opgesteld van de prevalentie van VGV in Afrikaanse landen waaruit bijvoorbeeld blijkt dat in Somalië 98% van de vrouwen besneden is, terwijl dit in Senegal 28% is.<sup>41</sup> Er zijn echter vrijwel geen betrouwbare cijfers bekend van de prevalentie van VGV in Europese landen.<sup>42</sup> Zowel in Frankrijk als in Nederland wordt getracht meer inzicht in de prevalentie van VGV te krijgen.<sup>43</sup> Daarbij moet worden opgemerkt dat de vraag naar de prevalentie van VGV nog iets anders is dan de vraag naar hoeveel meisjes per jaar het risico lopen besneden te worden, terwijl een strafrechtelijke aanpak eigenlijk vooral bedoeld is om dit laatste aan te pakken. Er zijn echter alleen hele grove schattingen bekend over het aantal meisjes dat jaarlijks besneden wordt.<sup>44</sup>

Er zijn dus geen betrouwbare en vergelijkbare cijfers over de prevalentie van VGV in Frankrijk en Nederland. Wel kunnen enige cijfers worden gegeven over de omvang van immigrantenpopulaties in Frankrijk en Nederland. Hierbij wordt uitdrukkelijk niet een schatting van de prevalentie gemaakt door

40 Inmiddels komt VGV ook wel voor in het Midden-Oosten en Zuid-Oost Azië. Uit de interviews en de dossiers is echter gebleken dat in Frankrijk, net als in Nederland, de problematiek zich voornamelijk voordoet bij oorspronkelijk uit Afrika afkomstige bevolkingsgroepen.

41 Zie bijlage 4 voor een overzicht.

42 Ministerie VWS, *Uniting Europe and Africa to fight Female Genital Mutilation*, flyer congres Den Haag: 25 november 2009. Zie ook D. Korfker, M. Rijnders en S. Detmar, *Retrospectief onderzoek naar de prevalentie van Vrouwenbesnijdenis of vgv (vrouwelijke genitale verminking) in de verloskundigenpraktijk in 2008*, TNO-rapport mei 2009.

43 Zo is in een recente studie van de Parijse universiteit Panthéon-Sorbonne en het Institut National d'Études Démographiques (ined) geschat dat tussen de 42.000 en 61.000 vrouwen in Frankrijk besneden zijn (A. Andro, M. Lesclingand en D. Pourette, *Rapport final Volet qualitatif du projet Excision et Handicap (ExH), Comment orienter la prévention de l'excision chez les filles et jeunes filles d'origine Africaine vivant en France: Une étude des déterminants sociaux et familiaux du phénomène*, Universiteit Parijs & INED: januari 2009). Ook in Nederland zijn er onderzoeken uitgevoerd om meer inzicht in prevalentiecijfers te krijgen, bijvoorbeeld door in verloskundigenpraktijken te achterhalen hoeveel vrouwen uit risicolanden besneden zijn. Dit blijken er vier op de tien te zijn. Zie D. Korfker, M. Rijnders en S. Detmar, *Retrospectief onderzoek naar de prevalentie van Vrouwenbesnijdenis of vgv (vrouwelijke genitale verminking) in de verloskundigenpraktijk in 2008*, TNO-rapport mei 2009.

44 Voor Nederland wordt door de raad van de Volksgezondheid en Zorg een schatting van 50 meisjes per jaar gegeven (Pharos, *Focal point meisjesbesnijdenis*, 2009, p. 8), terwijl mw. Leye in haar proefschrift voor Frankrijk een getal geeft van 4500-7000 meisjes die risico lopen. E. Leye, *Female genital mutilation: a study of health services and legislation in some countries of the European Union*, Gent: International Centre for Reproductive Health 2008, p. 45.

de omvang van de bevolkingsgroepen uit bepaalde risicolanden te combineren met de prevalentie in die risicolanden. Dit is om verschillende redenen een erg onbetrouwbare methode. Zo blijkt bijvoorbeeld uit een eerder aangehaald onderzoek onder Nederlandse verloskundigen dat de prevalentie in het land van herkomst en het Europese land erg uiteen kunnen lopen.<sup>45</sup> Ook de registratie van de omvang van bevolkingsgroepen kan een probleem zijn. Illegalen en asielzoekers worden niet altijd meegeteld, evenmin als tweede- en verdere generatie immigranten.<sup>46</sup> Ondanks deze bezwaren menen wij dat voor een vergelijking van de prevalentie van VGV in Frankrijk en Nederland enig inzicht in de omvang van immigrantenpopulaties wel kan helpen, maar aan deze cijfers mogen dus geen harde conclusies over de werkelijke aantallen gepleegde of dreigende VGV's worden verbonden. In Nederland is aan de hand van cijfers van het CBS door Pharos berekend dat rond de 56.000 vrouwen in Nederland eerste of tweede generatie immigrant zijn uit landen waar VGV wordt beoefend.<sup>47</sup> Hierbij zijn echter ook landen meegerekend waar slechts enkele procenten van de vrouwen worden besneden. Aannemende dat de prevalentie in Nederland niet heel veel hoger ligt dan in het land van herkomst, komt er met deze cijfers dus een vrij grote groep vrouwen in beeld die vermoedelijk niet besneden zijn.<sup>48</sup> Worden alleen de bevolkingsgroepen geteld uit landen met een prevalentie van meer dan 20%, dan zijn er ongeveer 35.000 vrouwen uit deze risicolanden in Nederland.<sup>49</sup> Hiervan zijn ongeveer 20.000 vrouwen eerste generatie immigrant.<sup>50</sup>

In Frankrijk is een extra probleem dat bevolkingsgegevens altijd gebaseerd zijn op enquêtes waarbij gevraagd wordt naar nationaliteit en geboorteplaats. Officieel wordt door de Franse overheid namelijk niet bijgehouden wat iemands achtergrond is. De situatie wordt nog verder gecompliceerd, doordat veel personen die zijn geboren in vroegere Franse koloniën reeds van geboorte de Franse nationaliteit bezitten (en hun – na immigratie – in Frankrijk geboren

---

45 In sommige landen van herkomst is de prevalentie onder zwangere vrouwen 9 op 10, wat veel meer dan de in Nederland geconstateerde 4 op 10 is. D. Korfker, M. Rijnders en S. Detmar, *Retrospectief onderzoek naar de prevalentie van Vrouwenbesnijdenis of vgv (vrouwelijke genitale vermindering) in de verloskundigenpraktijk in 2008*, TNO-rapport mei 2009, p. 13.

46 Waarbij de prevalentie zo mogelijk nog minder goed te voorspellen is op basis van de Afrikaanse gegevens.

47 Folder van Pharos, *Focal Point Meisjesbesnijdenis*, p. 8. Het gaat dan om gegevens van 1 januari 2009.

48 Zo komen er ongeveer 4000 vrouwen uit Ghana, waar de prevalentie van VGV echter slechts 4% is.

49 In totaal komen er iets meer dan 80.000 mensen uit deze risicolanden: de man/vrouw verhouding in deze immigrantengroepen is niet helemaal in balans. De landen die hier zijn meegeteld zijn: Burkina Faso, Centraal Afrikaanse Republiek, Djibouti, Egypte, Eritrea, Ethiopië, Gambia, Ghana, Guinee, Guinee-Bissau, Ivoorkust, Kenya, Liberia, Mali, Mauritanië, Senegal, Sierra Leone, Soedan, Somalië en Tsjaad.

50 Zie bijlage 3 voor een overzicht.

kinderen ook). Tegelijkertijd kunnen in Frankrijk geboren mensen soms toch niet de Franse nationaliteit bezitten. Bovendien ligt het aantal personen dat wordt genaturaliseerd erg hoog. In het vervolg zijn slechts de cijfers gebruikt van het aantal personen dat in het buitenland is geboren. De nationaliteitscijfers kennen hiermee immers een grote overlap en zijn, nu zij niet verder te differentiëren zijn, reeds daarom niet bruikbaar.<sup>51</sup> Daarmee zijn dus wel alleen eerste generatie immigranten in beeld.

Voor het geven van enkele vergelijkende cijfers hebben wij gebruik gemaakt van een studie van het *Institut National de la Statistique et des Études Économiques (INSEE)*.<sup>52</sup> Helaas worden in deze studie de gegevens van herkomst niet uitgesplitst naar alle (risico)landen, maar worden slechts van de grootste immigrantengroepen gegevens verstrekt.<sup>53</sup> Van deze landen hebben wij gekeken naar die landen die een prevalentie van VGV kennen van meer dan 20% (Mali, Senegal en Ivoorkust). In totaal wonen er uit deze landen 173.000 eerste generatie immigranten in Frankrijk. Uit ditzelfde onderzoek blijkt de man-vrouw verhouding van deze groepen in Frankrijk 51%-49% te zijn. Wij schatten dus dat er ongeveer 85.000 vrouwen uit deze risicolanden als eerste generatie immigrant in Frankrijk wonen.

Er zijn nog een aantal opmerkingen te maken bij deze cijfers. Ten eerste zijn er dus landen verwerkt in de Nederlandse cijfers die niet in de Franse cijfers zitten. Ten tweede gaat het hier slechts om eerste generatie immigranten. Er zitten echter bepaalde belangrijke verschillen tussen de Franse en de Nederlandse immigratiegolven, wat er toe leidt dat het aantal tweede- en latere generatie immigranten uit risicolanden in Frankrijk vermoedelijk verhoudingsgewijs veel groter is. Veel van de immigranten in Frankrijk kwamen namelijk reeds in de jaren 1945-1975 (*Trente Glorieuses*) als gastarbeider uit de voormalige koloniën naar Frankrijk. Hun vrouwen en kinderen volgden in de jaren 1960-1980.<sup>54</sup> Ook de leeftijdsopbouw van de eerste generatie migranten uit risicolanden in Frankrijk, waarbij rond de veertig procent tussen de 40-64 jaar is, doet vermoeden dat er een grote groep tweede en derde generatie immigranten uit deze landen bestaat in Frankrijk. In Nederland zijn de meeste

51 Zie E. Leye, *Female genital mutilation: a study of health services and legislation in some countries of the European Union*, Gent: International Centre for Reproductive Health 2008, p. 48 voor een verdere besprekking van de moeilijkheden met het gebruik van migratiecijfers voor het inschatten van de prevalentie van VGV.

52 Het betreft hier de gecombineerde analyse van de census van 2004, 2005 en 2006. Te raadplegen op [http://www.insee.fr/fr/ffc/docs\\_ffc/donnees-socio-demo-etrangers-immigres.xls](http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/donnees-socio-demo-etrangers-immigres.xls).

53 Voor Afrika zijn dat Algerije, Marokko, Tunesië, Senegal, Mali, Ivoorkust, Kameroen, de Democratische Republiek Congo, Madagascar en Mauritius.

54 Zie bijvoorbeeld M. Feldblum, *Reconstructing Citizenship: The Politics of Nationality Reform and Immigration in Contemporary France*, Albany, NY: SUNY Press 1999, p. 21.

immigranten uit risicolanden echter pas in de jaren '80 en '90 naar Nederland gekomen als vluchteling. Niet alleen is daardoor de tweede- en verdere generatie immigranten uit deze regio's vermoedelijk een stuk kleiner, ook zijn de immigrantengroepen (politieke of oorlogsvluchtelingen versus gastarbeiders) minder vergelijkbaar.

Naast het voorgaande verschillen de gebieden van herkomst van de risicogroepen in Nederland en Frankrijk ook sterk. In Frankrijk is het grootste deel van de Afrikaanse immigranten afkomstig uit voormalige Franse koloniën. Deze koloniën bevonden zich voornamelijk in het noorden, westen en midden van Afrika. In bepaalde delen van deze voormalige koloniën komt VGV veel voor (Mali, Mauritanië), maar in sommige delen is het gebruik vrijwel afwezig. In figuur 1 en 2 (volgende pagina's) zijn respectievelijk de prevalentie van VGV in Afrika en de voormalige Franse koloniën aangegeven.

De 'risicogroepen' in Nederland zijn, als eerder vermeld, veeleer als vluchteling naar Nederland zijn gekomen. Deze landen zijn vrijwel zonder uitzondering geen voormalige Franse koloniën en bevinden zich voornamelijk in het oostelijk deel van Afrika. Het gaat dan met name om Somalië, Soedan, Ethiopië en Egypte,<sup>55</sup> waarbij met betrekking tot Egypte het overigens niet om vluchtelingen, maar voornamelijk om gastarbeiders gaat.<sup>56</sup>

Tot slot nog een korte schets van de verdeling van de risicobevolkingsgroepen over de Franse regio's. Uit de eerder genoemde studie van INSEE blijkt dat de regio Île-de-France, waar Parijs in ligt, verreweg de meeste inwoners met een Afrikaanse geboorteplaats herbergt, 919.000 op een totaal van 2.108.000 in continentaal Frankrijk. De twee andere belangrijke woonregio's voor Afrikaanse immigranten van de eerste generatie zijn Provence-Alpes-Côte d'Azur (Marseille) en Rhône-Alpes (Lyon) met respectievelijk 226.000 en 209.000 inwoners met een Afrikaanse geboorteplaats. Alle andere regio's hebben minder dan honderdduizend eerste generatie immigranten uit Afrika. Wanneer uitsluitend het aantal immigranten uit de drie belangrijkste risicolanden Mali, Senegal en Ivoorkust worden opgeteld, heeft Île-de-France toch reeds 123.000 eerste-generatie-immigranten uit deze landen, meer dan twee derde

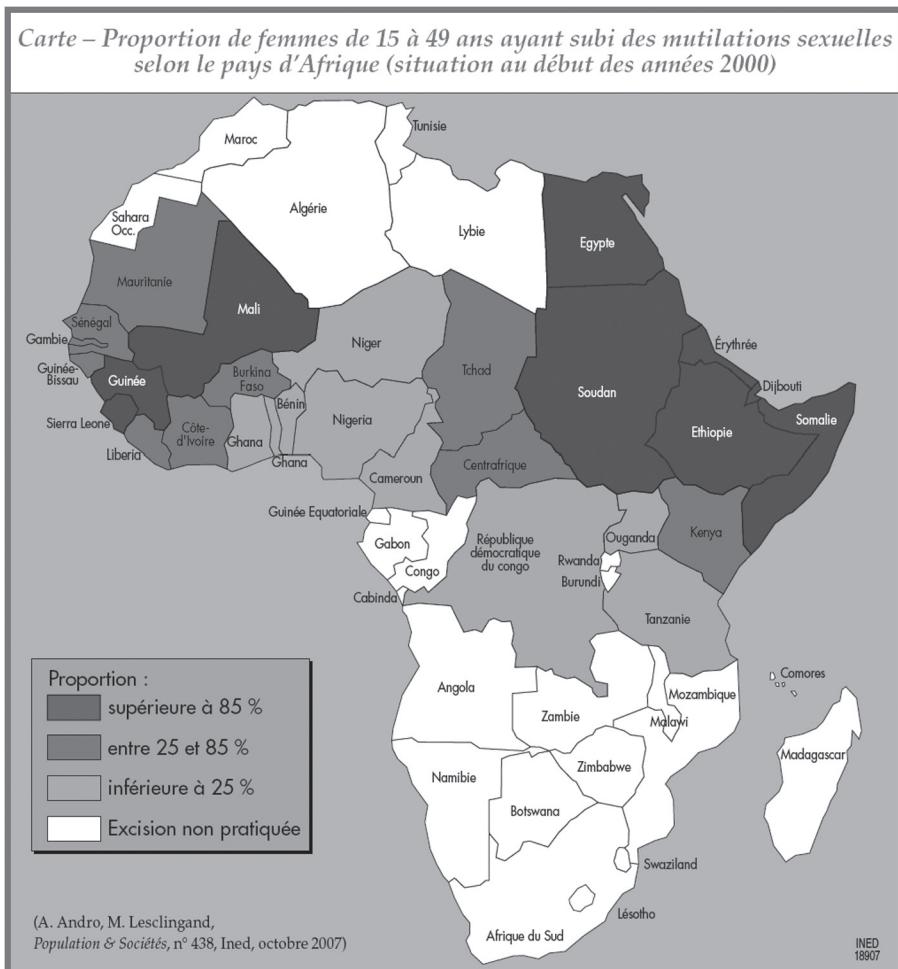
---

55 Zij bijlage 3 met CBS-cijfers van inwoners in Nederland naar land van herkomst, waarbij uitsluitend landen waar de prevalentie van VGV volgens het WHO minimaal 20% is zijn beschouwd. Zie bovendien het rapport A. van der Kwaak e.a., *Strategieën ter voorkoming van besnijdenis bij meisjes. Inventarisatie en aanbevelingen*, VU Amsterdam en VU medisch centrum 2003. Zij gebruiken overigens Eritrea in plaats van Ethiopië, waarbij zij aangeven dat veel Eritreërs nog als Ethiopië geregistreerd zijn. Wij hebben toch besloten de CBS cijfers te gebruiken.

56 A. van der Kwaak e.a., *Strategieën ter voorkoming van besnijdenis bij meisjes. Inventarisatie en aanbevelingen*, VU Amsterdam en VU medisch centrum 2003, p. 37.

van het totaal van continentaal Frankrijk: 173.000. Binnen Île-de-France blijken de immigranten, met name de immigranten afkomstig uit risicolanden, voornameelijk woonachtig te zijn in en (direct) rond Parijs (de *petite couronne*).<sup>57</sup>

**Figuur 1 Prevalentie van vrouwelijke genitale vermindering in Afrika**



**Bron:** A. Andro en M. Lesclingand, 'Les mutilations sexuelles féminines: le point sur la situation en Afrique et en France', *Population & Sociétés* nr. 438 (oktober 2007).

57 Gegevens van het INSEE, [http://www.insee.fr/fr/insee\\_regions/idf/themes/alapage/alap\\_2000\\_2006/alapage242.pdf](http://www.insee.fr/fr/insee_regions/idf/themes/alapage/alap_2000_2006/alapage242.pdf) en [http://www.insee.fr/fr/insee\\_regions/idf/themes/dossiers/immigres/docs/atlimmigres\\_%20territoire.pdf](http://www.insee.fr/fr/insee_regions/idf/themes/dossiers/immigres/docs/atlimmigres_%20territoire.pdf). Zie bijlage 4 voor een overzichtskaartje.

**Figuur 2** Voormalige Franse koloniën in Afrika



**Bron:** M. Crowder, *The Cambridge history of Africa* (volume 8) c. 1940 – c. 1975, Cambridge: University Press 1984, p. 19 (met eigen arcering van het Franse gebied).

### 2.3.2 Typologie van vrouwelijke genitale vermindering

Vrouwelijke genitale vermindering is een verzamelnaam voor het toebrengen van vele vormen van verandering en beschadiging van het vrouwelijk geslachtsorgaan om andere dan medische redenen.<sup>58</sup> De wereldgezondheidsorganisatie heeft een nadere onderverdeling gemaakt tussen vier globale 'typen' VGV:<sup>59</sup>

- Type I:** Het geheel of gedeeltelijk verwijderen van de clitoris en/of de voorhuid van de clitoris.
- Type II:** Het geheel of gedeeltelijk verwijderen van de clitoris en van de kleine schaamlippen, met of zonder de gedeeltelijke verwijdering van de grote schaamlippen.
- Type III:** Het vernauwen van de vaginale opening door de kleine of grote schaamlippen te besnijden en aan elkaar te laten vastgroeien (*infibulatie*), met of zonder de geheel of gedeeltelijke verwijdering van de clitoris en/of de capuchon van de clitoris.
- Type IV:** Alle overige veranderingen en beschadigingen van het vrouwelijk geslachtsorgaan om andere dan medische redenen.<sup>60</sup>

In verschillende regio's wordt VGV op verschillende wijzen gepraktiseerd. Dit betekent enerzijds dat de wijze waarop en de persoon door wie het 'VGV-ritueel' wordt uitgevoerd, per bevolkingsgroep en land kan verschillen. Anderzijds zullen bepaalde typen van VGV onder bepaalde bevolkingsgroepen en in bepaalde landen meer of minder voorkomen. Voor dit onderzoek is met name van belang dat de Franse 'risicogroepen' grotendeels afkomstig zijn uit West-Afrika. De verminderingen die worden uitgevoerd in deze regio zijn meestal aan te duiden als type I of type II. Er wordt dan wel weefsel verwijderd, maar de vaginale opening wordt meestal niet vernauwd. In sommige herkomstlanden van Nederlandse risicogroepen worden echter type III (infibulatie) en vormen die onder type IV vallen (bijvoorbeeld het 'kerven' van de clitoris)<sup>61</sup> uitgevoerd.<sup>62</sup>

58 De discussie of hieronder bijvoorbeeld ook de door een plastisch chirurg uitgevoerde schaamlipcorrectie moet vallen, wordt in dit rapport buiten beschouwing gelaten.

59 Zie World Health Organization, *Eliminating Female Genital Mutilation, an interagency statement*, Genève: WHO 2008, p. 4. Er bestaat echter geen volledige overeenstemming over deze onderverdeling.

60 Het symbolisch inkerven van de clitoris valt hier bijvoorbeeld onder.

61 Overigens kan het soms onduidelijk zijn of bepaalde (door betrokkenen zelf als symbolisch omschreven) vormen van VGV onder type IV, of toch onder type I of II vallen. Zie World Health Organization, *Eliminating Female Genital Mutilation, an interagency statement*, Genève: WHO 2008, p. 26-27.

62 Zie C. Feldman-Jacobs & D. Clifton, *Female Genital Mutilation/Cutting: Data and Trends*, Washington: Population Reference Bureau 2008 en P.S. Yoder & S. Kahn, *Numbers of women*

De artsen in Frankrijk werken in de regel niet met deze typologie als zodanig. Zij vermelden in hun rapporten wat het letsel is en wat blijkbaar is weggesneden. Ook melden zij het als er vernauwingen zijn aangebracht. Tijdens het onderzoek worden in beginsel foto's gemaakt die de klinieken zelf archiveren en die de basis kunnen vormen voor een eventuele contra-expertise.<sup>63</sup> Als er niets wordt weggehaald, maar er bijvoorbeeld een meer symbolisch prikje in de clitoris wordt gegeven, is de VGV vaak moeilijk te constateren. Zie verder hoofdstuk 4 over de mate waarin verschillende varianten van VGV ontdekt worden.

### 2.3.3 Enkele culturele achtergronden van vrouwelijke genitale vermindering

VGV is een gebruik dat al een lange tijd door verschillende bevolkingsgroepen in verschillende geografische gebieden wordt uitgevoerd. Derhalve hebben deze groepen inmiddels niet meer één gemeenschappelijke ‘reden’ voor dit gebruik, en wordt de VGV ook niet door al deze groepen op dezelfde manier uitgevoerd. In veel gevallen zullen aspecten van de VGV ook binnen bevolkingsgroepen verschillen, zelfs tot op het niveau van het individu.<sup>64</sup> In deze paragraaf worden enkele algemene achtergronden en gebruiken die samenhangen met VGV behandeld, waarbij geconcentreerd wordt op de gebruiken binnen de verschillende Afrikaanse gemeenschappen.

Door bevolkingsgroepen die VGV praktiseren, worden verschillende redenen gegeven voor dit gebruik. Allereerst speelt religie een belangrijke rol. VGV is een gebruik dat in deze landen met name voorkomt onder Moslims, maar het wordt ook in beperkte mate door andere religieuze groeperingen (Christenen, Joden) uitgeoefend. Hoewel de betrokken bevolkingsgroepen in de verschillende religies aanknopingspunten vinden voor VGV, is het zeker niet zo dat deze religies VGV voorschrijven. Immers, het grootste deel van de aanhangers – wereldwijd – van deze drie geloven praktiseert geen VGV.<sup>65</sup>

Een ander aspect dat bij sommige bevolkingsgroepen een rol speelt is gezondheid en hygiëne. Om verschillende redenen wordt het wegsnijden van met name de clitoris verbonden met zaken als vruchtbaarheid en kindersterfte. Zo wordt wel geloofd dat besneden vrouwen vruchtbaarder zijn, dat de clitoris in

---

*circumcised in Africa: The Production of a Total*, Calverton: Macro International Inc. 2008.

63 Her nieuwde belastend lichamelijk onderzoek is dan niet nodig.

64 Zie hierover E. Gruenbaum, ‘Socio-Cultural Dynamics of Female Genital Cutting: Research Findings, Gaps, and Directions’, *Culture, Health & Sexuality*, Vol. 7 (2005), No. 5, p. 430.

65 Zie E. Leye, *Female genital mutilation: a study of health services and legislation in some countries of the European Union*, Gent: International Centre for Reproductive Health 2008, p. 24-25.

de weg zit bij een geboorte of het kind ziek kan maken en dat het contact met de clitoris mannen impotent maakt of zelfs kan doden.<sup>66</sup>

Verder wordt meisjesbesnijdenis bij veel bevolkingsgroepen gekoppeld aan vrouwelijkheid, deugdzaam gedrag en esthetiek. Door sommigen wordt geloofd dat de externe genitaliën van vrouwen het ‘mannelijke deel’ vertegenwoordigen, dat moet worden verwijderd om echt vrouw te worden. Ook leeft bij veel bevolkingsgroepen het geloof dat besneden vrouwen zich netter gedragen en minder geneigd zullen zijn tot voor- en buitenechtelijke gemeenschap. Het uiterlijk van geslachtsorganen van vrouwen kan ook een rol spelen, doordat de externe genitaliën door sommige groepen lelijk worden gevonden.<sup>67</sup> Ook is natuurlijk van belang dat bij veel bevolkingsgroepen VGV een gebruik is dat al zolang bestaat, dat er niet eens meer een eensluidende reden voor is aan te wijzen. VGV kan dan ook een uiting zijn van een collectieve identiteit en de wens om te horen bij een bepaalde groep, waarbij met name de drang tot conformiteit een rol speelt.<sup>68</sup> Het zich niet conformeren aan deze traditie kan dan ook grote gevolgen hebben voor de betrokken vrouw. Zo weigeren mannen uit sommige bevolkingsgroepen om met een onbesneden vrouw te trouwen.<sup>69</sup>

De wijze waarop VGV wordt uitgevoerd, is niet voor alle bevolkingsgroepen hetzelfde, maar er kunnen wel enkele veel voorkomende omstandigheden worden genoemd. In veel gevallen wordt het slachtoffer niet verdoofd en wordt de ingreep verre van steriel uitgevoerd. Daarnaast wordt vaak een ceremonieel instrument gebruikt om de VGV uit te voeren, bijvoorbeeld een bepaald type gekarteld mes of een 30 cm lang ceremonieel mes.<sup>70</sup> Tegelijkertijd wordt VGV in toenemende mate door artsen uitgevoerd; zo vindt in Egypte inmiddels de meerderheid van de VGV's in ziekenhuizen plaats.

De persoon die de VGV uitvoert, verschilt ook sterk bij de verschillende bevolkingsgroepen. In de voormalige koloniën van Frankrijk in West Afrika is dit in veel gevallen een oudere vrouw uit een bepaalde kaste, waarvan reeds bij

66 Zie Landinfo, *Female genital mutilation of women in West Africa*, Oslo: Landinfo 2009, p. 12 en E. Leye, *Female genital mutilation: a study of health services and legislation in some countries of the European Union*, Gent: International Centre for Reproductive Health 2008, p. 25.

67 E. Leye, *Female genital mutilation: a study of health services and legislation in some countries of the European Union*, Gent: International Centre for Reproductive Health 2008, p. 26.

68 Landinfo, *Female genital mutilation of women in West Africa*, Oslo: Landinfo 2009, p. 13-14.

69 Landinfo, *Female genital mutilation of women in West Africa*, Oslo: Landinfo 2009, p. 13-14.

70 Zie bijvoorbeeld het landenrapport het State Department van de V.S. aangaande Mali op dit punt: <http://www.asylumlaw.org/docs/showDocument.cfm?documentID=1205> en IRIN, *Razor's Edge – The Controversy of Female Genital Mutilation*, Nairobi/Dakar: IRIN News 2005, p. 25-26, te raadplegen op <http://www.irinnews.org/pdf/in-depth/FGM-IRIN-In-Depth.pdf>.

geboorte vaststond dat zij snijdster zou worden. In deze regio is dit tevens een kaste met enig aanzien.<sup>71</sup> De ingreep kan bij veel bevolkingsgroepen echter ook uitgevoerd worden door anderen, zelfs door mannen.<sup>72</sup>

Het is onmogelijk om een ‘gebruikelijke’ leeftijd van slachtoffers van VGV aan te geven. Dit kan namelijk van stam tot stam verschillen. Tegelijkertijd is de gebruikelijke leeftijd geen statisch gegeven: zowel in Afrika als in Europa lijkt deze te kunnen veranderen, bijvoorbeeld wegens gewijzigde opvattingen over pijnbelevenis en de kans op ontdekking. VGV wordt in sommige gevallen reeds uitgevoerd bij een slachtoffer van enkele dagen oud, soms wordt echter ook gewacht tot kort voor de huwelijksceremonie.<sup>73</sup>

Resumerend kan gezegd worden dat VGV een complex en divers fenomeen is, waar geen eenvoudige oorzaak voor valt aan te wijzen. Daarnaast is met name voor deze studie van belang dat de beoefenaars van VGV relatief gemakkelijk bepaalde onderdelen van de ‘modus operandi’, zoals leeftijd van het slachtoffer, veranderen.

---

71 Zie bijvoorbeeld de landenrapporten het State Department van de V.S. aangaande Mali en Senegal op dit punt: <http://www.asylumlaw.org/docs/showDocument.cfm?documentID=1205>, [http://www.asylumlaw.org/docs/senegal/usdos01\\_fgm\\_Senegal.pdf](http://www.asylumlaw.org/docs/senegal/usdos01_fgm_Senegal.pdf).

72 Landinfo, *Female genital mutilation of women in West Africa*, Oslo: Landinfo 2009, p. 9 en E. Leye, *Female genital mutilation: a study of health services and legislation in some countries of the European Union*, Gent: International Centre for Reproductive Health 2008, p. 27.

73 Landinfo, *Female genital mutilation of women in West Africa*, Oslo: Landinfo 2009, p. 8-9 en IRIN, *Razor's Edge – The Controversy of Female Genital Mutilation*, Nairobi/Dakar: IRIN News 2005, p. 25-26, te raadplegen op <http://www.irinnews.org/pdf/in-depth/FGM-IRIN-In-Depth.pdf>.

# 3

## HET BESTUURLIJKE EN JURIDISCHE KADER VAN DE FRANSE STRAFRECHTSPRAKTIJK

### 3.1

#### INLEIDING

Met dit hoofdstuk worden drie doelen nagestreefd. Ten eerste wordt een beeld geschetst van de belangrijkste bestuurlijke, strafrechtelijke en strafvorderlijke instanties in Frankrijk die met het onderwerp vrouwelijke genitale vermindering (VGV) te maken krijgen. Ten tweede is dit hoofdstuk bedoeld als referentiekader bij de volgende hoofdstukken. Ten derde worden enige rechtsvergelijkende opmerkingen gemaakt om de Nederlandse en Franse praktijk met elkaar te verbinden. In de nu volgende paragrafen volgt allereerst een korte besprekking van de bestuurlijke lagen in Frankrijk. Vervolgens komen, voor zover relevant, zowel het formele als het materiële strafrecht aan bod. Daarbij wordt ook een korte beschrijving gegeven van de rechterlijke instanties die bij de vervolging van VGV een rol van betekenis spelen. Tot slot worden nog enkele formele aspecten van de Franse gezondheidszorg besproken die van belang zijn voor dit onderzoek. Een systematisch overzicht van lagen en instanties in het Franse openbaar bestuur, de strafrechterlijke organisatie van Frankrijk en de instanties betrokken bij jeugd(gezondheids)zorg is opgenomen in bijlage 4.

### 3.2

#### BESTUURLIJKE LAGEN EN INSTANTIES IN FRANKRIJK

Ten aanzien van de feitelijke strafrechtelijke vervolging van VGV speelt de centrale overheid in Frankrijk als zodanig geen rol van betekenis. Alleen als wetgevende macht bemoeit de Republiek zich met de strafbaarstelling en de vervolgbaarheid (in casu vooral van belang bij de Franse rechtsmacht en de verjaring van het vervolgingsrecht). Het maatschappelijke probleem wordt door veel verschillende organisaties binnen de overheid<sup>74</sup> aangepakt, maar

---

74 Daarbuiten zijn er actieve non-gouvernementele belangenorganisaties als de CAMS en de GAMS. Zie paragrafen 3.4.8 en 4.6.

dit zijn eigenlijk altijd decentrale overheden, uitvoeringsorganen of semi-overheidsorganisaties.<sup>75</sup> Frankrijk kent een complexe territoriale indeling in *régions* (26 in totaal), *départements* (100), *communes* (meer dan 36.000) en enige tussenlagen. Voor een uitgebreide besprekking verwijzen wij wederom naar bijlage 4. Hier is met name van belang dat op de niveaus van *région* en *département* zowel een lokaal gekozen orgaan (de *conseil régional* en *conseil général*) als een nationaal aangesteld persoon (*préfet*) de leiding hebben. Dit is enigszins te vergelijken met de (verkozen) provinciale staten en de gedeputeerde staten en de (door de regering aangestelde) commissaris van de koningin. Deze vergelijking gaat op met dien verstande dat in het Franse systeem een stuk meer politieke spanning bestaat tussen beide functies. Op het niveau van de *commune* ligt dit iets anders: de *maire* (burgemeester) wordt daar juist door de *conseil municipal* gekozen.

Aangezien dit onderzoek zich concentreert op Parijs en omstreken gaan de onderzoekers hier alleen dieper in op de bestuurlijke indeling aldaar. De bestuurlijke indeling van de regio waar het hier om gaat, *Île-de-France*, wijkt op verschillende punten af van de bestuurlijke indeling in andere regio's. Naast het departement Parijs (departement nummer 75)<sup>76</sup> zijn er in de regio *Île-de-France* nog zeven andere departementen. Uniek aan Parijs is dat de *commune* en het *département* exact hetzelfde gebied beslaan. Bovendien kent Parijs niet één maar twee *préfets*. Naast de *préfet de Paris*, die tevens de *préfet* van heel de regio *Île-de-France* is, kent men een speciale *préfet de police*, die zich uitsluitend bezig houdt met de politie en openbare orde. Zijn bevoegdheden strekken zich overigens deels ook uit over de departementen van de *petite couronne* (de drie departementen die Parijs omringen, zie paragraaf 1.3.1). De *commune* Parijs kent bovendien een verdere administratieve onderverdeling in *arrondissements municipaux* (enigszins vergelijkbaar met de Nederlandse deelgemeenten).<sup>77</sup> Elk van de twintig Parijse arrondissementen heeft een eigen *conseil* en *maire*. Deze *conseils* kiezen de *conseil de Paris*, waar ook weer een *maire de Paris* bij hoort. Hoewel de *maire de Paris* een zeer grote macht heeft, heeft hij (net als de *préfet de Paris*) geen bevoegdheden ten aanzien van openbare orde, nu deze taken geheel zijn opgedragen aan de *préfet de police*.

75 In ruime zin kunnen semi-overheidsinstanties bijvoorbeeld met de Nederlandse zelfstandige bestuursorganen te vergelijken instanties zijn, maar ook bijvoorbeeld een door de staat opgericht, onafhankelijk adviesorgaan als de mensenrechtencommissie, die in 2004 een advies over VGV heeft geschreven: commission nationale consultative des droits de l'homme, *Etude et propositions sur la pratique des mutilations sexuelles féminines en France*, aangenomen 30 april 2004. Andere voorbeelden zijn de in hoofdstuk 2 genoemde INSEE en INED.

76 Het gebruik van de nummers om departementen aan te duiden is in Frankrijk wijd verbreed. Zo kan bijvoorbeeld bij nummerborden worden afgelezen uit welk departement men afkomstig is doordat het departementsnummer is aangegeven.

77 Buiten Parijs zijn alleen Lyon en Marseille op deze wijze verder onderverdeeld.

### 3.3 MATERIEEL STRAFRECHT

#### 3.3.1 Inleiding

Het materieel strafrecht bepaalt wie bestraft kan worden voor welke gedragingen. Nederland kent sinds 1886<sup>78</sup> volgens het Wetboek van Strafrecht twee soorten strafbare feiten: overtredingen en misdrijven. In Frankrijk worden strafbare feiten verdeeld in drie soorten: *contraventions* (te vergelijken met onze overtredingen), *délits* (lichte misdrijven) en *crimes* (zware misdrijven).<sup>79</sup> Deze onderverdeling wordt gemaakt aan de hand van de strafbedreiging van de afzonderlijke strafbepalingen. Is bijvoorbeeld de maximale gevangenisstraf hoger dan 10 jaar, dan is sprake van een *crime*, maar is de maximale vrijheidsstraf lager dan 10 jaar, dan is er sprake van een *délit*. Net als in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht worden in het eerste boek van het Franse wetboek van strafrecht, de Code Pénal (CP), enige algemene thema's als rechtsmacht, poging en deelneming legislatief uitgewerkt.<sup>80</sup> Bovendien worden in dit algemene deel de verschillende straffen uitgewerkt. De boeken twee tot en met vijf van de CP (ook wel het bijzondere deel genoemd) beschrijven de verschillende soorten strafbare feiten. In onze bespreking beginnen wij met de mogelijk toepasselijke delictomschrijvingen uit het bijzonder deel, zodat de daarna te behandelen onderwerpen uit het algemeen deel direct verbijzonderd kunnen worden. Er wordt slechts naar het Nederlandse systeem verwezen waar dit de vergelijking verheldert. Voor een uitgebreidere beschouwing van het voor VGV relevante Nederlandse materieel strafrecht wordt verwezen naar Kool e.a. 2005.<sup>81</sup> Daar wordt tevens een uitgebreide analyse gegeven van de argumenten voor en tegen het opnemen van een afzonderlijke strafbepaling voor VGV in het Wetboek van Strafrecht.

#### 3.3.2 Bijzonder deel

Het Franse strafrecht kent evenmin als het Nederlandse strafrecht een specifieke strafbaarstelling van VGV. In Nederland zal VGV vermoedelijk worden gekwalificeerd als een vorm van mishandeling (art. 300 e.v. Sr).<sup>82</sup> Het is echter,

78 Voordien kende Nederland sinds 1810 het Franse systeem van de Code Pénal van 1810. In Frankrijk is deze in 1994 vervangen door de huidige Code Pénal, een rechtsvergelijgend bezien modern wetboek.

79 Gedragingen kunnen alleen strafbaar gesteld worden als *délit* of *crime* bij wet (*la loi*), strafbaarstelling als *contravention* kan ook in lagere wet- en regelgeving (*règlement*) gebeuren.

80 Ook in Frankrijk kan het verschil worden gemaakt tussen de algemene regelingen in het wettelijk algemeen deel en het theoretische algemeen deel met algemene leerstukken, zoals opzet, schuld, wederrechtelijkheid, etc.

81 R.S.B. Kool e.a., *Vrouwelijke genitale vermindering in juridisch perspectief*, Utrecht: Willem Pompe Instituut 2005, p. 20 e.v.

82 Waarbij art. 304 Sr de afhankelijkheidsrelatie tussen ouders en kind nog als strafverzwa-

nu er (nog) geen Nederlandse jurisprudentie bestaat over dit punt, niet helemaal duidelijk of alle VGV-typen ook als zware mishandeling zouden worden gekwalificeerd. Voor de zwaardere vormen van VGV lijkt er overigens weinig reden voor twijfel: er zal gauw sprake zijn van het opzettelijk toebrengen van ernstig blijvend letsel. Om iemand te kunnen veroordelen voor poging of voorbereiding van VGV zal de VGV wel als zware mishandeling gekwalificeerd moeten zijn.<sup>83</sup>

In de *Code Pénal* zijn een aantal delictomschrijvingen te vinden die kunnen worden gebruikt als grondslag om verdachten te vervolgen voor VGV, waarbij geweld dat een vermindering (*mutilation*) of blijvend gebrek (*infirmité permanente*) veroorzaakt, het vaakst wordt gebruikt in de praktijk.<sup>84</sup> Dit *délit* wordt (en daarmee wordt het een *crime*) zwaarder gestraft als het slachtoffer jonger dan vijftien jaar is (Art. 222-9 j° 222-10 sub 1 CP). Ook het niet voorkomen van een *crime* of *délit* tegen de lichamelijke integriteit van het slachtoffer (*non assistance à personne en danger*) wordt nog wel eens aangevoerd (art. 223-6 CP). Voorwaarde voor strafbaarheid op grond van dit artikel is dat het ingrijpen geen risico voor de nalatige of voor derden meebracht. Dit *délit* kan uitkomst bieden indien een ouder verklaart dat hij of zij eigenlijk niet wilde dat het kind besneden werd.<sup>85</sup> Het plegen van geweld dat een gebrek veroorzaakt waardoor iemand meer dan 8 dagen niet kan werken, is eveneens gebruikt. Ook dit *délit* wordt zwaarder gestraft wanneer het slachtoffer jonger dan vijftien jaar is (Art. 222-11 j° 222-12 sub 1 CP), hoewel het dan nog steeds een *délit* betreft.

In de interviews werden tot slot nog enkele andere wetsartikelen aangedragen die mogelijk gebruikt kunnen worden, maar in de dossiers zijn wij dit niet tegengekomen. Het gaat dan om het onderwerpen van een minderjarige aan *des tortures* (folteringen/pijnighingen) of *des actes de barbarie* (daden van wrechtheid) (art. 222-1 j° 222-3 sub 1 CP),<sup>86</sup> of het achterlaten (*délaissement*) van een persoon onder de vijftien jaren wanneer het de dood of vermindering van het slachtoffer tot gevolg heeft, tenzij het kind in goede zorg wordt achtergelaten (art 227-1 j° 227-2 CP).<sup>87</sup> Tot slot kan het *délit* aangaande het direct blootstel-

---

rende omstandigheid geeft. Overigens zou in gevallen waarin het opzetvereiste van mishandeling een probleem oplevert ook nog gekozen kunnen worden voor een culpoze variant, bijvoorbeeld art. 308 Sr (zwaar lichamelijk letsel door schuld). Zie verder R.S.B. Kool e.a., *Vrouwelijke genitale vermindering in juridisch perspectief*, Utrecht: Willem Pompe Instituut 2005, p. 29.

<sup>83</sup> Zie paragraaf 3.3.3.2.

<sup>84</sup> Hieraan draagt waarschijnlijk bij dat het inmiddels vaste rechtspraak is dat een verwijdering van de clitoris een vermindering in de zin van dit artikel oplevert. Zie paragraaf 6.4.

<sup>85</sup> Zie de zaak Sequoia (28) in bijlage 5c.

<sup>86</sup> Dit is een *délit* als het slachtoffer meerderjarig is.

<sup>87</sup> Dit is een *délit* als het achterlaten geen grote gevolgen heeft.

len van een persoon aan een onmiddellijk risico op de dood of op letsel dat gekwalificeerd wordt als verminking (art. 223-1 CP) uitkomst bieden.

### 3.3.3 *Algemeen deel*

#### 3.3.3.1 *Rechtsmacht*

Staten kunnen verdachten slechts vervolgen en berechten voor feiten waarover zij rechtsmacht hebben. Het territorialiteitsbeginsel is in de meeste landen het primaire beginsel van rechtsmacht; gedragingen die op het eigen territorium plaatsvinden, kunnen worden bestraft. Met betrekking tot VGV levert dit een probleem op, aangezien VGV ook kan, en in een deel van de gevallen zal, worden uitgevoerd in het land van herkomst. In Nederland is daarom in 2005 de Nederlandse nationale rechtsmacht over VGV uitgebreid via het actief personaliteitsbeginsel. Ook VGV gepleegd in het buitenland door Nederlanders (art. 5 Sr., aanhef en onder 3<sup>e</sup>) of door vreemdelingen die in Nederland een vaste woon- of verblijfplaats hebben of krijgen (art. 5a Sr), is thans in Nederland vervolgbaar.<sup>88</sup> Frankrijk heeft bij het vestigen van rechtsmacht zowel het passief als het actief personaliteitsbeginsel gehanteerd. Feiten die buiten het Franse territorium zijn gepleegd, kunnen in Frankrijk worden vervolgd indien de verdachte of het slachtoffer de Franse nationaliteit heeft (artt. 113-6 en 113-7 CP). Frankrijk heeft deze regeling voor gevallen van (onder andere) VGV op 5 april 2006 nog verder uitgebreid.<sup>89</sup> Art. 222-16-2 CP bepaalt sindsdien onder andere dat wanneer een *mutilation* tegen een minderjarig slachtoffer gepleegd wordt, en het slachtoffer verblijft duurzaam in Frankrijk (*résistant habituellement*), de Franse wet van toepassing is.

Met de uitbreiding van de rechtsmacht zal het feit dat de VGV in het buitenland is gepleegd vermoedelijk nog zelden problemen opleveren voor de vervolging van VGV.<sup>90</sup> Dit onderzoek ziet echter voor een zeer groot gedeelte op de Franse opsporing en vervolging van zaken van VGV die vóór 2006 hebben plaatsgevonden.<sup>91</sup> Volgens de respondenten zijn een groot aantal opsporingsonderzoeken naar VGV gestrand op een gebrek aan rechtsmacht. In veel gevallen verklaarden de van medeplichtigheid verdachte ouders namelijk dat de VGV had plaatsgevonden in het buitenland.<sup>92</sup> Naar Nederlands recht zijn

---

88 Wet van 22 december 2005 (Stb. 2006, 11).

89 Wet 2006-399 van 4 april 2006, Journal Officiel de la République Française 5 april 2006/1.

90 Volgens Franse magistraten heeft deze wetswijziging terugwerkende kracht, wat zou betekenen dat VGV's die voor 2006 zijn gepleegd in het buitenland tegen niet-Franse kinderen nu wel kunnen worden aangepakt. In de praktijk is deze situatie echter nog niet voorgekomen, en is er ook niet getracht oude zaken die indertijd op rechtsmacht vastliepen alsnog voor de rechter te brengen.

91 Zelfs bij recente Franse strafzaken dateren de feiten vaak nog van de jaren '80 of '90.

92 In deze zaken hadden de ouders en het slachtoffer niet de Franse nationaliteit, waardoor

medeplichtigheidshandelingen gepleegd in Nederland, zoals het telefonisch maken van afspraken met familie in Afrika, al uit zichzelf onder het Nederlandse territorialiteitsbeginsel vervolgbaar.<sup>93</sup> In Frankrijk bestaat echter een probleem. De Franse strafwet kent namelijk een expliciete wettelijke regeling voor rechtsmacht over medeplichtigheidshandelingen gepleegd op het Franse territoir, in gevallen dat het grondfeit in het buitenland is gepleegd. De Franse wet is alleen van toepassing indien het grondfeit strafbaar is in Frankrijk en in het land waar het is gepleegd, en het feit is vastgesteld in een onherroepelijke rechterlijke beslissing in het land waar het grondfeit is gepleegd.<sup>94</sup> Dat zal in gevallen van VGV vrijwel niet voorkomen. Concluderend: het territorialiteitsbeginsel kan in de regel bij medeplichtigheid niet worden toegepast. Vóór de uitbreiding van de Franse territoriale rechtsmacht in 2006 konden dus alleen Franse ouders, of de ouders van een Frans meisje, worden vervolgd onder het actieve of passieve nationaliteitsbeginsel wanneer de VGV in het buitenland had plaatsgevonden.

Dit was bijvoorbeeld het geval in de zaak Sequoia.<sup>95</sup> Hierbij had de VGV van een meisje plaatsgevonden in het geboortedorp van haar moeder in Mali. De moeder werd veroordeeld voor medeplichtigheid (*complicité*) aan geweld dat een mutilatie tot gevolg heeft gehad.<sup>96</sup> Ten aanzien van de medeplichtigheid werd bewezen verklaard dat de medeplichtigheidshandelingen waren uitgevoerd in Parijs. Het grondfeit had plaatsgevonden in Mali. Voor zover bekend heeft deze zaak niet tot een rechterlijke beslissing in Mali geleid. Het rechtsmachtprobleem kon echter worden omzeild via het passieve personaliteitsbeginsel, nu het meisje de Franse nationaliteit had. Sinds de wetswijziging van 2006 is deze omzeiling dus ook mogelijk bij slachtoffers die weliswaar niet de Franse nationaliteit hebben, maar wel duurzaam in Frankrijk verblijven.

### 3.3.3.2 Poging en voorbereiding

Het Nederlandse beleid aangaande VGV is voor een groot gedeelte preventief ingesteld: het voorkomen van VGV heeft prioriteit (zie hierover verder paragraaf 4.4.1). Hoewel dit preventieve beleid voornamelijk niet-strafrechtelijk van aard is, lijkt men ook een rol te zien voor strafrechtelijk ingrijpen bij een

---

ook het (passieve of actieve) nationaliteitsbeginsel geen uitkomst kon bieden. Overigens zijn er in de dossiers vijf bewezen gevallen van VGV in het buitenland die wel leiden tot een veroordeling, omdat het slachtoffer de Franse nationaliteit had.

93 Zie voor een overzicht H.D. Wolswijk, *Locus delicti*, Deventer: Gouda Quint 1998, p. 198 e.v.

94 Art. 113-5 CP.

95 Zaak (28), zie bijlage 5c. De namen in de dossiers zijn gefingeerd om de anonimiteit te bewaren.

96 Daarnaast werd zij vervolgd voor het niet verhinderen van geweld. Dit delict had zich geheel in Mali afgespeeld, en kon dus ook alleen maar onder het passieve personaliteitsbeginsel worden vervolgd.

dreigende of geplande VGV.<sup>97</sup> Wil men strafrechtelijk een delict aanpakken voordat het voltooid is, dan kan dit door iemand voor poging of voorbereiding van dit delict te vervolgen.

Zowel in Nederland als in Frankrijk is poging (*tentative*) slechts strafbaar indien sprake is van een “begin van uitvoering” (art. 45 lid 1 Sr, art. 121-5 CP). Hoewel het Franse *Cour de cassation* het begin van uitvoering ruimer lijkt uit te leggen dan de Hoge Raad,<sup>98</sup> zal bij gevallen van vrouwelijke genitale vermindering het ‘beginmoment’ van de poging niet wezenlijk anders zijn dan onder Nederlands recht. Hoewel het theoretisch mogelijk is dat de uitvoering buiten de wil van de dader(s) wordt afgebroken terwijl het delict al bijna is voltooid,<sup>99</sup> lijkt het onwaarschijnlijk dat een dergelijk geval zich zal voordoen, althans ooit ter kennis van de politie zal komen en vervolgens bewezen zal kunnen worden. Tussen het begin van uitvoering van een VGV en de voltooiing ervan zit immers maar een kort moment. Vervolging voor poging tot VGV lijkt dan ook niet waarschijnlijk. Overigens moet daarbij voor Nederland nog worden opgemerkt dat poging op mishandeling wettelijk niet mogelijk is; er zal op zijn minst sprake moeten zijn van zware mishandeling.<sup>100</sup>

Zowel in Nederland als in Frankrijk is de voorbereiding van bepaalde misdrijven strafbaar. In Frankrijk is voorbereiding van misdrijven niet in het algemeen deel strafbaar gesteld, maar is in het bijzonder deel een specifiek samenspanningsdelict toegevoegd, dat het gezamenlijk beramen van één of meer strafbare feiten met een strafmaximum van ten minste vijf jaar *emprisonnement* strafbaar stelt (art. 450-1 CP). Dit is echter een bepaling die ontworpen is voor (en slechts wordt gebruikt in) gevallen van georganiseerde misdaad en terrorisme. Ten aanzien van VGV speelt het leerstuk van de strafbare voorbereiding in Frankrijk dus geen rol van betekenis.

Ook Nederland kent voor bepaalde delicten een samenspanningsbepaling, maar niet voor de verschillende vormen van (zware) mishandeling.<sup>101</sup> In Nederland is echter de voorbereiding van misdrijven met een maximumstraf van acht jaar of meer strafbaar gesteld (art. 46 Sr). De voorbereiding van een-

97 Brief Minister van Justitie 8 januari 2010, *Kamerstukken ii* 2009-10, 28345 nr. 94, p. 2 en Aanwijzing inzake opsporing en vervolging van kindermishandeling van het College van procureurs-generaal, in werking getreden 1 augustus 2009, *Staatscourant* 2009, 116.

98 Het in een auto klaarzitten met wapens, maskers, etc. is in Nederland niet voldoende begin van uitvoering voor poging, maar is in Frankrijk wel voldoende *commencement d'exécution*. Vgl. Crim. 29 december 1970, *J.C.P.*, 1971.II.16770 met HR 8 september 1987, *nj* 1988, 612.

99 Als daders vrijwillig de daad afbreken zijn ze niet strafbaar voor poging (art. 46b Sr, art. 121-5 CP).

100 Art. 300 lid 5 Sr.

101 Art. 304b Sr stelt alleen samenspanning tot zware mishandeling met voorbedachte raad strafbaar indien er een terroristisch oogmerk is. Dat is bij VGV niet het geval.

voudige mishandeling is niet strafbaar. Wordt de VGV als zware mishandeling gekwalificeerd, dan nog zal het waarschijnlijk lastig te bewijzen zijn dat bijvoorbeeld de (in de regel vrij alledaagse) spullen die een familie in huis heeft, bestemd zijn voor een besnijdenis. Iets dergelijks zal echter wel nodig zijn om van strafbare deelneming te kunnen spreken. Voor voorbereiding is namelijk de uitsluitend uit gesprekken opgemaakte intentie om een kind te (laten) besnijden niet genoeg.

### 3.3.3.3 Deelneming

Uit de literatuur, de gesprekken en de geanalyseerde dossiers komt het algemene beeld naar voren dat in Frankrijk een VGV zelden door de ouders zelf wordt uitgevoerd, maar dat dit gebeurt door een vrouw die daarvoor een betaling ontvangt (de snijdster). Onder het Franse recht levert dit weinig problemen op, aangezien het onderscheid van daderschaps- en deelnemingsvormen niet verregaand uitgewerkt is. Allereerst kent het Franse strafrecht maar twee vormen: dader (*auteur*) en medeplichtige (*complice*). Daarnaast zijn de strafmaxima voor deze categorieën gelijk. Daardoor wordt in de praktijk weinig waarde gehecht aan dit onderscheid. In het Nederlandse strafrecht worden de verschillen tussen deelnemingsvormen vanouds meer benadrukt. Het maakt voor de strafbaarheid weliswaar niet uit of de ouders als pleger, medepleger (art. 47 lid 1 sub 1 Sr) of uitlokker (art. 47 lid 1 sub 2 Sr) worden vervolgd, maar als de ouders slechts als medeplichtige (art. 48 sr) kunnen worden vervolgd, heeft dit wel gevolgen voor bijvoorbeeld de op te leggen straf.

Naar Nederlands recht is voor uitlokking, medeplegen en medeplichtigheid een ‘dubbel opzet’ vereist. De medeplichtige moet opzet hebben op zijn eigen handelingen en op het gevolg. Naar de heersende leer bestaat de lichtste vorm van strafrechtelijke opzet (voorwaardelijk opzet) uit het ‘zich willens en wetens blootstellen aan de geenszins als denkbeeldig te verwaarlozen kans’. Hierbij is van belang dat pas sprake is van voorwaardelijk opzet als kan worden gezegd dat de dader het gevolg heeft aanvaard en op de koop heeft toegenomen.<sup>102</sup> Het Franse strafrecht hanteert voor *complicité* een lichtere maatstaf: het opzet hoeft slechts gericht te zijn op de ‘medeplichtigheidshandeling’,<sup>103</sup> ten aanzien van het grondfeit is voldoende dat sprake is van wetenschap (de component ‘willen’ ontbreekt dus).<sup>104</sup>

<sup>102</sup> HR 15 oktober 1996, *nj* 1997, 199.

<sup>103</sup> Cour de Cassation 1 oktober 1984, *Gaz.Pal.*1985. *Somm.*96.: “L’élément intentionnel du délit de complicité exige seulement que son auteur ait eu conscience de l’aide apportée à l’action principale.”

<sup>104</sup> F. Desportes en F. Le Gunehec, *Droit Pénal Général*, Parijs: Economica 2001, p. 493.

Dit, op het eerste gezicht academische, verschil tussen de reikwijdte van de Nederlandse definitie van medeplichtigheid en de Franse definitie kan echter in zaken van VGV een rol spelen. In de reeds in de paragraaf betreffende rechtsmacht aangehaalde zaak nam de moeder het kind mee naar haar geboortedorp en stelde het daar in handen van haar familie. De moeder vertrok vervolgens naar een naburig dorp en de familie voerde de VGV uit. De moeder gaf echter aan dat zij niet had gewild dat haar dochter besneden zou worden. Deze verklaring werd ondersteund door de verklaring van de meegereisde oudere dochter, die verklaarde dat haar moeder na terugkomst in het dorp ruzie kreeg met haar familie over de besnijdenis.<sup>105</sup> Naar Frans strafrecht is in dat geval de *complicité* niet moeilijk te bewijzen: ze heeft het kind willens en wetens aan de zorg van haar familie toevertrouwd, terwijl ze wist dat er een kans bestond dat haar familie haar dochter zou besnijden. Het is echter de vraag of in deze situatie naar Nederlands strafrecht ook sprake is van uitlokking, medeplegen of medeplichtigheid. Doordat de moeder duidelijk niet wilde dat haar dochter zou worden besneden, kan moeilijk worden gezegd dat ze het risico dat haar dochter zou worden besneden, heeft aanvaard en op de koop heeft toegenomen. Van deze aanvaarding zal vermoedelijk helemaal geen sprake zijn indien de familie vooraf door de moeder is verboden om de dochter te besnijden.<sup>106</sup>

### 3.3.3.4 Verjaring

Het recht tot strafvervolging vervalt indien een feit verjaart. Zowel in Frankrijk als in Nederland is de verjaringstermijn voor gevallen van VGV verlengd. In Frankrijk bedraagt de verjaringstermijn van de *crime* van art. 222-10 (*mutation*) twintig jaar, indien deze is gepleegd jegens een minderjarige, te rekenen vanaf het moment dat het slachtoffer meerderjarig is (art. 7 CPP).<sup>107</sup> In Nederland is de wet zodanig gewijzigd dat de normale verjaringstermijn (in de meeste gevallen waarschijnlijk twaalf jaar, art. 70 Sr) van (zware) mishandeling in gevallen van VGV pas aanvangt nadat het slachtoffer 18 jaar is geworden (art. 71 Sr, aanhef en onder 3°).<sup>108</sup>

### 3.3.3.5 Penitentiair recht

Hoewel strafsoort en -maat slechts een rol spelen na een succesvolle opsporing en vervolging, kunnen de opgelegde straffen en mogelijk op te leggen straffen hier niet geheel buiten beschouwing worden gelaten. Bij de op te leggen straffen differentiëren zowel het Franse als het Nederlandse strafstelsel naar

---

105 De zaak Sequoia (28) in bijlage 5c.

106 Zie overigens noot 88 over de mogelijkheden onder Nederlands recht om VGV als een culpoos delict te vervolgen.

107 Wet 2006-399 van 4 april 2006, Journal Officiel de la République Française 5 april 2006/1.

108 Wet van 18 juni 2009 (Stb. 2009, 245).

het soort strafbare feit. In Frankrijk kunnen *crimes* bestraft worden met de vrijheidsstraf *réclusion criminelle*.<sup>109</sup> *Réclusion criminelle* duurt maximaal dertig jaar of levenslang, en duurt ten minste tien jaar (art. 131-1 CP). De belangrijkste straffen voor *délits*<sup>110</sup> zijn de *emprisonnement* (een vrijheidsstraf) met een maximale duur van tien jaar (art. 131-4 CP)<sup>111</sup> en de *amende* (boete).<sup>112</sup>

In Nederland kunnen straffen voorwaardelijk worden opgelegd. In Frankrijk bestaat er een op punten vergelijkbaar systeem: *sursis*. *Sursis* betekent dat de (executie van de) straf voorwaardelijk wordt opgeschort. Met betrekking tot vrijheidsstraffen is *sursis* alleen mogelijk bij *emprisonnement* van maximaal 5 jaar (er gelden echter afwijkende regels bij recidive, zie art. 132-41 CP). De rechter (of jury) die de straf uitspreekt, beslist ook of de straf (gedeeltelijk) met *sursis* wordt opgelegd. Indien hij besluit dat (een deel van) de straf met *sursis* wordt opgelegd, bepaalt hij meteen de duur van de proeftijd (*délai d'épreuve*). Er bestaan twee vormen van *sursis*: *sursis simple* (artt. 132-29 tot en met 132-39 CP) en *sursis avec mise à l'épreuve* (artt. 132-40 tot en met 132-53 CP). Bij de *sursis simple* van vrijheidsstraffen is de enige voorwaarde dat de veroordeelde tijdens de proeftijd geen strafbaar feit pleegt waarvoor hij vervolgens ook wordt veroordeeld tot een vrijheidsstraf. De proeftijd van *sursis simple* bedraagt maximaal vijf jaar.<sup>113</sup> Bij de *sursis avec mise à l'épreuve* bedraagt de proeftijd minimaal één en maximaal drie jaar. Naast de voorwaarde dat de veroordeelde tijdens zijn proeftijd geen strafbare feiten plegt, wordt de veroordeelde onder toezicht geplaatst (bijvoorbeeld van een sociaal werker) en kan de rechter aanvullende voorwaarden opleggen.

### 3.4 FORMEEL STRAFRECHT

Het strafprocesrecht (formeel strafrecht) valt in Frankrijk onder het judiciële recht (*ordre judiciaire*), dat een grotendeels civielrechtelijk karakter heeft. De *ordre judiciaire* valt te onderscheiden van het bestuursrechtelijke recht, de *ordre administratif*, waaronder grofweg alle staats- en bestuursrechtelijke kwesties vallen. In deze paragraaf wordt het Franse strafprocesrecht aan de hand van de verschillende fasen van opsporing, vervolging en berechting beschreven. Dezelfde indeling wordt in de volgende hoofdstukken aangehouden

---

109 *Détention criminelle* voor politieke delicten.

110 *Peines correctionnelles*.

111 Indien voor een *crime* een vrijheidsstraf van minder dan tien jaar wordt uitgesproken, dan zegt men overigens ook dat de dader de vrijheidsstraf *emprisonnement* opgelegd heeft gekregen, ook al is hij voor een *crime* veroordeeld.

112 Voor *contraventions* en sommige *délits* kan geen vrijheidsstraf worden opgelegd (art. 131-12 CP), uitsluitend een boete.

113 Bij *contraventions* bedraagt deze twee jaar.

als de concrete Franse praktijk van opsporing en vervolging van VGV wordt beschreven.

### 3.4.1 De voorfase voor de opsporing

In Frankrijk bestaan er twee grote politiekorpsen: de *police nationale* en de *gendarmerie*. Deze korpsen zijn beiden belast met twee taken: handhaving van de openbare orde en opsporing van strafbare feiten. Slechts selecte politieonderdelen zijn bevoegd om strafbare feiten op te sporen. Deze functionarissen en onderdelen (van beide korpsen) worden samen aangeduid als de *police judiciaire*.<sup>114</sup> Waar in het vervolg “politie” staat wordt de *police judiciaire* bedoeld.

Het Franse openbaar ministerie (*ministère public*) is net als in Nederland onderdeel van de rechterlijke macht. De functionarissen van het *ministère public* zijn derhalve magistraten, verbonden aan een rechterlijke organisatie. Het openbaar ministerie bij een *tribunal de grande instance*<sup>115</sup> wordt aangeduid als *parquet*, en heeft een *procureur de la République* aan het hoofd staan (enigszins te vergelijken met de Nederlandse Hoofdofficier van Justitie).<sup>116</sup> De *procureur de la République* is de centrale ontvangende autoriteit voor alle meldingen van strafbare feiten (art. 40 CPP) en zal dus in de regel benaderd worden indien een strafbaar feit ter kennis van andere organisaties dan de politie komt. Wanneer de *procureur de la République* een melding krijgt van een strafbaar feit, kan hij een politiedienst aanwijzen om een onderzoek te starten. Frankrijk kent enkele gespecialiseerde politiediensten, waarbij voor dit onderzoek vooral de *brigade de protection des mineurs* (*brigade des mineurs*) van belang is. Deze dienst, die zich bezighoudt met de opsporing van strafbare feiten gepleegd door en jegens minderjarigen, is de aangewezen opsporingsdienst bij gevallen van VGV.

De Nederlandse organisatie van de politie is nogal verschillend van de Franse organisatie, maar de verschillen zijn voor het onderhavige onderzoek niet erg relevant. Ook in Nederland is er (weer)<sup>117</sup> een grotere neiging in de richting

114 Zie uitgebreider S.K. de Groot, *Internationale bewijsgaring in strafzaken (iii): Nederland en Frankrijk*, Deventer: Kluwer 2004, p. 29 e.v.

115 Het *tribunal de grande instance* is te vergelijken met de Nederlandse rechbank. Het merendeel van de strafzaken komt in eerste aanleg bij het *tribunal correctionnel* van het *tribunal de grande instance* terecht. Zie verder bijlage 4 voor een overzicht van de rechterlijke organisatie in Frankrijk.

116 De overige aanklagers zijn *substituts du procureur* (te vergelijken met Nederlandse Officieren van Justitie, alleen nemen ze hun beslissingen in naam van hun superieur, de *procureur de la République*) of *procureur de la République adjoint* (te vergelijken met Nederlandse plaatsvervangend-Hoofdofficieren van Justitie).

117 Tot het begin van de jaren 1990 kenden de meeste (gemeentelijke) Nederlandse korpsen een gespecialiseerde jeugd- en zedenpolitie.

van specialisatie bij politie<sup>118</sup> en het Openbaar Ministerie (zedenofficieren) op bijvoorbeeld het gebied van kindermishandeling. Wel is van belang dat in Nederland in de regel aangifte bij de politie wordt gedaan in plaats van bij de officier van justitie.

### 3.4.2 *Opsporing*

In Frankrijk bestaan twee soorten opsporingsonderzoek; het opsporingsonderzoek bij heterdaad (*enquête de flagrance*) en het ‘normale’ opsporingsonderzoek (*enquête préliminaire*).<sup>119</sup> Een *enquête de flagrance* kan slechts gestart worden wanneer een verdenking ontstaat en het onderzoek wordt gestart terwijl het feit wordt gepleegd of op een moment en onder omstandigheden die zeer dicht tegen het feit aanliggen (naast een lijk staat een vrouw met bebloede kleren). Bij VGV-zaken zal hier niet spoedig sprake van zijn, nu de kans op ontdekking op moment van plegen van het feit miniem is. Is er geen sprake van een heterdaadsituatie, dan kan de politie of de *procureur de la République* een *enquête préliminaire* starten. Dit is een politieonderzoek waarbij de politie sterk is beknot in zijn bevoegdheden; opsporing (verhoren van getuigen, het doorzoeken van plaatsen) kan alleen plaatsvinden met toestemming van de betrokken personen. De officier van de politie is wel in staat om een concrete verdachte gedurende maximaal 24 uur vast te houden (*garde à vue*), welke termijn eenmaal met maximaal 24 uur kan worden verlengd door de *procureur de la République*. Een *enquête préliminaire* wordt vaak feitelijk geleid door een officier van de politie, die aan het eind van het onderzoek verslag uitbrengt aan de *procureur de la République* en daarbij ook alle processtukken overdraagt. De *procureur de la République* kan echter ook tussentijds of bij de start van het onderzoek bepaalde instructies geven aan de politie en zo meer controle uitoefenen.

De Nederlandse politie en justitie hebben in vergelijking met de Franse opsporingsautoriteiten meer zelfstandig in te zetten bevoegdheden in de opsporingsfase van misdrijven als VGV. Zo kan de officier van justitie veel dwangmiddelen, zoals de stelselmatige observatie (art. 126g), zelf al aanwenden zonder tussenkomst van een rechter. Daarnaast kan de officier van justitie verdachten voor drie dagen in verzekering stellen (art. 57 en 58 Sv), welke termijn bij dringende noodzakelijkheid met nog eens drie dagen verlengd kan worden.

---

118 Ook op landelijk niveau: de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken.

119 Dit is niet geheel volledig, er bestaan ook aparte onderzoeksmodaliteiten voor het geval dat een lijk wordt gevonden met onbekende of verdachte doodsoorzaak (*enquête de mort suspecte*), dat een persoon wordt vermist (*enquête de recherche d'une personne disparue*) en dat een verdachte is gevlogen (*procédure de recherche d'une personne en fuite*). Zie over deze opsporingsmodaliteiten onder andere F. Fourment, *Procédure Pénale*, Orléans: Éditions Paradigme 2008, p. 77 e.v.

Die verlenging is overigens in de praktijk uitzonderlijk: meestal wordt de verdachte aansluitend op de inverzekeringstelling door de rechter in voorlopige hechtenis gesteld, dan wel wordt hij vrijgelaten voordat het bevel inverzekeringstelling expireert.

### 3.4.3 Vervolgingsbeslissing

Na de *enquête* beslist de *procureur de la République* wat er met de zaak dient te gebeuren. Hij heeft hierbij drie mogelijkheden: niet vervolgen (*classement sans suite*), alternatieve afdoening<sup>120</sup> of strafrechtelijke vervolging. De meest voor de hand liggende reden om niet te vervolgen, is dat er onvoldoende bewijs is om vast te stellen dat er sprake was van een strafbaar feit, of om vanuit de beschikbare onderzoeksresultaten een concrete verdachte aan te wijzen. Daarnaast kunnen allerhande redenen van opportunitet ten grondslag gelegd worden aan de beslissing, te vergelijken met de verschillende Nederlandse sepotgronden.<sup>121</sup> Indien de *procureur de la République* besluit tot een *classement sans suite*, dient hij de bij de zaak betrokken slachtoffers en aangever(s) te verwittigen. Zij kunnen dan bezwaar maken tegen deze beslissing. Ook kan het slachtoffer er voor kiezen om de zaak middels een *citation directe* zelf aan te brengen bij een *tribunal correctionnel*.<sup>122</sup>

Indien de *procureur de la République* er voor kiest om de zaak strafrechtelijk te vervolgen, heeft hij wederom verschillende mogelijkheden. Als er reeds voldoende bewijs is tegen een concrete verdachte en het onderzochte feit het karakter heeft van een *contravention* of een *délit*, dan kan de *procureur de la République* de zaak zelfstandig voor de bevoegde rechter brengen. Indien de *procureur de la République* er niet voor kiest om de zaak zelf aan te brengen bij de rechter en nader onderzoek gewenst acht, zal hij een verzoek (*réquisitoire introductif*) tot opening van een gerechtelijk vooronderzoek (*instruction*) indienen bij de president van het *tribunal de grande instance*, die vervolgens een *juge d'Instruction* aanwijst om het onderzoek uit te voeren. Zo'n verzoek is verplicht in zaken waarbij de feiten het karakter hebben van een *crime* en wordt in de praktijk in vrijwel alle complexe en gevoelige zaken gedaan.

120 Hierbij heeft hij twee mogelijkheden: mediation of een *composition pénale*. Dit laatste is te vergelijken met de Nederlandse transactie en houdt in dat de verdachte schuld bekent en akkoord gaat met een bepaalde straf en/of maatregel (F. Debove en F. Falletti, *Précis de droit pénal et de procédure pénale*, France: Presses Universitaires de France, 2006, p. 381).

121 Een groot verschil is dat in Frankrijk geen sprake is van 'vervolgingsbeleid'. Zo zal nooit worden vermeld dat een *classement sans suite* heeft plaatsgevonden om redenen van capaciteit. Daarnaast zijn er dus ook geen (gepubliceerde) richtlijnen op basis waarvan een verdachte kan protesteren tegen het feit dat hij vervolgd wordt voor een feit dat normaliter wordt gesponeerd.

122 Bovendien kan een slachtoffer een *juge d'Instruction* zelf verzoeken een gerechtelijk vooronderzoek te openen. Dit laatste gebeurt echter slechts zeer zelden.

Dit systeem is in Nederland niet wezenlijk anders; de officier van justitie heeft in principe dezelfde keuzes, met dien verstande dat de Nederlandse officier van justitie vaak gebonden is aan richtlijnen bij de vervolgingsbeslissing, en deze op een vergelijkbare manier in Frankrijk niet bestaan.<sup>123</sup> Daarbij moet worden aangetekend dat het openen van een gerechtelijk vooronderzoek in Nederland niet afhankelijk van het type misdrijf, maar veeleer van de door de officier van justitie gewenste opsporingshandelingen. Indien een officier van justitie besluit tot sepot kan een benadeelde partij beklag doen bij een gerechtshof dat het openbaar ministerie kan opdragen alsnog vervolging in te stellen (art. 12 Sv).

### 3.4.4 "Instruction"/Gerechtelijk vooronderzoek

De *juge d'instruction* is de onderzoeksrechter in strafzaken en valt onder het *tribunal de grande instance*. De *juge d'instruction* leidt het gerechtelijk vooronderzoek (*information*, ook wel *instruction* genoemd). Bij aanvang van het gerechtelijk vooronderzoek kan dit reeds gericht zijn tegen een concrete verdachte, maar dit hoeft niet het geval te zijn (de Fransen kennen namelijk ook de n.n.-verdachte, *auteur inconnu*).<sup>124</sup> Indien sprake is van een concrete verdachte en er ernstige aanwijzingen zijn dat deze het feit heeft gepleegd, maakt de *juge d'instruction* deze persoon tot voorwerp van onderzoek (*mise en examen*). De *juge d'instruction* moet deze persoon vervolgens in het bijzijn van zijn advocaat horen en hem op de hoogte brengen van het feit dat hij tot voorwerp van onderzoek wordt gemaakt. De advocaat krijgt hierbij de gelegenheid om het strafdossier in te zien. De *juge d'instruction* of de *juge des libertés et de la détention*<sup>125</sup> kan, in bepaalde gevallen, beperkingen opleggen aan de persoon die voorwerp is van onderzoek (*contrôle judiciaire*). Zo kan bijvoorbeeld worden bepaald dat deze persoon het land niet mag verlaten. De *juge des libertés et de la détention* kan de persoon die voorwerp is van onderzoek verder in voorlopige hechtenis (*détention provisoire*) plaatsen.<sup>126</sup>

Het centrale doel van het gerechtelijk vooronderzoek is waarheidsvinding. De *juge d'instruction* heeft de opdracht en de bevoegdheid om de waarheid

123 Overigens wordt in Frankrijk, net als in Nederland, wel een onderscheid gemaakt tussen de verschillende sepotgronden.

124 Bij onderzoeken naar georganiseerde criminaliteit is dit laatste vaak het geval, zie P.A.M. Verrest, *Ter vergelijking: een studie naar het Franse vooronderzoek in strafzaken*, Den Haag: WODC 2001, p. 197.

125 De *juge des libertés et de la détention* is een alleenrechtsprekende rechter die eveneens valt onder het *tribunal de grande instance*. Tegen zijn beslissingen staat voor de verdachte en voor het *ministère public* (dus niet voor de *partie civile*, zie paragraaf 3.4.8) appel open bij de *chambre d'instruction* van het *cour d'appel*.

126 De eenvoudigste reden is dat de voorwaarden van de *contrôle judiciaire* vrijwillig zijn overgetreden.

te vinden op elke wijze die hij nodig acht.<sup>127</sup> In de praktijk doet de *juge d'instruction* zelf nauwelijks onderzoek (behalve het verhoren van getuigen en de verdachte), maar geeft hij een *commission rogatoire* aan de politie. Deze *commission rogatoire* kan heel precies zijn (“ga naar adres X, doorzoek het pand en verhoor alle aanwezige personen”), maar ook heel algemeen. In het laatste geval wordt ook wel gesproken van een *commission rogatoire générale* en kan de politie gebruik maken van alle bevoegdheden van de *juge d'instruction*. Een opsporingsambtenaar kan dan zelfs getuigen onder ede verhoren, waarbij het de opsporingsambtenaar is die de eed afneemt. Naast dit centrale doel van waarheidsvinding is een tweede belangrijk doel van het gerechtelijk vooronderzoek het onderzoeken van de persoonlijke omstandigheden en geestelijke gesteldheid van de verdachte en eventueel het slachtoffer. In het kader daarvan wordt in de meeste gerechtelijke vooronderzoeken een psychologisch en psychiatrisch onderzoek naar de verdachte gedaan en wordt diens levensloop in kaart gebracht.

Gedurende het gerechtelijk vooronderzoek kunnen alle betrokken partijen de *juge d'instruction* slechts verzoeken tot het doen of laten van bepaalde handelingen. De *procureur de la République* heeft in deze fase van het proces dus ook niet meer de bevoegdheid om zelf nog onderzoek te (laten) verrichten. Wel is de *juge d'instruction* in zoverre beperkt in zijn mogelijkheden dat het gerechtelijk vooronderzoek zich alleen uitstrekkt over de feiten die zijn genoemd in het *réquisitoire introductif*. Komen andere feiten aan het licht, dan is het aan de *procureur de la République* om te bepalen of deze feiten in het lopende onderzoek zullen worden onderzocht, of dat er bijvoorbeeld een nieuw politieonderzoek wordt gestart.

Na het sluiten van het onderzoek en het horen van de visies van betrokkenen beslist de *juge d'instruction* wat er verder met de zaak dient te gebeuren (*ordonnance juridictionnelle*).<sup>128</sup> Indien er onvoldoende informatie naar voren is gekomen om aannemelijk te maken dat er sprake was van een strafbaar feit, of om een concrete verdachte aan te wijzen, volgt een *ordonnance de non-lieu*. Ook is het mogelijk dat een gedeeltelijke *ordonnance de non-lieu* volgt, bijvoorbeeld slechts ten aanzien van bepaalde feiten of bepaalde verdachten.

---

127 Art. 81 CPP.

128 *Ordonnances juridictionnelles* zijn officiële beslissingen die door de *Juge d'Instruction* worden genomen gedurende het gehele traject van het gerechtelijk vooronderzoek. Zij lopen uiteen van de beslissing wat er met de zaak moet gebeuren tot het niet ontvankelijk verklaren van een bepaalde persoon of organisatie als *partie civile* en het zichzelf onbevoegd verklaren om kennis te nemen van de zaak. Tegen *ordonnances juridictionnelles* staat voor de betrokkenen beroep open bij de *chambre d'instruction*.

Indien er voldoende informatie is om aannemelijk te maken dat een concrete verdachte een strafbaar feit heeft gepleegd, zal de *juge d'instruction* besluiten de zaak voor de rechter te brengen.<sup>129</sup> Aan de hand van het feitencomplex geeft de *juge d'instruction* een korte kwalificatie van de feiten. Deze is zelden een feitelijke beschrijving, maar bestaat meestal slechts uit een opsomming van de wetsartikelen die toepasselijk zijn. Op basis van deze kwalificatie wordt ook duidelijk of het strafbare feit moet worden aangemerkt als een *contravention*, *délit* of *crime*. Deze kwalificatie is van belang bij het verwijzen van de zaak naar een bepaalde rechtbank. Een *délit* wordt namelijk berecht door de *chambre correctionnel* van het *tribunal de grande instance*, terwijl een *crime* voor een *cour d'assises* moet worden gebracht.

In veel gevallen waarin objectief sprake is van een gedraging met het karakter van een *crime*, wordt het feit door de *juge d'instruction* gekwalificeerd als *délit*. Dit ‘onderkwalificeren’ heet correctionaliseren (*correctionnalisation*) en heeft uiteenlopende redenen.<sup>130</sup> Voor de rechterlijke macht heeft het als groot voordeel dat het kostbare en tijdrovende proces van een assisenprocedure niet in gang hoeft te worden gezet. Voor de verdachte en het slachtoffer heeft het als voordeel dat de zaak snel (bij een assisenprocedure kan het twee tot drie jaar duren voordat de zaak op zitting komt) en met relatief weinig publiciteit kan worden afgedaan.

*Correctionnalisation judiciaire* is formeel *contra legem* en vindt daarom in de meeste gevallen pas plaats na overleg met de verschillende betrokken partijen. Toch kan het voorkomen dat er tegen de wil van een bepaalde partij wordt gecorrectionaliseerd. In het verleden vorderde die partij dan de onbevoegdheid van de rechter bij het *tribunal correctionnel*. Als de vordering werd toegewezen moest de zaak alsnog voor een *cour d'assises* worden gebracht. Inmiddels is de praktijk van het correctionaliseren door enkele wetswijzigingen gereguleerd.<sup>131</sup> Een van de belangrijkste reguleringen op dit punt betreft de sinds 2004 ingevoerde mogelijkheid van beroep voor de verdachte en de *partie civile* bij de *chambre d'instruction* tegen de verwijzingsbeslissing.<sup>132</sup> Dit beroep

---

129 Voor 2001 werd de inbeschuldigingstelling opgesteld door de *chambre d'accusation* van het *cour d'appel*. Dit is veranderd door de wet van 15 juni 2000, nr. 2000-516 die per 1 januari 2001 in werking trad. Feitelijk doet de *juge d'instruction* nu hetzelfde als de *chambre d'accusation* hiervoor deed.

130 Zie paragraaf 6.4 over *correctionnalisation* bij VGV.

131 Zie hierover ook F. Fourment, *Procédure Pénale*, Orléans: Éditions Paradigme 2008, p. 27 en J. Pradel, *Procédure Pénale*, Paris: Éditions Cujas 2004, p. 106-109.

132 Door invoering van het nieuwe art. 186-3 CPP, onderdeel van de *Loi Perben ii*. Overigens kan bij de *chambre d'instruction* van het *cour d'appel* tegen alle formele beslissingen van een *juge d'instruction* worden opgekomen.

is onder bepaalde omstandigheden echter automatisch niet-ontvankelijk.<sup>133</sup> Hierdoor is het voor belangenorganisaties juist moeilijker geworden om tegen correctionalisering op te komen.

De Franse *juge d'instruction* geeft een uitvoerige eindbeslissing. In deze beslissing legt de *juge d'instruction* uit hoe hij tot zijn beslissing heeft kunnen komen en geeft daarvoor onder andere een beschrijving van het feitencomplex zoals dit in het onderzoek naar voren is gekomen. Deze beschrijving is uitdrukkelijk niet te vergelijken met een Nederlandse tenlastelegging.<sup>134</sup> Ter zitting wordt deze beschrijving dus ook niet gezien als een 'hypothese' die door het Openbaar Ministerie moet worden bewezen.<sup>135</sup> In Frankrijk speelt het leerstuk van de 'grondslagverlating', zoals wij dat kennen, daarom ook geen enkele rol. Ter zitting wordt door de (leken-) rechter(s) uitsluitend op basis van de ter zitting gepresenteerde bewijsmiddelen geoordeeld of de verdachte een strafbaar feit heeft begaan en hoe dit moet worden gekwalificeerd.

Wanneer de eindbeslissing van de *juge d'instruction* eenmaal onherroepelijk is geworden, zijn daarmee ook meteen alle eventuele vormverzuimen in het vooronderzoek gezuiverd.<sup>136</sup> Alle verweren aangaande vormverzuimen, onrechtmatig verkregen bewijs en dergelijke moeten dus reeds tijdens het gerechtelijk vooronderzoek worden ingediend.

In Nederland kan er ook een gerechtelijk vooronderzoek bij de rechter-commissaris worden geopend. Een belangrijk verschil met het Franse systeem is echter dat er in Nederland sprake kan (en in veel gevallen zal) zijn van parallelle opsporing; de officier van justitie kan in Nederland gedurende het gerechtelijk vooronderzoek nog al zijn bevoegdheden inzetten en het opsporingsonderzoek laten voortduren. In Frankrijk is dit uitgesloten, daar staat de *procureur de la République* tijdens het gerechtelijk vooronderzoek min of meer buiten spel. De Nederlandse rechter-commissaris heeft dan ook in het geheel

---

133 Door invoering van het nieuwe art. 469 CPP, onderdeel van de *Loi Perben ii*. Dit artikel noemt drie voorwaarden voor het intreden van deze niet-ontvankelijkheid: (1) de openbaar aanklager heeft de verwijzing naar het *Tribunal Correctionnel* voorgesteld; (2) het slachtoffer heeft zich gesteld als civiele partij (*partie civile*) en wordt bijgestaan door een raadsman; en (3) het slachtoffer heeft het voorstel om de procedure voor de *Tribunal Correctionnel* te voeren, formeel goedgekeurd. Is aan een van deze voorwaarden niet voldaan, dan is geen sprake van automatische niet-ontvankelijkheid.

134 Formuleringen vergelijkbaar met "dat hij op of omstreeks ... te ..., althans in ..., een paar schoenen, althans een goed, ... etc." komen hierbij dus niet voor.

135 Zie D. Asser, J.F. Nijboer en Y.E. Schuurmans, *Bewijsrecht: het bewijs geregeld?*, Preadvis Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking, Nijmegen: Wolf 2010, hoofdstuk 4.

136 In Nederland was dit overigens tot het tweede bloedproef-arrest ook zo onder art. 256 Sv (oud). HR 26 juni 1962.

niet zo'n alomvattende rol als de *juge d'instruction*.<sup>137</sup> Bovendien blijft het uiteindelijk de beslissing van de officier van justitie om de zaak voor de rechtbank te brengen. De rechter-commissaris brengt dan ook zelden een volledig proces-verbaal over de gehele zaak uit, maar zal hooguit verslag doen van de verschillende onderzoekshandelingen die hijzelf uitgevoerd heeft. Dit is soms alleen anders als de rechter-commissaris de zaak via een zogenaamde "*open verwijzing*" van de zittingsrechter onder zich heeft gekregen. Deze verwijzing kent dan als opdracht aan de rechter-commissaris alles te doen wat de desbetreffende rechter-commissaris in de zaak van belang oordeelt.

### 3.4.5 Berechting bij het tribunal correctionnel

In veel opzichten is de behandeling ter zitting van een zaak door het *tribunal correctionnel* te vergelijken met de behandeling van een zaak door een Nederlandse meervoudige strafkamer. De *président* van de kamer leidt de behandeling ter zitting en stelt vragen aan de verdachte, het slachtoffer en eventuele getuigen. Ook presenteert hij relevante stukken uit het dossier en neemt met de verdachte zijn persoonlijke omstandigheden door. De bijzitters, de (*substitut-)*procureur de la République en de advocaten wordt de gelegenheid gegeven om vragen te stellen en verzoeken van procedurele aard in te dienen.

Het *tribunal correctionnel* behandelt de gehele zaak inhoudelijk. Dus hoewel de *juge d'instruction* al getuigen heeft gehoord en zijn visie op de feiten heeft gegeven, wordt ter zitting al het bewijs gepresenteerd en worden eventueel ook weer getuigen en deskundigen gehoord. De procureur de la République, de parties civile en de verdediging zullen ook allemaal hun visie op het bewijs en de zaak geven, waarbij de procureur best kan afwijken van de conclusies van de *juge d'instruction*. Wel geldt ook hier dat men in Frankrijk niet werkt met een tenlastelegging zoals men in Nederland gewend is. Daar komt bij dat het Franse systeem nauwelijks bewijsrecht heeft. Voor een veroordeling is slechts nodig dat de rechters innerlijk overtuigd zijn van de schuld van de verdachte (*conviction intime*) (art. 427 CPP). Waar in Nederland de enkele verklaring van de verdachte of een getuige niet voldoende bewijs is voor een veroordeling, is dit in Frankrijk dus geen probleem. Wel moet al het bewijs op de terechting zitten behandeld en bediscussieerd (art. 427 CPP).

Het meest in het oog springende verschil met de Nederlandse meervoudige kamer is de positie van de civiele partij (waarover meer in paragraaf 3.4.8). In veel strafzaken heeft het slachtoffer zich gevoegd als civiele partij en is als

---

137 Zie voor een overzicht van de rol en positie van de Nederlandse rechter-commissaris door de jaren heen P.P.J. van der Meij, *De driehoeksverhouding in het strafrechtelijk vooronderzoek*, Deventer: Kluwer 2010.

zodanig ook aanwezig, vrijwel altijd vergezeld door een (toegevoegde) advocaat. Deze advocaat heeft tijdens de behandeling ter zitting feitelijk dezelfde rechten als de advocaat van de verdachte en kan dus verzoeken doen, vragen stellen aan de verdachte en getuigen en een pleidooi houden (dat vaak niet beperkt is tot de hoogte van de schadevergoeding, maar ook de kwalificatie en strafwaardigheid van de feiten belicht). In veel gevallen neemt deze advocaat ook daadwerkelijk een actieve rol in tijdens de behandeling ter zitting, veelal actiever dan de (*substitut-procureur de la République*). De positie van de civiele partij en zijn advocaat komt ook naar voren in de indeling van de zittingszaal. Die is het meest te vergelijken met een Nederlandse civiele kamer, waar twee partijen naast elkaar een plaats hebben. De *procureur de la République* heeft, net als in Nederland, een eigen bureau naast dat van de rechters.

### 3.4.6 Berechting bij het *cour d'assises*

De Franse assisenprocedure is moeilijk met een Nederlandse procedure te vergelijken. De zaak (die altijd het karakter heeft van een *crime*) wordt behandeld door een jury die bestaat uit negen geselecteerde<sup>138</sup> juryleden en drie professionele rechters. Voor elke zaak wordt het hof apart samengesteld. Dit twaalfkopige college zit achter een grote tafel, met in het midden de drie professionele rechters, waarvan de middelste optreedt als *président* en het onderzoek leidt.<sup>139</sup> De *président* heeft het strafdossier en kan aan de hand daarvan gerichte vragen stellen aan de verdachte, het slachtoffer en eventuele getuigen, maar de overige juryleden hebben dit dossier niet en zullen hun oordeel dus moeten baseren op hetgeen ter zitting wordt gepresenteerd. Dit resulteert er veelal in dat tijdens een assisenprocedure een groot aantal personen worden gehoord als getuige of deskundige. Net als bij de procedure voor het *tribunal correctionnel* kunnen alle procesdeelnemers,<sup>140</sup> inclusief eventuele *parties civiles*, vragen stellen aan de getuigen en deskundigen en ook zelf getuigen en deskundigen aanbrengen. De terechting van een assisenprocedure duurt om deze redenen verschillend van een dag tot wel meerdere weken.

Naast het feitenonderzoek neemt bij assisenprocedures het behandelen van de persoonlijke omstandigheden van de verdachte een belangrijke plaats in. In veel gevallen zullen de psycholoog en/of psychiater die de verdachte

138 Het selectieproces kent meerdere stadia, die hier niet zullen worden behandeld. Van belang is dat het uiteindelijke kiezen van de juryleden een wezenlijk (en contradictoir) onderdeel is van de procedure.

139 De *président* van het *cour d'assises* is *président* van het *tribunal de grande instance* of raadsheer (*conseiller*) bij het *cour d'appel*. De twee andere professionele rechters kunnen ook zowel van het *tribunal de grande instance* als van het *cour d'appel* afkomstig zijn.

140 Het *ministère public* wordt bij de assisenprocedure niet vertegenwoordigd door een *procureur de la République* maar door een *avocat général*. Zie Bijlage 4, onder 2.4.

tijdens het gerechtelijk vooronderzoek hebben onderzocht, ter zitting worden gehoord als deskundige. Ook sociaaleconomische omstandigheden worden hier besproken, evenals bijvoorbeeld verweren waarin de culturele achtergrond van een delict als verdediging wordt gebruikt.<sup>141</sup>

Na sluiting van het onderzoek ter terechting trekt de jury (inclusief de professionele rechters) zich terug en beraadslaagt over de feiten en over het recht. Hierbij heeft ieder jurylid één stem, beslissingen worden genomen met een gekwalificeerde meerderheid van ten minste twee derde van de stemmen. De ‘bewijsstandaard’ van de afzonderlijke juryleden is of zij innerlijk overtuigd zijn.<sup>142</sup> De bewezenverklaring en kwalificatie van de feiten vindt plaats door het beantwoorden van vooraf door de *président* opgestelde vragen met ja of nee. Voorbeelden van dergelijke vragen zijn:

- Is vastgesteld dat gedurende het jaar 2010 in Parijs geweld is gepleegd tegen (slachtoffer)?
- Is vastgesteld dat het letsel van (slachtoffer) valt te kwalificeren als een vermindering?

Achter de vragen geeft de *président* het antwoord aan, dan wel door ‘ja, met meer dan acht stemmen’ te stempelen, dan wel door ‘nee’ op te schrijven. Uit deze antwoorden is dus niet af te leiden of er veel of weinig discussie was en wat de daadwerkelijke stemverhouding was over specifieke vragen. Indien de jury concludeert dat de verdachte schuldig is aan een strafbaar feit, stelt ze de straf vast. Voor zware straffen is een gekwalificeerde meerderheid vereist, voor minder zware straffen is een absolute meerderheid voldoende. Er wordt meteen uitspraak gedaan in het bijzijn van de verdachte.

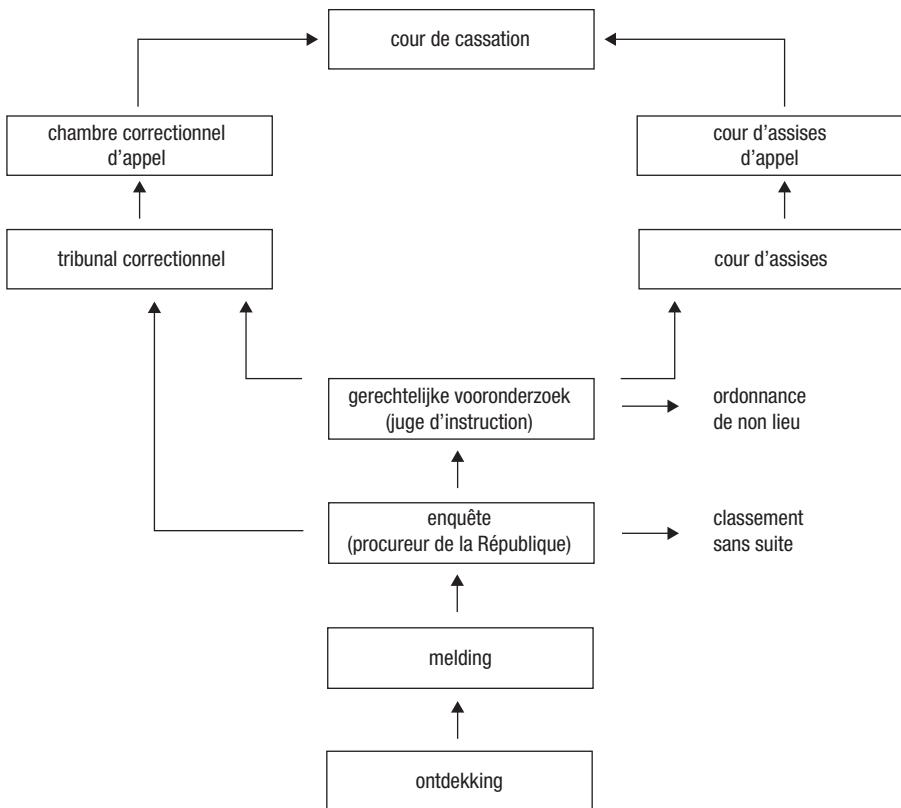
### 3.4.7 De partie civile

In de voorgaande paragrafen werd al melding gemaakt van de rol die de *partie civile* (civiele partij) speelt in het Franse strafproces. Eenieder die direct schade heeft ondervonden van het strafbare feit kan zich stellen als *partie civile*. Verder kunnen organisaties die minstens vijf jaar lang bepaalde in de wet genoemde algemene belangen (humanitair recht, de rechten van kinderen, de strijd tegen racisme, etc.) verdedigen, zich als civiele partij stellen in zaken die deze belangen raken. Zij hebben in dat geval alle rechten die ook aan een direct slachtoffer toekomen.

<sup>141</sup> Zie over culturele verweren in Nederland J.M. ten Voorde, *Cultuur als verweer: een grondslagentheoretische studie naar de ruimte en grenzen van culturele diversiteit in enige leerstukken van materieel strafrecht* (diss. Rotterdam), Nijmegen: Wolf 2007.

<sup>142</sup> In de wet (art. 353 CPP) staat zelfs letterlijk de tekst die in ieder assisenhof dient te hangen en die door de *président* voorgelezen dient te worden, waarin uitdrukkelijk staat dat de wet hierover niets bepaalt.

### Schema 1 De fasen van het Franse strafprocesrecht



Het zich stellen als *partie civile* is officieel pas mogelijk na de opening van het gerechtelijk vooronderzoek, door een verzoek daartoe in te dienen bij de *juge d'instruction*. In veel gevallen zullen directe slachtoffers en belangenorganisaties zich echter ook in de fase voor het gerechtelijk vooronderzoek bemoeien met de zaak. Bij bepaalde strafbare feiten (bijvoorbeeld huiselijk geweld) is het verder niet ongebruikelijk dat functionarissen van de politie het slachtoffer in contact brengen met een slachtofferorganisatie, die vaak ook hulpverlening en informatievoorziening verzorgt. De *partie civile* dient gedurende de gehele procedure vanaf het gerechtelijk vooronderzoek op de hoogte te worden gehouden van alle ontwikkelingen, heeft recht op inzage in het dossier, heeft het recht om verzoeken te doen en kan net als de verdachte en de procureur beroep instellen, behoudens enige uitzonderingen. Ook mag de *partie civile* voor sluiting van het onderzoek ter terechtzitting zijn visie op de zaak kenbaar maken en schadevergoeding en een vergoeding van gemaakte proceskosten vorderen.

In Nederland is de laatste jaren weliswaar steeds meer aandacht gekomen voor het slachtoffer als 'partij' bij het strafproces, maar een vergelijkbare rol met de *partie civile* kent het Nederlandse systeem niet. Wel kan de benadeelde partij in een Nederlands strafproces een eenvoudige vordering om schadevergoeding bij de strafzaak inbrengen.<sup>143</sup> Overigens gaat in Nederland binnenkort de positie van het slachtoffer wel versterkt worden.<sup>144</sup>

### 3.5 BEROEPSGEHEIM EN MELDPLICHT

In Frankrijk is het voor alle ambtenaren verplicht om bij wetenschap van een *délit* of *crime*, dit te melden aan een *procureur de la République* (40 CPP).<sup>145</sup> Met betrekking tot artsen geldt verder het volgende. In Frankrijk zijn alle artsen formeel geheimhouders.<sup>146</sup> Dit betekent dat zij een beroepsgeheim hebben dat zij niet mogen schenden. Schending van dit beroepsgeheim is een *délit* (226-13 CP). Hierop bestaan echter enkele wettelijke uitzonderingen (226-14 CP). Voor het onderwerp van deze studie is vooral van belang dat het schenden van het beroepsgeheim door een arts niet strafbaar is indien hij bij de *procureur de la République* melding maakt van de psychische of fysieke slechte behandeling of verwaarlozing die hij heeft geconstateerd en die hem hebben doen veronderstellen dat fysiek, psychisch of seksueel geweld is gepleegd. Voorwaarde voor dit 'meldrecht' is dat hij toestemming heeft van het slachtoffer, of dat het slachtoffer minderjarig is. Andere professionals met een beroepsgeheim zijn overigens ook niet strafbaar als ze de autoriteiten informeren over de slechte behandeling of verwaarlozing van een minderjarige. Een conform deze regeling gedane melding kan verder nooit reden zijn voor een disciplinaire sanctie.

Verder bestaat er een aparte sectie binnen de *Code Pénal*, betreffende de verplichting tot het melden van bepaalde strafbare feiten. Het voor dit onderzoek meest relevante artikel binnen deze sectie bepaalt onder andere dat het verplicht is om ieder geval van seksuele aantasting, verwaarlozing of slechte behandeling te melden bij juridische of administratieve autoriteiten, mits het feit is gepleegd tegen een persoon jonger dan vijftien jaar en de melding niet conflicteert met een beroepsgeheim in de zin van art. 226-13 CP (434-3 CP). Het

---

<sup>143</sup> Zie F.F. Langemeijer, *Het slachtoffer en het strafproces*, Deventer: Kluwer 2004.

<sup>144</sup> Zie wetsvoorstel wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces, *Kamerstukken ii* 2004-2005, 30243 nr. 2, en de Memorie van Toelichting *Kamerstukken ii* 2004-2005, 30243 nr.3 (MvT).

<sup>145</sup> Het niet naleven van deze plicht is overigens niet strafbaar gesteld, maar kan wel leiden tot disciplinaire sancties. Specifieke strafbaarstelling is ook niet nodig, aangezien de artikelen van de na te noemen sectie van de CP onverkort gelden voor de hier bedoelde personen (zie *jo Sénat 1 oktober 2009*, p. 2308).

<sup>146</sup> Art. R.4127-4 *Code de la Santé Publique*.

niet naleven van deze meldplicht is een *délit*. Deze meldplicht geldt dus voor iedereen, of men nu vanuit zijn beroep of in de privésfeer de mishandeling constateert.

In feite hebben artsen door de voorgaande regelingen een *meldplicht* indien het slachtoffer minderjarig is en ten tijde van de VGV jonger dan vijftien jaar was. Was het slachtoffer vijftien jaar of ouder toen de VGV plaatsvond, maar is zij nog wel minderjarig (dat wil zeggen jonger dan 18 jaar), dan heeft de arts een *meldrecht*. Is het slachtoffer inmiddels meerderjarig, dan kan de arts slechts met haar toestemming een melding doen (ongeacht de leeftijd waarop de VGV is gepleegd).

### 3.6 JEUGDGEZONDHEIDSZORG

Het onderwerp vrouwelijke genitale verminking heeft zeer veel raakvlakken met de gezondheidszorg. Hoewel dit onderzoek zich richt op de strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale verminking, is een goed begrip van de Franse aanpak niet mogelijk zonder enige achtergrondinformatie over de jeugdgezondheidszorg. In deze paragraaf wordt het Franse systeem van jeugdgezondheidszorg daarom op enkele punten vergeleken met het Nederlandse systeem. In het volgende hoofdstuk wordt meer aandacht besteed aan de individuele Franse instanties die in het kader van de jeugdgezondheidszorg een rol kunnen spelen bij de signalering en melding van VGV.

De ouders van alle in Frankrijk geboren kinderen (ook die van illegalen) worden na de geboorte door een *PMI* (*protection maternelle et infantile*) opgeroepen om hun kind te laten onderzoeken en in te laten enten. Dit kan gebeuren bij een *PMI*, welke voor moeders en jonge kinderen de functies van gynaecoloog, huisarts en consultatiebureau verzorgt. Er kan echter ook voor worden gekozen om een vrij gevestigde arts te bezoeken. Bij dit eerste onderzoek krijgen de ouders een *carnet de santé*, een boekje waarin alle onderzoeken van hun kind worden geregistreerd. Het halen van een *carnet de santé* en het laten vaccineren van het kind is verplicht, ook voor illegalen. In de praktijk voldoen vrijwel alle ouders aan deze verplichtingen, mede omdat het kind anders niet kan worden ingeschreven op een school. Eventuele weigeraars worden overgehaald door functionarissen van het *PMI*.<sup>147</sup> De kinderen worden tot en met hun zesde levensjaar op gezette tijden door het *PMI* medisch gecontroleerd. Zitten de kinderen eenmaal op school, dan hebben zij regelmatig contact met de school-

---

147 In het uiterste geval zou aangifte gedaan kunnen worden bij de *procureur de la République*, maar dit gebeurt eigenlijk nooit.

zuster, die aan elke school verbonden is, en daar niet alleen is om kinderen met gezondheidsproblemen te verzorgen en op te vangen, maar bijvoorbeeld ook de algehele hygiëne van de schoolgebouwen controleert. Verder geeft de schoolzuster zowel aan leerlingen als aan docenten voorlichting over zaken die te maken hebben met gezondheid, hygiëne en veiligheid.

In Nederland is de jeugdgezondheidszorg een taak waar verschillende instanties een rol in spelen, die ook vallen onder verschillende bestuurlijke lagen. Bij de vergelijking met Frankrijk valt voornamelijk op dat er in Nederland geen functioneel equivalent bestaat voor het PMI, maar dat deze hulpverlening is verdeeld over verschillende instanties (met name consultatiebureaus, huisartsen, schoolartsen en specialisten in ziekenhuizen). Daarbij moet worden gezegd dat de Nederlandse schoolarts veel minder vaak contact heeft met kinderen dan de Franse schoolzuster, en ook overigens de lichamelijke controle van kinderen minder systematisch is.<sup>148</sup>

### 3.6.1 Meldingen

Ten aanzien van het melden van zaken als kindermishandeling en seksueel misbruik geldt in Nederland dat dit (zelfs zonder toestemming van de patiënt) gemeld *kan* worden aan het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK), onderdeel van Bureau jeugdzorg (meldrecht).<sup>149</sup> Het AMK is tevens het centrale aanspreekpunt voor hulpverleners wanneer zij vragen hebben over kindermishandeling. Nederland werkt momenteel aan een wet die hulpverlenende professionals verplicht een meldcode voor kindermishandeling en huiselijk geweld te hebben.<sup>150</sup> De Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) heeft zo'n meldcode reeds voor artsen opgesteld.<sup>151</sup> In deze meldcode is geregeld dat indien een arts een vermoeden heeft van kindermishandeling, hij zoveel mogelijk feitelijke informatie vastlegt. Eerst dient hij met de ouders te spreken. Als dit zijn vermoedens niet wegneemt en er een reële kans op schade is, dient hij een melding te maken bij een Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). Hoewel de meldcode van het KNMG niet specifiek spreekt over VGV, is in het protocol van handelen van het AMK als richtlijn weergegeven dat er altijd melding wordt gemaakt

---

148 In het volgende hoofdstuk wordt uitgebreider stilgestaan bij de Nederlandse aanpak van VGV, waarbij enkele punten van de jeugdgezondheidszorg ook weer naar voren komen.

149 Art. 53 lid 3 Wet op de jeugdzorg (WJZ).

150 Zie paragraaf 1.1.

151 KNMG, *Artsen en kindermishandeling. Meldcode en stappenplan*, Utrecht september 2008 (te vinden op [www.knmg.nl](http://www.knmg.nl)). Zie overigens ook het *Basismodel meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Stappenplan voor het handelen bij signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling* van het Ministerie VWS, december 2009, welke als voorbeeld dient voor alle beroepskrachten.

van VGV bij het AMK.<sup>152</sup> Het AMK doet vervolgens zelfstandig onderzoek naar de melding. Na het onderzoek geeft het AMK de melding door aan de justitiële autoriteiten, tenzij er (uit het onderzoek) redenen zijn gebleken om dat niet te doen.<sup>153</sup>

In artikel 11 en de bijlagen van de meldcode van het KNMG wordt het beroepsgeheim van artsen ten opzichte van justitie echter uitgebreid benadrukt. Dit beroepsgeheim van medische hulpverleners (art. 7:457 BW en 88 BIG) kan slechts worden doorbroken met toestemming van de patiënt, wegens een wettelijke bepaling of wegens een conflict van plichten. Het meldrecht bij kindermishandeling is weliswaar een wettelijke bepaling, maar deze ziet uitsluitend op melding aan Bureau Jeugdzorg (art. 53 lid 3 j° art. 1 sub f WJZ). Een arts zal meestal slechts kunnen melden aan politie en justitie wegens een conflict van plichten. In de literatuur zijn de ‘Leenen criteria’ ontwikkeld om te bepalen of een conflict van plichten inderdaad het beroepsgeheim mag doorbreken. Daarbij moet sprake zijn van alle volgende omstandigheden:<sup>154</sup>

- er is getracht toestemming van de patiënt te verkrijgen;
- het niet doorbreken van het geheim levert ernstige schade op voor een ander;
- er is geen andere manier om het probleem op te lossen (subsidiariteit);
- de arts is in gewetensnood;
- doorbreken van het geheim beperkt of voorkomt de schade voor de ander;
- het geheim moet zo min mogelijk worden geschonden (proportionaliteit).

Een centraal punt bij dit conflict van plichten blijkt dus te zijn dat de melding het toebrengen van schade zal beperken, en dat niet melden tot schade leidt. Daarmee wordt de mogelijkheid van samenwerking tussen arts en politie eigenlijk alleen opengehouden indien er direct gevaar dreigt; iets dat bij een gepleegde VGV meestal al is geweken (de daad is immers al voltooid). Hooguit indien er in het desbetreffende gezin zusjes zijn die mogelijk nog niet zijn besneden, lijkt een conflict van plichten mogelijk.

Formeel mag/moet<sup>155</sup> de Franse arts weliswaar een melding doen aan de *procureur de la République*, maar in de praktijk blijken meldingen van kindermishandeling en VGV niet altijd direct aan de *procureur de la République* te worden

152 P. Baeten, *Protocol van handelen Advies- en meldpunten kindermishandeling bij vermoedens van kindermishandeling in relaties van afhankelijkheid en onvrijheid*, Utrecht: MOgroep Jeugdzorg juni 2009.

153 Deze mogelijkheid is geopend door art. 11 WJZ.

154 Uit W.L.J.M. Duijst-Heesters, *Boeven in het ziekenhuis. Een juridische beschouwing over de verhouding tussen het medisch beroepsgeheim en de opsporing van strafbare feiten*, Den Haag: Sdu 2007, p. 64.

155 Zie paragraaf 3.5 over het meldrecht en de meldplicht voor Franse artsen.

gedaan.<sup>156</sup> In veel gevallen kiest de arts er voor om te melden aan de direct leidinggevende arts, de leiding van de vestiging van het PMI of ziekenhuis, of (een dienst van) een directoraat van het *conseil général*.<sup>157</sup> Deze diensten moeten deze melding doorzenden aan de *procureur de la République*, hetgeen niet altijd gebeurt. Het is dus wel zo dat men in Frankrijk, in tegenstelling tot in Nederland, kan kiezen uit verschillende instanties en functionarissen om met een melding te benaderen. Verder is de arts niet geheel afhankelijk van de gekozen instantie bij de beslissing of de melding de *procureur de la République* bereikt; hij kan bij zijn melding aangeven dat deze moet worden doorgezonden aan het parket en, in het uiterste geval, alsnog zelf melden bij de *procureur de la République*.

### 3.7

### CIVIELRECHTELijke FUNCTIONARISSEN

Hoewel dit onderzoek gaat over de strafrechtelijke aanpak van VGV, blijken sommige meer civielrechtelijk georiënteerde organisaties in de Franse strafrechtelijke aanpak toch wel een rol te spelen. Het gaat dan met name om de *administrateur ad hoc* en de *juge des enfants*. De *administrateur ad hoc* wordt door de *juge d'instruction* of een *juge des enfants* aangesteld om in de procedure op te komen voor de belangen van het kind, bijvoorbeeld door zich als *partie civile* te stellen. De alleenrechtsprekende *juge des enfants* van het *tribunal de grande instance* heeft zowel strafrechtelijke (in geval van minderjarige verdachten) als civiele taken en bevoegdheden. De *juge des enfants* is de centrale magistraat met betrekking tot de bescherming, opvoeding en het onderwijs van minderjarigen. Hij kan gezinnen onderzoeken en in dit kader verregaande maatregelen opleggen. In deze laatste civiele hoedanigheid speelt hij een belangrijke rol bij veel VGV-zaken. Sommige zaken werden als eerste aan een *juge des enfants* gemeld of kwamen bijvoorbeeld aan het licht terwijl een gezin onder zijn toezicht stond, waarna hij de melding doorgaf aan de procureur. Indien een zaak wordt gesponeerd wil de procureur bovendien nog wel eens een *juge des enfants* inschakelen om toch enig toezicht op het gezin te houden. Overigens wordt de *juge des enfants* ook wel ingeschakeld door artsen die vermoeden dat VGV gaat plaatsvinden,<sup>158</sup> dit ligt echter in de optiek van de strafrechtelijke autoriteiten in beginsel geheel buiten de strafrechtsketen.

---

156 Zie hierover verder paragraaf 4.5.

157 Zie bijlage 4, dit betreft dan de *Services de l'aide sociale à l'enfance* (A.S.E.), de *Direction de l'action sociale, de l'enfance et de la santé* (D.A.S.E.S.), de *Services de PMI*, de *Direction enfance et famille* of de *Direction des familles et de la petite enfance*. Sinds 2009 zal dit in veel gevallen de C.R.I.P. zijn.

158 Zie voor een besprekking van deze niet-strafrechtelijke maatregelen E. Leye e.a., 'An analysis of the implementation of laws with regard to female genital mutilation in Europe', *Crime, Law and Social Change* (47) 2007, p. 1-31 (p. 17).

DEEL II  
DE FRANSE PRAKTIJK



### 4.1

### INLEIDING

De daadwerkelijke vrouwelijke genitale vermindering (VGV) als fysieke gedraging vindt binnen Europa in de regel plaats in besloten kring en achter gesloten deuren. Dit maakt het tot een strafbare gedraging die vrijwel niet op te sporen valt met surveillance of proactief politieoptreden.<sup>159</sup> Ook is het een gedraging die vrijwel nooit op heterdaad door een politieagent zal worden ontdekt. Tegelijkertijd wordt er zelden aangifte gedaan door slachtoffers of direct betrokkenen, zoals in paragraaf 4.2 verder uiteen zal worden gezet.

Het voorgaande leidt ertoe dat het Franse politieapparaat (*police or gendarmerie*) vrijwel nooit de eerste professionele instantie is die op de hoogte raakt van een geval van VGV.<sup>160</sup> Deze conclusie wordt bevestigd in de gevoerde gesprekken met onder andere een vertegenwoordiger van de *brigade de protection des mineurs* en de geanalyseerde dossiers. Een opsporingsonderzoek begint door een melding van een andere instantie. Dit betekent tevens dat op het moment dat de politie betrokken wordt bij een VGV-zaak, het reeds duidelijk zal zijn dat de politietak zich toespitst op de opsporing van een strafbaar feit, een exclusieve taak van de *police judiciaire*. Een groot deel van de politiefunctionarissen en -diensten zal dus nooit betrokken zijn bij de opsporing en vervolging van VGV.<sup>161</sup>

---

159 Hieronder wordt verstaan het opsporen van strafbare feiten zonder een eerdere concrete aanwijzing. Overigens doet de Franse politie met name ten aanzien van zware en georganiseerde criminaliteit wel veel aan ‘informeel onderzoek’ zoals het runnen van informant en het op andere manieren vergaren van inlichtingen en startinformatie (zie hierover uitgebreid P.A.M. Verrest, *Ter vergelijking: een studie naar het Franse vooronderzoek in strafzaken*, Den Haag: WODC 2001).

160 In de dossiers is één uitzondering: de tweede Keita-zaak (5, zie bijlage 5c) werd namelijk wel direct bij de *brigade de protection des mineurs* gemeld.

161 Een uitzondering is hierbij de relatief recent opgerichte *delegation aux victimes*, een politiedienst die zowel centraal (dat wil zeggen, op het ministerie van binnenlandse zaken) als regionaal opereert en tot taak heeft de belangen van slachtoffers van strafbare feiten te beschermen.

Hierbij moet worden aangetekend dat de voorgaande opmerkingen zien op “originele” opsporingsonderzoeken. Is een opsporingsonderzoek namelijk eenmaal begonnen, dan is het mogelijk dat er gedurende het onderzoek nieuwe gevallen van VGV worden ontdekt. In de praktijk heeft deze vorm van ontdekking zelfs tot de meeste veroordelingen geleid,<sup>162</sup> met name in de (twee) zogenoemde grote *snijdsterzaken*, waarin adressenboekjes zijn gevonden met daarin onder andere de gegevens van ouders van besneden meisjes. Ook in deze gevallen zal er echter eerst een originele melding moeten zijn waarbij de snijdster wordt gevonden, alvorens alle andere zaken worden ontdekt. Daarom menen wij dat voor de vergelijking met Nederland vooral de wijze waarop een “originele” melding wordt gedaan van belang is (hetgeen overigens niet betekent dat deze “niet-originele” wijze van het starten van opsporing in dit hoofdstuk niet wordt besproken).

Aangezien meldingen van VGV niet worden geregistreerd, is het erg moeilijk te zeggen hoeveel “originele” meldingen van VGV bij de autoriteiten binnengkommen of in de laatste dertig jaren binnen gekomen zijn. De door ons gesproken magistraten hebben echter toch gegevens van het aantal meldingen van VGV in de laatste jaren weten te verzamelen. Wanneer aan de hand van deze gegevens op de meest behoudende wijze een schatting wordt gemaakt van het aantal meldingen van VGV dat de afgelopen dertig jaar door artsen bij de strafrechtelijke autoriteiten is gedaan, zijn dit voor de onderzochte Parijse regio een paar honderd meldingen. Hierbij moet overigens worden aangetekend dat alle respondenten het erover eens zijn dat er vroeger (veel) meer meldingen werden gedaan dan gedurende de laatste jaren.<sup>163</sup> Ook merken PMI-artsen dat de kinderen uit risicogroepen de laatste jaren veel vaker onbesneden blijven gedurende hun eerste zes levensjaren.<sup>164</sup>

In dit hoofdstuk worden de verschillende wijzen belicht waarop een melding tot stand kan komen. Na meldingen van slachtoffers en de ontdekking in het kader van een ander opsporingsonderzoek wordt in paragraaf 4.4 de belangrijkste groep “originele” meldingen besproken, namelijk die van artsen. Daarbij wordt ook een korte uiteenzetting gegeven van de Nederlandse hulpverlening bij VGV. Dit betreft overigens een uitzondering, verder wordt nergens

---

162 Bij de onderzochte dossiers gaat het dan om 49 op een totaal van 88 veroordelingen.

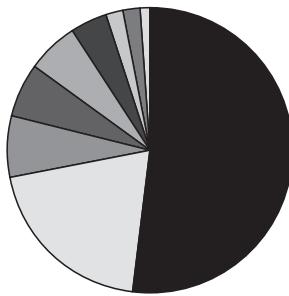
163 Deze schatting is gebaseerd op het onderzoek van mevrouw Catta en dhr. Jouve, waaruit bleek dat in een periode van vier jaar er 25 meldingen in Parijs zijn gedaan (2006-2009), en 21 meldingen in Bobigny (2005-2008) (presentatie mw. Catta gedurende congres *Uniting Europe and Africa to Fight Female Genital Mutilation*, Den Haag 25 november 2009 en interview dhr. Jouve).

164 Dit hoeft overigens niet te betekenen dat het aantal gepleegde VGV's afneemt. Sommige gesproken artsen vermoeden dat de leeftijd verschuift waarop kinderen worden besneden.

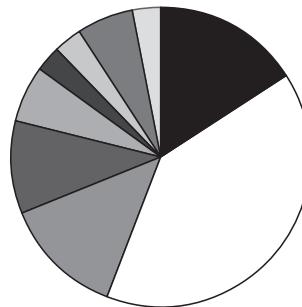
in dit deel (de hoofdstukken 4 tot en met 7) direct een vergelijking met de Nederlandse praktijk gemaakt.

Om alvast een indruk te geven van de relevantie van de hierna te noemen ‘meldingswijzen’, is in het onderstaande diagram (figuur 3) aangegeven hoeveel veroordelingen het directe gevolg zijn van elk type melding (daaronder begrepen de ontdekking van nieuwe gevallen van VGV gedurende een opsporingsonderzoek). Omdat er meerdere veroordelingen in een zaak kunnen zijn, is in figuur 4 aangegeven wat het aantal zaken verdeeld naar type melding is. Daarbij valt nog sterker op hoe belangrijk de artsenmeldingen zijn voor de start van een strafrechtelijke vervolging van VGV in Frankrijk.

**Figuur 3 Taartdiagram veroordelingen naar type melding**



**Figuur 4 Taartdiagram zaken naa type melding**



- 52% Naar aanleiding van snijdsterzaak
- 20% Controle PMI
- 7% Medische complicaties VGV
- 6% Dood slachtoffer
- 6% Aangifte familielid of slachtoffer
- 4% Opsporing van een andere VGV
- 2% Anonieme beller
- 2% Forensisch onderzoek
- 1% Melding hulpverlener

**Noot:** Dit taartdiagram is gebaseerd op 88 veroordelingen in 31 dossiers.

- 16% Naar aanleiding van snijdsterzaak
- 40% Controle PMI
- 13% Medische complicaties VGV
- 10% Dood slachtoffer
- 6% Aangifte familielid of slachtoffer
- 3% Opsporing van een andere VGV
- 3% Anonieme beller
- 6% Forensisch onderzoek
- 3% Melding hulpverlener

**Noot:** Dit taartdiagram is gebaseerd op de 31 geanalyseerde dossiers.

## 4.2 SLACHTOFFERS EN FAMILIELEDEN

Uit de geanalyseerde dossiers en uit de gesprekken met politieagenten en procureurs blijkt dat slachtoffers vrijwel nooit zelf aangifte doen van hun VGV. Zowel in de literatuur als door onze gesprekspartners werden hiervoor verschillende verklaringen aangedragen. De leeftijd van de slachtoffers kan een

rol spelen, maar dit is met de nieuwe verjaringstermijnen (zie paragraaf 3.3.3.4) minder belangrijk dan vroeger. Daarnaast is uit criminologische en victimologische literatuur wel bekend dat er relatief weinig door slachtoffers aangifte wordt gedaan als de ‘daders’ ook behoren tot het gezin van het slachtoffer en er dus sprake is van conflicterende belangen van gezinsleden.<sup>165</sup> Verder is van belang dat veel slachtoffers zelf helemaal niet weten dat zij vroeger – op zeer jonge leeftijd – besneden zijn. Tot slot rust binnen de culturen waarbinnen VGV wordt gepraktiseerd, nog steeds een sterk taboe op het praten over dit onderwerp, met name met buitenstaanders.

Er zijn enkele gevallen bekend waarin familieleden aangifte deden.<sup>166</sup> De belangrijkste zaak is de tweede *Greou* zaak. In deze zaak werd door een oudere zus, die zelf besneden was en inmiddels rechten studeerde, melding gemaakt van de VGV van haar jongste zusje bij de *juge des enfants*, die haar gezin volgde. De *juge des enfants* gaf deze zaak door aan de *procureur de la République*. Uiteindelijk leidde deze aangifte tot één van de twee grote snijdsterprocessen (zie de volgende paragraaf). In box 1 wordt deze zaak weergegeven.

---

165 Zie voor een overzicht van redenen bijvoorbeeld R.B. Felson e.a., ‘Reasons for reporting and not reporting domestic violence to the police’, *Criminology* (40), 2002, p. 617-648. In de onderzochte dossiers is de zaak Magnolia (30, zie bijlage 5c) een mooi voorbeeld: zelfs na aandringen weigerde de inmiddels meerderjarige dochter aangifte tegen haar ouders te doen.

166 Uit de analyse van de dossiers blijkt dat slechts 5 van de 88 veroordelingen het gevolg zijn van een melding van een (familielid van een) slachtoffer, welke vijf veroordelingen slechts over twee zaken verdeeld zijn. Naast de besproken melding door een oudere zus hebben ouders in één zaak over en weer gedurende de echtscheidingsprocedure aangifte gedaan (zaak Magnolia (30)). Zie verder bijlage 5c voor de dossierbeschrijvingen.

**Box 1. De tweede Greou-zaak**

In januari 1994 informeert aangeefster, net 18 jaar en eerstejaars rechtenstudente, de *juge des enfants* dat haar driejarige zusje is besneden. De *juge des enfants* informeert de *procureur de la République* die de *brigade des mineurs* opdraagt een politieonderzoek te openen. De aangeefster verklaart 10 jaar eerder met drie jongere zusjes door haar moeder naar een groot gebouw te zijn gebracht en daar door een vrouw Greou te zijn besneden. De drie jongere zusjes (inmiddels 15, 16 en 17 jaar) worden vervolgens ook verhoord en bevestigen dat de snijdster Greou heet. Forensisch medisch onderzoek bevestigt dat deze vier meisjes zijn besneden.

Een gerechtelijk onderzoek wordt geopend. Twee weken later geeft de aangeefster het telefoonnummer van Greou door. De volgende dwangmiddelen en opsporingsmethoden worden vervolgens ingezet:

- observatie van het gebouw waar het telefoonnummer is geregistreerd;
- het fotograferen van alle personen die het gebouw in- en uitlopen.

De vier meisjes wordt een foto getoond van een vrouw die aan hun signalement voldoet; drie van hen herkennen haar als snijdster. Vervolgens worden telefoongesprekken van Greou getapt, waarbij wordt gesproken over kinderen en besnijden. Daarop doet de politie huiszoeking in het huis en houdt daar Greou en een moeder aan. Zij worden onder *garde à vue* geplaatst. De kinderen van deze moeder worden onder toezicht van de sociale dienst geplaatst. Er worden gebruiksmiddelen voor VGV gevonden en een agenda en adressenboekje. Ook de ouders van aangeefster worden aangehouden en onder *garde à vue* geplaatst. Tijdens het verhoor verklaart de eerste moeder van niets te weten, de moeder van aangeefster geeft toe dat haar dochters zijn besneden maar zegt niet door wie, en de vader verklaart dat zijn dochters door mw. Greou zijn besneden en dat hij daar de verantwoordelijkheid voor neemt. Het driejarige zusje wordt medisch onderzocht, waarbij wordt vastgesteld dat zij geïnfibuleerd is.

De ouders van aangeefster worden geconfronteerd met mw. Greou, waarbij vader formeel verklaard dat zij de snijdster is. Na deze confrontatie en het beluisteren van de telefoontaps geeft Greou toe een professionele snijdster te zijn. Zij blijft hier bij tijdens het eerste verhoor door de *juge d'instruction*. Twee maanden later komt ze echter terug op deze verklaringen en stelt dat ze zich niet goed kan uitdrukken zonder tolk en onder druk is gezet door de politie. Aangeefster en haar familie blijven bij hun eerdere verklaringen.

Alle in het gevonden adressenboekje en agenda gevonden telefoonnummers worden onderzocht, en alle bijbehorende gezinnen worden verhoord. Voor zover mogelijk wordt bij iedereen een verklaring afgenomen en worden alle dochters onderzocht. Sommige zaken die onder een ander *parquet* vallen worden overgedragen.

In juni 1997 wordt Greou in staat van beschuldiging gesteld voor het 48 maal plegen van geweld, de vermindering van een minderjarige ten gevolge hebbend. 26 ouders worden beschuldigd van medeplichtigheid. In veel andere gevallen, waarin de ouders weigeren te verklaren, wordt het onderzoek gesloten zonder de ouders in staat van beschuldiging te stellen. Van 1 tot en met 16 februari 1999 dient de zaak voor het *cour d'assises* van Parijs. Greou wordt veroordeeld tot 8 jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf. De moeder van aangeefster wordt veroordeeld tot 2 jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf. De andere ouders worden veroordeeld tot voorwaardelijke straffen tussen de 3 en 5 jaar. De ouders en snijdster worden bovendien veroordeeld een schadevergoeding te betalen aan de slachtoffers en proceskosten te vergoeden.

#### 4.3 DE ONTDEKKING VAN VROUWELIJKE GENITALE VERMINKING TIJDENS EEN OPSPORINGSONDERZOEK

Hiervoor werd reeds genoemd dat een groot deel van de gevallen van VGV waarvoor iemand is veroordeeld, ontdekt is tijdens een ander opsporingsonderzoek. De twee grote ‘snijdsterzaken’ spelen hierbij een belangrijke rol.<sup>167</sup> Er zijn slechts een aantal zaken geweest waarin een snijdster, d.w.z. degene die de daadwerkelijke besnijdenishandelingen uitvoerde, is vervolgd en veroordeeld.<sup>168</sup> De eerste *Keita*-zaak in 1991 kwam aan het rollen toen de ouders vrij snel informatie gaven over de persoon die hun (kort daarvoor aan de gevolgen van VGV overleden) kind had besneden. De tweede grote snijdsterzaak was de hiervoor besproken tweede *Greou*-zaak in 1999. Beide grote snijdsterzaken zijn zodanig belangrijk geweest voor de Franse aanpak van VGV dat zij in de boxen 1 en 2 (zie hieronder) kort worden weergegeven. Anderzijds kregen beide zaken een enorme publiciteit, wat leidde tot een grotere bewustwording van het probleem VGV in Frankrijk zelf en daarbuiten. Anderzijds werden in beide zaken, als gevolg van het onderzoek naar de praktijken van de beide snijdsters, een groot aantal nieuwe gevallen van VGV opgespoord. In deze zaken was men namelijk bij uitzondering bereid om bijzondere opsporingsmethoden te gebruiken en bij huiszoeking werden bij beide snijdsters boekjes gevonden met namen en telefoonnummers. Die telefoonnummers bleken deels bij ouders van besneden kinderen te horen. Meer dan de helft van het totale aantal veroordelingen voor VGV in Frankrijk, is een direct gevolg van het vinden van deze adresboekjes (zie figuur 3).

Naast de gevallen van VGV die voortvloeiden uit het opsporingsonderzoek in snijdsterzaken<sup>169</sup> waren er nog een aantal gevallen die voortvloeiden uit andere opsporingsonderzoeken. Zo is het voorgekomen dat bij archiefonderzoek bij een *PMI* door rechercheurs opeens ook een eerder geval van VGV aan het licht kwam.<sup>170</sup> Verder zijn ook gevallen van VGV aan het licht gekomen bij forensisch medisch onderzoek in het kader van een ander opsporingsonderzoek. Deze laatste mogelijkheid wordt hierna apart onder 4.4.4 besproken, in het kader van meldingen van artsen aan de justitiële autoriteiten. Overigens

<sup>167</sup> Zie ook paragrafen 5.4.2 en 5.4.3.

<sup>168</sup> Naast de hier genoemde zaken gaat het om de allereerste VGV zaak uit 1979 waarin een snijdster is veroordeeld, maar waarvan helaas geen dossier bewaard is gebleven. In de zaak Berk (18, zie bijlage 5c) werd de moeder als snijdster van haar eigen kinderen veroordeeld, maar deze snijdsterrol heeft verder geen invloed op het opsporingsonderzoek gehad. De twee snijdsters uit de grote snijdsterzaken zijn overigens beiden nog een keer veroordeeld zonder dat dit leidde tot veel andere zaken: vandaar dat hier wordt gesproken van de eerste *Keita*-zaak respectievelijk de tweede *Greou*-zaak.

<sup>169</sup> Zie bijlage 5b voor een overzicht van snijdsterzaken en daarvan afgesplitste zaken.

<sup>170</sup> Zaak Tamarisk (9), zie bijlage 5c.

blijken bij veel onderzochte gezinnen ook andere meisjes besneden te zijn. Deze gevallen van VGV zijn echter niet als nieuwe zaak behandeld, aangezien deze verschillende besnijdenissen werden samengevoegd tot één zaak tegen de ouders.

### Box 2. De eerste Keita-zaak

In 1984 wordt de enkele maanden oude M.K. 's ochtends vroeg naar het ziekenhuis gebracht waar ze vrijwel meteen overlijdt aan een ernstige bloeding, veroorzaakt door een besnijdenis. De *brigade des mineurs* bezoekt enkele dagen later de ouders, waarbij de vader aangeeft dat zijn dochter is besneden door een vrouw wiens adres hij heeft. De volgende dag wordt dit adres doorzocht en het daar woonachtige echtpaar aangehouden.<sup>171</sup>

Bij verhoor verklaart de moeder dat ze haar dochter 's ochtends heeft laten besnijden bij de snijder, in afwezigheid van haar man, die tegen besnijdenis is. De snijder was mw. Keita, die met haar man 's avonds naar haar was toegekomen om het bloeden te stoppen, maar niet mee was gegaan naar het ziekenhuis uit vrees voor ontdekking toen de bloeding steeds erger werd. De snijder en haar man hadden haar lang op het hart gedrukt niet naar het ziekenhuis te gaan; volgens hen ging het goed met de baby. Het echtpaar Keita heeft altijd alles ontkend.

Bij een tweede huiszoeking bij de snijder worden hulpmiddelen voor VGV, alsmede een adressenboekje en een agenda in beslag genomen. De ouders die in de agenda worden genoemd, worden gehoord en hun dochters worden onderzocht door een medisch expert. In één van deze gevallen liep al een opsporingsonderzoek tegen de ouders na een melding van een PMI-arts (tweede Keita zaak Coulibaly). Vrijwel alle vaders ontkennen betrokkenheid.

Op 30 november 1990 wordt mw. Keita in staat van beschuldiging gesteld voor het plegen van geweld met de vermindering van een minderjarige tot gevolg, welk geweld in één geval de ongewilde dood tot gevolg had. Haar man en 20 ouders worden in staat van beschuldiging gesteld voor medeplichtigheid. Van 18 tot en met 27 juni 1991 vindt de zitting plaats bij het *cour d'assises* van Seine St-Denis, waarbij de man van Keita en vijf ouders niet op komen dagen, hun zaken worden afgesplitst. Mw. Keita wordt schuldig bevonden aan het 17 keer plegen van geweld met de vermindering van een minderjarige tot gevolg, welk geweld in één geval tot de ongewilde dood van het slachtoffer heeft geleid. Zij wordt hiervoor veroordeeld tot 4 jaar gevangenisstraf, waarvan 3 jaar voorwaardelijk. 3 ouders worden vrijgesproken, de overige 12 aanwezige ouders krijgen een jaar voorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd.

171 De eerste opsporingshandelingen in dit onderzoek zijn slechts zeer summier vermeld in het dossier. Of de bewoners toestemming voor de huiszoeken hadden gegeven, en onder wiens verantwoording de huiszoeking plaatsvond, wordt daardoor niet helemaal duidelijk.

## 4.4

## ARTSEN EN ANDERE HULPVERLENERS

Het Franse strafrechtelijke apparaat is voor de aanpak van VGV zeer afhankelijk van de meldingen die hulpverleners doen. Artsen spelen daarin een hoofdrol.<sup>172</sup> In Frankrijk staat de publieke inspanning ter preventie van VGV grotendeels los van de strafrechtelijke aanpak van VGV. Weliswaar wordt de strafrechtelijke aanpak ook als een vorm van preventie van VGV gezien, maar voorlichting over het voorkómen van VGV en voorlichting over het melden van VGV bij justitie wordt nauwelijks aan elkaar gekoppeld. Een groot gedeelte van de hulpverlenende professionals die trachten VGV te voorkomen, blijven dan ook feitelijk uit het zicht van de keten van strafrechtelijk optreden. Soms gebeurt dit zelfs heel bewust: zo is er in Nantes een klankbordgroep van gynaecologen die besneden vrouwen bijstaat, maar die uitdrukkelijk geen aansluiting bij de strafrechtsketen heeft gezocht. Daarbij verdient opmerking dat strafrechtsjuristen wel deel uitmaken van deze klankbordgroep. De meldingen die worden gedaan door hulpverleners zijn dan ook voornamelijk afkomstig van artsen die een gepleegde VGV hebben geconstateerd.

De door ons gesproken Franse artsen met ervaring ter zake zien het herkennen van letsel dat door VGV is veroorzaakt (ook aan de hand van fotografische opnamen, bijvoorbeeld in het kader van tegenonderzoek), niet als iets dat moeilijk is of erg specialistische kennis vereist. Wel is ervaring een belangrijke component, zo geven de door de onderzoekers gesproken artsen aan. Het onderwerp VGV maakt in Frankrijk geen verplicht onderdeel deel uit van de opleiding tot arts, maar bestaat wel als keuzemodule. Verder kunnen artsen een nascholingscursus over VGV volgen. De algemene teneur in de interviews was dat een arts die VGV wíl herkennen en een dergelijke cursus heeft gevolgd of reeds ervaring heeft met VGV, een geval van VGV bij onderzoek van de geslachtsdelen ook altijd zál herkennen. Echter, omdat er door artsen slechts wordt gekeken naar littekenweefsel en toegebrachte letsel (“wat er mist”), worden de lichtste vormen, waarbij niets wordt weggehaald maar bijvoorbeeld een prikje wordt gegeven (dit valt onder type IV), veelal niet door visuele (kijken) of tactiele (toucheren) waarneming herkend.<sup>173</sup>

---

<sup>172</sup> Slechts in één zaak werd de melding door een andere hulpverleger dan een arts gedaan. Deze zaak was in zoverre afwijkend dat de moeder Française was en de vader tegen de zin van de moeder de dochter had laten besnijden. De Française vertelde dit zelf aan de sociaal werkster die het gezin bij stond, welke uiteindelijk met toestemming van de moeder melding heeft gedaan bij de *juge des enfants*. Dit betreft de zaak Spar (3), zie bijlage 5c.

<sup>173</sup> Overigens is binnen de risicogroepen in Frankrijk de toepassing van deze lichte vormen van VGV niet erg gebruikelijk (zie paragraaf 2.3.2). Dit kan de onbekendheid van artsen met dit type VGV wellicht ook gedeeltelijk verklaren.

Bij de rol van artsen speelt een cultureel element nog een rol. Men is in Frankrijk (wellicht meer dan in Nederland) geneigd naar de arts te luisteren en te doen wat wordt opgedragen.<sup>174</sup> Dit blijkt met name uit de antwoorden van door ons gesproken artsen op vragen van de onderzoekers. Zij gaven aan de ouders simpelweg mee te delen dat ze genitaal onderzoek gingen doen bij het kind. Soms vroegen ouders dan wel of dit echt nodig was, maar dan antwoordden de artsen dat zij dit noodzakelijk vonden. Daarmee was de kous ook af. Onze gesprekspartners konden weinig aan met vragen die erover gingen of ouders ook wel eens officieel bezwaar maakten. In hun ogen is de toestemming van ouders voor lichamelijk onderzoek niet iets dat echt een rol van betekenis speelt. Als een arts lichamelijk onderzoek wil doen, dan doet hij dat. Het voorgaande brengt mee dat artsen kinderen in de praktijk controleren op de punten die zij nodig achten. Mocht hierover discussie ontstaan met de ouders, dan is de ervaring van de artsen dat het niet moeilijk is de ouders te overtuigen van de noodzaak van dat onderzoek. Dit laatste geldt ook voor genitaal onderzoek.<sup>175</sup>

#### 4.4.1 Nederlandse hulpverlening

Weliswaar ziet dit hoofdstuk op de feitelijke melding van VGV in Frankrijk, om in de concluderende hoofdstukken tot een goede vergelijking te komen is het noodzakelijk om ook hier al iets te zeggen over de Nederlandse aanpak van VGV (in het algemeen, niet alleen strafrechtelijk). In Nederland is deze aanpak veel meer dan in Frankrijk een geïntegreerd geheel, waarbij de Nederlandse aanpak primair gericht is op de preventie van VGV. Dat betekent dat er voornamelijk wordt ingezet op het voorkomen van VGV, waarbij vroeg-signalering en risicotaxatie een grote rol spelen.<sup>176</sup> Het geïntegreerde beleid tegen VGV in Nederland heeft als twee voor dit onderzoek belangrijke pijlers:

1. De strafrechtelijke opsoring en vervolging van daders van VGV is het geïntegreerde sluitstuk van een overigens preventief gerichte aanpak van VGV<sup>177</sup>
2. Een breed maatschappelijk veld (jeugdgezondheidszorg, scholen, verloskundigen et cetera) wordt ingezet om VGV op te sporen en aan te pakken.

---

174 Zie paragraaf 2.2.3.

175 Dit hangt samen met de notie van *autorité*, zie paragraaf 2.2.3.

176 Zie A.E. van Burik, A.M. Persoon, *Opbrengsten pilotprojecten vgv. Eindrapport procesevaluatie preventieprojecten meisjesbesnijdenis*, Woerden: Van Montfoort juli 2009.

177 Zie met name de brief van de Minister van Justitie 8 januari 2010, *Kamerstukken ii 2009-10*, 28345 nr. 94, p. 2.

De combinatie van deze twee peilers leidt ertoe dat meldingen van VGV in Nederland aan de strafrechtelijke autoriteiten (via het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling)<sup>178</sup> worden verwacht van professionals uit allerhande beroepsgroepen: bijvoorbeeld verplegers, docenten, gynaecologen en sociaal werk(st)ers. Tegelijkertijd leidt de focus op preventie ertoe dat de voorlichting van beroepsgroepen voornamelijk gericht is op het inschatten van risico's en het voorkomen van VGV's, en niet zozeer op het melden van VGV's aan opsporingsautoriteiten. Een goed voorbeeld hiervan zijn de projecten gericht op verloskundigen en gynaecologen.<sup>179</sup> Hoewel zij relatief makkelijk het onderwerp VGV bespreekbaar kunnen maken met (nieuwe) ouders,<sup>180</sup> zullen zij niet snel de aangewezen instantie zijn om een (recent) gepleegde VGV bij een jong meisje op te sporen. Ook de jeugdgezondheidszorg wordt er met name in getraind risicotaxaties te kunnen maken van dreigende VGV en op basis hiervan de ouders ervan te overtuigen af te zien van VGV.<sup>181</sup> Bij dit alles speelt ook nog een rol dat veel hulpverleners redeneren vanuit het belang van het kind, waarbij het zelden in het belang van het kind wordt geacht om een strafrechtelijke aanpak na te streven. Veel artsen ervaren dan een conflict van plichten tussen goed hulpverlenerschap en maatschappelijke verantwoordelijkheid, waarbij het goed hulpverlenerschap voorrang krijgt.

#### 4.4.2 Artsen bij de PMI's

Zoals eerder reeds werd vermeld (zie paragraaf 3.6), zijn, op een enkel kind na, alle in Frankrijk geboren kinderen in ieder geval in de eerste jaren in beeld bij een arts en worden zij door deze arts gezien. De kinderen van risicogroepen worden voornamelijk onderzocht en behandeld door artsen bij de PMI's (en dus vrijwel niet door vrij gevestigde artsen). Naast reguliere controle gaat het dan ook om de zorg voor jonge kinderen die (ernstig) ziek zijn. Indien een besneden meisje naar aanleiding van een VGV bijvoorbeeld koorts of bloed-

<sup>178</sup> Zie ook paragraaf 3.6.1.

<sup>179</sup> De rol van verloskundigen en gynaecologen in de preventie van VGV werd onderstreept door de motie Langkamp, *Kamerstukken ii* 2008-2009, 28 345, nr. 82.

<sup>180</sup> Zie bijvoorbeeld de brief van de Staatssecretaris van VWS van 29 mei 2009, *Kamerstukken ii* 2008-09 28345, nr. 90, p. 6. Daarnaast kunnen op deze wijze gegevens worden verkregen over de prevalentie van VGV en kan natuurlijk eventueel ook aan moeder slachtofferhulp worden geboden. Zie D. Korfker, M. Rijnders en S. Detmar, *Retrospectief onderzoek naar de prevalentie van Vrouwenbesnijdenis of vgv (vrouwelijke genitale vermindering) in de verloskundigenpraktijk in 2008*, TNO-rapport mei 2009.

<sup>181</sup> Brief Minister Jeugd en Gezin 11 september 2009, *Kamerstukken ii* 29345, nr. 92 en het *Gespreksprotocol meisjesbesnijdenis* uit 2005, dat te vinden is op [www.meisjesbesnijdenis.nl](http://www.meisjesbesnijdenis.nl). Dat de nadruk op preventie invloed heeft op de kans op meldingen, blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat in dit gespreksprotocol niet is opgenomen wat de schoolarts moet doen indien de VGV reeds heeft plaatsgevonden. Zie A.E. van Burik, A.M. Persoon, *Opbrengsten pilot-projecten vgv. Eindrapport procesevaluatie preventieprojecten meisjesbesnijdenis*, Woerden: Van Montfoort juli 2009, p. 19.

armoede krijgt, zal het *PMI* in veel gevallen dus ook de plek zijn waar het slachtoffer door de ouders heen wordt gebracht. Ten aanzien van VGV's die zijn gepleegd op jonge leeftijd, is het *PMI* dan ook de aangewezen instantie om deze te constateren en te melden.

Bij het *PMI* hoort het jonge kind op gezette momenten in zijn of haar leven volledig, dus ook genitaal, te worden gecontroleerd. Uit de gevoerde gesprekken blijkt echter dat een substantieel deel van de *PMI*-artsen de genitaliën van jonge meisjes niet controleert indien daar geen aanleiding voor is.<sup>182</sup> Respondenten gaven aan dat dit wellicht met gêne te maken heeft, met de vrees om in conflict te komen met de ouders of de angst om een VGV te ontdekken. Dit laatste heeft te maken met de angst iets te ontdekken waardoor men een ethisch moeilijke beslissing moet nemen. Logischerwijs wordt een VGV niet ontdekt indien überhaupt geen genitaal onderzoek wordt gedaan.

Wordt er bij een besneden meisje wel genitaal onderzoek gedaan, dan betekent dit echter niet dat het letsel van deze VGV ook altijd wordt herkend en gedocumenteerd. Een deel van de *PMI*-artsen interesseert zich niet voor de problematiek van VGV en schenkt hier geen aandacht aan. Daarnaast gaven respondenten aan dat een deel van de artsen het praktiseren van VGV door bepaalde bevolkingsgroepen ziet als iets normaals of als *fait accompli*. Indien deze artsen een VGV constateren, zullen zij dit soms niet eens documenteren in het medisch dossier, laat staan melden bij enige autoriteit.

Volgens de geïnterviewde artsen wordt slechts een klein deel van de herkende en gedocumenteerde gevallen van VGV ook daadwerkelijk gemeld aan enige autoriteit. De redenen om geen melding te doen, lopen volgens respondenten uiteen: het beroepsgeheim van de arts, het respecteren van de cultuur van het gezin, het in stand houden van een goede relatie met de patiënt en de ouders, het zich conformeren aan de 'bedrijfscultuur' van niet-melden binnen het *PMI*, het niet passeren van collega's, et cetera. Eén van de geïnterviewde *PMI*-artsen had voordat zij voor het *PMI* ging werken, gewerkt als vrij gevestigde arts. In die functie had ze wel eens patiënten van een absente *PMI*-arts onderzocht. Daarbij had ze verscheidene gevallen van VGV geconstateerd en dit had ze gemeld aan de leiding van het *PMI*. Met de meldingen bleek niets te gebeuren en ze wilde de behandelend arts ook niet passeren, dus ze heeft toen geen zelfstandige melding gedaan.

---

182 Eén van de geïnterviewden gaf als schatting dat ongeveer 7 op de 10 artsen de genitaliën wel controleert.

Verder bleek uit de interviews dat de gesproken PMI-artsen weinig vertrouwen hebben in het strafrecht. Deze artsen ervaren dat slechts een klein deel van de gemelde zaken ook daadwerkelijk voor een rechter wordt gebracht en ervaren de strafrechtspleging in dit verband als een loterij (de tombola van het opportunitieitsbeginsel). Om die reden besluit zelfs een deel van de artsen die zich de problematiek van VGV aantrekt, om een geval van VGV niet te melden en zelf een oplossing te zoeken. Deze artsen geven aan dat zij vooral heil zien in het winnen van het vertrouwen van ouders en hen overtuigen om hun dochter vooral niet te laten besnijden.

Het voorgaande lijkt op het eerste gezicht moeilijk te rijmen met de in paragraaf 3.5 beschreven meldplicht van artsen in gevallen van VGV. De respondenten gaven echter aan dat artsen in de regel niet op de hoogte zijn van deze meldplicht<sup>183</sup> en dat het niet naleven van de meldplicht in de praktijk niet wordt gesanctioneerd. Dit blijkt ook duidelijk uit de dossiers. In veel van de onderzochte dossiers was de VGV van het slachtoffer reeds (enkele malen) eerder gedocumenteerd door artsen (bijvoorbeeld in het *carnet de santé* van het kind), zonder dat dit verder gemeld was. Bij verhoor van deze artsen in het kader van het opsporingsonderzoek in die zaken kwam de vraag waarom zij de VGV niet hadden gemeld niet ter sprake, laat staan dat de betrokken artsen hiervoor strafrechtelijk zijn vervolgd. Soms werden deze artsen ter zitting zelfs gehoord als deskundige voor het *ministère public*.

Wordt door een PMI-arts een geval van VGV geconstateerd, gedocumenteerd en gemeld, dan zal hij een gesprek organiseren met de ouders alvorens de melding te versturen. In dit gesprek wordt doorgaans gevraagd waarom het kind besneden is, wordt door de arts uitgelegd waarom VGV schadelijk is voor de gezondheid van het kind en wordt de ouders medegedeeld dat een melding zal worden verstuurd aan de *procureur de la République*. In sommige gevallen kan dit gesprek belangrijk zijn bij de opsporing en vervolging van VGV. Dit is bijvoorbeeld het geval als de ouders tegenover de arts verklaren dat zij hun kind hebben laten besnijden. Dit kan in een latere fase tegen hen gebruikt worden. In één van de geanalyseerde dossiers had de moeder in eerste instantie tegen de arts verklaard niet te weten dat haar dochter besneden was en had ze gevraagd of haar dochter geen aangeboren afwijking kon hebben. Later zei ze wel geweten te hebben van de vermindering, maar er geen deel aan te hebben genomen. Haar verklaring bij de arts kon toen tijdens het politieverhoor tegen haar worden gebruikt, waarna ze bekende dat ze haar dochter had laten besnijden.<sup>184</sup>

---

183 Zie paragraaf 2.2.2.

184 Zaak Druivenrank (25), zie bijlage 5c.

#### 4.4.3 Vrij gevestigde artsen

Jonge kinderen uit de hogere sociale klassen worden in veel gevallen niet gecontroleerd bij PMI's, maar door een vrij gevestigde arts met een eigen praktijk. Uit de gevoerde gesprekken en geanalyseerde dossiers blijkt dat er in de Parijse regio nog nooit een melding van VGV is gedaan door een vrij gevestigde arts.<sup>185</sup> De meest voor de hand liggende verklaring hiervoor is dat de overgrote meerderheid van de bevolkingsgroepen waarbinnen VGV wordt gezien als onderdeel van de cultuur, niet behoort tot de hogere sociale klassen.

#### 4.4.4 Forensische artsen

Forensische artsen zijn artsen die medisch expertiseonderzoek verrichten in het kader van de opsporing en vervolging van strafbare feiten.<sup>186</sup> Dergelijke artsen zijn gespecialiseerd in het herkennen van (misdrijf-gerelateerd) letsel. De kans dat een slachtoffer van VGV als zodanig herkend wordt wanneer een forensisch arts de genitaliën van dit slachtoffer onderzoekt, is dus vrijwel honderd procent (behalve wellicht met betrekking tot de lichtste vormen van VGV).<sup>187</sup>

De meest voor de hand liggende situatie waarin een forensisch arts de genitaliën van een meisje onderzoekt, is die waarin het meisje mogelijk het slachtoffer is geweest van enige vorm van seksueel geweld. In de praktijk blijkt deze wijze van ontdekking ook daadwerkelijk voor te komen.<sup>188</sup> Ook is het gebeurd dat een VGV aan het licht kwam bij forensisch medisch onderzoek in het kader van een onderzoek naar mogelijke verwaarlozing van een kind.<sup>189</sup> In veel van deze gevallen weet het onderzochte slachtoffer overigens zelf niet dat zij besneden is. Desondanks heeft de ontdekking door de forensisch arts er nooit toe geleid dat een slachtoffer zelf aangifte is gaan doen. De meeste slachtoffers die op deze wijze worden ontdekt, zijn inmiddels meerderjarig. In die gevallen heeft de arts geen meldrech (zie paragraaf 3.5), en zal de arts bijgevolg aan zijn beroepsgeheim gehouden zijn. De forensische artsen zullen dus in veel gevallen geen melding kunnen doen bij de *procureur de la République*.

185 In de zaak Spar (3, zie bijlage 5c) was de VGV wel door een vrij gevestigde arts vastgesteld en zelfs behandeld, maar werd deze VGV niet door de arts gemeld.

186 In deze paragraaf worden lijkshouwers buiten beschouwing gelaten, zie daarvoor paragraaf 4.4.6.

187 Zie paragraaf 2.3.2 over de typen VGV.

188 Dit blijkt uit het gesprek met een forensisch arts, dr. Rey-Salmon.

189 Zaak Kauri (26), zie bijlage 5c.

#### 4.4.5 *Gynaecologen*

In Frankrijk zijn gynaecologen niet alleen specialisten, maar ook eerstelijns artsen die bijvoorbeeld uitstrijkjes verzorgen, seksueel overdraagbare aandoeningen behandelen, recepten voor voorbehoedsmiddelen uitschrijven en allerhande klachten in de schaamstreek diagnosticeren en behandelen. Het ligt voor de hand dat een gynaecoloog bij veel van zijn patiënten ook op enig moment genitaal onderzoek verricht en dat hij daarbij goed in staat is om afwijkingen op te merken. Daarom valt te verwachten dat gynaecologen bij uitstek artsen zijn die op grote schaal slachtoffers van VGV als zodanig herkennen. Uit de gevoerde gesprekken blijkt deze conclusie te kloppen. In veel gevallen blijkt de onderzochte vrouw overigens niet eens te weten dat zij is besneden. Dit wordt geïllustreerd door het zeker niet uitzonderlijke geval dat een besneden jonge vrouw aan haar gynaecoloog vraagt om te kijken of er iets mis is, omdat haar vriend haar heeft verteld dat haar vagina 'anders' is. Toch leidt ook de signalering van VGV door gynaecologen vrijwel nooit tot een formele melding. Ook dit heeft te maken met de meerderjarigheid van de meeste patiënten en het daardoor niet van toepassing zijn van het meldrecht.

#### 4.4.6 *Spoedeisende hulp artsen en lijkschouwers*

VGV brengt ernstige gezondheidsrisico's mee en om die reden komt het dan ook voor dat een slachtoffer kort na de VGV bij een eerste hulp wordt gebracht vanwege ernstige complicaties. In de meeste gevallen gaat het dan om hevige bloedingen, die zelfs levensbedreigend kunnen zijn. In verschillende geanalyseerde dossiers is er sprake van dat een slachtoffer van VGV daadwerkelijk is overleden. In een dergelijke situatie zal het voor de behandelend arts of, indien het kind is overleden, de lijkschouwer niet moeilijk zijn om vast te stellen dat sprake is van VGV, althans van toegebrachte letsel. Uit de geanalyseerde dossiers en de gevoerde gesprekken blijkt dat dergelijke gevallen altijd leiden tot een formele melding.

#### 4.4.7 *Scholen*

Als gezegd aan het begin van paragraaf 4.4 blijken meldingen eigenlijk nooit van andere hulpverleners dan artsen te komen. Slechts één keer heeft een melding van een hulpverlener die geen arts is geleid tot een rechtzaak.<sup>190</sup> In het departement Seine-st-Denis is momenteel een project gaande om schoolpersoneel te trainen meldingen van VGV te doen. Juist omdat het toezicht van het

---

<sup>190</sup> Zie noot 177.

PMI na het zesde jaar wegvalt, zouden scholen een belangrijke aanvullende bron van meldingen kunnen zijn.

Bij het project in Seine-st-Denis worden de schoolzusters (*infirmières*) geïnstrueerd door het *conseil général*. De schoolzusters instrueren vervolgens de docenten door hen uit te leggen waarop ze dienen te letten bij mogelijke slachtoffers. Ook houdt de schoolzuster contact met de op de school werkzame sociaal werker, die onder andere verzuim (spijbelen) registreert. Deze aanpak is in zoverre revolutionair dat er nu niet alleen aandacht wordt besteed aan de fysieke herkenning, maar ook aan mogelijke emotionele en gedragswijzigingen bij kinderen die wijzen op een VGV. Een bezoek aan een voorlichtingsbijeenkomst van de eerder genoemde schoolzusters wees echter uit dat deze aanpak op bepaalde punten nog duidelijk in de kinderschoenen staat.<sup>191</sup> Zo werd slechts zeer weinig aandacht besteed aan risico-indicatoren en wijzen waarop een vermoeden concreter kan worden gemaakt (bijvoorbeeld door bepaalde vragen te stellen).<sup>192</sup> Indien (via eigen waarneming of na indicatie door docenten of de sociaal werker) de schoolzuster een vermoeden heeft van VGV, schakelt zij de schoolarts in, die het meisje onderzoekt. Indien deze een VGV constateert,<sup>193</sup> meldt hij dit aan het centrale orgaan van de *conseil général* op het gebied van kinderbescherming, de *C.R.I.P.* (*cellule de recueil des informations préoccupantes*),<sup>194</sup> dat in beginsel alle meldingen doorzendt naar de *procureur de la République*. Van belang is dat deze meldingen dus wel altijd een door een arts geconstateerde VGV behelzen, en niet zozeer een dreiging of vermoeden. Sinds de start van dit project in 2008 zijn er vijf meldingen via het *C.R.I.P.* naar de *procureur de la République* in Bobigny (de hoofdstad van Seine-st.-Denis) gestuurd. Hoewel dit een bemoedigend resultaat lijkt, is nog volstrekt onduidelijk of deze zaken ook tot een veroordeling zullen leiden. Bovendien kan er bij deze meldingen sprake zijn van zaken die de afgelopen jaren reeds waren geconstateerd en die nu zijn 'verzameld'.

191 Weliswaar staat de voorlichting aan scholen in Nederland ook nog in de kinderschoenen, maar de voorlichting aan jeugdzorg en andere hulpverleners is juist wel erg gericht op risico-factoren.

192 Zie bijvoorbeeld het *Gespreksprotocol meisjesbesnijdenis* uit 2005, dat te vinden is op [www.meisjesbesnijdenis.nl](http://www.meisjesbesnijdenis.nl).

193 Er zijn ook afspraken gemaakt over wat te doen als men een dreigende VGV vermoedt, maar dit gaat volledig buiten de strafrechtelijke kanalen om.

194 Zie bijlage 4.

#### 4.5 DOORGESTUURDE MELDINGEN

In de voorgaande paragrafen zijn de verschillende instanties en personen genoemd die een melding van VGV kunnen doen. Hoewel men de meldingen wel direct kan doen aan de *procureur de la République*, kiezen veel artsen ervoor om de melding via andere instanties te doen. Het gaat dan met name om instanties die te maken hebben met (sociale) hulpverlening aan gezinnen met bepaalde problemen zoals de *service de l'aide sociale à l'enfance* (A.S.E.), te vergelijken met het Nederlandse Bureau Jeugdzorg.<sup>195</sup> Het melden bij deze instanties lijkt niet zozeer te gebeuren op basis van protocol, maar meer omdat deze instanties ervaring hebben met problemen aangaande kindermishandeling etc. Soms wordt een dergelijke melding ook gedaan bij de hoogste leiding aangaande dergelijke zaken bij het *conseil général*, de *direction enfance et famille*. Deze directie is niet alleen de uiteindelijke leidinggever van de PMI's, maar is ook verantwoordelijk voor de eerder genoemde sociale hulpverlening aan kinderen en gezinnen. Overigens lijken deze instanties wel enige discretionaire vrijheid te nemen in de beoordeling of een zaak wordt doorgestuurd naar het parket. Zo werd in de zaak Distel de melding van een PMI-arts doorgestuurd, hoewel uit de stukken van de arts naar voren komt dat hijzelf niet direct aan strafrechtelijk ingrijpen dacht.<sup>196</sup>

Naast het doen van een melding bij andere hulpverlenende instanties, komt het ook veel voor dat artsen een melding doen bij hun direct leidinggevende of de directie van het PMI of ziekenhuis. De arts laat het hiermee aan de discretie van de leiding wat er met de melding moet gebeuren. Uit de interviews blijkt dat met een groot deel van deze meldingen weinig tot niets wordt gedaan. In een deel van deze gevallen zal ook de leiding van de desbetreffende instantie besluiten om de eerder genoemde hulpverleningsinstanties in te schakelen, soms wordt echter meteen de *procureur de la République* op de hoogte gesteld. Welke beslissing wordt genomen, lijkt meer af te hangen van de behandelend persoon en de organisatiecultuur dan van de omstandigheden van het geval.<sup>197</sup>

#### 4.6 SLACHTOFFERORGANISATIES

Hoewel slachtofferorganisaties niet direct melding blijken te doen van een concrete VGV-zaak, zijn zij toch zodanig belangrijk geweest voor de opsporing en vervolging van VGV dat er hier apart aandacht aan wordt besteed.

<sup>195</sup> Het kan ook gaan om de *direction de l'action sociale, de l'enfance et de la santé* (D.A.S.E.S.), zie over beide instanties bijlage 4.

<sup>196</sup> Zaak Distel (14), zie bijlage 5c.

<sup>197</sup> Zie ook paragraaf 2.2.3 aangaande de *autorité* en de *chef*.

Frankrijk kent verschillende organisaties die zich bezig houden met slachtoffers van huiselijk geweld. Deze organisaties, zoals SOS Femmes Alternative,<sup>198</sup> spannen zich ook in voor slachtoffers van VGV. Daarnaast zijn echter in het begin van de jaren 1980 organisaties opgericht die zich specifiek richten op het aanpakken van VGV, zoals de *Commission pour l'Abolition des Mutilations Sexuelles (CAMS)*<sup>199</sup> en de *Groupement femmes pour l'Abolition des Mutilations Sexuelles (GAMS)*.<sup>200</sup>

De slachtofferorganisaties hebben slechts indirect en in algemene zin invloed gehad op het aantal veroordelingen. In individuele zaken hebben zij nauwelijks het verschil gemaakt tussen het wel of niet rond krijgen van de zaak. Voor de landelijke (en internationale) bekendheid van het onderwerp VGV en de erkenning van het belang van een strafrechtelijke aanpak zijn de slachtofferorganisaties echter heel belangrijk geweest. Zij hebben ruchtbaarheid gegeven aan zaken, waarbij op internationaal niveau het niet aflatende *engagement* van mw. Linda Weil-Curiel van de CAMS om met onderzoekers en geïnteresseerden te spreken een pakkend voorbeeld is. Daarnaast hebben de organisaties zich regelmatig als *partie civile* gevoegd in een lopende strafzaak.<sup>201</sup> Hun bijdrage bestaat vooral uit het benadrukken van de schadelijke gevolgen en het leveren van deskundigen op het gebied van VGV. Ook bij de culturele verweren leveren zij contra-expertise. Tot slot hebben de slachtofferorganisaties een belangrijke functie gehad in het tegengaan van *correctionalisation*; door zaken bij het *cour d'assises* te krijgen werd de bekendheid van de problematiek van (en het verbod op) VGV flink vergroot.

#### 4.7 TUSSENCONCLUSIE

De PMI's hebben – zo blijkt uit met name de gesprekken – de afgelopen jaren de meeste 'originele' ontdekkingen van VGV gedaan. Uit de geanalyseerde dossiers en de gevoerde gesprekken valt wel op te maken dat ook de PMI's slechts een zeer klein deel van de daadwerkelijk gepleegde VGV's ontdekken, althans melden. Toch moet worden opgemerkt dat het instituut van de PMI erg belangrijk is geweest voor de opsporing en vervolging van VGV in Frank-

198 SOS Femmes Alternative heeft zich ook een aantal keer als *partie civile* gesteld in zaken van VGV.

199 E. Leye, *Female Genital Mutilation. A study of health services and legislation in some countries of the European Union* (diss. Universiteit Gent), 2008, p. 53.

200 Hoewel deze organisaties inmiddels samenwerken had men oorspronkelijk een verschil van visie op de mate waarin vrouwen (die zowel dader als slachtoffer zijn) gebaat waren bij een strafrechtelijke aanpak. Zie B. Winter, 'Women, the Law, and Cultural Relativism in France: The case of Excision', *Signs* 1994, p. 962.

201 Zie paragraaf 3.4.8 over de *partie civile*.

rijk. Het is immers de enige plaats waar meisjes min of meer systematisch genitaal zijn onderzocht, en daardoor ook het instituut bij uitstek waar zaken van VGV aan het licht komen. Zonder de bereidheid van in ieder geval een paar *PMI* artsen om zaken te melden, zou het aantal opsporings- en vervolgingssuccessen met zekerheid veel lager hebben gelegen.

Van de overige ontdekkingen kan gezegd worden dat ze een hoog ‘toevalstreffer’-gehalte hebben, waarbij de ontdekking van VGV voor een groot deel afhankelijk is van vele omstandigheden die buiten de invloed van de administratieve, politiële en justitiële autoriteiten liggen. Tegelijkertijd zijn de meeste veroordelingen wel het gevolg van opsporingsonderzoek, namelijk binnen de twee grote snijdsterzaken. Het was te danken aan de inzet van bijzondere opsporingsmethoden tegen de twee snijdsters dat het grootste gedeelte van de gevallen waarvoor iemand is veroordeeld op bijna dominosten-achtige wijze aan het licht kwam. Maar voordat het stadium waarin deze nieuwe zaken werden ontdekt kon worden bereikt, was al wel een originele ontdekking van de snijdsterzaak nodig. De in dit hoofdstuk besproken, aan het systeem van opsporing en vervolging externe, factoren zijn dan ook een essentieel punt in een evaluatie van de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV.

## 5.1

## INLEIDING

Indien de *procureur de la République* een melding van vrouwelijke genitale verminking (VGV) ontvangt, zal hij altijd een *enquête préliminaire* laten uitvoeren door de *brigade de protection des mineurs*. De problematiek van VGV ligt bij de professionele betrokkenen dermate gevoelig dat iedere melding in beginsel serieus genomen wordt en dat daaromtrent op zijn minst enig onderzoek moet worden verricht.<sup>202</sup> Bij het geven van de opdracht tot het starten van de *enquête préliminaire* zal de *procureur de la République* in de meeste gevallen niet vragen om de uitvoering van expliciet genoemde opsporingshandelingen, maar zal hij de *brigade de protection des mineurs* vooral in algemene zin instrueren om uit te zoeken of daadwerkelijk sprake is van VGV, wie de dader is en wat de rol van de ouders is geweest. Hieronder (paragrafen 5.2 en 5.3) zal eerst de "standaard-procedure" worden besproken, waarbij procedure niet moet worden opgevat als een in formele stukken neergelegd beleid, maar als de uit de praktijk op te maken standaard wijze van werken. Daarna worden enige daarvan afwijkend verlopende situaties besproken in de paragraaf 5.4.

## 5.2

## HET OPSPORINGSONDERZOEK

In de 'standaard' gevallen begint het opsporingsonderzoek meestal door de ouders te verzoeken om met hun dochters (dus niet alleen het meisje waarvan de melding is gedaan) naar het bureau van de *brigade de protection des mineurs* te komen.<sup>203</sup> In sommige gevallen zal de politie de ouders en de dochters zelf ophalen en meenemen naar het bureau. Daar worden de ouders meestal in politiehechtenis (*garde à vue*) geplaatst en dezelfde dag nog verhoord, indien nodig in aanwezigheid van een tolk. Daarbij zal aan de moeder worden gevraagd om toestemming te geven om al haar dochters te laten onderzoeken door een arts. Uit de geanalyseerde dossiers blijkt dat dit vragen om toestemming in de praktijk vaak gebeurt door de moeder mede te delen dat haar dochters

202 Hierover zijn alle gesproken magistraten het eens.

203 Een enkele keer zal er worden begonnen met een gesprek met de arts die de melding maakte.

onderzocht zullen worden en vervolgens in een proces-verbaal op te tekenen dat ze hier geen bezwaar tegen maakt. Het gesprek dat de onderzoekers hadden met een forensisch arts bevestigde deze indruk, waarbij bovendien werd aangegeven dat deze arts soms zelf moeders overtuigt het onderzoek toe te laten. Pertinent weigerende moeders komen volgens alle hierover gesproken gesprekspartners niet voor.

Het medisch onderzoek vindt vervolgens plaats bij een forensische spoedkliniek (*Urgences Médico-Judiciaire*, vrijwel altijd afgekort tot *U.M.J.*), waar een forensisch arts het slachtoffer en eventuele zusjes één voor één onderzoekt. Het fysieke onderzoek bestaat uit een uitwendig onderzoek aan het lichaam: inwendig onderzoek wordt niet nodig geacht. Er worden foto's genomen, die worden toegevoegd aan het medisch dossier en die in de kliniek blijven.<sup>204</sup> De foto's zijn vooral bedoeld voor het geval dat er om contra-expertise wordt gevraagd; dan hoeven de meisjes zelf namelijk niet opnieuw onderzocht te worden. In het strafdossier komt uitsluitend een rapport van bevindingen voorzien van een conclusie, eventueel ook van een tweede deskundige. Deze conclusie is in de meeste gevallen redelijk summier, in de zin dat slechts wordt gemeld dat sprake is van *excision*<sup>205</sup> en welke delen van de schaamstreek geheel of gedeeltelijk ontbreken. Bovendien wordt aangegeven of het mogelijk is het letsel te dateren.<sup>206</sup> In sommige gevallen wordt daaraan toegevoegd dat dit een besnijdenis betreft van een bepaald type, waarbij in het bijzonder infibulatie altijd als zodanig wordt benoemd. Onze gesprekspartners konden zich geen gevallen herinneren waarin tijdens het forensisch onderzoek bleek dat het meisje waarvan een melding was gemaakt, niet besneden was of dat dit niet met voldoende zekerheid kon worden vastgesteld. Dit betekent niet dat alle meisjes die in het kader van een VGV-zaak worden onderzocht, ook besneden zijn; zo kunnen zusjes uit hetzelfde gezin (nog) niet besneden zijn.

De ouders worden voor, tijdens en/of na het forensisch onderzoek verhoord door rechercheurs van de *brigade de protection des mineurs*. Hierbij wordt in eerste instantie geconcentreerd op het achterhalen van gegevens over de persoon die de VGV heeft uitgevoerd. Ouders die worden verhoord, geven zelden voor de opsporing bruikbare informatie over de snijdster. In veel gevallen verklaren ze dat het een voor hen onbekende Afrikaanse vrouw was, die hen op straat heeft benaderd of langs de deur kwam. Slechts in een klein aantal gevallen werd concretere informatie over de snijdster gegeven, waarbij deze

---

204 De foto's gaan niet naar de politie of het parket. Ze komen daardoor ook niet in het uiteindelijke strafdossier.

205 Zie noot 5 over de Franse termen voor meisjesbesnijdenis.

206 Dit blijkt overigens heel moeilijk te zijn zodra het letsel geheeld is.

informatie niet altijd tot het vinden van de snijdster leidde.<sup>207</sup> Slechts in twee zaken leidde de informatie van ouders uiteindelijk tot de veroordeling van de snijdster. In de reeds in hoofdstuk 4 (box 2) beschreven zaak was een slachtoffer overleden en had de politie kort daarna de ouders thuis ondervraagd. Zij verklaarden toen spontaan op welk adres de snijdster woonde.<sup>208</sup> In de andere zaak gaf de vader tijdens het verhoor het adres van het huis waar zijn dochter was besneden.<sup>209</sup>

Naast informatie over de snijdster vraagt de politie de ouders wat hun eigen bemoeienis is geweest met de VGV. Het komt niet voor dat ouders pertinent betwisten dat hun dochter besneden is. Als ze de besnijdenis betwisten in het eerste verhoor, komen ze hierop terug na het forensisch onderzoek. Wel verklaren veel ouders dat de besnijdenis is gebeurd zonder hun medewerking of medeweten. Ook wordt wel door de ouders verklaard dat de VGV is gebeurd tijdens een bezoek aan het land van herkomst. Werd aldus een verklaring afgelegd voor de wetswijziging van 2006 (uitbreiding rechtsmacht) en hadden de ouders noch de kinderen de Franse nationaliteit, dan moest het onderzoek ophouden wegens een gebrek aan rechtsmacht, althans indien de VGV inderdaad in het buitenland had plaatsgevonden. Door de stempels in de paspoorten van de kinderen en ouders te controleren kon worden vastgesteld of de verklaring van de ouders dat de VGV in het buitenland was uitgevoerd, klopte. Deze controle wordt ook na de wetswijziging nog steeds gedaan, nu juist om de verklaring dat de VGV zonder medeweten van de ouders is gebeurd, te testen. Is het kind door de ouders meegenomen naar het land van herkomst, dan kunnen daarover immers op zijn minst vragen worden gesteld bij het verhoor van de ouders.

Uit de gesprekken en dossiers blijkt dat in veruit de meest gevallen waarin enige betrokkenheid van de ouders wordt erkend, dit betrokkenheid van de moeder betreft. Bij het analyseren van de dossiers viel overigens op dat wanneer alleen de moeder erkende betrokken te zijn geweest bij de VGV van haar dochter, de verklaringen over de rol van de vader in veel gevallen bijna woordelijk hetzelfde waren als die in andere dossiers. In een groot deel van deze zaken luidt deze verklaring dat de moeder het kind door een snijdster heeft laten besnijden in haar eigen huis, terwijl de vader op zijn werk was. De vader zou 's avonds zijn thuisgekomen en toen zou zijn vrouw het hem

207 In twee dossiers gaven moeders een naam van een snijdster die na simpel registeronderzoek niet bleek te bestaan (zaken Druivenrank (25) en Sleedoorn (27), zie bijlage 5c). Ook is het voorgekomen dat ouders over de snijdster hadden verklaard dat deze actief was in een bepaalde buurt of langs de deuren ging in een bepaald gebouw (zaak Distel (14), zie bijlage 5c). Zie verder paragraaf 5.4.2.

208 Het proces-verbaal van dit huisbezoek is zeer summier.

209 Eerste Greou-zaak (16), zie bijlage 5c.

hebben verteld. Deze eenvormigheid in verklaringen ondersteunt de in de literatuur geregeld geuite theorie dat de moeder vaak als bliksemafleider van de vader wordt ingezet.<sup>210</sup> Deze theorie wordt verder ondersteund doordat uit de dossiers blijkt dat het geregeld voorkomt dat een vader bij zijn eerste verhoor meteen belastend verklaart over zijn vrouw, terwijl hij zijn eigen betrokkenheid ontket. Verder is het voorgekomen dat een vader bij een gezamenlijk verhoor zijn vrouw instrueerde niets te zeggen tegen de politie.<sup>211</sup> In de relatief recente zaak Noteboom (29, zie bijlage 5c) kwam de kwestie van de ontkenende vader centraal te staan toen slachtofferorganisaties bezwaar maakten tegen de beslissing van de *juge d'instruction* om de vader niet voor de rechter te brengen. Er werd toen een deskundige in de Malinese cultuur ten aanzien van VGV bij de zaak betrokken, die vervolgens verklaarde dat het (in die specifieke zaak) zeer onwaarschijnlijk was dat het kind besneden was zonder toestemming van de vader.

Zoals reeds eerder vermeld, is de *enquête préliminaire* een procedure waarbij geen bijzondere opsporingsmethoden, zoals het doen van huiszoeken en het aanleggen van telefoon-taps, kunnen worden ingezet. Andere mogelijkheden dan het vrijwillig laten onderzoeken van mogelijke slachtoffers en het horen van mogelijke verdachten en getuigen heeft de *brigade de protection des mineurs* niet in deze fase van het onderzoek. Het feitelijke onderzoek binnen een *enquête préliminaire* duurt meestal niet meer dan een paar dagen (hoeven het onderzoek zich formeel vaak enkele maanden in deze fase bevindt).

### 5.3 DE VERVOLGINGSBESLISSING

Nadat de rechercheurs van de *brigade de protection des mineurs* hun onderzoek hebben voltooid, brengen ze verslag uit aan de *procureur de la République*. Deze beslist vervolgens wat er met de zaak dient te gebeuren. In theorie heeft hij hierbij verschillende mogelijkheden (zie paragraaf 3.4.3), maar in de praktijk is het beslisschema erg eenvoudig. De belangrijkste vraag die moet worden beantwoord, is of er voldoende aanknopingspunten zijn om een concrete verdachte voor betrokkenheid bij een concrete VGV aan te wijzen. Dat is bij de 'standaard' zaken vrijwel alleen het geval wanneer er een belastende verklaring is afgelegd. Aangezien er niet actief wordt gezocht naar getuigen is dit

---

210 Zie voor een overzicht van deze literatuur B. Winter, 'Women, the Law, and Cultural Relativism in France: The case of Excision', *Signs* 1994 en verder bijvoorbeeld S. Fainzang, 'Excision et ordre social', *Droit et Cultures* (20) 1990, p. 177-182, en C. Quiminal, 'Les Soninké en France et au Mali: le débat sur les mutilations sexuelles', *Droit et Cultures* (20) 1990, p. 183-192.

211 De zaak Stekelbrem (15) in bijlage 5c.

vrijwel altijd de verklaring van de verdachte zelf of van een direct familielid zoals een oudere dochter of partner.<sup>212</sup> Is er echter met minimale inspanning geen belastende verklaring verkregen, dan houdt in de regel het strafrechtelijke traject daarmee op. Uit de interviews blijkt dat ongeveer negen van de tien meldingen om deze reden uiteindelijk niet tot een rechtzaak leidt.<sup>213</sup> Deze conclusie wordt bevestigd in het dossieronderzoek. Van de 'standaard-zaken' is er slechts in één dossier sprake van dat zonder belastende verklaring verzocht is tot het openen van een gerechtelijk vooronderzoek. De ongeloofwaardigheid van de verklaring van de moeder kan echter een rol hebben gespeeld bij de beslissing toch vervolging in te stellen. Zij had namelijk verklaard dat ze op twee verschillende gelegenheden haar verschillende dochters aan een snijdster had toevertrouwd terwijl zij aan het werk was en dat de snijdster de dochters beide keren had besneden zonder dat de moeder dit zou hebben gewild.<sup>214</sup>

Hier moet worden opgemerkt dat de vraag of er voldoende bewijs is, sterk samenhangt met een complexere belangenafweging. Juridisch is het namelijk mogelijk om in een zaak zonder belastende verklaring, toch een gerechtelijk vooronderzoek te starten en met bijzondere opsporingsmethoden zoals huiszoeken en telefoonopschriften te zoeken naar belastend bewijs. Het gaat in de standaardzaken echter om ouders die (nu ze niet daadwerkelijk zelf sneden) "slechts" als *complices* zouden kunnen worden vervolgd. De gesproken procurateurs gaven aan dat in die gevallen het inzetten van bijzondere opsporingsmethoden buitenproportioneel wordt geoordeeld in verhouding tot de ernst van het feit en het belang van de vervolging, mede gezien het belang van een ongestoord gezinsleven. Onder de oppervlakte spelen hier overigens uiteraard ook capaciteitskwesties mee, aangezien ook het Franse opsporings- en vervolgingsapparaat overbelast is.<sup>215</sup> Officieel wordt echter in Frankrijk gebrek aan capaciteit nooit als reden voor sepot gegeven.

In de voormelde gevallen spreekt de *procureur de la République* een *classement sans suite* uit (zie paragraaf 3.4.3). Hij kan hierbij contact opnemen met een *juge des enfants*, die kan beoordelen of het voor de zorgverlening en educatie van

---

212 In één geval was er een belastende verklaring van een buurvrouw: zaak Tamarisk (9), zie bijlage 5c.

213 Dit betreft weliswaar een zeer grove schatting, maar wordt door verschillende respondenten onderschreven. Uit de gevoerde gesprekken blijkt verder dat deze cijfers representatief zijn voor de gehele periode waarop dit onderzoek ziet.

214 Zaak Sleedoorn (27), zie bijlage 5c.

215 Dit is gemeenschappelijk aan alle strafrechtelijke systemen in de westelijke wereld. Maar lang niet in alle landen wordt dit even openlijk gezegd, vermoedelijk omdat men niet graag toegeeft dat er prioriteiten zijn die vrijwel automatisch een zekere selectiviteit in de vervolgingen met zich mee brengen.

de kinderen nodig is dat maatregelen worden genomen. Dit gebeurde in het verleden ook wel in zaken waarbij Frankrijk geen rechtsmacht had omdat de VGV in het buitenland had plaatsgevonden.<sup>216</sup> De *juge des enfants* kan, bijvoorbeeld als er sprake is van onbesneden zusjes, dreigen met uithuisplaatsing van de kinderen na besnijdenis of bijvoorbeeld met het laten controleren van de genitaliën van het kind na terugkomst van verblijf in het land van herkomst. In de praktijk blijken deze dreigementen overigens niet te worden uitgevoerd (uithuisplaatsing) en soms zelfs geen juridische basis te hebben (de medische controle na terugkomst). Toch worden deze interventies van de *juges des enfants* door de respondenten als erg effectief beschouwd. Er bestaat onder de betrokken functionarissen de indruk dat de dreigementen voldoende zijn om de VGV te voorkomen.

Heeft de *procureur* besloten dat hij de zaak wenst te vervolgen, dan moet hij nog kiezen of hij de zaak direct wil aanbrengen of een gerechtelijk vooronderzoek (*instruction*) wil openen. In gevallen van VGV is dit eigenlijk geen keuze. Vanwege het karakter van het strafbare feit en de gevoeligheid van de problematiek zal altijd verzocht worden om een gerechtelijk vooronderzoek. De *procureur de la République* geeft bij zijn verzoek tot opening van een *instruction* het onderwerp van het onderzoek (het feitencomplex) aan, waarbij meestal een ruime opzet wordt gekozen.<sup>217</sup> Dit houdt mede in dat ook de pleger (*auteur*) wordt aangegeven in deze vordering, ook al is de identiteit van die pleger niet bekend. Op deze wijze wordt voorkomen dat, mocht er informatie over de snijdster gedurende het gerechtelijk onderzoek naar voren komen, de *procureur de la République* een nieuwe of aanvullende vordering moet instellen.

## 5.4 AFWIJKENDE GEVALLEN

Om uiteenlopende redenen kan van de bovenstaande gang van zaken worden afgeweken. Hieronder worden deze situaties kort belicht.

### 5.4.1 Een overleden slachtoffer

Zoals in paragraaf 4.4.6 is besproken, zijn er wel eens meisjes overleden aan verbloeding als gevolg van VGV. Hoewel Frankrijk een speciale *enquête de mort suspecte* kent, wordt die in deze gevallen toch niet toegepast aangezien de doodsoorzaak vrijwel meteen duidelijk is.<sup>218</sup> Er wordt in gevallen van een

---

216 Dit volgt uit de gesprekken. Hiervoor ontbreken harde cijfers.

217 Zie ook P. Verrest, *Ter vergelijking: Een studie naar het Franse vooronderzoek in strafzaken*, WODC 2001, p. 198.

218 F. Fourment, *Procédure Pénale*, Orléans: Éditions Paradigme 2008, p. 77.

overleden slachtoffer altijd een onderzoek gestart. Formeel maakt het voor de opsporingsbevoegdheden niet uit of het slachtoffer is overleden aan de VGV. In de praktijk echter maakt het voor de intensiteit van het onderzoek wel degelijk uit. Ouders worden vaker en langer verhoord, en verschillende opsporings- en vervolgingshandelingen volgen elkaar sneller op.<sup>219</sup>

#### 5.4.2 Snijdsters

De zaken waarbij snijdsters in beeld zijn, kennen een ander verloop dan de zaken waarbij geen snijdsters in beeld waren. In de onderzoeken waarin enigszins bruikbare informatie over een snijdster naar voren komt, worden tijdens de *enquête* duidelijk meer getuigen gezocht en gehoord door de politie. Er worden bijvoorbeeld buren en kinderen verhoord. Is er een concrete snijdster in beeld, dan wordt zij meestal met enige omzichtigheid benaderd. Zo vormt het verhoor van de verdachte snijdster (en soms ook de betrokken ouders) het sluitstuk van het politieonderzoek. Soms wordt de verdachte snijdster zelfs pas voor het eerst gehoord na opening van het gerechtelijk vooronderzoek. Dit staat in scherp contrast met de normale gang van zaken, waarbij het aanhouden en verhoren van de (slechts) van medeplichtigheid verdachte ouders meestal de eerste onderzoekshandeling is. Overigens geven alle respondenten aan dat als er weer een zaak zou zijn waarin een snijdster naar voren zou komen, de justitiële autoriteiten er bovenop zouden zitten. In zaken die niet meteen informatie over de snijdster opleveren, wordt echter niet heel veel moeite genomen om deze alsnog te achterhalen.

#### 5.4.3 Zaken die voortvloeien uit de snijdsterzaken

Zoals in het volgende hoofdstuk zal worden besproken, werden gedurende het gerechtelijk vooronderzoek naar de grote snijdsterzaken aanmerkelijk meer dwangmiddelen, zoals huiszoekingen en telefoon-taps, ingezet dan tijdens standaardzaken gebruikelijk is.<sup>220</sup> Als gevolg hiervan werden bij beide snijdsters gedurende de huiszoeking adressenboekjes gevonden met namen en telefoonnummers van gezinnen waarvan de dochters besneden bleken te zijn. Bij de meeste van deze gezinnen werd de opsporing en vervolging van de ouders ingepast in het gerechtelijk vooronderzoek tegen de snijdster doordat het gerechtelijk vooronderzoek werd uitgebreid op vordering van de *procureur de la République*.<sup>221</sup> In sommige zaken werd er echter voor gekozen om dit niet te doen, omdat de ouders buiten het rechtsgebied van de behandelend *juge d'instruction* woonden. In die gevallen informeerde de *juge d'instruction*

219 Zie de zaak echtpaar Taxus (1) in bijlage 5c.

220 Zie ook box 1 en box 2 in hoofdstuk 4.

221 Zie paragraaf 3.4.4.

de *procureur de la République* binnen wiens rechtsgebied de ouders woonden en gaf hem een kopie van de relevante dossierstukken uit de snijdsterzaak.<sup>222</sup> De *procureur de la République* in het rechtsgebied waar de ouders woonden, gebruikte deze informatie als startinformatie om direct te verzoeken om de opening van een gerechtelijk vooronderzoek door een *juge d'instruction* van het desbetreffende *tribunal de grande instance*. Er vond in deze gevallen dus niet eerst een *enquête préliminaire* plaats.

## 5.5 TUSSENCONCLUSIE

Er zijn enkele conclusies te trekken uit het voorgaande. Ten eerste worden er in het opsporings- en vervolgingstraject relatief weinig stappen ondernomen om bewijsmateriaal te verzamelen. Voor een groot gedeelte is men afhankelijk van de medewerking van de ouders, die in sommige gevallen onder lichte druk eigenlijk al vrij snel de gewenste medewerking verlenen, of het nu gaat om het toelaten van medisch onderzoek van de dochters, of om het verklaren omtrent de VGV. Daar waar ouders geen belastende verklaring afleggen, houdt het strafrechtelijke traject in de standaardzaken ook op. Het ontbreken van een belastende verklaring vormt dus een belangrijke stopregel in de vervolging van VGV.

Dit is alleen anders in bepaalde afwijkende zaken, waarin er ook een snijdster in beeld is. Mede omdat de snijdster in het Franse systeem als dader (*auteur*) is aan te wijzen, waar de ouders "slechts" *complice* zijn, krijgen zaken met snijdsters veel meer aandacht van de autoriteiten. Hier worden dan ook meer opsporingsmiddelen ingezet, hoewel dwangmiddelen in eigenlijke zin (behalve de *garde à vue*) pas gedurende het gerechtelijk vooronderzoek kunnen worden gebruikt. Als gevolg van deze grote inzet van opsporingsmiddelen en menskracht bij snijdsterprocessen werden echter ook weer nieuwe gevallen van VGV opgespoord, waarbij ouders eveneens werden vervolgd. Er was in deze gevallen dus sprake van een sneeuwbaleffect.<sup>223</sup>

Tot slot is van belang dat ook als een vervolging niet wordt doorgezet er door de *procureur de la République* nog wel kan worden gezocht naar mogelijkheden om de families te helpen. Dit vindt dan meestal plaats via de *juge des enfants*. Hoewel dit niet door de gesprekspartners als zodanig wordt erkend, lijkt de relatief lage inspanning om ouders voor de rechter te krijgen mede te zijn ingegeven door bepaalde opvattingen over de wenselijkheid van de vervolging

---

222 Zie voor een overzicht van deze zaken het schema in bijlage 5b.

223 Zie bijlage 5b voor een overzicht van dit 'sneeuwbaleffect'.

van gezinsleden. Dit gedeeltelijke opportunitetsvraagstuk is iets om in het achterhoofd te houden in de Nederlandse situatie, net als de belangrijke rol die de medewerking van de ouders heeft in het relatieve ‘succes’ van de Franse opsporing.



## 6

# HET GERECHTELijk VOORONDERZOEK (*INSTRUCTION*) EN DE EINDBESLISSING VAN DE *JUGE D'INSTRUCTION*

### 6.1

#### INLEIDING

Zoals in het vorige hoofdstuk reeds werd besproken, zal een *procureur de la République* een zaak van vrouwelijke genitale vermindering (VGV) in de praktijk nooit zelfstandig aanbrengen voor een behandeling ter zitting, maar zal hij altijd verzoeken om de opening van een gerechtelijk vooronderzoek (*instruction*). Hieronder zal eerst worden behandeld hoe gerechtelijke vooronderzoeken verlopen in 'standaardzaken' (zie ook paragrafen 5.2 en 5.3). Daarna zal het gerechtelijk vooronderzoek in enkele afwijkende zaken worden behandeld. Vervolgens wordt ingegaan op de beslissing die de *juge d'instruction* neemt na sluiting van het gerechtelijk vooronderzoek.

### 6.2

#### HET GERECHTELijk VOORONDERZOEK IN 'STANDAARDZAKEN' VAN VrouwELIJKE GENITALE VERMINKING

Zoals in paragraaf 5.3 reeds werd toegelicht, wordt in 'standaard-zaken' in beginsel alleen een gerechtelijk vooronderzoek geopend, indien er sprake is van een belastende verklaring. In deze gevallen is de rol van de *juge d'instruction* ten aanzien van het feitenonderzoek in de praktijk beperkt tot het bevestigen van de resultaten van de *enquête préliminaire*. Hij zal daartoe de verdachte en ook eventuele getuigen nogmaals horen, waarbij de getuigen ditmaal ook onder ede worden gehoord. In sommige gevallen trekt de verdachte in deze fase zijn eerdere verklaring in, soms met de opmerking dat zijn verklaringen verkeerd zijn vertaald. Dit laatste levert in de meeste gevallen echter geen (bewijs)problemen op, aangezien in de latere stadia van het proces de eerdere verklaring alsnog voor het bewijs kan worden gebezigt. Zoals eerder vermeld (zie paragraaf 3.4.5) kent Frankrijk een vrij bewijsstelsel dat gebaseerd is op de innerlijke overtuiging als bewijsstandaard. Het is in Frankrijk heel gebruikelijk dat een persoon louter op basis van zijn eigen (zichzelf) belastende verklaring of de belastende verklaring van een getuige

(behoudens contra-indicaties) te veroordelen. Dit laatste is een gegeven waar Franse magistraten van doordrongen zijn.<sup>224</sup> In de ogen van magistraten is een zaak met een belastende verklaring dan ook rond, tenzij er aan die verklaring wordt getwijfeld.<sup>225</sup> Bijzondere opsporingsmethoden hoeven in hun ogen niet meer te worden ingezet. Het ‘harder’ of completer maken van het bewijs is in deze zaken geen ‘issue’, hetgeen ook te maken heeft met de relatief lage prioritering van VGV-zaken waarin de *auteur* onbekend is en een ouder wordt verdacht van *complicité* (zie paragraaf 5.3).<sup>226</sup>

In veel gevallen wordt in deze fase echter wel door een tweede expert een medisch onderzoek aan het lichaam van het slachtoffer uitgevoerd, waarbij door de expert (als de leeftijd van het slachtoffer dit toelaat) vaak ook met het slachtoffer wordt gepraat om vast te stellen of ze een herinnering heeft aan de VGV en of ze een trauma heeft opgelopen. Weliswaar zijn er tijdens het eerste onderzoek al foto’s gemaakt, maar deze zijn vooral bedoeld voor het geval dat er door de verdediging om een contra-expertise van het letsel wordt gevraagd.<sup>227</sup>

In veel zaken neemt bij het gerechtelijk vooronderzoek het onderzoek naar de persoonlijke omstandigheden en de geestelijke gesteldheid van de verdachte de belangrijkste plaats in. Wij besteden relatief weinig aandacht aan het persoonlijkheidsonderzoek, aangezien dit onderzoek in het Nederlandse systeem een heel andere vorm aanneemt, en het bovendien weinig verband houdt met het specifieke delict VGV. Wel verdient het enige aandacht dat eventuele culturele verweren ook bij de *juge d'instruction* naar voren kunnen komen binnen dit persoonlijkheidsonderzoek. Daarbij worden vaak experts op het gebied van de culturele achtergronden van VGV gepresenteerd, zowel door slachtoffer-organisaties (als *partie civile*) als door de verdediging. Verweren die betrekking hebben op de cultuur worden zowel tijdens het gerechtelijk vooronderzoek als – vooral – tijdens het onderzoek op de terechting (*audience*) gevoerd. Zie over deze culturele verweren daarom verder het volgende hoofdstuk.

Opvallend is dat er tijdens het gerechtelijk vooronderzoek in de regel weinig extra inspanning wordt verricht om de snijdster te achterhalen, hoewel de *auteur* door de *procureur de la République* meestal wel aan het *réquisitoire intro-*

---

224 Net zoals vrijwel alle met strafrecht belaste Nederlandse magistraten doordrongen zijn van het ‘bewijsbeginsel’ van de dubbele bevestiging.

225 Bijvoorbeeld omdat de verdachte iemand anders dekt.

226 Overigens is dit niet anders in Nederland. Bij zaken met een lage prioritering wordt hier vaak ook niet volledig doorgerechercheerd.

227 Reeds vanaf de invoering van de *Code de Procédure Pénale* in 1959 zijn de Fransen vertrouwd met een meervoud van deskundigen en veelvuldig tegenonderzoek. Zie verder paragraaf 5.2.

*ductif* wordt toegevoegd. Overigens is het natuurlijk zeer de vraag of een grotere inspanning wel informatie over de snijdster zou opleveren; in sommige gevallen heeft de besnijdenis in het buitenland plaatsgevonden, waar de snijdster dus buiten het bereik van de Franse autoriteiten ligt. In de gevallen die wel in Frankrijk hebben plaatsgevonden, is het bovendien ook niet één, twee, drie voor te stellen hoe zonder de medewerking van de ouders de snijdster alsnog gevonden kan worden. In veel gevallen dateren de feiten van relatief lang geleden, en waren de contacten tussen ouders en snijdster doorgaans van relatief korte duur.

### 6.3

### HET GERECHTELJK VOORONDERZOEK IN AFWIJKENDE GEVALLEN

In de zaken waarbij er van meet af aan een snijdster in beeld was,<sup>228</sup> is echter juist zeer actief onderzoek gedaan tijdens het gerechtelijk vooronderzoek. Er zijn verschillende bijzondere opsporingsmethoden ingezet; zo is er stelselmatig geobserveerd, zijn er huiszoeken gedaan, telefoons getapt, grote aantallen getuigen onder ede gehoord, et cetera. Het is aan dit actieve onderzoek te danken dat de twee adressenboekjes zijn gevonden waardoor zoveel ouders konden worden vervolgd.

In eerste instantie waren deze ouders slechts als getuige in het onderzoek naar de verdachte snijdster onder ede gehoord.<sup>229</sup> Tijdens het vooronderzoek in de zaak tegen henzelf werden de ouders vervolgens nogmaals (als verdachte) verhoord en om een bevestiging van hetgeen eerder onder ede was verklaard, gevraagd, wat vervolgens als bewijs kon worden gebruikt. Bij alle gezinnen die in dit kader werden gevonden, werden de dochters onderzocht door een forensisch arts. Dit gebeurde al tijdens het gerechtelijk vooronderzoek tegen de snijdsters. Veel van deze meisjes bleken te zijn besneden; daar waar het gerechtelijk vooronderzoek tegen de ouders in een ander territoriaal rechtsgebied plaatsvond, werden die dochters opnieuw onderzocht. In vergelijking met ‘standaardzaken’ legden in deze zaken relatief veel ouders een bekentenis af. Daar staat tegenover dat ‘standaardzaken’ waar eenmaal de vervolging

---

228 Zie hoofdstuk 4, box 1 en 2 en de eerste Greou zaak (16) in bijlage 5c voor een beschrijving van deze zaken.

229 Het Franse systeem kent verschillende soorten getuigen; zij die bewijs kunnen leveren en zij die slechts aanwijzingen kunnen geven (*témoin assisté*). Inmiddels (sinds 2000) vallen alle personen tegen wie een verdenking als *auteur* of *complice* kan ontstaan onder de *témoin assisté* (art. 113-2 CCP) en kunnen deze laatsten niet meer onder ede worden verhoord (art. 113-7). Sindsdien is het dus vermoedelijk niet meer mogelijk ouders onder ede te horen in een snijdsterproces. Onder het Nederlandse recht kan een getuige zich verschonen indien hij een kans loopt zelf vervolgd te worden (art. 219 Sv).

voor is ingezet, eigenlijk nooit stranden bij de *juge d'instruction*. Ten aanzien van de ouders uit adressenboekjes vond de gehele bewijsgaring echter plaats tijdens het gerechtelijk vooronderzoek. Daardoor kwam het ook voor dat ouders gedurende het gerechtelijk vooronderzoek elke betrokkenheid bij de VGV ontkenden; deze ouders werden in de meeste gevallen niet voor de rechter gebracht.<sup>230</sup> Daardoor strandden er bij de zaken voortvloeiend uit de snijderzaken wel zaken gedurende de fase van het gerechtelijk vooronderzoek.

#### 6.4 DE EINDBESLISSING VAN DE JUGE D'INSTRUCTION

Na de sluiting van het gerechtelijk vooronderzoek moet de *juge d'instruction* de zaak beoordelen. Indien er onvoldoende informatie naar voren is gekomen om aannemelijk te maken dat er sprake was van een strafbaar feit, of om een concrete verdachte aan te wijzen, volgt een *ordonnance de non-lieu*. Geen van onze gesprekspartners kon zich een zaak herinneren waarin een volledige *ordonnance de non-lieu* is uitgesproken. Wel is in vrijwel alle zaken een gedeeltelijke *non-lieu* uitgesproken, meestal ten aanzien van de persoon die de besnijdenis daadwerkelijk had uitgevoerd (*auteur*), aangezien die niet bekend was geworden. Bovendien volgde deze uitspraak dus voor sommige ouders bij de snijderzaken (zie vorige paragraaf).

In alle zaken diende de *juge d'instruction* dus te beslissen welke rechter de zaak moest beoordelen. Bij deze beslissing spelen verschillende omstandigheden een rol. Allereerst moet worden vastgesteld hoe de feiten kunnen worden gekwalificeerd. Voor de Franse praktijk is de uitspraak van het *Cour de cassation* in de zaak *Richer-Peyrichout* (20 augustus 1983, nr. 83/92 616B) van groot belang, aangezien daarin werd vastgesteld dat de verwijdering van de clitoris moet worden gekwalificeerd als een *mutilation* in de zin van art. 222-9 CP.<sup>231</sup> Aangezien de slachtoffers in alle vervolgde zaken jonger waren dan vijftien jaar ten tijde van de VGV, betrof deze kwalificatie in alle gevallen een *crime*. Zoals reeds in paragraaf 3.4.4 aan de orde kwam, betekent dit echter niet automatisch dat een zaak bij het *cour d'assises* zal worden aangebracht. Middels *correctionnalisation* kan een zaak ook worden 'ondergekwalificeerd' en worden verwezen naar een *tribunal correctionnel*.

---

230 In een drietal zaken, Tulpenboom (17), Doornstruik (21) en Kastanje (22), werd een vader die bij naam genoemd was in een adresboekje wel veroordeeld, ook al was er geen andere belastende verklaring over hem dan het adresboekje. Daar staat tegenover dat in de zaak Kers (23) de vader weliswaar bij name werd genoemd in het adresboekje, maar hij toch niet voor de rechter werd gebracht. Zie bijlage 5c.

231 Overigens was dit een atypische zaak, omdat de dader duidelijk uit psychische stoornis had gehandeld, en niet vanwege culturele overtuiging.

Voordat de *juge d'instruction* zijn beslissing neemt, ontvangt hij eerst van alle betrokken partijen hun visie op de zaak. Met name in 'standaard' VGV-zaken is het daarbij niet ongebruikelijk dat de *procureur de la République* verzoekt om de zaak te correctionaliseren. In veel gevallen is in deze fase echter inmiddels een slachtofferorganisatie betrokken als *partie civile* (zie paragrafen 3.4.8 en 4.6). De slachtofferorganisaties die zich specifiek richten op VGV streven in zijn algemeenheid een zo hard mogelijke aanpak van VGV na, ook van de ouders. Verder proberen ze te allen tijde om voor het onderwerp zoveel mogelijk publieke aandacht te krijgen. Voor deze beide doelen is een assisenprocedure een veel beter middel dan de correctionele procedure. Toch is het meermalen gebeurd dat een zaak is verwezen naar een *tribunal correctionnel*. Bij de daaropvolgende procedure is echter vrijwel altijd de niet-ontvankelijkheid van het *tribunal correctionnel* bepleit door de slachtofferorganisaties. Dit is veelvuldig toegewezen, omdat de te behandelen feiten overduidelijk het karakter hadden van een *crime*. In de praktijk zijn daarom vrijwel alle VGV-zaken aangebracht bij het *cour d'assises*.

Inmiddels, sinds 2004, is de correctionalisering enigszins wettelijk gereguleerd. In het kader daarvan is het nu gemakkelijker om te correctionaliseren indien het slachtoffer en de *procureur de la République* hiermee instemmen (zie paragraaf 3.4.4). Effectief wordt hiermee de mate van inspraak van slachtofferorganisaties, die zich als gezegd ook als *partie civile* kunnen stellen, bij deze beslissing beperkt. De effecten van deze nieuwe regel zijn slechts beperkt merkbaar ten aanzien van zaken van VGV, omdat er sinds 2004 weinig gerechtelijke vooronderzoeken inzake VGV zijn afgerond.

## 6.5 TUSSENCONCLUSIE

In de 'standaardzaken' gebeurt er tijdens het gerechtelijk vooronderzoek weinig nieuws met betrekking tot het feitenonderzoek, en is het met name gericht op de persoonlijke omstandigheden van de verdachte. Weliswaar is het voor de bewijsvoering tijdens de uiteindelijke terechting noodzakelijk dat de *juge d'instruction* bepaalde handelingen verricht (zoals het horen van de verdachten en eventueel getuigen onder ede). In de standaardzaken komt er echter in de fase van het gerechtelijk vooronderzoek zelden iets nieuws naar boven omtrent de zaak. De *juge d'instruction* maakt in deze zaken dus vrijwel geen gebruik van zijn uitgebreide arsenaal van onderzoeksbevoegdheden (zie paragraaf 3.4.4).

In de snijdsterprocessen en de daaraan gerelateerde zaken tegen ouders is dat anders, en kan het gerechtelijk vooronderzoek wel degelijk nieuwe feiten opleveren of leiden tot een *ordonnance de non-lieu*. Met name in de tweede

*Greou*-zaak is er duidelijk sprake van een door de *juge d'instruction* opgezet onderzoeksplan, waarin observaties en telefoontaps een belangrijke rol spelen, waarna pas tot aanhouding en huiszoeking wordt overgegaan.<sup>232</sup>

---

232 Zie box 1 in hoofdstuk 4 voor een beschrijving van deze zaak.

## 7.1

## INLEIDING

De berechting is in Frankrijk net als in Nederland het sluitstuk van het proces van opsporing en vervolging.<sup>233</sup> Indien de zaak voor een feitenrechter komt, is de zaak reeds ter kennis gekomen van de autoriteiten en is er al bewijsmateriaal verzameld. Zoals in de hoofdstukken 3 en 6 uiteen is gezet, zijn er voor een veroordeling in Frankrijk geen hoge vereisten aangaande het bewijs, maar gaat het vooral om de innerlijke overtuiging (bloot gemoedelijke overtuiging, *conviction intime*) van de rechter (of de juryleden). In dit hoofdstuk worden dan ook geen bewijsregels besproken, maar wordt uitsluitend aandacht besteed aan enkele aspecten van de procedures ter terechting die in Frankrijk een belangrijke rol hebben gespeeld bij de veroordeling van betrokkenen bij vrouwelijke genitale vermindering (VGV).

## 7.2

VASTSTELLING VAN VROUWELIJKE GENITALE  
VERMINKING

Uit de vorige hoofdstukken bleek reeds dat door de betrokken artsen niet als zodanig wordt gekeken of meisjes zijn onderworpen aan enige vorm van VGV, maar vooral of zij (blijvend) letsel hebben opgelopen aan hun geslachtsdelen. Hierdoor komen slechts de ‘duidelijke’ verminderingen ter attentie van de *procureur de la République*. Verder werd ook reeds benadrukt dat er onder de Franse medische experts op het gebied van VGV overeenstemming bestaat over de zichtbaarheid en de mogelijkheid tot het buiten redelijke twijfel constateren van de meeste gevallen van VGV. Deze beide omstandigheden leiden er toe dat in de fase van de berechting eigenlijk nooit meer discussie bestaat over de vraag of sprake is van VGV. Een ‘battle of experts’ heeft zich op dit punt dan ook nog niet voorgedaan.<sup>234</sup>

---

233 Het instellen van rechtsmiddelen als hoger beroep en cassatie laten we in dit onderzoek buiten beschouwing.

234 Overigens is in Frankrijk de ‘battle of experts’ in het algemeen wel een bekend fenomeen: de Fransen zijn traditioneel meer dan wij vertrouwd met de *choc des opinions*, waaruit de waarheid boven komt.

## 7.3

**DE PROCEDURE VOOR HET TRIBUNAL CORRECTIONNEL<sup>235</sup>**

Bij het *tribunal correctionnel* is de aanlooptijd tot het onderzoek op de terechting (*audience*) korter dan bij het *cour d'assises*. De reden hiervoor is dat de meeste *cours d'assises* een grote zakenachterstand hebben en een zaak ver vooruit moet worden gepland, zodat alle juryleden tijdig kunnen worden geselecteerd en ook tijd kunnen vrijmaken. Het onderzoek ter terechting duurt bij een *tribunal correctionnel* ook veel korter dan bij het *cour d'assises*. Een belangrijke reden voor dit laatste is dat alle rechters in het *tribunal correctionnel* in het bezit zijn van het strafdossier. In de Franse wet staat weliswaar dat de rechter zijn overtuiging slechts kan baseren op hetgeen ter terechting is gepresenteerd, in de praktijk wordt (net als in Nederland) vaak volstaan met het voorhouden van een selectie van passages van verklaringen van personen en andersoortige onderzoeksbevindingen uit het dossier.

## 7.4

**DE PROCEDURE VOOR HET COUR D'ASSISES**

Zoals besproken in paragraaf 3.4.6, kan de jury van het *cour d'assises* zich bij haar oordeel over de feiten louter baseren op hetgeen ter terechting is gepresenteerd en verklaard. De *président* is het enige lid van het gerecht dat toegang heeft tot het dossier. Dit betekent in de praktijk dat het gehele vooronderzoek moet worden 'overgedaan' in de rechtzaal. Alle getuigen worden nogmaals in persoon gehoord, deskundigen presenteren hun bevindingen aan de hand van hun rapportage en de verdachte wordt nogmaals ondervraagd. In de 'snijdsterzaken', waarbij tientallen verdachten terecht stonden en er ook tientallen medische onderzoeken waren geweest, duurde de presentatie van het bewijs derhalve vele dagen. Ook de verdediging en eventuele *parties civiles* kunnen bewijs aandragen en vragen stellen aan getuigen, deskundigen en de verdachte. Overigens wordt een zitting van het *cour d'assises* vaak begonnen met een uitgebreide besprekking van de persoon van de verdachte.<sup>236</sup> Er wordt voor dit onderzoek, waarin de psychische gesteldheid en levensloop van de verdachte aan bod komen veel tijd uitgetrokken, tot soms een hele dag per verdachte. Na de presentatie van het bewijs mogen de verschillende partijen hun visie presenteren. Soms kan ook dit pleiten veel tijd in beslag nemen. Slachtoffers en/of slachtofferorganisaties kunnen door gezamenlijke of afzonderlijke advocaten worden vertegenwoordigd en hun visie geven en schadevergoeding vorderen, de *avocat-général* houdt ten overstaan van het *cour d'assises* voor

---

235 Hier wordt niet ingegaan op de ontvankelijkheid van het *tribunal correctionnel* in zaken aangaande VGV, zie hiervoor paragraaf 6.4.

236 Hierachter schuilt ook een algemeen cultureel aspect: men wil de persoon en zijn bewegredenen kennen.

iedere verdachte een requisitoir en de advocaten van de verdachten houden afzonderlijk hun pleidooi.

#### 7.4.1 Vrijspraak

In een aantal gevallen is er door een *cour d'assises* vrijgesproken. Omdat de arresten niet zijn gemotiveerd, is het lastig te achterhalen waarom er precies een vrijspraak is uitgesproken. Toch lijkt dit voornamelijk samen te hangen met het karakter van de assisenprocedure, waarbij al het bewijs ter terechtzitting moet zijn gepresenteerd. Een goed voorbeeld is de zaak Kauri (26). Deze zaak komt in eerste instantie aan het rollen door een vermoeden van mishandeling, waarna de forensisch arts bij het slachtoffer VGV ontdekt.<sup>237</sup> De stiefmoeder van het meisje verklaart bij verhoor dat drie van haar eigen dochters ook zijn besneden. Haar twee oudste dochters weigeren herhaaldelijk zich lichamelijk te laten onderzoeken, maar erkennen bij het eerste onderzoek (ze zijn dan 12 en 13 jaar oud) te zijn besneden. Tegen de tijd dat de zaak bij het *cour d'assises* komt, zijn beide oudste dochters meerderjarig. Zij stellen zich niet als civiele partij en worden niet als getuigen gehoord. Ook de forensische artsen kunnen niets concreets over hun letsel verklaren, aangezien zij dit niet met eigen ogen hebben gezien. De jury beantwoordt uiteindelijk de door de *président* van het *cour d'assises* opgestelde vraag of kan worden bewezen dat deze twee dochters letsel is toegebracht met 'nee'.<sup>238</sup> In relatie tot deze twee dochters wordt de moeder dan ook vrijgesproken.<sup>239</sup> Deze vrijspraak lijkt een direct gevolg van het gebrek aan bewijsmateriaal op de terechtzitting te zijn, waarbij ook opvalt dat de in het dossier beschikbare stukken, zoals de verklaring van de meisjes bij de forensisch arts en de eerdere bekentenis van de moeder, kennelijk niet doorslaggevend zijn. Immers, de jury had dit dossier niet tot zijn beschikking; louter de *président* van het *cour d'assises*.

### 75 CULTURELE VERWEREN

In Frankrijk wordt regelmatig een op culturele achtergronden gericht verweer gevoerd bij VGV-zaken.<sup>240</sup> Zo is er door de verdediging in een zaak waarbij het slachtoffer was overleden, wel getracht om het risico van overlijden bij VGV

---

237 Zie ook paragraaf 4.4.4.

238 Zie over deze vragenlijst paragraaf 3.4.6.

239 Zie verder over deze zaak en de veroordeling met betrekking tot de derde dochter bijlage 5c.

240 Overigens hebben de onderzoekers de indruk dat dit in de beginjaren van de vervolging van VGV meer gebeurde dan later. Deze verweren kunnen daarnaast ook al tijdens het gerechtelijk vooronderzoek naar voren komen. In de Nederlandse context is het echter te verwachten dat zij pas bij de terechtzitting actief gevoerd worden.

minder groot te doen lijken door een Malinese gynaecologe als deskundige te laten verklaren dat VGV een onderdeel is van een eeuwenoude cultuur die bij een significante kans op overlijden of onvruchtbaarheid niet had kunnen voortbestaan.<sup>241</sup> In de zaak Douglasspar (12) trachtte een psychiater zelfs om overmacht vanuit culturele druk aan te tonen.<sup>242</sup> In de meeste gevallen is cultuur als verweer voornamelijk aangevoerd om een lagere straf opgelegd te krijgen. Hoewel de straftoemeting in Frankrijk vrijwel niet wordt gemotiveerd, lijkt dit verweer wel te werken. De vraag van de *président* van het assisenhof aan zijn medejuryleden of er verzachtende omstandigheden voor deze verdachte gelden, wordt in de bewezenverklaring namelijk vaak met 'ja' beantwoord.<sup>243</sup>

## 7.6 STRAFTOEOMETING

Wordt eenmaal bewezen verklaard dat iemand *complice* of *auteur* is aan een strafbaar feit, dan moet worden bepaald welke straf de veroordeelde moet worden opgelegd (straftoemeting). De straftoemeting wordt niet gemotiveerd, er kunnen dus slechts in beperkte mate conclusies over worden getrokken.

De uiteindelijk opgelegde straf is voor ouders meestal een voorwaardelijke vrijheidsstraf (*emprisonnement avec sursis*).<sup>244</sup> Enerzijds kan dit het gevolg zijn van het eerder genoemde culturele aspect, met name wanneer betoogd wordt dat de ouders het beste met hun kind voorhadden. Anderzijds kunnen ook zaken als het belang van het niet verder verstoren van het gezin van het slachtoffer en de persoonlijke omstandigheden van de veroordeelde een rol spelen.<sup>245</sup> In een zestal zaken heeft een ouder een onvoorwaardelijke gevangenisstraf gekregen van gemiddeld een jaar.<sup>246</sup> Ook heeft de man van een snijdster een jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf gekregen voor *complicité* aan het mishandelen van vier kinderen met vermindering tot gevolg (*mutilation*).<sup>247</sup> In zaken tegen snijdsters zijn hogere (onvoorwaardelijke) gevangenisstraffen uitgesproken, hoewel de strafmaat per zaak erg verschilt (van een jaar voor-

241 Zaak echtpaar Taxus (10), zie bijlage 5c.

242 Zie over deze zaak ook B. Winter (1994), 'Women, the Law, and Cultural Relativism in France: The Case of Excision', *signs* (4, summer), p. 939-974 (950).

243 Zie over deze vragen paragraaf 3.4.6.

244 Zie paragraaf 3.3.3.5. Soms werd hierbij het relatief zware regime van de bijzondere voorwaarden (*mise à l'épreuve*) opgelegd.

245 Zie over (de waardering en weging van) verschillende omstandigheden die een rol kunnen spelen bij straftoemeting P.M. Schuyt, *Verantwoorde straftoemeting* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2009.

246 Alleen in de tweede *Greou*-zaak kreeg de moeder van aangeefster significant meer, namelijk twee jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

247 Zaak Klimop (10), zie bijlage 5c.

waardelijk tot acht jaar onvoorwaardelijk). Het lijkt niet onaannemelijk dat een snijdster een hogere straf krijgt wegens de meer directe betrokkenheid bij de uitvoering. Ook het aantal gevallen van VGV waarvoor een snijdster in één zaak werd veroordeeld zou een logisch onderscheid zijn, maar dit wordt niet ondersteund door de dossiers. Zo kreeg een snijdster vijf jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor zes besnijdenissen, en maar één jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf (en vier jaar voorwaardelijke vrijheidsstraf) voor zeventien besnijdenissen.

## 7.7 SCHADEVERGOEDING

In veel van de rechtszaken was er ten minste één *partie civile*. Deze *partie civile* kan worden gevormd door (de *administrateur ad hoc* van) het slachtoffer, maar ook door een slachtofferorganisatie. Eén van de doelen van het zich stellen als *partie civile* is het krijgen van schadevergoeding. In de rechtszaken betreffende VGV hebben de slachtofferorganisaties die zich ook als *partie civile* hadden gesteld, altijd gevraagd om een symbolische schadevergoeding van één franc of euro. De *administrateurs ad hoc* zijn er de laatste jaren bovendien in geslaagd om zeer hoge schadevergoedingen voor de slachtoffers te bedingen, van 80.000 franc tot 25.000 euro per kind. In aanvulling hierop wordt door de *partie civile* (zowel door slachtofferorganisaties als de *administrateur ad hoc*) vaak ook een proceskostenvergoeding gevorderd. In sommige gevallen kan deze oplopen tot duizenden euro's.

## 7.8 IMPACT

Tot slot iets over de meer algemene effecten van een strafrechtelijke veroordeling voor VGV. Zoals in de inleiding reeds is aangegeven, zijn deze effecten vrijwel niet te meten (paragraaf 1.4). Maar het kan niet ontkend worden dat de veroordelingen van met name snijdsters voor een grote publieke belangstelling voor het onderwerp zorgden. Niet alleen besteedden de media uitvoerig aandacht aan deze zaken, ook kwamen er verschillende boeken en documentaires op de markt over de verschrikkelijke gevolgen van VGV.<sup>248</sup> Door deze zaken is de bekendheid met VGV onder het publiek, en dan met name ook onder professionals, significant vergroot. De zaak Druivenrank (25) is zelfs een direct resultaat van deze ruchtbaarheid; vanwege berichtgeving in de

---

248 Een goed voorbeeld is het boek Khady, *Mutilée, Oh!* Éditions 2005. Opvallend is verder een boek waar de snijdster Greou co-auteur van is: Natacha Henry, Hawa Gréou, Linda Weil-Curiel, *Exciseuse: entretien avec Hawa Gréou*, City 2007.

media over VGV besloot de *PMI*-arts een gynaecologisch onderzoek te doen, waarbij de VGV werd vastgesteld.<sup>249</sup>

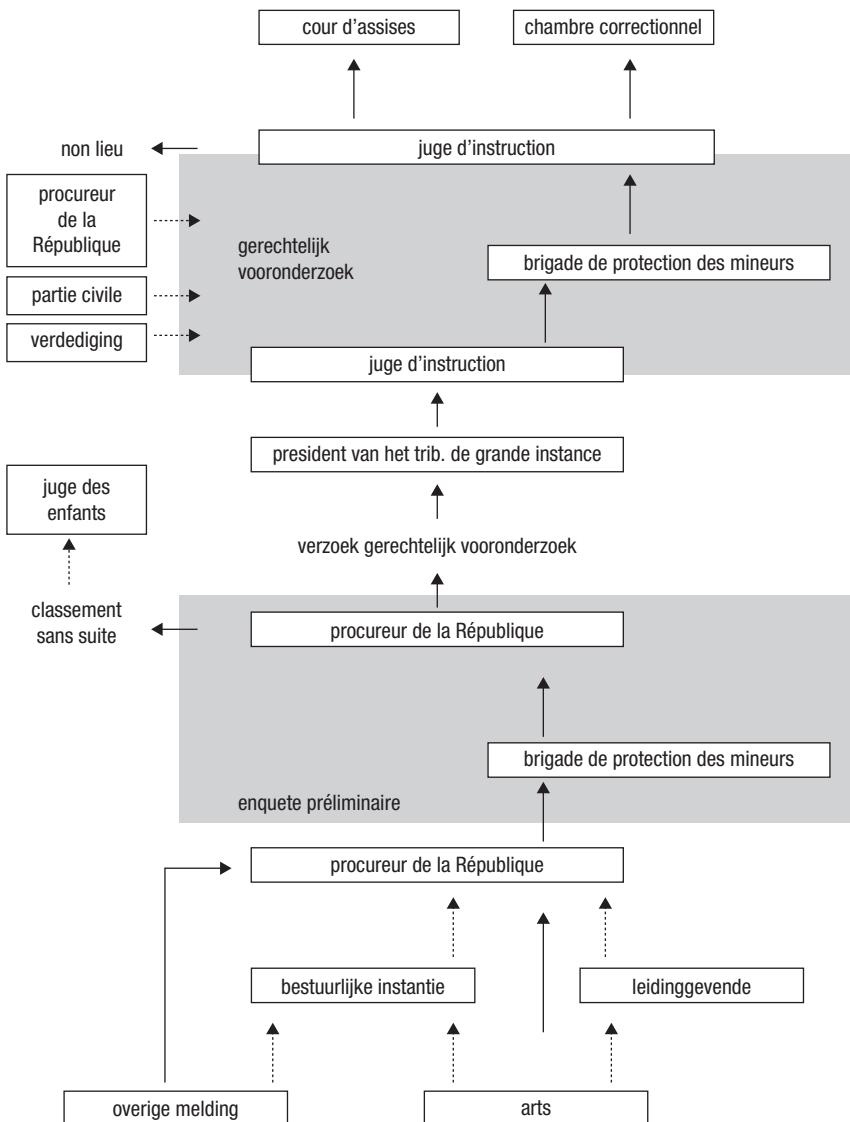
#### 7.9 BESLUIT

Met dit hoofdstuk is een einde gekomen aan de beschrijving van de verschillende fasen van ontdekking tot bestraffing bij gevallen van VGV in Frankrijk. In de navolgende hoofdstukken wordt de beschrijving van deze fasen tezamen met de contextuele informatie uit de eerdere hoofdstukken gebruikt om de Franse strafrechtelijke aanpak in zijn geheel te evalueren en een antwoord te geven op de onderzoeks vragen en de probleemstelling. Ter afsluiting wordt hieronder een schematisch overzicht gegeven van de verschillende fasen, instanties en beslissingen bij de opsporing en vervolging van VGV in Frankrijk.

---

<sup>249</sup> Overigens werd dankzij deze zaak en arts ook de zaak Sleedoorn (27) herontdekt binnen het *pmi*, hetwelk uiteindelijk ook tot een veroordeling heeft geleid.

## **Schema 2 Verloop opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermindering**





## **DEEL III**

# **ANALYSE**



In de hoofdstukken van dit deel III worden aan de hand van de bevindingen die reeds in de vorige hoofdstukken zijn gepresenteerd, enige partiële conclusies getrokken. Het louter op Frankrijk gerichte gedeelte van dit onderzoek wordt in dit hoofdstuk afgerond, door een samenvattende analyse te geven van de Franse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale vermindering (VGV). Dit gebeurt door in de eerste helft van dit hoofdstuk de door de onderzoekers gevormde ‘theorie’ over de praktijk van de Franse opsporing en vervolging van VGV uiteen te zetten in de vorm van een schematische beschrijving. In de tweede helft wordt, gedeeltelijk aan de hand van deze schematische beschrijving, een overzicht gegeven van de (mede rechtsvergelijkend bezien) sterke en zwakke punten van de Franse praktijk van opsporing en vervolging van VGV. In hoofdstuk 9 worden vervolgens rechtsvergelijkend verbanden gelegd door enige handvatten voor de Nederlandse strafrechtelijke aanpak van VGV aan te reiken. In het afsluitende hoofdstuk 10 wordt een antwoord gegeven op de onderzoeks vragen.

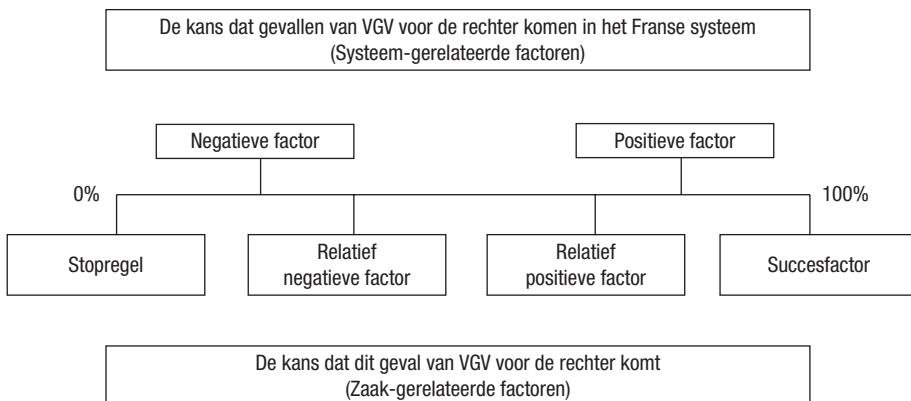
### 8.1 GECOMBINEERDE ANALYSE VAN DE FRANSE PRAKTIJK

In paragraaf 1.3.5 werd uiteengezet dat de gecombineerde analyse een theoretisch schema met negatieve en positieve factoren oplevert. Deze factoren spelen echter op twee niveaus een rol. Systeem-gerelateerde factoren zijn factoren in de Franse praktijk van vervolging en opsporing van VGV die de slagingskans van alle VGV-zaken beïnvloeden. Met systeem wordt hier gedoeld op het geheel van formeel-juridische structuren en praktijkregels (standaard werkwijzen) die een rol spelen bij de ontdekking, melding, opsporing, vervolging en berechting van VGV. Een voorbeeld van een systeem-gerelateerde factor (in dit geval duidelijk van formeel-juridische aard) is de verjaringstermijn. Omdat de verjaringstermijn in Frankrijk vrij lang is, wordt de kans op vervolging van VGV positief beïnvloed. Systeem-factoren zijn nooit absoluut; immers, niet alle zaken van VGV komen voor de rechter, maar ze worden ook niet allemaal tegengehouden. Er kunnen echter ook factoren zijn die niet zozeer invloed

hebben op de strafrechtelijke aanpak van VGV in het geheel, maar op de slangsingskans van een specifieke zaak. Dan gaat het bijvoorbeeld om het feit dat de zaak inmiddels verjaard is; deze zaak komt daardoor zeker niet meer voor de rechter. Zaak-gerelateerde factoren kunnen het verder komen in de strafrechtsketen (tot het punt van de terechting) van een bepaalde zaak volledig tegenhouden (stopregel), bemoeilijken (relatief negatieve factor), vergemakkelijken (relatief positieve factor) of zelfs zeker maken (succesfactor).

Hieronder is eerst het verloop van een standaardcasus van VGV weergegeven, waarbij de verschillende 'obstakels' worden genoemd die moeten worden overwonnen om te komen tot een veroordeling. Daarna worden een aantal mogelijke bijkomende omstandigheden omschreven en wordt aangegeven hoe ze het eerdere model beïnvloeden. Waar mogelijk is aangegeven van wat voor een soort factor er sprake is.

**Schema 3 Beïnvloedingsfactoren gecombineerde analyse**



## 8.2 STANDAARDCASUS

De standaardcasus luidt als volgt. Een baby is in opdracht van de ouders binnen Frankrijk besneden door een snijdster.<sup>250</sup> Er hebben zich geen noemens-

<sup>250</sup> In deze analyse wordt geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende typen VGV. Dat wil niet zeggen dat het gepleegde type VGV geen invloed heeft op het schema; het type VGV kan bepaalde omstandigheden sterk beïnvloeden. Wanneer sprake is van type III (infibulatie), neemt de kans op medische complicaties toe en is de kans dat de VGV als zodanig wordt herkend erg groot. Een symbolisch prikje of sneetje in de clitoris verkleint juist de kans op medische complicaties en zal ook minder snel als zodanig worden herkend. Daarnaast bestaat bij dit type de kans dat het letsel zonder littekens heelt en dus niet eens bewezen kan worden dat sprake is van VGV.

waardige medische complicaties (koorts, bloedarmoede) voorgedaan en het slachtoffer krijgt geen klachten in de schaamstreek.

De kans dat deze baby meerdere malen lichamelijk zal worden onderzocht door een arts van het PMI of een vrij gevestigde arts is vrijwel 100%.<sup>251</sup> Bij dit onderzoek horen de genitaliën ook te worden gecontroleerd. Deze reguliere controle van kinderen door artsen is een systeem-gerelateerde positieve factor.

Slechts een deel van de artsen controleert echter bij de lichamelijke onderzoeken van kleine kinderen ook daadwerkelijk de genitaliën.<sup>252</sup> Betreft het een arts die dit wel doet, dan zal hij dit meestal slechts één of twee keer doen, soms met vaste "tijdstippen" (in de zin van de leeftijd van de betrokkenen). Wordt hij op die tijdstippen vervangen door een andere arts of heeft hij het opeens erg druk, dan kan het gebeuren dat het genitale onderzoek wordt overslagen. Na het zesde levensjaar houdt de stelselmatige medische controle van de kinderen op en is de kans dat het slachtoffer nog wordt gecontroleerd door een PMI-arts zeer klein.<sup>253</sup> Het slachtoffer zal nu nog slechts lichamelijk worden onderzocht door een arts als zij zelf met klachten naar een arts toe-gaat (of door haar ouders wordt gebracht). De genitaliën zullen hierbij slechts worden onderzocht wanneer daar aanleiding voor is, bijvoorbeeld omdat het slachtoffer bepaalde klachten in de schaamstreek heeft. In de hier beschreven standaardzaak zal genitaal onderzoek terwijl het slachtoffer minderjarig is dus slechts plaatsvinden voor het zevende levensjaar. Concluderend kan gesteld worden dat binnen het positieve systeem van reguliere lichamelijke controle het eerste obstakel is of het slachtoffer ook daadwerkelijk genitaal wordt onderzocht. Gebeurt dit niet dan is op individueel niveau sprake van een zaak-gerelateerde stopregel, aangezien de arts de VGV dan ook niet kan herkennen en melden. Hierbij past echter de relativering dat de VGV op een andere wijze aan het licht kan komen, bijvoorbeeld door bepaalde medische complicaties op de lange termijn of de ontdekking van een snijdster. In deze standaardcasus zijn dergelijke gebeurtenissen echter uitgesloten.

Worden de genitaliën onderzocht, dan hangt het af van de mentaliteit en expertise van de arts of de VGV als zodanig wordt herkend.<sup>254</sup> Wordt de VGV

---

251 Zie paragraaf 3.6 over het systeem van registratie en controle van kinderen tot hun zesde levensjaar in Frankrijk. Zie verder ook paragraaf 4.4.2.

252 Volgens een lid van de directie van het PMI van Seine-St.-Denis controleren zeven van tien PMI-artsen de genitaliën.

253 Zie voor een uitzondering de zaak Sequoia (28) in bijlage 5c.

254 Weliswaar geven artsen aan dat VGV eenvoudig is te herkennen, maar enige ervaring of voorlichting wordt wel gezien als een belangrijke positieve stimulans voor daadwerkelijke ontdekking. Daarnaast willen sommige artsen (volgens collega's) de VGV niet zien. Zie paragraaf 4.4.

niet herkend, dan is sprake van een zaak-gerelateerde stopregel, aangezien de arts de VGV dan ook niet kan melden. Hierbij past echter ook de eerder genoemde relativering.

Wordt de VGV door de arts als zodanig herkend, dan is hij verplicht dit te melden.<sup>255</sup> Dit is een systeem-gerelateerde positieve factor, die echter teniet wordt gedaan door het feit dat de meeste Franse artsen niet beseffen dat zij deze verplichting hebben. Wat overblijft is het, bij vrijwel alle artsen wel bekende, meldrecht, dat op zichzelf ook als systeem-gerelateerde positieve factor fungeert.

Een arts kan om uiteenlopende redenen besluiten om een herkende VGV niet te melden.<sup>256</sup> Besluit de arts om de VGV te melden, dan kan hij dit doen bij zijn leidinggevende, bij het C.R.I.P. of een andere sociale dienst, of bij de *procureur de la République* (eventueel via een *juge des enfants*).<sup>257</sup> In het eerste geval kan de melding blijven liggen bij de leidinggevende, zonder dat deze wordt doorgezonden aan de *procureur de la République*. Het is onwaarschijnlijk dat de arts daarna zelfstandig zijn leidinggevende (zijn *chef*)<sup>258</sup> zal passeren om de melding door te zenden aan de *procureur de la République*. Overigens is het ook mogelijk bij de melding aan andere organisaties dat de melding de procureur niet bereikt. De instelling van de specifieke arts om VGV te melden, en de medewerking van eventuele tussenpersonen tussen de arts die de VGV ontdekt en de *procureur de la République*, zijn aan te merken als ‘obstakels’ die in deze fase dienen te worden overwonnen. Deze obstakels zijn allen aan te merken als zaak-gerelateerde relatief negatieve factoren, die in de praktijk bijna fungeren als stopregel. Er zijn echter ook andere mogelijkheden waarop de herkende VGV ter kennis kan komen van strafrechtelijke autoriteiten. Zo zal een herkende VGV vaak wel op enigerlei wijze worden gedocumenteerd (bijvoorbeeld in het patiëntendossier), welke aantekening ook nog later kan worden ontdekt (bijvoorbeeld door een collega).

De kans dat een geval van VGV als het onderhavige ter attentie komt van de *procureur de la République* is gezien de hiervoor genoemde omstandigheden zeer klein.<sup>259</sup> In uitstroomschema 4 is een overzicht gegeven van het traject tot de melding, waarbij de dikte van de uitstroombalken een indicatie geeft van hoeveel zaken verhoudingsgewijs blijven steken in de betreffende fase.

---

255 Een ieder die weet heeft van een VGV van een kind jonger dan 15 jaar is immers verplicht dit te melden. Zie paragraaf 3.5.

256 Zie paragraaf 4.4.2.

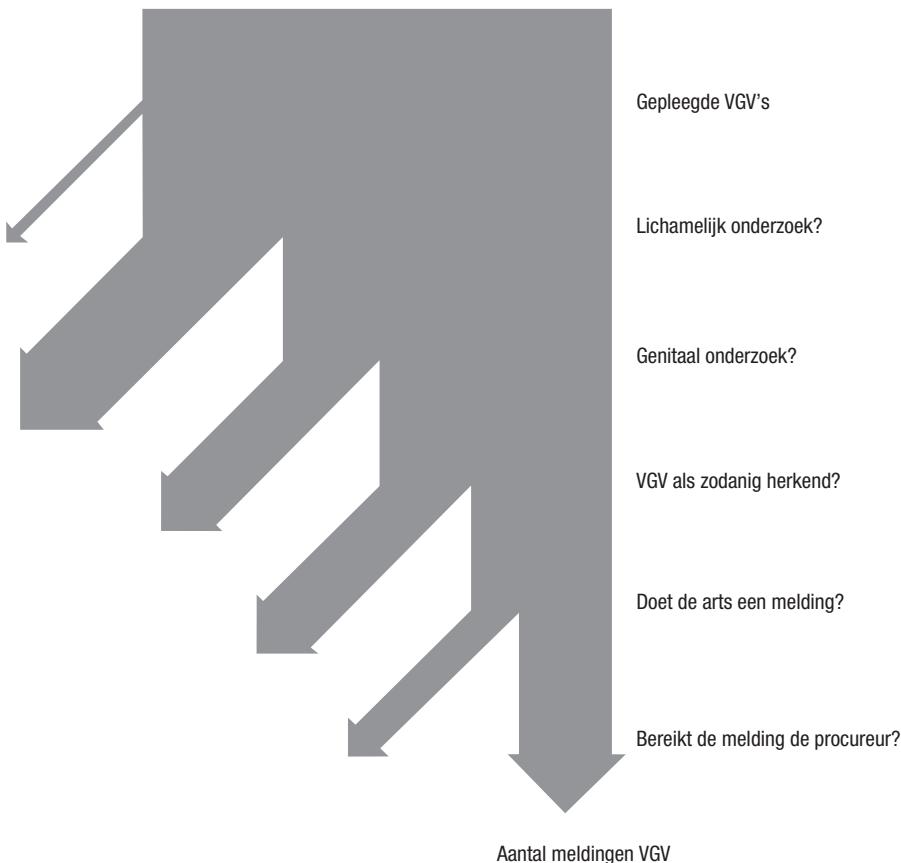
257 Zie paragraaf 3.6, 3.7 en 4.5.

258 Zie paragraaf 2.2.3.

259 Concrete cijfers hebben de onderzoekers hier niet van, en de schattingen van de gesproken artsen lopen zodanig uiteen dat wij geen concretere inschatting van de kans durven te maken.

Aangezien er slechts schattingen zijn gedaan door gesprekspartners van het aantal zaken dat niet doorgaat naar de volgende fase, en ook het aantal meisjes dat een VGV ondergaat niet meer dan een schatting kan zijn, hebben wij de obstakels niet in procenten of absolute aantallen willen uitdrukken.

**Schema 4 Uitstroomschema van het totaal aantal vrouwelijke genitale verminkingen tot melding in standaardzaken**



Komt er een melding van VGV bij de *procureur de la République*, dan zal hij altijd een *enquête préliminaire* laten uitvoeren door de *brigade de protection des mineurs*.<sup>260</sup> Dit is een systeem-gerelateerde positieve factor. Tijdens de *enquête préliminaire* zullen eerst de ouders en kinderen worden meegenomen naar het politiebureau voor onderzoek en verhoor. De ouders dienen vervolgens toe-

260 Zie paragraaf 3.4.2.

stemming te geven voor forensisch medisch onderzoek. Dit levert, als gezegd, nooit problemen op.<sup>261</sup> Het gegeven dat de ouders altijd forensisch onderzoek blijken toe te staan, is eveneens een systeem-gerelateerde positieve factor. In alle gevallen bleek de melding te kloppen in zoverre dat er daadwerkelijk sprake was van VGV bij het gemelde meisje. De ouders worden vervolgens verhoord. In gevallen als de hier gegeven standaardzaak gebruikt de politie vrijwel geen andere opsporingsmiddelen dan het verhoor en het forensisch onderzoek. Levert het onderzoek geen bruikbare informatie op, dan zal de procureur de la République beslissen geen gerechtelijk vooronderzoek te openen en houdt het strafrechtelijke traject op door een *classement sans suite*.<sup>262</sup> Het feit dat er zonder een belastende verklaring nooit een gerechtelijk vooronderzoek wordt geopend, is een systeem-gerelateerde negatieve factor.<sup>263</sup>

In een standaardzaak is het niet verkrijgen van een belastende verklaring dus een zaak-gerelateerde stopregel. In de praktijk blijkt deze stopregel in negen van de tien standaardzaken die dit stadium bereiken, te leiden tot het einde van het strafrechtelijk traject.<sup>264</sup>

Voor zover ouders bewijsrechtelijk bruikbare informatie leveren, gaat dit vrijwel altijd over die ouders zelf. De kans dat alleen belastende informatie wordt verkregen over de moeder is veel groter dan dat belastende informatie wordt verkregen over alleen de vader of over beide ouders. Zeer zelden wordt er informatie over een snijdster gegeven. Indien er wel informatie wordt gegeven over een snijdster zal de zaak verder verlopen als de andere snijdsterzaken (zie paragraaf 8.3.1). Indien bruikbare informatie is verkregen bij de verhoren, wordt een gerechtelijk vooronderzoek (*instruction*) gestart.<sup>265</sup> Deze *instruction* wordt niet alleen ten aanzien van de persoon over wie een belastende verklaring is gegeven, maar ook ten aanzien van de (onbekende) *auteur* en eventuele andere *complices* (vaak de vader) geopend. Het feit dat er na een belastende verklaring altijd zo'n gerechtelijk vooronderzoek wordt geopend, is een systeem-gerelateerde positieve factor.

Is er echter gedurende de *enquête préliminaire* uitsluitend informatie over de ouders verkregen, dan worden er tijdens het gerechtelijk vooronderzoek geen

261 Zie paragraaf 5.2.

262 Zie paragraaf 5.3.

263 Waarmee duidelijk wordt dat met 'systeem' op meer wordt gedoeld dan de formeel-juridische structuren, deze factor komt namelijk niet zozeer voort uit wettelijke plichten als wel uit een wijdverbreide praktijk van *procureurs de la République*.

264 Deze inschatting is gebaseerd op informatie van mevrouw Catta, *substitut procureur-general* en dhr. Jouve, *substitut procureur de la République*. Deze respondenten gaven aan dit ook een realistische schatting te vinden voor het verleden.

265 Zie paragrafen 5.3 en 6.2.

verdere opsporingsbevoegdheden of dwangmiddelen ingezet om feitelijke informatie te verkrijgen.<sup>266</sup> Dit kan als een systeem-gerelateerde negatieve factor worden beschouwd, in zoverre dat de kans op ontdekking van een snijdster of andere zaken van VGV daarmee wordt verkleind. Na het gerechtelijk vooronderzoek zullen de personen over wie gedurende het opsporingsonderzoek en de *instruction* belastende informatie is verkregen, voor een rechter moeten verschijnen. In gevallen van VGV zonder complicaties stranden zaken nooit volledig in de fase van de *instruction*. In de meeste gevallen zal het gerecht waarvoor de verdachte(n) uiteindelijk moet(en) verschijnen een assisenhof zijn, soms is dit een *tribunal correctionnel*. Bij beide is aan de bewijsstandaard voldaan als er een verklaring van de ouders is en een artsverklaring dat er daadwerkelijke sprake is van VGV. In Frankrijk kent men namelijk als bewijsstandaard slechts de innerlijke overtuiging van de rechter; deze lage bewijsstandaard is een systeem-gerelateerde positieve factor.

Op zaaksniveau leidt dit er mede toe dat het afleggen van een belastende verklaring ten aanzien van een ouder (hetgeen dus een voorwaarde is om in deze fase te geraken) zelfs een zaak-gerelateerde succesfactor kan worden genoemd. Bij de berechting zal de standaardzaak waarin ouders hebben bekend dan ook vrijwel altijd tot een bewezenverklaring en veroordeling leiden. De straf wordt in veel gevallen voorwaardelijk (*avec sursis*) opgelegd.<sup>267</sup>

### 8.3 MOGELIJKE BIJKOMENDE OMSTANDIGHEDEN

Hieronder worden verschillende omstandigheden beschreven die het bovenstaande kunnen beïnvloeden. Hierbij moet worden opgemerkt dat sommige omstandigheden elkaar uitsluiten (niet spoedeisende medische complicaties versus de dood als gevolg van VGV) en dat sommigen elkaar sterk beïnvloeden (acute medische complicaties bij het slachtoffer vergroten bijvoorbeeld de kans dat er uiteindelijk een veroordeling volgt sterk, maar dit wordt teniet gedaan als de VGV en de medische complicaties in het buitenland plaatsvinden).

#### 8.3.1 Er is concrete informatie gekomen over een snijdster

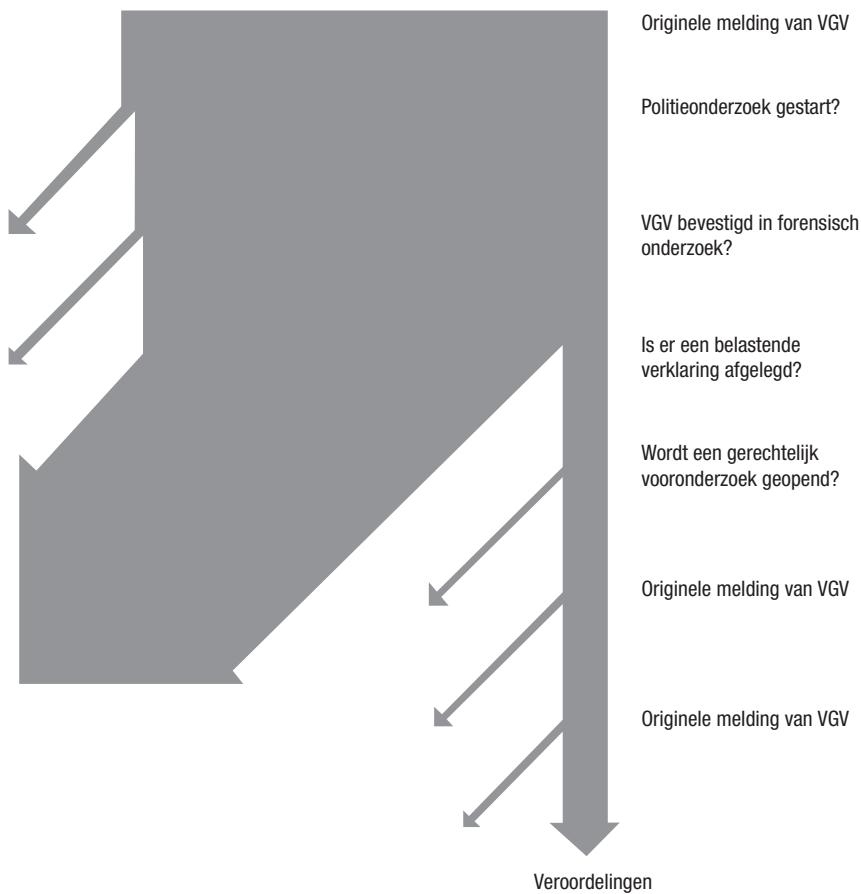
Concrete informatie over snijdsters is in Frankrijk slechts naar voren gekomen door verklaringen van verdachten of aangevers. Het is niet gebeurd dat hierbij niet ook belastende informatie over de ouders van de concrete zaak werd aangelegd. Voor de individuele zaak geldt dus dat de omstandigheid dat concrete

266 Zie verder paragraaf 6.2 over het gerechtelijk vooronderzoek.

267 Zie paragraaf 7.6.

informatie over de snijdster naar voren is gekomen, niet de kans beïnvloedt dat de zaak tegen de ouders tot een veroordeling leidt.

**Schema 5 Uitstroomschema van melding tot veroordeling voor vrouwelijke genitale vermissing na een originele melding**



In de zaken waarin tijdens de verhoren bruikbare informatie over de snijdster naar voren is gekomen, wordt meer onderzoek gedaan. In hoofdstuk 4, box 1, is uiteengezet hoe in de tweede *Greou*-zaak een grootschalig onderzoek plaatsvond onder regie van de *juge d'instruction*. In de eerste *Greou*-zaak echter werd slechts een confrontatie tussen ouders en snijdster georganiseerd, maar verder geen andere opsporingsmethoden dan verhoor gebruikt. Concrete informatie leidt dan ook niet altijd tot andere zaken, maar vergroot de kans dat de snijdster wordt veroordeeld aanzienlijk en kan er wel toe leiden dat veel andere zaken op het spoor worden gekomen. Deze kunnen overigens uiteindelijk wel in hetzelfde proces worden behandeld. Concrete informatie over een snijdster

is in ieder geval een zaak-gerelateerde relatief positieve factor, althans voor zover het de snijdster en eventuele nieuwe zaken betreft. Meer in het algemeen zou de aanwezigheid van snijdsterzaken zelfs als een systeem-gerelateerde positieve omstandigheid kunnen worden gezien, nu zij tot een grotere aandacht voor strafzaken en een grotere acceptatie van de strafrechtelijke aanpak hebben geleid. Dit heeft op haar beurt de kans op meldingen vergroot.

### 8.3.2 De snijdster is opgepakt in een andere zaak

Als gezegd wordt er in zaken waarin een snijdster bekend is, meer onderzoek gedaan. In de tweede *Greou*-zaak en de eerste *Keita*-zaak werden vrij veel opsporingsmethoden ingezet. Worden deze ingezet, dan kan via huiszoeking (het vinden van adresboekjes of ander gegevens), het analyseren van telefoongegevens, het tappen van telefoons et cetera, informatie worden verkregen over andere gevallen van VGV. Slechts in een zeer beperkt aantal gevallen zal deze VGV al via een andere weg zijn ontdekt.<sup>268</sup> Tegen ouders die aldus gevonden worden, wordt direct een gerechtelijk vooronderzoek geopend.<sup>269</sup> Tijdens deze onderzoeken hebben de ouders veel vaker een belastende verklaring over zichzelf afgelegd dan het aantal ouders dat dit in de standaardzaken doet. De kans dat een zaak die voortvloeit uit een snijdsterzaak leidt tot een veroordeling, is dan ook veel groter dan de kans dat een standaardzaak leidt tot een veroordeling (zaak-gerelateerde relatief positieve factor).

### 8.3.3 Slachtoffers en familieleden die zaken melden

De kans dat een geval van VGV leidt tot veroordeling, neemt toe wanneer (een familielid van) het slachtoffer de VGV meldt.<sup>270</sup> Sterker nog, het lijkt erop dat een melding van een familielid een zaak-gerelateerde succesfactor is, die altijd tot veroordeling leidt. Er bestaat dan immers al een belastende verklaring zonder dat verdachten zelf zijn gehoord. Zo kan een familielid, zoals één van de ouders, gedetailleerd verklaren over de andere ouder.<sup>271</sup> Daarnaast is bijvoorbeeld een (besneden) zus ook beter dan buitenstaanders op de hoogte over de precieze gang van zaken en bereid informatie te geven over de snijdster. In de tweede *Greou*-zaak lukte het de zus zelfs zeer concrete informatie over de snijdster te achterhalen, namelijk haar telefoonnummer.

---

268 Dit is eenmaal het geval geweest, in de tweede *Keita* zaak (5), zie bijlage 5c.

269 Zie paragraaf 6.3.

270 Eventueel via een *juge des enfants*.

271 Zaak Magnolia (30), zie bijlage 5c.

### 8.3.4 'Externe' meldingen

In sommige gevallen zullen personen buiten de 'besloten kring' weet hebben van de VGV. In een enkel geval is er een (anonieme) melding gedaan door externe personen. In de zaak Tamarisk was dit het geval, en lijkt het erop dat deze melding door de buurvrouw is gedaan. Zij verklaarde namelijk spontaan tegen de bij het gemelde huis langskomende politie dat er in dat huis een VGV had plaatsgevonden.<sup>272</sup> Indien deze melding terechtkomt bij een organisatie als het *PMI*, is dit alles behalve een garantie dat de melding ook wordt doorgegeven aan de *procureur de la République*. Komt deze melding wel door bij de *procureur de la République*, dan zal deze externe persoon vaak weinig direct belastende informatie kunnen geven over betrokkenen, tenzij hij of zij bijvoorbeeld een nummerbord van de snijdster heeft onthouden of heeft gezien wie de deur voor haar open deed. Gezien de diversiteit aan personen betrokken bij een externe melding, kan 'de' externe melding moeilijk op waarde worden geschat. In algemene zin kan echter wel worden gezegd dat de kans dat een VGV ter kennis komt van een autoriteit, door een externe melding toeneemt. Daarmee is dit een zaak-gerelateerde relatief positieve factor.

### 8.3.5 De vrouwelijke genitale vermindering is uitgevoerd in het buitenland

Deze factor is ten eerste van belang voor de vraag of de Franse wet wel toepasbaar is. Als de ouders of het kind de Franse nationaliteit hebben, dan is er geen probleem. Hebben zij niet de Franse nationaliteit, maar verblijft het kind wel duurzaam in Frankrijk dan is sinds 2006 de Franse wet van toepassing. In zaken van voor 2006 betreffende een VGV was er echter een rechtsmachtgebrek, en dat is ook nu nog het geval als het kind niet duurzaam in Frankrijk verblijft. Dit zijn zaak-gerelateerde stopregels.

Als er wel rechtsmacht is (hetgeen inmiddels vrijwel altijd het geval zal zijn), kan het feit dat de VGV in het buitenland is uitgevoerd (zaak-gerelateerde factor) zowel positieve als negatieve effecten hebben op de slagingskans van zaken. Hoewel zorgverleners minder snel de directe gevolgen van VGV kunnen opmerken als deze in het buitenland plaatsvindt, is er een kans dat het feit juist makkelijker wordt ontdekt, omdat een vakantie naar het land van herkomst een risicofactor is die voor artsen, leerkrachten en schoolzusters aanleiding zou kunnen zijn specifieker onderzoek naar een mogelijke VGV uit te voeren.<sup>273</sup>

272 Zaak Tamarisk (9), zie bijlage 5c. Overigens bleken in de eerste *Greou*-zaak buren ook sterke vermoedens over eventuele besnijdenissen te hebben.

273 In Nederland is dit bijvoorbeeld al opgenomen in het protocol van Pharos, *Signaalwijzer meisjesbesnijdenis: folder voor leerkrachten*, 2009.

### 8.3.6 *Het slachtoffer weigert forensisch medisch onderzoek*

Indien het slachtoffer niet meer heel jong is ten tijde van de melding, kan het voorkomen dat het slachtoffer weigert mee te werken aan forensisch medisch onderzoek. Dokters zullen haar niet dwingen om het onderzoek te ondergaan, hetgeen betekent dat niet door een forensisch arts kan worden vastgesteld of letsel is toegebracht. Dit levert een probleem op in de bewijsvoering ter zitting en zal kunnen leiden tot een vrijspraak.<sup>274</sup> Een slachtoffer dat medisch onderzoek weigert is dan ook een zaak-gerelateerde relatief negatieve factor.

### 8.3.7 *Oudere slachtoffers*

Ook op andere manieren dan het weigeren van medisch onderzoek wordt de aanpak van VGV significant beïnvloed naarmate het slachtoffer ouder is. Zoals gezegd, worden kinderen tot hun zesde levensjaar regelmatig lichaamelijk onderzocht. Daarna vinden echter geen reguliere lichaamelijke controles meer plaats. Vindt de VGV plaats bij een slachtoffer ouder dan zes, dan is de kans dat deze VGV wordt ontdekt dus veel kleiner. De omstandigheid dat de VGV na het zesde levensjaar plaatsvindt is dan ook een zaak-gerelateerde relatief negatieve factor.

Soms wordt de VGV pas ontdekt als het slachtoffer meerderjarig is. De arts die de ontdekking doet (bijvoorbeeld een gynaecoloog of forensisch arts),<sup>275</sup> heeft dan geen meldrecht meer, behoudens met toestemming van het slachtoffer. In de praktijk wordt deze toestemming niet gegeven en in veel gevallen niet eens gevraagd. De zaak kan dan slechts tot een veroordeling leiden indien het slachtoffer zelf aangifte doet.<sup>276</sup> Een ouder (of zelfs meerderjarig) slachtoffer is dan ook een zaak-gerelateerde relatief negatieve factor, die de kans op melding behoorlijk verkleint.

### 8.3.8 *Medische complicaties kort na de ingreep*

VGV brengt, zowel op de korte als lange termijn, ernstige gezondheidsrisico's mee. De kans dat een VGV wordt ontdekt, wordt sterk vergroot indien het slachtoffer kort na de ingreep bij een arts wordt gebracht. Bij veel van de complicaties die kort na de ingreep optreden (bloedingen, ontsteking van de

---

274 Zie de zaak Kauri (26), tevens besproken in paragraaf 7.4.1.

275 Zie paragrafen 4.4.4 en 4.4.5.

276 Zie de tweede Greou-zaak (20) in bijlage 5c, waarbij de melding door het meerderjarige slachtoffer in eerste instantie vooral werd gedaan naar aanleiding van de VGV bij haar zusje.

wond) zal de complicatie zich bovendien voordoen op de plek van de VGV,<sup>277</sup> waardoor het de arts snel duidelijk zal worden dat er letsel is toegebracht. Verder zal ook de beslissing van de arts om het geconstateerde letsel te melden, positief worden beïnvloed door deze omstandigheid. Daarnaast kunnen de medische complicaties invloed hebben op de kwalificatiebeslissing en straftoemeting. Hoewel het enigszins ruw klinkt om in het geval van medische complicaties over positieve factoren te spreken, is binnen het theoretisch schema van de gecombineerde analyse sprake van een zaak-gerelateerde relatief positieve factor.

#### 8.3.9 *Medische complicaties op de langere termijn*

VGV kan op langere termijn allerhande complicaties veroorzaken, variërend van jeuk in de schaamstreek tot incontinentie en onvruchtbaarheid.<sup>278</sup> Zelfs als in het kader van het onderzoek naar deze klachten de schaamstreek wordt onderzocht, zal de VGV niet zo sterk in het oog springen als bij acute complicaties omdat de wonderen inmiddels zijn geheeld. Daarnaast zal ook de beslissing van de arts om het geconstateerde letsel te melden, minder worden beïnvloed door deze omstandigheid dan bij acute complicaties het geval is (los van de vraag of de arts überhaupt nog een meldrecht heeft). Toch kan gezegd worden dat de kans dat VGV wordt ontdekt en gemeld, groter is als deze complicaties zich voordoen. Ook kunnen de medische complicaties invloed hebben op de kwalificatiebeslissing en straftoemeting. Binnen het theoretisch schema van de gecombineerde analyse is dus sprake van een zaak-gerelateerde relatief positieve factor.

#### 8.3.10 *Een slachtoffer overlijdt ten gevolge van de genitale vermindering*

Indien een slachtoffer overlijdt ten gevolge van VGV, is vrijwel zeker dat de lijkschouwer de VGV bij de autopsie zal vinden en ook zal melden.<sup>279</sup> Deze omstandigheid heeft invloed op de inzet tijdens het opsporingsonderzoek en de kans dat ouders tijdens verhoor concrete informatie geven over de

<sup>277</sup> Zie voor een overzicht van deze onmiddellijke medische complicaties onder andere E. Leye, *Female Genital Mutilation. A study of health services and legislation in some countries of the European Union* (diss. Universiteit Gent), 2008, p. 28-29. Overigens kwam men in de onderzochte dossiers vaak bij de arts met koorts en bloedarmoede, wat resulteerde in een lichamelijk onderzoek door de arts waarbij de VGV werd opgemerkt (o.a. de zaken Fijnspar (2), Douglasspar (12) en Stekelbrem (15), zie bijlage 5c).

<sup>278</sup> Zie voor een overzicht van deze medische complicaties op langere termijn onder andere E. Leye, *Female Genital Mutilation. A study of health services and legislation in some countries of the European Union* (diss. Universiteit Gent), 2008, p. 29-30.

<sup>279</sup> De mogelijkheid dat het lijkkje wordt verborgen, wordt hier buiten beschouwing gelaten.

snijdster.<sup>280</sup> Ook wordt door het intreden van de dood van het slachtoffer de kwalificatiebeslissing en straftoemeting beïnvloed. Hoe macaber het ook klinkt, het intreden van de dood van het kind ten gevolge van VGV is binnen het theoretisch schema van de gecombineerde analyse een zaak-gerelateerde relatief positieve factor, die bijna als succesfactor kan worden omschreven.

#### 8.4 DE VERHOUDING TUSSEN HET AANTAL MELDINGEN EN DE SLAGINGSKANS

In de onderzochte dossiers valt op dat slechts een beperkt aantal veroordelingen het gevolg is van een melding door een *PMI*-arts.<sup>281</sup> Tegelijkertijd zijn alle partijen het erover eens dat het vooral de rol van het *PMI* is die leidt tot een relatief hoog aantal meldingen van VGV aan de strafrechtelijke autoriteiten in Frankrijk. Het hier gepresenteerde theoretisch schema verklaart dit verschil. Weliswaar worden de meeste originele ontdekkingen gedaan door *PMI*-artsen, maar in zaken die op een andere manier worden ontdekt, is veel vaker sprake van factoren die de kans op een veroordeling vergroten, terwijl tegelijkertijd de standaardprocedure de meeste kans op negatieve factoren en stopregels heeft. Hoewel de kans op succes dus het grootst is bij gecompliceerde zaken, zijn deze maar beperkt beïnvloedbaar door bestuurlijk of justitiële beleid. Juist van de Franse standaardzaken is echter voor de Nederlandse praktijk nog wel wat te leren, nu de systeem-gerelateerde factoren, positief en negatief, vooral daarbij opvallen. En juist systeem-gerelateerde factoren kunnen gemakkelijker met wetgeving en/of beleid worden beïnvloed.

#### 8.5 DE SWOT-ANALYSE ALS ANALYTISCH HULPMIDDEL

In de voorgaande paragrafen werd de Franse praktijk relatief descriptief en neutraal beschreven. In de komende paragrafen wordt deze toon verlaten en zal aan de hand van een SWOT-analyse<sup>282</sup> worden aangegeven wat de belangrijkste sterke en zwakke punten van de Franse praktijk zijn. De SWOT-analyse is een methode die oorspronkelijk uit de bedrijfskunde stamt. Deze analyse is in beginsel bruikbaar voor veel typen organisaties of sociale systemen.<sup>283</sup>

280 Dit was bijvoorbeeld het geval in de eerste *Keita*-zaak (hoofdstuk 4, box 2). In de zaak *Taxus* (1) overlijdt het kind ook, maar hoewel de ouders uitvoerig worden ondervraagd wordt de identiteit van de snijdster niet duidelijk. Zie bijlage 5c.

281 Zie figuur 3 in hoofdstuk 4 voor een taartdiagram van de veroordeling naar type melding.

282 De afkorting SWOT staat voor vier rubrieken: Strengths, Weaknesses, Opportunities en Threats.

283 Zo kan ook de (straf)rechtspleging van een land als geheel worden opgevat als een systeem. Zie bijvoorbeeld J.F. Nijboer, *De (straf)rechtspleging als lerend systeem*, Deventer: Kluwer 2008.

Meestal bestaat deze methode uit drie stappen: ten eerste wordt een analyse gemaakt van de positieve en negatieve interne en externe factoren die een organisatie heeft. Ten tweede worden de in deze analyse vastgestelde factoren beoordeeld op hun respectievelijke waarde en de mate waarin ze te beïnvloeden zijn. Tot slot worden deze bevindingen omgezet in een concrete strategie.<sup>284</sup> Deze derde stap vindt in dit onderzoek niet plaats omdat deze studie slechts dient om de Franse praktijk te analyseren en hieruit – in eerste instantie voor de Nederlandse praktijk – lering te trekken, niet om de Franse praktijk zelf te verbeteren.<sup>285</sup> Er is bewust voor gekozen slechts een beperkt aantal factoren per onderdeel aan te geven, om de analyse niet te laten verzanden in een herhaling van de vorige hoofdstukken, maar juist de focus te leggen op die overkoepelende thema's die de Franse aanpak van VGV het meest typeren.<sup>286</sup>

Het gebruik van de SWOT-analyse voor de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV sluit in dit opzicht aan bij de systeemtheorie, welke ook de nadruk legt op het analyseren van een systeem als geheel (dus als meer dan de som der delen). In de systeemtheorie is naast ordening en organisatie een belangrijke rol weggelegd voor 'processen'.<sup>287</sup> Dit komt in de SWOT-analyse tot uitdrukking door niet alleen de interne sterke en zwakke factoren te onderzoeken, maar ook de (externe) mogelijkheden en gevaren in kaart te brengen; in de analyses van deze factoren komt de wisselwerking duidelijk naar voren. Waar de interne factoren (sterke en zwakke punten) al grotendeels in de vorige hoofdstukken naar voren zijn gekomen, zullen de externe factoren (kansen en bedreigingen) gedeeltelijk nieuw zijn voor de lezer.

Wanneer een systeem als de opsporing en vervolging van VGV in zijn geheel wordt onderzocht, dienen zowel structurele (in casu juridisch-formele) als culturele aspecten in ogenschouw te worden genomen.<sup>288</sup> De culturele aspecten bepalen hoe structurele aspecten in het systeem worden ingevuld. In het onderhavige onderzoek zijn veel van deze culturele aspecten van het Franse systeem van opsporing en vervolging van VGV in hoofdstuk 2 reeds behandeld. De SWOT-analyse richt zich in eerste instantie vooral op de structurele aspecten, aangezien het met name deze aspecten zijn die voor de Nederlandse

---

Deze definitie van systeem is enger dan de definitie die in de eerste helft van dit hoofdstuk werd gehanteerd.

284 D. Leigh, 'SWOT Analysis', in: R. Watkins en D. Leigh, *Handbook of improving performance in the workplace*, San Francisco: Pfeiffer 2010, p. 115-138.

285 Omdat veel van de Fransen die de onderzoekers hebben gesproken wel interesse toonden in onze resultaten, wordt aan het rapport wel een samenvatting in het Frans toegevoegd.

286 Juist voor een dergelijke overkoepelende benadering is een SWOT-analyse heel geschikt. Zie T. Hill en R. Westbrook, 'SWOT analysis: It's time for a product recall', *Long range planning* (30) 1997, nr. 1, p. 51.

287 J.F. Nijboer, *De (straf)rechtspleging als lerend systeem*, Deventer: Kluwer 2008, p. 34.

288 J.F. Nijboer, *De (straf)rechtspleging als lerend systeem*, Deventer: Kluwer 2008, p. 47.

praktijk interessant zijn; culturele aspecten zijn veel ongrijpbaarder en zullen daarom nauwelijks als voorbeeld of inspiratie van een (gewijzigde) Nederlandse aanpak van VGV kunnen dienen.

Bij deze SWOT-analyse is gekozen voor een rechtsvergelijkend perspectief dat gericht is op het verhogen van het aantal veroordelingen ter zake van VGV. Dat wil zeggen dat die punten zijn opgenomen die in de visie van de onderzoekers belangrijk zijn voor Nederland. Concreet betekent dit dat bijvoorbeeld *correctionalisation* en rechtsmacht in de SWOT analyse niet terugkomen, hoewel deze in de Franse praktijk een grote rol hebben gespeeld. Het rechtsvergelijkende perspectief betekent overigens niet dat er in de analyse Nederlandse aspecten worden betrokken; als gezegd komen deze in hoofdstuk 9 aan bod.<sup>289</sup>

**Tabel 1 SWOT-analyse**

	Enhancers	Inhibitors
<b>Internal</b>	<b>Strengths:</b> Die krachten/factoren binnen de organisatie/het systeem die voor een hoger succespercentage zorgen. Voor dit onderzoek wordt dit geoperationaliseerd als een beperkt aantal eigenschappen van het Franse systeem die hebben geleid tot meer veroordelingen dan er zouden zijn geweest zonder deze eigenschappen.	<b>Weaknesses:</b> Die krachten/factoren binnen de organisatie/het systeem die de kans op succes verkleinen. Voor dit onderzoek wordt dit geoperationaliseerd als een beperkt aantal eigenschappen van het Franse systeem die hebben geleid tot minder veroordelingen dan er zouden zijn geweest zonder deze eigenschappen.
<b>External</b>	<b>Opportunities:</b> Mogelijkheden die door de organisatie kunnen worden ontsplooid om de kans op succes te vergroten. Voor dit onderzoek wordt dit geoperationaliseerd als een beperkt aantal factoren die in de toekomst mogelijk kunnen leiden tot een toename van het aantal veroordelingen.	<b>Threats:</b> Factoren die van buitenaf mogelijk de kans op succes zullen verkleinen. Voor dit onderzoek wordt dit geoperationaliseerd als een beperkt aantal factoren die in de toekomst mogelijk zullen leiden tot een afname van het aantal veroordelingen.

**Bron:** D. Leigh, 'SWOT Analysis', in: R. Watkins en D. Leigh, *Handbook of improving performance in the workplace*, San Francisco: Pfeiffer 2010, p. 115-138 (p. 116) (eigen bewerking)

## 8.6 STRENGTHS

Bij elk onderdeel van de SWOT-analyse wordt eerst een zo feitelijk mogelijke beschrijving van de te bespreken factoren gegeven. Daarna wordt onder het kopje 'Analyse' beoordeeld hoe deze factor in de praktijk wordt gebruikt. Hier-

<sup>289</sup> Zie paragraaf 1.4 over wat in dit onderzoek wordt verstaan onder 'succes'.

bij is met name van belang of strengths en opportunities ten volle worden benut, en of weaknesses en threats zo goed mogelijk worden ondervangen.

#### 8.6.1 Factoren

Het sterkste punt van het Franse systeem is de relatief grote dichtheid en intensiteit van het medisch onderzoek onder kinderen en de ruime mogelijkheid en de wettelijke plicht voor artsen om VGV te melden. Vrijwel alle kinderen worden vrij systematisch medisch onderzocht tot in ieder geval hun zesde levensjaar. Bovendien worden veel kinderen bij wie er een risico op VGV bestaat, onderzocht door artsen met ervaring in het herkennen van VGV. Het doen van een uitwendig genitaal onderzoek wordt verder niet als problematisch ervaren; ouders accepteren in dat opzicht het gezag van de arts.<sup>290</sup>

Het tweede sterke punt van het Franse systeem is de subjectieve bewijsstandaard (*conviction intime*) en het ontbreken van bewijsminima.<sup>291</sup> Enerzijds heeft dit te maken met die *conviction intime*; één belastende verklaring is doorgaans al genoeg om een ouder te veroordelen voor medeplichtigheid aan de VGV van de dochter. Anderzijds heeft dit te maken met het Franse systeem van tenlastelegging en bewezenverklaring.<sup>292</sup> De bewezenverklaring richt zich niet op het vaststellen welke in de tenlastelegging neergelegde componenten bewezen zijn, er wordt slechts gekeken naar het feitencomplex als zodanig. Er hoeft dan ook niet specifiek te worden vastgesteld waar en wanneer de feiten hebben plaatsgevonden.

Het derde sterke punt is de algemene publieke bekendheid met VGV en de algemene erkenning dat VGV moet worden afgekeurd en bestraft. De zaken tegen snijdsters hebben bijgedragen aan deze bekendheid onder het grote publiek, magistraten en artsen. Daarnaast hebben ook de slachtofferorganisaties bijgedragen aan de publieke bekendheid met VGV door er reeds in een vroeg stadium voor te strijden VGV steeds hard aan te pakken.<sup>293</sup>

Het laatste sterke punt dat hier wordt besproken, betreft de uitgebreide mogelijkheden van de *juge d'instruction* om dwangmiddelen in te zetten en aan een uitvoerig onderzoek leiding te geven. De *juge d'instruction* heeft een grote vrijheid bij het inzetten van bijzondere opsporingsbevoegdheden, reden waarom

---

290 Zie paragraaf 4.4

291 Zie paragrafen 3.4.5 en 6.2.

292 Zie paragraaf 3.4.4.

293 De mogelijkheid binnen het Franse systeem om als *partie civile* op te treden heeft hieraan bijgedragen. Zie paragrafen 3.4.8 en 4.6.

hij door sommigen ook wel als de machtigste functionaris binnen de Franse strafrechtspleging wordt gezien.

### 8.6.2 Analyse

Het sterkste punt, betreffende de geïnstitutionaliseerde medische controle, biedt de mogelijkheid om de ontdekings- en meldingskans van VGV (pak-kans) bijzonder groot te maken. Echter, deze *strength* wordt niet ten volle benut nu artsen niet altijd een genitaal onderzoek doen en zich niet bewust zijn van de meldingsplicht (althans zich hier niet aan houden). Slechts die artsen die bereid zijn actief op te treden tegen VGV en niet tegen een strafrechtelijke aanpak zijn, maken gebruik van de mogelijkheden die de gestructureerde controle en het meldrecht bieden. Daardoor blijven er juist in het ontdekking- en meldingstraject veel zaken steken.

Het als tweede gerangschikte punt van de lage bewijsstandaard wordt ten volle benut in zaken van VGV. Sterker nog, de mogelijkheid met relatief weinig bewijsmateriaal een veroordeling tot stand te brengen, leidt ertoe dat er door de opsporings- en vervolgingsautoriteiten weinig wordt ondernomen om meer bewijsmateriaal te verzamelen. Overigens komt dit mede door niet-strafvordelijke overwegingen, bijvoorbeeld dat een grotere inbreuk op het gezinsleven onwenselijk is.<sup>294</sup> In die zin gaan er ook wel opportunitsoverwegingen schuil achter het niet verder rechercheren.

Het derde punt van de bekendheid met VGV onder het grote publiek biedt weliswaar een positief klimaat om VGV in te vervolgen, maar heeft weinig directe invloed op het slagingspercentage van zaken. Bovendien lijkt een relatief groot deel van de artsen en magistraten het feit dat VGV een cultureel bepaald delict is nog steeds ten faveure van de ouders te gebruiken. Zo zijn er artsen die om deze reden geen melding doen van de VGV, en lijkt er bij de strafmaat rekening mee te worden gehouden in het voordeel van de ouders.

Het als laatste gerangschikte punt van de mogelijkheden in het gerechtelijk vooronderzoek biedt weliswaar kansen, maar wordt in de praktijk zelden gebruikt. Zo worden er eigenlijk nooit dwangmiddelen of speciale opsporingsbevoegdheden ingezet als er geen aanwijzing richting de snijdsters is. Ook hier geldt overigens dat er heel goed andere overwegingen dan succes in de vervolging een (legitieme) rol spelen.<sup>295</sup> Hoewel in de meeste zaken de sterkte van een machtige *juge d' instruction* dus niet ten volle wordt benut, wordt deze

---

294 Zie paragraaf 5.3.

295 Zie paragraaf 6.4.

macht wel aangewend in snijdsterzaken. In de tweede zaak tegen *Hawa Greou* en de eerste *Keita-zaak* heeft dit onderzoek geleid tot een grote hoeveelheid ontdekkingen van VGV en de veroordeling van de snijdsters voor vele besnijdenissen. Daar blijkt dan ook dat deze *strength* wel degelijk een grote positieve invloed op de strafrechtelijke aanpak van VGV in Frankrijk kan hebben.

## 8.7 WEAKNESSES

### 8.7.1 Factoren

De Franse invulling van de strafrechtelijke begrippen poging en voorbereiding zijn een zwak punt bij de strafrechtelijke aanpak van VGV's die nog niet gepleegd zijn. Het bij poging tot een misdrijf benodigde begin van uitvoering wordt niet opgemerkt door opsporingsdiensten, en de strafbaarstelling van voorbereiding tot misdrijven wordt in Frankrijk uitsluitend in het kader van georganiseerde misdaad en terrorisme gebruikt.<sup>296</sup>

Meer in het algemeen is het grote zwakke punt van de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV dat deze een erg reactief karakter heeft. Het systeem is erop gebaseerd dat de VGV al heeft plaatsgevonden, en in de meeste gevallen al door een arts is vastgesteld. Als de externe melding is binnengekomen, wordt vervolgens weinig gedaan om bewijs te verzamelen. Bovendien is men voor het bewijsmateriaal in grote mate afhankelijk van de ouders, bijvoorbeeld voor het doen van forensisch onderzoek en om belastende verklaringen te verkrijgen.

Een derde zwak punt is het relatieve gebrek aan beleid op het gebied van VGV. Dit in hoofdstuk 2 uiteengezette gebrek aan beleid ziet namelijk niet alleen op beleid binnen systemen, zoals bijvoorbeeld de strafrechtsketen, maar ook op samenwerking tussen verschillende systemen. Zo is er eigenlijk nauwelijks sprake van een geïntegreerde aanpak van VGV, waar een strafrechtelijke aanpak binnen een breder kader van preventie van VGV en hulpverlening aan (dreigende) slachtoffers van VGV wordt geplaatst.

Tot slot is een zwakte van de Franse aanpak van VGV de reeds vanaf het begin van de strafrechtelijke aanpak van VGV geconstateerde disbalans tussen vervolgde en veroordeelde vaders en moeders. De in de literatuur geconstateerde

---

296 Zie paragraaf 3.3.3.2.

situatie dat de schuld op moeder wordt afgeschoven en vaders handen schoon blijven, wordt door de dossiers ondersteund.<sup>297</sup>

### 8.7.2 Analyse

Het als eerste geplaatste zwakke punt, de juridische problemen die er zijn met de opsporing en vervolging van nog niet voltooide VGV's, is een probleem dat men maar in beperkte mate zou kunnen omzeilen, als men de inhoud van de strafrechtelijke begrippen poging en voorbereiding ten minste niet volledig wil wijzigen. Tegelijkertijd moet gezegd worden dat men in Frankrijk ook in het geheel niet tracht dreigende VGV's via het strafrecht aan te pakken; de Franse strafrechtelijke autoriteiten komen pas in actie als een VGV reeds is voltooid. Dit is een voorbeeld van het reactieve karakter van de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV. Door deze reactieve houding blijft de vraag onbeantwoord of er niet toch manieren zijn om een dreigende VGV met het Franse strafrecht aan te pakken, bijvoorbeeld door het delict samenspanning ook bij de aanpak van VGV te gebruiken.

Uit dit laatste komt al naar voren dat het reactieve karakter van de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV niet alleen maar formeel-juridisch van aard is. Van meer culturele aard is het feit dat ook wanneer er een melding is gemaakt van een reeds gepleegde VGV er relatief weinig mensuren worden besteed aan de opsporing van bijvoorbeeld mogelijke andere zaken en meer bewijsmateriaal. Dit geldt met name voor zaken waarin geen snijdster in beeld is; is die er wel, dan wordt er een stuk actiever opgetreden. Maar hoewel dus de aanpak van snijdsters minder reactief is, worden er toch weinig inspanningen verricht om snijdsters te vinden als er niet al een redelijk grote aanwijzing is in haar richting. Hoewel er in het Franse systeem, vooral in het gerechtelijk vooronderzoek, wel mogelijkheden zijn een minder (exclusief) reactieve aanpak na te streven, worden die nauwelijks gebruikt.<sup>298</sup> Op deze wijze is de *juge d'instruction* als sterke factor eigenlijk weggevallen (zie paragraaf 8.6.2). De onderzoekers denken bij een actievere aanpak bijvoorbeeld aan doorzoeken van de huizen van ouders of het analyseren van telefoongegevens om aanwijzingen over de snijdster te vinden, of bijvoorbeeld zelfs het inzetten van informant om de snijdster binnen een bepaalde gemeenschap te vinden. Natuurlijk zal het in veel zaken uitermate moeilijk zijn om andere informatie- en bewijsbronnen aan te boren dan de ouders. De VGV vindt nu eenmaal in besloten kring plaats.<sup>299</sup> Maar ook als er wel andere mogelijke informatie-

297 Paragraaf 5.2.

298 Hier wordt bij uistek duidelijk dat culturele factoren de structurele factoren in een systeem soms vrijwel opzij kunnen zetten.

299 Zie paragraaf 4.1.

bronnen zijn, zoals de adressenboekjes van de snijdsters, worden ouders die weigeren mee te werken lang niet altijd voor de rechter gebracht, ook al bleken hun dochters besneden te zijn. Dat in de praktijk er toch nog standaardzaken voor de rechter komen, is dan ook even goed aan de relatief grote mate van medewerking van de ouders te danken, als aan de activiteiten van de opsporings- en vervolgingsautoriteiten.

Het zwakke punt dat bestaat uit het gebrek aan samenwerking met op preventie en hulpverlening gerichte instanties, is weliswaar een structurele *weakness*, maar wordt tegelijkertijd op individueel niveau wel opgevangen door bijvoorbeeld *procureurs* die in contact treden met *juges des enfants* en *PMI's*, ook als zij zelf de vervolging niet doorzetten.<sup>300</sup> Ook de mogelijkheid voor slachtofferorganisaties om op te treden als *partie civile* maakt de scheiding tussen de strafrechtelijke instanties en hulporganisaties minder absoluut. Deze huidige *weakness* komt overigens nog terug bij zowel de *opportunities* als *threats*, nu het niet alleen een interne aangelegenheid is, maar ook van buitenaf de strafrechtspleging beïnvloed.

De vierde zwakte van vaders die buiten schot blijven is, als gezegd, van het begin af aan aanwezig geweest. Uiteraard kunnen er gevallen zijn geweest waarin de vader inderdaad niet afwist van, of protesteerde tegen, de VGV. Maar het systeem waarbij de vervolgingsbeslissing in grote mate afhankelijk is van wat de ouders zelf zeggen, heeft tot gevolg dat vaders die dat willen, gemakkelijk buiten schot kunnen blijven, ook al zijn ze wel betrokken bij de VGV. Tegelijkertijd lijkt men in die zaken waarin de vader wel voor de rechter komt, soms geneigd hem een forsere straf op te leggen dan de moeder. Ook door slachtofferorganisaties wordt geregeld aangedrongen vaders meer te vervolgen. Men lijkt zich in Frankrijk dus wel bewust van deze *weakness*, en tracht deze ook wel tegen te gaan.

## 8.8 OPPORTUNITIES

### 8.8.1 Factoren

Het begrip *opportunity* valt uiteen in twee componenten: factoren die (1) buiten het onderzochte systeem staan (extern) en waar de autoriteiten (2) gebruik van zouden kunnen maken om het slagingspercentage van opsporing en vervolging van VGV te vergroten. De belangrijkste externe factor vanuit rechtsvergelijkend perspectief is echter moeilijk om te zetten in mogelijkheden voor

---

<sup>300</sup> Zie paragraaf 5.3.

autoriteiten en daarom wellicht niet een volwaardige *opportunity*. Het gaat hier om de relatief grote aantallen inwoners uit risicogebieden. Mede vanwege het koloniale verleden woont er immers in Frankrijk een relatief grote groep (eerste- en latere generatie) immigranten uit Afrikaanse landen waar VGV wordt gepraktiseerd.<sup>301</sup> Daarmee is de prevalentie van VGV vermoedelijk vrij hoog, en de kans op ontdekkingen en meldingen wordt hierdoor ook groter. Bovendien zorgt dit voor meer ervaring bij bijvoorbeeld artsen, die daardoor VGV gemakkelijker als zodanig herkennen.

De overige twee *opportunities* die de onderzoekers hier willen noemen liggen op het veld van de ontdekking en melding van VGV. De eerste betreft de mogelijkheid om ook buiten het kader van medisch onderzoek gevallen van VGV te ontdekken. Als vermeld in paragraaf 4.4.7 zijn er inmiddels initiatieven om schoolpersoneel meer bekend te maken met de (niet-fysieke) symptomen van VGV. Dit geeft de strafrechtsketen de kans om langs andere wegen dan via de medische beroepsgroep achter (mogelijke) gevallen van VGV te komen, wat het aantal zaken dat wordt vervolgd, zou kunnen vergroten. Meer in zijn algemeenheid zou een grotere samenwerking tussen organisaties die zich op preventie en hulpverlening richten en de strafrechtelijke keten, kunnen helpen het aantal meldingen te vergroten.

Een andere kans ligt bij het actiever trachten slachtoffers zover te krijgen aangifte te doen. Met name gynaecologen en forensische artsen ontdekken bij volwassenen nogal eens dat zij besneden zijn.<sup>302</sup> Vanwege hun beroepsgeheim kunnen zij zelf dan geen melding doen (nog daargelaten of zij dit zouden willen). Er liggen misschien echter wel mogelijkheden om via deze beroepsgroepen slachtoffers te informeren over de mogelijkheden om melding te doen. Ook kan het in contact treden met slachtofferorganisaties op deze manier worden gepromoot, die dan zelf weer bij het slachtoffer kunnen aandringen op het doen van meldingen.

### 8.8.2 Analyse

De aantallen mensen uit bepaalde landen zijn als gezegd niet echt te beschouwen als een *opportunity*, maar vanuit rechtsvergelijkend perspectief wel belangrijk. Toch is er in dit kader een andere factor die een *opportunity* of een *threat* kan zijn: de verdeling van bevolkingsgroepen naar land van herkomst. Zoals in paragraaf 2.3.1 uiteen is gezet heeft de bevolkingssamenstelling van Frankrijk veel te maken met het Franse koloniale verleden. Het lijkt aannemelijk

---

301 Zie paragraaf 2.3.1.

302 Zie paragraaf 4.4.4 en 4.4.5.

dat, naarmate de tijd verstrijkt, deze samenstelling verandert; derde-generatie Senegalezen zullen bijvoorbeeld wellicht meer loskomen van het culturele verschijnsel VGV (ook naarmate er in Senegal zelf meer discussie over is), terwijl ook Frankrijk misschien meer asielzoekers uit landen als Ethiopië en Somalië ontvangt. Deze bevolkingsgroepen kennen soms andere tradities met betrekking tot VGV, waar de Franse aanpak beter of juist slechter mee om kan gaan. Zo zijn artsen momenteel niet alert op de lichtste vormen van VGV, maar met een gewijzigde bevolkingssamenstelling is dat misschien wel meer nodig.<sup>303</sup>

Met betrekking tot de scholen ligt er absoluut een kans om meer ontdekkingen te doen. Daarvoor dient echter meer dan nu nog het geval is in de voorlichting aandacht te worden gegeven aan indicatoren van VGV.<sup>304</sup> Hoewel de mogelijkheden al wel lijken te worden erkend, worden ze dus nog niet ten volle benut.

Het voorlichten van slachtoffers is eveneens een gebied waar de eerste stappen al zijn gezet; de Franse centrale overheid is in 2009 een grootscheepse campagne begonnen met voorlichting over VGV en gedwongen huwelijken.<sup>305</sup> Toch lijken de mogelijkheden die er liggen bij zowel forensische artsen als gynaecologen nog niet ten volle te worden benut. Hoewel in hun praktijken veel VGV's worden ontdekt, leiden deze nooit tot aangifte door het slachtoffer.

De laatste twee *opportunities* zijn overigens mogelijkheden die vooral zien op een *culturele* omslag bij hulpverleners en bij slachtoffers van VGV. In zijn algemeenheid kan wel gesteld worden dat veranderingen in cultuur veel lastiger te bewerkstelligen zijn en ook meer tijd en aandacht vergen dan structurele veranderingen.<sup>306</sup> Daarmee is niet gezegd dat structurele veranderingen geen tijd en moeite kosten, maar het wijzigen van formeel-juridische structuren kan met inspanning en vasthoudendheid redelijk gereguleerd verlopen. Het beïnvloeden van culturele gevoelens en waarden is echter maar zeer beperkt afhankelijk van de inzet en vasthoudendheid van de hervormer, en veel meer van de receptiviteit en welwillendheid van de betrokken groepen.

---

303 Zie paragraaf 2.3.2 en 2.3.3.

304 Zie paragraaf 4.4.7 over de voorlichtingsbijeenkomst voor schoolzusters.

305 Overigens in het kader van een bredere campagne tegen geweld tegen vrouwen. Zie de website <http://www.stop-violences-femmes.gouv.fr/mutilations-mariages-forces/>.

306 Zie over het belang van tijd bij veranderingsprocessen J.F. Nijboer, *De (straf)rechtspleging als lerend systeem*, Deventer: Kluwer 2008, p. 47.

## 8.9 THREATS

### 8.9.1 Factoren

Een groot risico is dat ouders en snijdsters een steeds grotere bekendheid met de Franse strafrechtelijke aanpak krijgen en met de gaten in die aanpak. Verschillende gesprekspartners gaven aan te vermoeden dat de leeftijd waarop VGV plaatsvindt, lijkt te verschuiven tot buiten het bereik van de controles van PMI-artsen. Ook lijkt de VGV vaker in het buitenland plaats te vinden op latere leeftijd, waardoor de kans op ontdekking geringer is.

De tweede aanzienlijke *threat* is dat magistraten en artsen eigenlijk relatief weinig vertrouwen in de strafrechtelijke aanpak hebben. Meerdere gesprekspartners gaven aan meer te zien in voorlichting en preventie. Wellicht dat het reactieve optreden van de autoriteiten en het uiteindelijk kleine aantal zaken dat daadwerkelijk tot een veroordeling leidt, dit vertrouwen de laatste jaren ook hebben doen afnemen. Hierdoor daalt op termijn mogelijk de meldingsbereidheid van artsen nog verder.

Tot slot kan als *threat* worden aangewezen de reeds genoemde scheiding tussen het strafrechtelijke systeem en preventie en hulpverlening. Eerder werd dit (de geringe samenwerking tussen de strafrechtsketen en overige organisaties) reeds genoemd als *weakness*, omdat het aantal meldingen daardoor minimaal is. Daarnaast kleven er nog een aantal andere gevaren aan dit gebrek aan gebiedsoverstijgend beleid; zo wordt het hiervoor genoemde probleem van een gebrek aan vertrouwen in het strafrecht versterkt als er geen mechanismen zijn om met elkaar in overleg te treden. En hoewel er altijd een risico is dat een strafrechtelijke aanpak van VGV en hulpverlening elkaar doorkruisen, is dit risico veel groter als er geen onderling overleg wordt gevoerd.

### 8.9.2 Analyse

Het grootste risico voor het blijven opsporen en vervolgen van VGV is dat ouders en snijdsters beter weten hoe de strafrechtelijke aanpak werkt en hoe ze die kunnen frustreren. De verschillende fasen van de Franse aanpak zijn immers voor een groot gedeelte afhankelijk van de ouders. Op het moment dat ouders en snijdsters actiever gaan proberen buiten handen van het Franse opsporingsapparaat te blijven, kunnen ze daar het slagingspercentage al heel snel drastisch mee doen krimpen.

De tweede *threat* is bijna even groot, en begint zich bovendien de laatste jaren al duidelijk te realiseren. Zo zijn er duidelijke signalen dat ook artsen van het

PMI die actief zijn op het gebied van VGV, geen melding meer van VGV doen, omdat er toch niets mee gebeurt in de strafrechtsketen.<sup>307</sup>

Tot slot de scheiding tussen hulpverleners en de strafrechtelijke autoriteiten. Er zijn tekenen dat deze *threat* in de praktijk zich geregeld verwezenlijkt. Het in paragraaf 4.4 aangehaalde voorbeeld van de klankbordgroep van gynaecologen die de strafrechtspleging bewust buiten de deur houden wijst hierop. Tegelijkertijd zijn er ook initiatieven die er op wijzen dat men de onwetendheid over en weer wil verminderen. Zo houdt de voorlichting aan schoolzusters mede een overzicht van de strafbaarheid in, waarbij ook aandacht wordt besteed de wijzen van melding.

## 8.10 BESLUIT

In dit hoofdstuk is een samenvatting en analyse van de Franse praktijk van opsporing en vervolging van VGV gegeven. Aan de hand van de in de eerste paragrafen gepresenteerde theorie hebben de onderzoekers enig inzicht willen geven in de factoren die (zowel op het niveau van de individuele zaken als op systeemniveau) van invloed zijn op de kans dat een gepleegde VGV leidt tot een strafrechtelijke veroordeling. Daarmee is ook getracht enig inzicht te verschaffen in de redenen waarom er in Frankrijk überhaupt veroordelingen ter zake van VGV zijn geweest.

Met de in de laatste paragrafen gepresenteerde SWOT-analyse hebben de onderzoekers getracht een overzicht te geven van de sterke en zwakke punten van de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV. Het moge duidelijk zijn dat van sommige factoren, met name die factoren die onder *opportunities* en *threats* zijn geschaard, nog niet altijd helemaal duidelijk is hoe ze zullen uitpakken; vaak kunnen ze zowel als *strength* als als *weakness* in het systeem terechtkomen. Een goed voorbeeld hiervan is het door ervaren artsen gepercipieerde gemak waarmee VGV ontdekt kan worden. Enerzijds zou dit als *strength* kunnen gelden, nu VGV dus kennelijk relatief eenvoudig vast te stellen is. Anderzijds kan het ook een *weakness* zijn, als artsen daardoor weinig bedacht zijn op minder eenvoudig vast te stellen vormen van VGV, en bijvoorbeeld weinig nascholing volgen om hun kennis over VGV op peil te houden.

---

307 Zie paragraaf 4.4.2.

In dit hoofdstuk keren wij terug naar het Nederlandse systeem en trachten we aan de hand van het in en over Frankrijk geleerde enkele concrete handvatten voor de Nederlandse praktijk te geven. Hierbij wordt globaal de volgorde aangehouden van de opeenvolgende fasen in het strafproces, die ook in de vorige hoofdstukken werd gebruikt. Bij deze handvatten moet worden aangetekend dat deze zijn opgesteld met als uitgangspunt dat de strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale vermindering (VGV) in Nederland moet worden vergroot en dat zo veel mogelijk gevallen van VGV zouden moeten worden bestraft. De onderzoekers wensen te benadrukken dat deze handvatten daarmee niet noodzakelijkerwijs zijn gericht op (of leiden tot) een betere algehele aanpak van het probleem VGV.

### 9.1 ONTDEKKING EN MELDING

Op het gebied van ontdekking en melding ligt in Frankrijk de nadruk op de ontdekking en melding door artsen. Wat dat betreft zijn er een beperkt aantal punten op te merken die voor de Nederlandse situatie relevant zijn.

#### 9.1.1 *Preventieve strafrechtelijke aanpak*

Het eerste punt dat wij aan de lezer willen meegeven, kijkend naar het Nederlandse beleid met de Franse praktijk in het achterhoofd, is dat strafzaken in Frankrijk over VGV altijd gaan om reeds gepleegde VGV's. Gezien de eisen die er worden gesteld aan poging en voorbereiding, zowel in Frankrijk als in Nederland, lijkt het ook vrij lastig om een dreigende VGV aan te pakken met strafrechtelijke middelen.<sup>308</sup> Voor zover wij weten zijn strafrechtelijke middelen in Frankrijk ook nooit gebruikt om een directe dreiging van VGV weg te nemen. Dit is gezien de aard en doelen van het strafrecht overigens ook niet verwonderlijk. Tegelijkertijd wordt er in Frankrijk bij publiekscampagnes in folders et cetera vaak uitdrukkelijk op gewezen dat *mutilation sexuelle feminine*

---

308 Zie paragraaf 3.3.3.2.

strafbaar is. Ook op meer individueel niveau wordt er relatief veel aan gedaan om mensen voor te lichten over de strafbaarheid van VGV. Zo is er een *attest pour voyage*, welke is opgesteld door het GAMS,<sup>309</sup> dat door ouders meegenomen kan worden naar het land van herkomst om te laten zien aan familieleden dat VGV in Frankrijk strafbaar is. Kennelijk hebben de Fransen in algemene zin wel de verwachting dat van de strafbaarheid van VGV als zodanig een preventieve werking uitgaat.

Ook in Nederland wordt inmiddels meer ingezet op voorlichting over de strafbaarheid van VGV aan de risicogroepen. Zo heeft de Nederlandse overheid in samenwerking met verschillende belangengroeperingen eind 2009 een op het *attest pour voyage* gebaseerde verklaring tegen meisjesbesnijdenis opgesteld voor ouders. Uit onderzoek blijkt ook dat vrouwen zelf de strafbaarheid als een steun in de rug voelen.<sup>310</sup> Redenerend vanuit de basisbeginselen van het strafrecht is deze generale preventie een geldige redenering, maar de criminologie leert ons ook dat voor een preventief effect de ontdekingsgraad belangrijk is (de zogeheten pakkans). Met betrekking tot het *attest* kan daar nog het volgende aan worden toegevoegd. Uit de gesprekken die wij hebben gevoerd met PMI-artsen blijkt een deel van de artsen het attest inderdaad te gebruiken. Zij geven echter tegelijkertijd aan dat de informatie die artsen zelf geven en de persoonlijke gesprekken die artsen voeren met ouders naar het idee van de artsen een minstens zo grote invloed hebben op de weerbaarheid van ouders tegen sociale druk. In de Franse strafrechtsketen blijkt het attest in ieder geval geen enkele rol te hebben; de onderzoekers zijn geen zaak tegengekomen waarin het zich niet houden aan het attest een rol speelde of waar het attest bijvoorbeeld als bewijs is gebruikt. Ook de gesprekspartners zagen geen strafrechtelijke rol voor het attest. In die zin sluit de Franse praktijk aan op de bedoelingen met de eerder genoemde Nederlandse verklaring tegen meisjesbesnijdenis.

### 9.1.2      *Ontdekking*

De meeste Franse rechtszaken over VGV begonnen met de ontdekking van de VGV gedurende ofwel een andere (snijdster)zaak, ofwel gedurende een medisch onderzoek door een arts. De snijdsterzaken worden hieronder onder 9.3.1 verder besproken. Voor zover het gaat om ontdekkingen door artsen geldt verder het volgende.

---

309 Brief van de staatssecretaris van VWS, 25 november 2009, *Kamerstukken ii 2009-10*, 28 345, nr. 93.

310 E. Vloeberghs e.a., *Versluierde pijn: een onderzoek in Nederland naar de psychische, sociale en relationele gevolgen van meisjesbesnijdenis*, Pharos 2010.

In Frankrijk worden stelselmatig alle kinderen tot zes jaar medisch onderzocht, waarbij de arts ook een genitaal onderzoek hoort uit te voeren.<sup>311</sup> Het gezag van artsen is zodanig dat zij zich niet kunnen voorstellen dat ouders hiertegen zouden protesteren, ook al zijn de ouders juridisch niet verplicht hun kind medisch te laten onderzoeken.<sup>312</sup> Overigens menen Franse artsen met ervaring op dit gebied dat het herkennen van vrouwelijke genitale verminking (VGV) geen problemen oplevert voor ervaren artsen of artsen die hierin geschoold zijn.<sup>313</sup> De Nederlandse projecten op het gebied van scholing van artsen door bijvoorbeeld het onafhankelijk kennis- en adviescentrum *Pharos* zijn in dit licht een positieve stap richting hogere meldpercentages.<sup>314</sup>

In Nederland is er niet één artsenorganisatie die zich richt op de gezondheid van kinderen, maar wordt deze taak vervuld door de huisarts, het consultatiebureau en de jeugdgezondheidszorg (met name schoolartsen).<sup>315</sup> Daarbij is een voor de aanpak van VGV mogelijk belangrijk verschil met de Franse praktijk dat de systematische lichamelijke controle in Nederland veel minder ver doorgevoerd is dan in Frankrijk.<sup>316</sup> Tegelijkertijd voorziet het wettelijk basispakket van de Jeugdgezondheidszorg wel in de mogelijkheid lichamelijk onderzoek te doen.<sup>317</sup> Een schoolarts kan dus wel een volledig lichamelijk onderzoek doen, maar doet dat momenteel eigenlijk nooit. Voor zover kinderen door artsen lichamelijk worden gecontroleerd, waarbij een VGV zou kunnen worden opgemerkt, lijken vooral huisartsen momenteel in een positie om zulk lichamelijk onderzoek uit te voeren, al dan niet naar aanleiding van (mogelijk) gerelateerde lichamelijke klachten als bloedarmoede en koorts. Om het aantal ontdekkingen van reeds uitgevoerde VGV's te vergroten, zou in de ogen van de onderzoekers dan ook in de voorlichting aan zowel de schoolarts als de huisarts meer aandacht kunnen worden besteed aan de ontdekking van reeds

---

311 Zie paragraaf 4.4.2.

312 Zie paragraaf 4.4.

313 Zie paragraaf 4.4. Dit zou overigens wel eens anders kunnen zijn voor de lichtste vormen van VGV, waarbij niets is weggesneden.

314 Zie bijvoorbeeld de folder *Focal Point meisjesbesnijdenis*.

315 Overigens speelt bij de controle in Nederland nog als enigszins complicerende factor een rol dat de meeste risicogroepen in Nederland hun kind pas op latere leeftijd dan in Frankrijk besnijden. (R.S.B. Kool e.a., *Vrouwelijke genitale verminking in juridisch perspectief*, Utrecht: Willem Pompe Instituut 2005, p. 48).

316 In 2005 gaf de Commissie Bestrijding Vrouwelijke Genitale Verminking daarom als aanbeveling fysiek onderzoek door schoolartsen te intensiveren door alle kinderen van 5/6, 9/10 en 13/14 jaar oud lichamelijk te onderzoeken en de geslachtsorganen te controleren. Het kabinet is hier echter niet in meegegaan. Zie Commissie Bestrijding Vrouwelijke Genitale Verminking, *Bestrijding vrouwelijke genitale verminking. Beleidsadvies*, Zoetermeer: RVZ 2005 en de brief van de Minister van VWS 26 augustus 2005, *Kamerstukken ii 2004-05*, 22894, nr. 66.

317 R.S.B. Kool e.a., *Vrouwelijke genitale verminking in juridisch perspectief*, Utrecht: Willem Pompe Instituut 2005, p. 50

uitgevoerde VGV's en de melding daarvan.<sup>318</sup> Daarbij is het misschien goed om op te merken dat men in Frankrijk in de praktijk eigenlijk geen problemen kent om toestemming van ouders te verkrijgen voor een genitaal onderzoek. De onderzoekers durven te stellen dat ook Nederlandse artsen in de regel wel zoveel gezag hebben dat een groot gedeelte van de ouders mee zal gaan in het geven van toestemming voor een lichamelijk onderzoek bij het kind.

Een laatste opmerking over de ontdekking van VGV: De Nederlandse voorlichting aangaande VGV is er mede op gericht dat professionals aan de hand van gedragsveranderingen en andere sociaal-emotionele indicatoren een mogelijk geval van VGV leren herkennen.<sup>319</sup> De Fransen die actief zijn op het gebied van VGV-bestrijding zijn hiervan zeer onder de indruk, en trachten inmiddels soortgelijke projecten op te zetten, bijvoorbeeld door schoolzusters en leerkrachten alerter te maken op deze symptomen. Tegelijkertijd staat deze wijze van signaleren in Frankrijk nog echt in de kinderschoenen, en wordt er vooral gewezen op de fysieke kenmerken en medische gevolgen van een besnijdenis.<sup>320</sup> Op dit punt kan Nederland dan ook een voortrekkersrol spelen, en nieuwe wegen van ontdekking exploiteren. Bij ontdekkingen van (vermoede) VGV die niet gebaseerd zijn op de bevindingen van artsen zal echter een extra obstakel in de strafrechtelijke aanpak zijn dat de VGV nog daadwerkelijk onomstotelijk dient te worden vastgesteld. In hoeverre daarvoor een medische verklaring nodig is, of dat een (aantal) getuigenverklaring(en) ook al genoeg is, kan aan de hand van de Franse praktijk niet worden vastgesteld.

### 9.1.3 Melding

Hoewel Frankrijk een meldplicht voor artsen kent,<sup>321</sup> speelt deze eigenlijk geen rol; de meeste artsen weten er niet eens vanaf. Wel zijn veel artsen zich ervan bewust dat als ze een VGV van een minderjarige willen melden, zij dit mogen doen vanwege hun meldrecht als uitzondering op hun beroepsgeheim (zie paragraaf 3.5). Bij de vraag of artsen een ontdekt geval van VGV zullen melden, lijken persoonlijke opvattingen veel belangrijker te zijn. Daarbij speelt de

<sup>318</sup> De meeste voorlichtingsprojecten hebben tot nu toe voornamelijk artsen van de jeugdgezondheidszorg bereikt (A.E. van Burik, A.M. Persoon, *Opbrengsten pilotprojecten vgv. Eindrapport procesevaluatie preventieprojecten meisjesbesnijdenis*, Woerden: Van Montfoort juli 2009, p. 27). Maar ook huisartsen worden inmiddels actiever benaderd: zo heeft het Nederlandse Huisarts Genootschap een speciale functionaris aangewezen die zich met dit onderwerp bezighoudt.

<sup>319</sup> Zie bijvoorbeeld de folder van Pharos, *Signaalwijzer meisjesbesnijdenis: folder voor leerkrachten*, 2009.

<sup>320</sup> Zie paragraaf 4.4.7.

<sup>321</sup> Overigens niet alleen voor artsen; een ieder die weet heeft van een mishandeling van een kind dient dit te melden. Zie paragraaf 3.5.

mate waarin men vertrouwen heeft in de strafrechtelijke aanpak van VGV een belangrijke rol.

In hoofdstuk 3 is reeds uiteengezet dat het Nederlandse formele systeem van meldingen door artsen veel minder goed is ingericht op het samenwerken met politie en justitie dan het Franse formele systeem van meldrecht en meldplicht. Tegelijkertijd blijkt uit het bovenstaande wel dat uiteindelijk de (culturele) opstelling van de artsen er veel meer toe doet. Bovendien dienen zij niet alleen geïnformeerd te zijn over VGV als zodanig, maar ook over de strafrechtelijke aanpak ervan, de wijze waarop meldingen gedaan kunnen worden, en het belang van deze meldingen en het daaropvolgende traject. In de training en voorlichting van hulpverleners over hoe om te gaan met VGV ligt de nadruk momenteel echter zodanig op risico-inschatting en preventie dat de melding van geconstateerde gevallen van VGV ondergesneeuwd raakt.<sup>322</sup> Meer aandacht in voorlichting aan artsen over het belang van het doen van meldingen en de wijze waarop dit kan gebeuren, zou dan ook wenselijk zijn.

## 9.2 OPSPORING

In de fase van opsporing blijkt relatief veel af te hangen van de medewerking van de ouders. Om het bewijs ‘rond’ te krijgen, zijn er vrijwel altijd belastende verklaringen van de ouders nodig. Dit is in de Franse praktijk slechts in een klein gedeelte van de gevallen gebeurd. Voor de Nederlandse praktijk is het dus belangrijk dat erg veel afhangt van het verhoor, waarbij het beter is de ouders apart te verhoren.<sup>323</sup> Het Nederlandse systeem kent vergeleken met het *garde à vue* iets ruimere mogelijkheden om verdachten in verzekering te stellen, wat wellicht de slagingskans van het verhoor enigszins kan vergroten.

In onderzoeken naar de Nederlandse aanpak van VGV wordt nogal eens de zorg geuit dat het verkrijgen van bewijsmateriaal van het letsel problematisch zou kunnen zijn. De regelgeving omtrent gedwongen lichamelijk onderzoek is immers niet voor het slachtoffer, maar voor mogelijke verdachten opgesteld. Het slachtoffer kan alleen na toestemming worden onderzocht, en bij minderjarige slachtoffers zal die toestemming vaak door de ouders moeten worden

322 Dit probleem wordt onderkend door de betrokkenen zelf; zo geeft het eindrapport *Opbrengsten pilotprojecten vgv*, als aandachtspunt dat het gespreksprotocol voor JGZ niet voorziet in stappen als er een reeds uitgevoerde VGV wordt geconstateerd. A.E. van Burik, A.M. Persoon, *Opbrengsten pilotprojecten vgv. Eindrapport procesevaluatie preventieprojecten meisjesbesnijdenis*, Woerden:Van Montfoort juli 2009, p. 19.

323 In de zaak echtpaar Stekelbrem (15, zie bijlage 5c) had de moeder alleen vrijelijk verklaard, maar toen de ouders gezamenlijk werden ondervraagd droeg haar man haar explicet op niets te zeggen. Dit werkte daarna overigens ook tegen hem.

gegeven.<sup>324</sup> Deze zouden dat bewust kunnen weigeren om de bewijsvoering te bemoeilijken.<sup>325</sup> Franse opsporingsambtenaren en magistraten herkennen dit probleem niet. Ouders (moeders) staan lichamelijk onderzoek van hun dochters altijd toe, hoewel soms pas na enig aandringen door de forensisch arts.<sup>326</sup> Wel is het voorgekomen dat (oudere) meisjes zelf het onderzoek weigerden te ondergaan. In één zaak leidde deze weigering uiteindelijk tot vrijspraak met betrekking tot de VGV van de meisjes, hoewel dat misschien anders was geweest als de meisjes als getuigen waren gehoord; dan hadden ze immers zelf over hun letsel kunnen verklaren.<sup>327</sup>

Tot slot een zeer concrete tip: de Franse politie kijkt steevast naar de stempels en visa in de paspoorten van de ouders en kinderen om verklaringen te controleren. Indien de moeder recentelijk met haar kind naar een risicoland is gereisd, terwijl zij of haar man dit heeft ontkend tijdens verhoor, levert dit een belangrijke indicatie op dat de ouders iets verbergen.

### 9.3 VERVOLGING EN GERECHTELijk VOORONDERZOEK

Werken de ouders van het slachtoffer niet mee (in de zin dat zij een bruikbare verklaring afleggen), dan besluit de Franse *procureur de la République* vrijwel altijd tot sepot (*classement sans suite*). De onderzoekers menen echter dat daarmee niet maximaal wordt ingezet op de mogelijkheid tot een veroordeling te komen.<sup>328</sup> Zou namelijk niet tot sepot, maar tot het openen van een gerechtelijk vooronderzoek worden besloten, dan zouden dwangmiddelen als het tappen van ouders, huiszoeken, observaties en informanten kunnen worden ingezet om meer informatie over de betrokkenheid van de ouders en een eventuele snijdster te vinden. Wellicht zouden dan zelfs ook dreigende gevallen van VGV naar voren kunnen komen.

Er lijkt echter een gevoel te heersen onder *procureurs de la République* dat gezinnen waar een VGV heeft plaatsgevonden niet altijd gebaat zijn bij een ingrijpend strafrechtelijk onderzoek. Besluit een *procureur* om een zaak niet te vervolgen, dan zoekt hij vaak aansluiting bij de civiele bescherming van kinderen

---

324 Een mogelijke oplossing voor dit probleem is een onderzoek gelast door de R-C op basis van art. 195 lid 3 Sv. Het valt echter te verwachten dat dit artikel zeer terughoudend zal worden toegepast wanneer het genitaal onderzoek van een minderjarig slachtoffer betreft.

325 Zie R.S.B. Kool e.a., *Vrouwelijke genitale vermindering in juridisch perspectief*, Utrecht: Willem Pompe Instituut 2005, p. 42.

326 Zie paragraaf 5.2.

327 Dit is de zaak Kauri (26, zie bijlage 5c), die uitvoeriger in paragraaf 7.4.1 wordt besproken.

328 Zie paragraaf 5.3 over de samenhang tussen opportunitets- en bewijssepots.

door de *juge des enfants*.<sup>329</sup> De onderzoekers laten hier in het midden wat de uitkomst van deze belangenafweging in Nederland zou moeten zijn, maar merken op dat er dus waarschijnlijk (in Frankrijk, maar ook in Nederland) meer mogelijkheden zijn om VGV op te sporen en te bewijzen dan in Frankrijk worden benut.

### 9.3.1 Snijdsterzaken

De "snijdsterzaken" zijn in Frankrijk van groot belang geweest voor de verdere ontwikkeling van de Franse strafrechtelijke aanpak van VGV. Deze zaken zorgden voor een grotere bekendheid met het probleem en erkennung van de noodzaak het probleem aan te pakken, zowel bij het grote publiek als onder professionals. Bovendien werden er als gevolg van het onderzoek naar de snijdster veel andere VGV-gevallen opgespoord. Daarnaast gaan de hierboven genoemde overwegingen van strafrechtelijke autoriteiten om relatief weinig onderzoek te doen naar ouders voor een snijdster niet op, nu er moeilijk argumenten zijn te bedenken waarom het beter zou zijn een snijdster niet strafrechtelijk aan te pakken. Het loont daarom om tijdens het opsporingsonderzoek flink in te zetten op het vinden van de snijdster.

In Nederland vermoedt men dat de VGV voornamelijk in het buitenland plaatsvindt, en men is er niet zeker van dat er in Nederland snijdsters actief zijn.<sup>330</sup> Desondanks laat de Franse praktijk duidelijk zien dat, mocht zich een zaak aandienen met informatie over de snijdster, het zeer de moeite waard is om daar wat betreft de opsporing stevig op in te zetten. Voor zover de Nederlandse autoriteiten een minder (exclusief) reactieve opsporing van VGV nastreven, zou het verstandig zijn deze activiteiten op het ontdekken van een snijdster te richten. De Franse zaken laten weliswaar zien dat het vinden van een snijdster geen sinecure is, en zeker in een reactieve benadering voor een groot gedeelte van toeval afhankelijk is, maar de opbrengsten van deze zaken legitimeren een flinke inspanning.

## 9.4 BERECHTING

De berechting van VGV is in Frankrijk eigenlijk een vrij recht-toe-recht-aan geheel, waarbij weliswaar op de zitting al het bewijs nog eens wordt bespro-

---

329 Paragraaf 5.3.

330 Ook als de snijdster in Nederland actief is, is daarmee niet gezegd dat ze zelf in Nederland woont. In het krantenartikel "Vechten tegen vooroordelen over besnijdenis" wordt melding gemaakt van een Italiaanse snijdster die ook wel eens Nederland aandeed (NRC 6 maart 2004, p. 3).

ken, maar er zelden een vrijspraak volgt. Daarbij is van belang dat de *Cour de cassation* al in 1983 heeft uitgemaakt dat VGV inderdaad vermindering (*mutation*) is, wat de kwalificatievraag in Frankrijk relatief eenvoudig maakt.<sup>331</sup> De Nederlandse praktijk zou ernaar moeten streven om bij één van de eerste behandelde gevallen al meteen duidelijkheid over de kwalificatie te verkrijgen, om onnodige discussies in de toekomst te vermijden. Bovendien zou dit ook duidelijkheid geven over de mogelijkheid om een dreigende besnijdenis via poging of voorbereiding te bestraffen.

Als gezegd lijken culturele verweren wel enigszins te worden meegewogen in de straftoemeting.<sup>332</sup> Het wordt echter niet gehonoreerd als verweer voor de strafbaarheid van de gedraging of de verdachte. Ook in de Nederlandse praktijk verwachten de onderzoekers weinig problemen op dit vlak.

In paragraaf 7.8 is ingegaan op de belangrijke rol die strafzaken hebben gespeeld in Frankrijk in het bekend maken van de problematiek onder een breed publiek en onder professionals. De Nederlandse praktijk moet hier vooral lering uit trekken wanneer er eenmaal een zaak van VGV gaat spelen. In de tussentijd echter menen de onderzoekers, en hun Franse gesprekspartners, dat Nederland al zodanig veel verder is met het voorlichten van betrokken hulpverleners over VGV, dat de noodzaak van een strafzaak met veel publiciteit in dit opzicht een stuk kleiner is.

---

331 Zie paragraaf 6.4.

332 Paragraaf 7.4.1.

In dit hoofdstuk worden de in hoofdstuk 1 genoemde onderzoeks vragen één voor één beantwoord. Daarna wordt een overkoepelende conclusie op de centrale probleemstelling gegeven.

### 10.1 IN HOEVERRE IS IN FRANKRIJK SPRAKE VAN EEN SUCCESVOLLE OPSPORING EN VERVOLGING VAN VROUWELIJKE GENITALE VERMINKING?

Als gezegd, wordt in dit onderzoek een strafzaak van vrouwelijke genitale verminking als ‘succesvol’ bestempeld, indien deze heeft geleid tot een veroordeling van de ouder(s) en eventueel de snijdster.<sup>333</sup> In de afgelopen dertig jaar hebben enkele tientallen strafzaken plaats gehad in Frankrijk.<sup>334</sup> Vrijwel al deze zaken blijken zich te hebben afgespeeld in één klein, doch dichtbevolkt, gebied, namelijk in en rond Parijs. Er kan daarom niet worden gesproken van een succesvolle praktijk in heel Frankrijk, maar eerder van een succesvolle praktijk in deze regio. De bij de aanvang van het onderzoek ook in Nederland bestaande beeldvorming over de Franse strafrechtelijke aanpak, als gold deze voor heel Frankrijk, verdient dus in ieder geval geografische bijstelling.

Op basis van de beschikbare cijfers en schattingen blijft het echter zelfs de vraag, of de strafrechtelijke aanpak in de genoemde regio succesvoller is dan de Nederlandse praktijk. In hoofdstuk 4 is uiteengezet dat zelfs de meest behoudende schatting nog steeds uitkomt op enkele honderden meldingen van vrouwelijke genitale verminking in deze regio in de afgelopen dertig jaar.<sup>335</sup> Van deze meldingen heeft slechts een klein deel tot vervolging geleid, terwijl het in al deze gevallen reeds vaststond dat de vrouwelijke genitale ver-

---

333 Zie paragraaf 1.4.

334 Zie bijlage 5a.

335 Zie paragraaf 4.1. Op basis van het aantal ‘originele ontdekkingen’ dat heeft geleid tot een veroordeling en de wetenschap dat ongeveer 1 op de 10 originele meldingen de fase van berechting bereikt, kan ook een schatting worden gemaakt. Aan de hand van deze gegevens komt de schatting uit op rond de 200 meldingen.

minking had plaatsgevonden. In Nederland heeft zich, voor zover bekend, slechts éénmaal een strafzaak voorgedaan waarbij een melding van een vrijwel zekere vrouwelijke genitale vermissing is gedaan.<sup>336</sup> In dat geval is de zaak ook daadwerkelijk voor de rechter gebracht.

Zelfs indien ook meldingen van mogelijke of dreigende vrouwelijke genitale vermissingen worden meegeteld, zijn er in heel Nederland tot nu toe slechts een handvol meldingen bij het Openbaar Ministerie terechtgekomen.<sup>337</sup> Dat de meldingen nog niet tot een veroordeling hebben geleid, betekent dus verhoudingsgewijs niet dat de opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing in Nederland ‘minder succesvol’ is dan in Frankrijk. Het gegeven dat er in Frankrijk wel veroordelingen voor vrouwelijke genitale vermissing zijn geweest en in Nederland nog niet, wordt door de onderzoekers dan ook niet verklaard door verschillen in de opsporing en vervolging, maar veeleer door het verschil in aantal zaken dat aan de strafrechtelijke autoriteiten bekend is geworden. Het verschil schuilt dus eerder in de aanloop naar het strafrechtsbedrijf dan in de strafrechtelijke keten zelf.

Het (relatief) grote verschil in het aantal meldingen tussen Frankrijk, althans de Parijse regio, en Nederland kan niet volledig uit één enkele omstandigheid worden verklaard. Eén van de belangrijkste oorzaken is echter een voor het ‘systeem’ *externe* omstandigheid, namelijk de aanwezigheid in Parijs en omgeving van een verhoudingsgewijs grote groep immigranten uit risicolanden (zie paragraaf 2.3.1). Bovendien lijkt het aannemelijk dat het verschil tussen Nederland en Île-de-France (de regio waar het hier om gaat) in aantal immigranten uit risicolanden in de periode dat de meeste strafzaken speelden (de jaren 1980 en 1990), nog groter was gezien het verschillend verloop van de immigratiegolven in beide landen.

Een tweede factor die het aantal meldingen in Frankrijk vergroot, is het meldrecht van Franse artsen. Weliswaar maken slechts weinig artsen van dit meldrecht gebruik en wordt de meldplicht (die ook bestaat) in het geheel niet gehandhaafd, maar Franse artsen die daartoe bereid zijn, kunnen zelf een

---

336 Rb. Haarlem 11 september 2009, LJN BJ7447. De zaak leidde tot een vrijspraak, het Openbaar Ministerie is in hoger beroep gegaan. Overigens was deze zaak in verschillende opzichten afwijkend van een typische zaak van vrouwelijke genitale vermissing, en kan deze daarom niet goed worden gezien als voorbeeld voor de Nederlandse strafrechtelijke aanpak.

337 Adviesbureau Van Montfoort, *Resultaten analyse meldingen vgv. Een onderzoek naar de kenmerken en de afhandeling van adviesvragen en meldingen vrouwelijke genitale vermissing binnengekomen bij het amk en de Raad voor de Kinderbescherming*, Woerden (dossieronderzoek voor VWS ‘Beschermd en Weerbaar’), 2008. Recente door de onderzoekers opgevraagde informatie van binnen het OM bevestigt dat deze situatie (nog) niet wezenlijk is veranderd.

melding bij de *procureur de la République* doen van vrouwelijke genitale verminking. Nederlandse artsen hebben ook de mogelijkheid vrouwelijke genitale verminking te melden, welke melding altijd via het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) zal moeten lopen. In Nederland is echter niet zo goed voorstelbaar dat er dezelfde mate van samenwerking tussen arts en politie plaatsvindt als in Frankrijk het geval is. Is in Frankrijk eenmaal een politieonderzoek gestart,<sup>338</sup> dan kan bijvoorbeeld de inhoud van gesprekken tussen arts en ouder ter beschikking van de politie worden gesteld, hetgeen de politie dienstbaar kan zijn bij de opsporing.<sup>339</sup> Deze grotere rol van artsen in de Franse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale verminking wordt nog versterkt doordat kinderen in Frankrijk tot en met hun zesde levensjaar regelmatig lichamelijk worden onderzocht, waarbij toch wel meer dan de helft van de artsen het kind minimaal één keer genitaal onderzoekt.<sup>340</sup> De kans dat de vrouwelijke genitale verminking wordt ontdekt, is daarmee vrij groot.

De belangrijkste factor om het hoge aantal veroordelingen voor vrouwelijke genitale verminking in Frankrijk te verklaren is echter de aanwezigheid van snijdsterzaken. Hoewel de ontdekking van een snijdster een redelijk toevallige gebeurtenis is, kan het daaropvolgende opsporingsonderzoek als een succes van de Franse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale verminking worden beschouwd. In gevallen waarin in een vroeg stadium bruikbare informatie over de snijdster wordt verkregen, gaan de opsporingsdiensten omzichtig te werk en wordt de fase van het gerechtelijk vooronderzoek gebruikt om bijzondere opsporingsmethoden in te zetten. Dit laatste kan leiden tot een ‘sneeuwbal-effect’ van zaken waarin gevallen van vrouwelijke genitale verminking worden ontdekt en de ouders worden vervolgd. Voor zover wij zien, lopen er thans geen snijdsterzaken in Frankrijk. Mogelijk is er wel opsporingsactiviteit ter voorbereiding op een nieuwe zaak, maar daarover zijn ons uiteraard geen mededelingen gedaan.

Tegenover deze relatief succesvolle kant van de Franse praktijk staat echter het probleem dat het Franse stelsel van opsporing en vervolging lange tijd enkele grote juridische obstakels kende voor de vervolging van vrouwelijke genitale verminking (met name op het gebied van de nationale rechtsmacht), die pas recent zijn opgelost. Ook op andere vlakken (zoals het bewerkstelligen van meldingen via scholen) zijn pas recent de eerste stappen gezet. De onderzochte dossiers van zaken die tot veroordelingen hebben geleid, zijn alle het product van het ‘oude’ systeem, dat ook door Franse functionarissen op punten als gebrekkig wordt gezien. Het is echter de vraag of de nu ingezette ver-

---

338 De Franse artsen melden in de regel niet bij de politie. Zie onderzoeksvraag 10.2.

339 Zie paragraaf 3.6.1

340 Zie paragraaf 4.4.2.

anderingen in de Franse praktijk voldoende zijn om het hoofd te bieden aan de zwakke punten en de bedreigingen van het Franse systeem zoals weergegeven in de 'SWOT-analyse' in hoofdstuk 8. Dit laatste wordt ook door Franse functionarissen onderkend en als een van de redenen gezien om ook meer aandacht aan preventie en hulpverlening te schenken.

De onderzoekers zouden dan ook willen stellen dat de opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale verminking in Frankrijk slechts op bepaalde punten succesvoller is dan de Nederlandse praktijk. Tegelijkertijd blijken politiediensten, magistraten en strafrechtswetenschappers een grote rol te spelen in plannen om de totale aanpak van vrouwelijke genitale verminking in Frankrijk, dus niet beperkt tot het strafrecht, te verbeteren. Zij blijken in de Franse aanpak van vrouwelijke genitale verminking dan ook een centrale rol te (blijven) spelen.

#### 10.2 WELKE OMSTANDIGHEDEN LEIDEN IN FRANKRIJK TOT (DE START VAN) DE OPSPORING VAN DE ZAKEN VAN VROUWELIJKE GENITALE VERMINKING?

Verreweg de meeste veroordelingen voor gevallen van vrouwelijke genitale verminking (50 van de 88) zijn het gevolg van de resultaten van eerdere opsporingsonderzoeken.<sup>341</sup> Dit zou kunnen worden omschreven als een soort 'sneeuwbal-effect', waar dus eerst een 'originele' melding voor nodig is (de eerste strafzaak). Wanneer gekeken wordt naar opsporingsonderzoeken die zijn gestart op basis van originele meldingen, steekt de melding door een PMI-arts met kop en schouders boven de rest uit. Dit is het enige enigszins geïnstitutionaliseerde meldingsmechanisme in Frankrijk. Toch blijkt ook bij de controle door PMI's slechts een klein deel van de besnijdenissen te worden ontdekt. Deze ontdekkingen worden ook nog eens lang niet allemaal gemeld aan de *procureur de la République*.

Verder kunnen ook op andere wijzen gevallen van vrouwelijke genitale vermindering aan het licht komen, maar hierbij is sprake van een hoog 'toevalstreffer'-karakter. Verhoudingsgewijs valt ieder van deze wijzen van ontdekken en melden in het niet bij de ontdekkingen en meldingen door PMI-artsen. Komt er een melding van vrouwelijke genitale vermindering bij de *procureur de la République* binnen, dan wordt er altijd een opsporingsonderzoek ingesteld.

---

341 Zie figuur 3 in hoofdstuk 4.

10.3      **WELKE OMSTANDIGHEDEN LEIDEN IN FRANKRIJK TOT  
(DE START VAN) DE VERVOLGING VAN DE ZAKEN VAN  
VROUWELIJKE GENITALE VERMINKING?**

Na de *enquête préliminaire* beslist de *procureur de la République* of hij de zaak wil vervolgen door een gerechtelijk vooronderzoek te starten. Dit zal hij, behoudens uitzonderlijke omstandigheden, alleen doen op basis van een belastende verklaring van de verdachte zelf of van een getuige. Hij heeft in theorie weliswaar de mogelijkheid om ook in andere gevallen een gerechtelijk vooronderzoek te openen, maar dit gebeurt in de praktijk vrijwel nooit. Hier speelt nog op de achtergrond het juridische punt dat het vaak om ouders gaat die niet de *auteur* zijn van de verminking, maar hooguit *complice*.

Overigens is de situatie indien er een aanwijzing voor een snijdster is, mogelijk anders; het zou kunnen dat men, mede omdat het dan wel gaat om een *auteur*, ook zonder belastende verklaring een gerechtelijk vooronderzoek start. Het is echter – voor zover wij kunnen zien – nog niet voorgekomen dat er wel een aanwijzing richting de snijdster was, maar niet tevens tenminste ook een belastende verklaring over (één van de) ouders.

10.4      **HOE IS IN FRANKRIJK DE STRAFRECHTELIJKE  
OPSPORING EN VERVOLGING UITGEVOERD VAN DE  
ZAKEN VAN VROUWELIJKE GENITALE VERMINKING  
DIE HEBBEN GELEID TOT EEN STRAFRECHTELIJKE  
PROCEDURE?**

In algemene zin is de opsporing te kenmerken als erg reactief. De opsporing vangt pas aan na een melding van een externe partij en is voor succes in sterke mate afhankelijk van de medewerking van de verdachte. Ook worden er, tenzij er een snijdster in beeld is of het slachtoffer is overleden, relatief weinig 'mensuren' besteed aan de opsporing. Dit beeld verandert niet wanneer een gerechtelijk vooronderzoek is gestart; in de meeste zaken wordt het gerechtelijk vooronderzoek slechts gebruikt om de verkregen gegevens te bevestigen.

Is er concrete bruikbare informatie over een snijdster verkregen, dan verandert de juist geschatte aanpak sterk. In dat geval gaan de opsporingsdiensten omzichtig te werk en wordt de fase van het gerechtelijk vooronderzoek gebruikt om bijzondere opsporingsmethoden in te zetten. Dit laatste kan leiden tot het eerder genoemde 'sneeuwbal-effect' van de ontdekking van meer gevallen.

10.5

**WELK BEWIJSMATERIAAL WAS BIJ DEZE ZAKEN MIN OF MEER OP VOORHAND BESCHIKBAAR EN WELK BEWIJSMATERIAAL IS HET GEVOLG VAN (INTENSIEVE) OPSPORING?**

In vrijwel alle zaken staat voor het begin van opsporing reeds vast dat de vrouwelijke genitale vermissing daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Dit wordt tijdens de opsporing weliswaar geverifieerd door een forensisch arts, maar is niet te kwalificeren als echt nieuwe informatie die pas tijdens het opsporingsonderzoek aan het licht komt. De opsporing concentreert zich vrijwel volledig op het vinden van de personen die betrokken zijn geweest bij de vrouwelijke genitale vermissing en het bewijzen van deze betrokkenheid. Bij de meeste opsporingsonderzoeken gebeurt dit door de ouders te verhoren en hun paspoorten te controleren. Levert dit niets op, dan wordt de opsporing gestopt. Levert dit bewijs op van de betrokkenheid van de ouders dan is de opsporing in feite rond en wordt ook niet intensief doorgerecherchéerd.

Dit is alleen anders wanneer informatie wordt verkregen over een snijdster. In die zaken, inclusief de daaruit voortvloeiende zaken tegen de ouders, is de bewijsgaring wel aan te merken als intensieve opsporing, waarbij meerdere bijzondere opsporingsmethoden worden gebruikt. Met name de bewijsvoering tegen snijdsters is daarmee meestal uitgebreider dan gewoonlijk. Bovendien worden de andere ouders van besneden meisjes pas gedurende het intensieve opsporingsonderzoek gevonden. Zijn zij echter gevonden, dan zal in de zaken tegen hen weer relatief weinig verder onderzoek worden gedaan; ook dan worden een belastende verklaring of eventueel de naam van de verdachte ouders in het adressenboekje van de snijdster, voldoende gevonden.

10.6

**HOEVEEL EN WELK BEWIJSMATERIAAL IS BENODIGD OM IN FRANKRIJK TE KOMEN TOT EEN VEROORDELING WEGENS VROUWELIJKE GENITALE VERMINKING?**

Frankrijk kent – juridisch gezien – een vrij bewijsstelsel, met als bewijsstandaard de *conviction intime*. Dit betekent dat voldoende is dat het rechterlijk college (bij het *tribunal correctionnel*) of twee derde van de jury (bij het *cour d'assises*) overtuigd is van de schuld van de verdachte. Er worden dus geen eisen gesteld aan de bewijsconstructie of het aantal bewijsmiddelen (in Nederland hebben we met bewijsminima te maken) en een veroordeling kan gebaseerd worden op alle mogelijke bewijsmiddelen. In algemene zin kan gezegd worden dat er voldoende bewijs is voor een veroordeling als er een belastende verklaring over de verdachte is (eventueel van hemzelf) en een rapport van een forensisch arts waarin de vrouwelijke genitale vermissing is vastgesteld.

10.7      **IN HOEVERRE SPEELDE HET FORENSISCH BEWIJS-MATERIAAL VAN Vrouwelijke GENITALE VERMINKING EEN ROL IN DE ZAKEN DIE HEBBEN GELEID TOT EEN VEROORDELING?**

Als gezegd zijn er in een Franse strafzaak geen strikte bewijsvereisten, en is forensisch bewijs dus geen wettelijke noodzaak. Ook is het forensisch medisch onderzoek zelden nodig om vast te stellen dat er daadwerkelijk sprake is van een vrouwelijke genitale vermindering. Het is ook niet voorgekomen dat tijdens forensisch onderzoek werd vastgesteld dat een gemelde vrouwelijke genitale vermindering niet had plaatsgevonden. Tegelijkertijd vindt wel in alle zaken forensisch onderzoek plaats, vaak meerdere keren. En in de ene zaak waarin de slachtoffers het forensisch onderzoek weigerden (Kauri (26), zie bijlage 5c), eindigde de zaak met betrekking tot deze slachtoffers in een vrijspraak. In alle andere zaken kon het forensisch onderzoek echter gewoon plaatsvinden, met toestemming van een ouder. Ook is het niet voorgekomen dat een verdachte (eventueel door een *battle of experts*) betoogde dat er in het geheel geen sprake was van vrouwelijke genitale vermindering. Forensisch bewijsmateriaal speelt dus een grote rol, maar vormt in de regel geen groot probleem in de Franse praktijk.

10.8      **HOE IS IN DEZE ZAKEN (DE ERNST VAN) HET DELICT EN HET BEWIJS GEPRESENTEERD AAN DE RECHTER?**

In het Franse systeem is, in tegenstelling tot in Nederland, geen sprake van een strak geformuleerde hypothese (de tenlastelegging) die op de terechtzitting getoetst moet worden. Dit, gecombineerd met het vrije bewijsstelsel, leidt ertoe dat de presentatie van het delict en het bewijs niet aan vaste vormen gebonden is. Tegelijkertijd geldt ook in Frankrijk dat al het bewijs dat aan de beslissing ten grondslag wordt gelegd, ter zitting moet worden besproken.

Bij zaken voor het *tribunal correctionel* geldt dat een groot deel van het bewijs niet gepresenteerd wordt aan de rechters, maar dat dit naar voren komt doordat zij (althans de *président*) ter zitting stukken uit het dossier voorlezen en getuigen en de verdachte ondervragen. Weliswaar krijgen de verdediging, het *ministère public* en de *partie(s) civile(s)* ook de kans om vragen te stellen en stukken voor te (laten) houden, maar vaak wordt van deze mogelijkheid slechts marginaal gebruik gemaakt. Iets anders is dat verdediging en de *partie(s) civile(s)* wel de mogelijkheid hebben om zelf getuigen of deskundigen te (laten) horen op zitting. Van deze mogelijkheid is veel gebruik gemaakt in zaken van vrouwelijke genitale vermindering. Ten aanzien van deskundigen van de verdediging betrof het dan vaak deskundigen die juist het culturele aspect benadruktten

of betoogden dat in veel gevallen van vrouwelijke genitale verminking geen complicaties optreden.<sup>342</sup> De deskundigen van de *partie(s) civile(s)* betoogden daarentegen vaak dat vrijwel alle slachtoffers van vrouwelijke genitale verminking op enigerlei wijze complicaties krijgen en dat vrouwelijke genitale verminking een ernstige inbreuk is op de rechten van vrouwen en kinderen.

Bij een assisenprocedure heeft alleen de *président* het dossier. Hier wordt dan ook niet volstaan met het voorlezen van de stukken maar worden alle betrokkenen (getuigen, deskundigen) nogmaals ter zitting gehoord. De wijze waarop dit gebeurt, met een leidende rol voor de *président*, is overigens vergelijkbaar met de procedure voor een *tribunal correctionnel*.

#### 10.9      **WELKE OMSTANDIGHEDEN HEEFT DE RECHTER OF JURY BETROKKEN BIJ ZIJN OORDEEL OM VRIJ TE SPREKEN OF TE VEROORDELEN?**

Zoals eerder gezegd, baseert een rechter of een jurylid zich op de *conviction intime*, de innerlijke overtuiging. Dit hoeft hij niet te motiveren, bij een uitspraak van het *cour d'assises* gebeurt dit dus ook niet. Welk bewijs als voldoende is beschouwd, namelijk de belastende verklaring en de vaststelling van de vrouwelijke genitale verminking, wordt dan ook voornamelijk afgeleid uit het feit dat er geregeld op niet meer dan dat bewijs is veroordeeld. Voor zover er uit de vonnissen aanknopingspunten zijn op te maken van de factoren die een rol spelen bij de beoordeling, gaat het vooral om de rol die de culturele achtergrond van het delict nog wel lijkt te spelen. Dat is namelijk hooguit relevant voor de straftoemeting, maar niet bij de vraag of de verdachte schuldig is aan het misdrijf waarvan hij wordt verdacht.

#### 10.10     **WELKE KNELPUNTEN EN STERKE PUNTEN ZIJN ER TE CONSTATEREN BIJ DE STRAFRECHTELijke OPSPORING EN VERVOLGING VAN VrouwELIJKE GENITALE VERMINKING IN FRANKRIJK?**

De onderzoekers hebben deze vraag van dusdanig belang gevonden, dat hiervoor een apart hoofdstuk is ingericht. In hoofdstuk 8 is een SWOT-analyse van

---

342 Een treffend geval is de zaak van het echtpaar Taxus (1), waarin het slachtoffer aan de gevolgen van vrouwelijke genitale verminking was overleden. De door de verdediging aangedragen deskundige (een gynaecoloog van Malinese afkomst) betoogde dat vrouwelijke genitale verminking een relatief ongevaarlijke ingreep is die meestal niet tot complicaties leidt.

de Franse praktijk gemaakt, waarin de belangrijkste sterke en zwakke punten van de Franse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale vermindering uitgebreid worden besproken. De lezer wordt dan ook naar dit hoofdstuk verwezen. In aanvulling hierop moet worden opgemerkt dat er uiteraard een nauw verband is tussen de verschillende sterke en zwakke plekken en de kansen en bedreigingen van het systeem. Een grotere kennis van het systeem bij ouders kan leiden tot minder medewerking en een afname van het aantal veroordelingen, wat weer leidt tot minder vertrouwen in het systeem door artsen en magistraten. Daar moet dan wel de aantekening bij worden gemaakt dat er een vrij grote onzekerheidsfactor in het Franse systeem zit: mocht er bijvoorbeeld in de nabije toekomst weer een snijdster worden vervolgd, dan is mogelijk dat daarmee de door de onderzoekers gesignaleerde *threats* worden opgevangen, en bijvoorbeeld de zwakte van het reactief optreden wordt tenietgedaan.

#### 10.11 WELKE LESSEN ZIJN ER UIT DE FRANSE PRAKTIJK TE TREKKEN VOOR EEN EFFECTIEVE STRAFRECHTELIJKE OPSPORING EN VERVOLGING VAN VROUWELIJKE GENITALE VERMINKING IN NEDERLAND?

De relatief grote verschillen tussen de Nederlandse en Franse situatie maken het lastig verdere algemene lessen te trekken. Wel biedt de Franse praktijk enkele concrete handvatten, die in hoofdstuk 9 toegespitst zijn op de Nederlandse praktijk. Voor zover er wél algemene lessen zijn te trekken uit de Franse strafrechtelijke aanpak zijn zij als volgt samen te vatten:

*Reactief:* Een eerste belangrijk les voor de Nederlandse praktijk is dat het uiterst moeilijk is om een delict als vrouwelijke genitale vermindering minder (exclusief) reactief op te sporen. Poging en voorbereiding van vrouwelijke genitale vermindering zijn vrijwel niet op te sporen, maar ook als er een melding is gedaan van een reeds voltooide vrouwelijke genitale vermindering is het Franse opsporingsonderzoek vooral reactief. Er zal bij politie en het OM vrijwel altijd een zekere afhankelijkheid zijn van externe factoren om te komen tot een veroordeling. In het verlengde hiervan ligt de constatering dat (mede gezien het antwoord op vraag 1) niet gezegd kan worden dat het Nederlandse opsporings- en vervolgingsapparaat minder presteert dan het Franse.

*Medewerking:* Een andere belangrijke les is dat er niet op voorhand van moet worden uitgegaan dat de medewerking van de ouders van het slachtoffer zal uitblijven. Dit geldt met name bij het forensisch onderzoek van het kind. In Frankrijk stemmen ouders hier, soms na enige druk van opsporingsambte-

naren en de arts, altijd mee in.<sup>343</sup> In het verlengde hiervan ligt de les dat artsen in het algemeen weinig weerstand ontmoeten wanneer zij de genitaliën van meisjes willen onderzoeken, in het kader van reguliere controle of vanwege specifieke vermoedens. De onderzoekers vragen zich daarom af of de terughoudendheid die er onder Nederlandse hulpverleners op dit punt lijkt te bestaan, niet gedeeltelijk ongegrond is.

*Hulpverlening:* Ten aanzien van de bereidheid van hulpverleners om een geconstateerde of vermoede vrouwelijke genitale vermissing te melden, kunnen slechts zeer gedeeltelijk lessen worden getrokken uit de Franse praktijk, aangezien dit ook daar problemen oplevert. Hooguit kan gezegd worden dat de Franse praktijk wel leert dat men toch vooral van meldingen van artsen afhankelijk is, en dat de mate waarin zij de strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale vermissing vertrouwen een grote invloed heeft op de meldingsbereidheid. Dit heeft zelfs meer invloed dan een (niet gehandhaafde) meldplicht, en wellicht zelfs meer dan het meldrecht. Voor zover er meldingen van andere hulpverleners worden gezocht, zal Nederland vermoedelijk eerder het voorstuur kunnen nemen dan Frankrijk volgen. De programma's aldaar om hulpverleners voor te lichten over de niet direct fysieke gevolgen van vrouwelijke genitale vermissing zijn namelijk minder ontwikkeld dan in Nederland.

*Snijdsterzaken:* Tot slot kan het belang van de zogenoeten snijdsterzaken voor de Franse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale vermissing niet vaak genoeg benadrukt worden. In hoeverre de Nederlandse opsporings- en vervolgingsdiensten het zelf in de hand hebben om een snijdsterzaak te kunnen starten, zal echter door henzelf moeten worden ondervonden, nu de Franse snijdsterzaken toch voornamelijk door externe factoren aan het rollen kwamen, en niet door opsporingsonderzoek van de diensten zelf.

#### **10.12 WELKE ELEMENTEN VAN OPSPORING EN VERVOLGING UIT FRANKRIJK ZIJN (OP KORTE OF LANGERE TERMIJN) EVENZEER IN NEDERLAND TOEPASBAAR?**

Bij de vorige vraag kwam reeds naar voren dat de Franse situatie niet één op één te vertalen is naar het Nederlandse systeem. Daarom moet bij deze onderzoeksvraag ook een enigszins teleurstellend antwoord worden gegeven, namelijk dat dit niet mogelijk is. Overigens wordt hier nogmaals (zie 10.1) opgemerkt dat de onderzoekers er niet van overtuigd zijn dat het Franse systeem van opsporing en vervolging veel beter met een melding van vrou-

---

343 Zie paragraaf 5.2.

welijke genitale vermissing omgaat dan dit in Nederland het geval zou zijn. Het (in absolute getallen in ieder geval) hogere aantal veroordelingen is toch vooral het gevolg van het grotere aantal meldingen. Dit kan met name worden verklaard door de (wat) grotere meldingsbereidheid onder, en meldingsmogelijkheden voor, artsen, de grotere populatie immigranten en de systematische controle van de kleine kinderen van deze groep.

#### 10.13 CONCLUSIE

De overkoepelende probleemstelling van dit onderzoek luidde:

*In hoeverre is of was in Frankrijk sprake van een succesvollere praktijk van opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing dan in Nederland, hoe is deze ingericht en kan hieruit lering worden getrokken voor de Nederlandse praktijk?*

Na het voorafgaande is die vraag betrekkelijk eenvoudig te beantwoorden: er kan niet onverkort volgehouden worden dat er sprake is van een succesvollere praktijk van opsporing en vervolging in Frankrijk dan in Nederland, aangezien het ‘succes’ zich beperkt tot de regio in en rond Parijs. Daarnaast kan ook voor deze regio betwijfeld worden of er sprake is van een succesvollere praktijk van opsporing en vervolging dan in Nederland, nu het grotere aantal veroordelingen niet het resultaat lijkt te zijn van een succesvollere opsporings- en vervolgingspraktijk, maar veeleer van het verhoudingsgewijs grote aantal gevallen van vrouwelijke genitale vermissing dat bij de strafrechtelijke autoriteiten bekend is geworden.

Ten aanzien van de inrichting van opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing geldt dat deze voornamelijk een reactief karakter heeft. Intensieve opsporing en de inzet van bijzondere opsporingsmethoden vindt alleen plaats wanneer concrete bruikbare informatie over een snijdster bekend is geworden, maar bijvoorbeeld niet om in zaken waar de vrouwelijke genitale vermissing wel vaststaat, maar het onduidelijk is wie de snijdster is, de snijdster met eigen opsporingswerk te vinden.

De lessen die (althans voor wat betreft Nederland) uit de opsporing en vervolging van vrouwelijke genitale vermissing in de Parijse regio kunnen worden getrokken, beperken zich dan ook grotendeels tot de fase van ontdekking en melding, welke vooraf gaat aan de opsporingsfase. In absolute aantallen is daarbij het hebben van een snijdsterzaak de grootste factor om hogere aantallen vervolgingen te krijgen. Overigens kan de Franse opsporing en vervolging bij dit soort zaken wel tot voorbeeld dienen voor zover het gaat om het inzetten van bepaalde opsporingsmethoden om via snijdsters andere zaken te

vinden. Dit, gecombineerd met de grote bijdrage die snijdsterzaken kunnen leveren aan de bekendheid van het probleem vrouwelijke genitale vermindering en van het belang van een strafrechtelijke aanpak, leidt de onderzoekers ertoe te pleiten voor een relatief grote inspanning van opsporingsinstanties om snijdsters te vinden. Meer in het algemeen menen de onderzoekers dat er mogelijkheden zijn voor het Nederlandse opsporingsapparaat om meer actief op te treden dan de Franse opsporings- en vervolgingsinstanties doen. Daarbij dient nog wel bedacht te worden dat in Nederland de opsporing en vervolging gemakkelijker centraal kan worden (aan)gestuurd. Ondanks het klassieke beeld van het centralistische Frankrijk, brengt de Franse bestuursstructuur (zie paragraaf 3.2) mee dat er grote regionale verschillen kunnen bestaan.<sup>344</sup>

Tegelijkertijd zal ook bij een meer actieve houding nog steeds een aanwijzing nodig zijn om überhaupt een onderzoek naar een snijdster te kunnen starten. In Frankrijk zijn snijdsters nooit onafhankelijk van een lopend onderzoek in een zaak van vrouwelijke genitale vermindering gevonden. De snijdsterzaken kunnen dan ook niet als enige verklaring van de hogere aantallen veroordelingen in Frankrijk worden aangewezen; daarvoor moet ook worden gekeken naar "originele" meldingen.<sup>345</sup> De grote rol van artsen lijkt hierbij doorslaggevend. Deze rol is in Frankrijk in twee opzichten groter dan in Nederland. Ten eerste worden kinderen regelmatiger lichamelijk onderzocht, ook genitaal. Daarnaast vindt dit onderzoek plaats door artsen van één instantie (het PMI) in plaats van door verschillende soorten artsen van verschillende instanties. De kans dat de vrouwelijke genitale vermindering wordt ontdekt is daarmee groter. Ten tweede hebben artsen in Frankrijk meer mogelijkheden om vrouwelijke genitale vermindering te melden aan (en samen te werken met) strafrechtelijke autoriteiten dan de Nederlandse artsen.

Tot slot willen de onderzoekers benadrukken dat Frankrijk weliswaar meer veroordelingen voor vrouwelijke genitale vermindering kent, maar dat de aanpak van vrouwelijke genitale vermindering in Nederland veel meer geïntegreerd is en in sommige opzichten ook weer voorloopt op de Franse praktijk. De voorlichting over risico-indicatoren is daar een voorbeeld van. De onderzoekers menen dan ook dat het de moeite waard is niet alleen te kijken naar de Franse strafrechtelijke aanpak van vrouwelijke genitale vermindering om het aantal vervolgingen en veroordelingen in zaken betreffende vrouwelijke genitale vermindering te vergroten, maar ook juist te kijken hoe de eigen aanpak tot meer meldingen kan leiden. Het gaat echter het bestek van dit onderzoek te buiten om concretere handvatten op dit gebied aan te bieden.

---

344 Zie ook paragraaf 2.2.

345 Waarmee meldingen van zaken worden bedoeld die niet voortvloeien uit andere onderzoeken.

# BIBLIOGRAFIE



## BIBLIOGRAFIE

### LITERATUUR

- Adviesbureau Van Montfoort, *Resultaten analyse meldingen VGV. Een onderzoek naar de kenmerken en de afhandeling van adviesvragen en meldingen vrouwelijke genitale verminking binnengekomen bij het AMK en de Raad voor de Kinderbescherming*, Woerden 2008 (dossieronderzoek voor VWS 'Beschermd en Weerbaar')
- A. Andro en M. Lesclingand, 'Les mutilations sexuelles féminines: le point sur la situation en Afrique et en France', *Population & Sociétés* nr. 438 (oktober 2007)
- A. Andro, M. Lesclingand en D. Pourette, *Rapport final Volet qualitatif du projet Excision et Handicap (ExH), Comment orienter la prévention de l'excision chez les filles et jeunes filles d'origine Africaine vivant en France: Une étude des déterminants sociaux et familiaux du phénomène*, Universiteit Parijs & INED: januari 2009
- W.D.H. Affer, J.F. Nijboer en Y.E. Schuurmans, *Bewijsrecht: het bewijs geregeld?*, preadvies Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking, Nijmegen: Wolf 2010
- P. Baeten, *Protocol van handelen Advies- en meldpunten kindermishandeling bij vermoedens van kindermishandeling in relaties van afhankelijkheid en onvrijheid*, Utrecht: MOgroep Jeugdzorg juni 2009
- A.E. van Burik en A.M. Persoon, *Opbrengsten pilotprojecten VGV. Eindrapport procesevaluatie preventieprojecten meisjesbesnijdenis*, Woerden: Van Montfoort juli 2009
- Commissie Bestrijding Vrouwelijke Genitale Verminking, *Bestrijding vrouwelijke genitale verminking. Beleidsadvies*, Zoetermeer: RVZ, 2005
- Commission Nationale Consultative des Droits de l'Homme, *Etude et propositions sur la pratique des mutilations sexuelles féminines en France*, aangenomen 30 april 2004
- M. Crowder, *The Cambridge history of Africa (volume 8) c. 1940 – c. 1975*, Cambridge: University Press 1984, p. 19
- F. Debove en F. Falletti, *Précis de droit pénal et de procédure pénale*, France: Presses Universitaires de France, 2006
- F. Desportes en F. Le Guehec, *Droit Pénal Général*, Parijs: Economica 2001
- W.L.J.M. Duijst-Heesters, *Boeven in het ziekenhuis. Een juridische beschouwing over de verhouding tussen het medisch beroepsgeheim en de opsporing van strafbare feiten*, Den Haag: Sdu 2007
- B. Durand, J-P. Le Crom en Alessandro Somma, *Le droit sous Vichy*, Frankfurt am Main: Vittorio Klosterman 2006, p. 326 e.v.
- S. Fainzang, 'Excision et ordre social', *Droit et Cultures* (20) 1990, p. 177-182
- M. Feldblum, *Reconstructing Citizenship: The Politics of Nationality Reform and Immigration in Contemporary France*, Albany, NY: SUNY Press 1999

- C. Feldman-Jacobs en D. Clifton, *Female Genital Mutilation/Cutting: Data and Trends*, Washington: Population Reference Bureau 2008
- R.B. Felson e.a., 'Reasons for reporting and not reporting domestic violence to the police, *Criminology* (40), 2002, p. 617-648
- M.-C. Foblets, 'De Parijse besnijdenis-processen: Franse rechters in het 'beschavingsoffensief'', *Recht der Werkelijkheid* (2) 1992, p. 107-119
- F. Fourment, *Procédure Pénale*, Orléans: Éditions Paradigme 2008  
*Gespreksprotocol meisjesbesnijdenis*, 2005 ([www.meisjesbesnijdenis.nl](http://www.meisjesbesnijdenis.nl))
- I. Gillette-Faye, *La juridiciarisation de l'excision: historique*, G.A.M.S. 2007
- S.K. de Groot, *Internationale bewijsgaring in strafzaken (III): Nederland en Frankrijk*, Deventer: Kluwer 2004
- E. Gruenbaum, 'Socio-Cultural Dynamics of Female Genital Cutting: Research Findings, Gaps, and Directions', *Culture, Health & Sexuality*, Vol. 7 (2005), No. 5
- A. Guiné en F.J. Moreno Fuentes, 'Engendering redistribution, Recognition, and Representation: The Case of Female Genital Mutilation (FGM) in the United Kingdom and France', *Politics & Society* (3) 2007, p. 477-519
- N. Henry, H. Gréou en L. Weil-Curiel, *Exciseuse: entretien avec Hawa Gréou*, City 2007
- T. Hill en R. Westbrook, 'SWOT analysis: It's time for a product recall', *Long range planning* (30) 1997, nr. 1, p. 51 e.v.
- G. Hofstede, *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*, Thousand Oaks CA: Sage Publications 2001
- G. Hofstede, *Allemaal andersdenkenden, Omgaan met cultuurverschillen*, Amsterdam: Contact 2005
- IRIN, *Razor's Edge – The Controversy of Female Genital Mutilation*, Nairobi/Dakar: IRIN News 2005
- H. Johnson, N. Ollus en S. Nevala, *Violence against Women: an International Perspective*, Berlijn/Heidelberg: Springer 2007
- Ch. Joubert en W. Huisman, 'La politique de tolérance en matière de drogue: un phénomène bien néerlandais?', *Revue de droit pénal et de criminologie* vol. 77 (1997), afl. 11, p. 963-987
- Khady, *Mutilée*, Oh! Éditions 2005
- KNMG, *Artsen en kindermishandeling. Meldcode en stappenplan*, Utrecht september 2008
- R.S.B. Kool e.a., *Vrouwelijke genitale vermindering in juridisch perspectief. (Rechtsvergelijkend) onderzoek naar de juridische mogelijkheden ter voorkoming en bestrijding van vrouwelijke genitale vermindering*, Utrecht: Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht 2005 (achtergrondstudie bij het beleidsadvies bestrijding vrouwelijke genitale vermindering 2005)
- D. Korfker, M. Rijnders en S. Detmar, *Retrospectief onderzoek naar de prevalentie van Vrouwenbesnijdenis of VGV (vrouwelijke genitale vermindering) in de verloskundigenpraktijk in 2008*, TNO-rapport mei 2009
- M. Kramer e.a., *Vrouwelijke Genitale Verminking nader bekeken. Een onderzoek naar de aard, omvang en attitude onder professionals en risicogroep in Amsterdam en Tilburg*, GG&GD Amsterdam en GGD Hart voor Brabant 2005 (achtergrondstudie bij het beleidsadvies bestrijding vrouwelijke genitale vermindering 2005)
- A. van der Kwaak e.a., *Strategieën ter voorkoming van besnijdenis bij meisjes. Inventarisatie en aanbevelingen*, VU Amsterdam en VU medisch centrum 2003
- Landinfo, *Female genital mutilation of women in West Africa*, Oslo: Landinfo 2009

- F.F. Langemeijer, *Het slachtoffer en het strafproces*, Deventer: Kluwer 2004
- D. Leigh, 'SWOT Analysis', in: R. Watkins en D. Leigh, *Handbook of improving performance in the workplace*, San Francisco: Pfeiffer 2010
- E. Leye e.a., 'An analysis of the implementation of laws with regard to female genital mutilation in Europe', *Crime, Law and Social Change* (47) 2007, p. 1-31
- E. Leye, *Female Genital Mutilation. A study of health services and legislation in some countries of the European Union* (diss. Universiteit Gent), Gent: International Centre for Reproductive Health 2008
- P.P.J. van der Meij, *De driehoeksverhouding in het strafrechtelijk vooronderzoek*, Deventer: Kluwer 2010
- Ministerie VWS, *Uniting Europe and Africa to fight Female Genital Mutilation*, flyer congres Den Haag: 25 november 2009
- Ministerie VWS, *Basismodel meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Stappenplan voor het handelen bij signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling*, december 2009
- J.F. Nijboer, *De (straf)rechtspleging als lerend systeem*, Deventer: Kluwer 2008
- Pharos, *Focal point meisjesbesnijdenis*, 2009
- Pharos, *Signaalwijzer meisjesbesnijdenis: folder voor leerkrachten*, 2009
- J. Pradel, *Procédure Pénale*, Paris: Éditions Cujas 2004
- C. Quiminal, 'Les Soninké en France et au Mali: le débat sur les mutilations sexuelles', *Droit et Cultures* (20) 1990, p. 183-192
- P.M. Schuyt, *Verantwoorde straftoeметing* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2009
- D. Silverman, *Interpreting qualitative data*, Londen/Thousand Oaks/New Delhi: Sage publications 2001
- S. Trechsel, R. Schlauri, 'Les mutilations génitales féminines en Suisse Expertise juridique, *Revue internationale de criminologie et de police technique et scientifique* vol. LVIII, oct. 2005, p. 387-440
- "Vechten tegen vooroordelen over besnijdenis", *NRC* 6 maart 2004, p. 3
- R. Verdier, 'Une exciseuse en cour d'assises. Le procès de Soko Aramata Keita', *Droit et Cultures* (21) 1991, p. 184-187
- D. Vernier, 'Le traitement pénal de l'excision en France: historique', *Droit et Cultures* (20) 1990, p. 193-199
- P.A.M. Verrest, *Ter vergelijking: een studie naar het Franse vooronderzoek in strafzaken*, Den Haag: WODC 2001
- E. Vloeberghs e.a., *Versluierde pijn: een onderzoek in Nederland naar de psychische, sociale en relationele gevolgen van meisjesbesnijdenis*, Pharos 2010
- J.M. ten Voorde, *Cultuur als verweer: een grondslagtheoretische studie naar de ruimte en grenzen van culturele diversiteit in enige leerstukken van materieel strafrecht* (diss. Rotterdam), Nijmegen: Wolf 2007
- M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Frankfurt am Main: Zweitausendein 2005
- L. Weil-Curiel, *French Legislation regarding female genital mutilation and the implementation of the law in France*, EC Daphne project ICRH Universiteit Gent, België 2004
- B. Winter, 'Women, the Law, and Cultural Relativism in France: The case of Excision', *Signs* 1994
- H.D. Wolswijk, *Locus delicti*, Deventer: Gouda Quint 1998
- World Health Organization, *Eliminating Female Genital Mutilation, an interagency statement*, Genève: WHO 2008

P.S. Yoder en S. Kahn, *Numbers of women circumcised in Africa: The Production of a Total*, Calverton: Macro International Inc. 2008

## PARLEMENTAIRE DOCUMENTEN EN RICHTLIJNEN

Brief van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 15 november 2000, *Kamerstukken II* 2000-01, 27 061, nr. 3

Brief van de Minister van VWS van 23 april 2004, *Kamerstukken II* 2003-04, 29 200 (XVI), nr. 231  
Wetsvoorstel wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces, *Kamerstukken II* 2004-05, 30 243, nr. 2

Wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces (MvT), *Kamerstukken II* 2004-05, 30 243, nr. 3

Brief van de Minister van VWS 26 augustus 2005, *Kamerstukken II* 2004-05, 22 894, nr. 66

Brief van de Staatsecretaris van VWS 10 december 2007, *Kamerstukken II* 2007-08, 28 345/22 894, nr. 51

Brief van de Staatssecretaris van VWS, de Minister voor Jeugd en Gezin en de Minister van Justitie van 20 november 2008, *Kamerstukken II* 2008-09, 28 345, nr. 72

Motie Langkamp, *Kamerstukken II* 2008-2009, 28 345, nr. 82

Verslag van een algemeen overleg aanpak huiselijk geweld, *Kamerstukken II* 2008-09, 28 345, nr. 88

Brief van de Staatsecretaris van VWS 29 mei 2009, *Kamerstukken II* 2008-09, 28 345, nr. 90

Aanwijzing inzake opsporing en vervolging van kindermishandeling van het College van procureurs-generaal, in werking getreden 1 augustus 2009, *Staatscourant* 2009, 116

Brief Minister Jeugd en Gezin 11 september 2009, *Kamerstukken II* 2009-10, 29 345, nr. 92

Brief van de staatssecretaris van VWS 25 november 2009, *Kamerstukken II* 2009-10, 28 345, nr. 93

Minister van Jeugd en Gezin, *Kamerstukken II* 2009-10, 1007

Brief Minister van Justitie 8 januari 2010, *Kamerstukken II* 2009-10, 28 345, nr. 94, p. 2

## JURISPRUDENTIE

Cour de cassation 1 oktober 1984, *Gaz.Pal.1985. Somm.96*

Crim. 29 december 1970, *J.C.P.*, 1971.II.16770

HR 26 juni 1962 (Bloedproefarrest II)

HR 8 september 1987, *NJ* 1988, 612

HR 15 oktober 1996, *NJ* 1997, 199

Rechtbank Haarlem 11 september 2009, LJN BJ7447

# BIJLAGEN



## **BIJLAGEN**

### **BIJLAGE 1: SAMENSTELLING BEGELEIDINGSCOMMISSIE**

**Mevrouw E. van Sliedregt** (voorzitter)  
Vrije Universiteit te Amsterdam

**De heer F.W. Beijaard**  
Ministerie van Justitie – Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

**Mevrouw N. Albayrak**  
Ministerie van Justitie – Directie Rechtshandhaving en Criminaliteitsbestrijding

**Mevrouw M.F. Exterkate**  
Pharos – Kennis- en adviescentrum migranten, vluchtelingen en gezondheid

**Mevrouw C. Hostmann**  
Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport – Directie Maatschappelijke Ondersteuning

**Mevrouw I.J.E.H.C. Degeling**  
Arrondissementsparket Den Haag

**BIJLAGE 2: GESPREKSPARTNERS****Mevrouw M.R. Bruning**

Hoogleraar Jeugdrecht, Universiteit Leiden

**Mevrouw N. Candiolo**

Gynaecologe bij het P.M.I. van *Hôpital Delafontaine* in Saint-Denis

**Mevrouw E. Catta**

*Substitut procureur général* bij het *cour d'appel* van Parijs, tevens lid van de *commission supérieure de codification*

**De heer M.E.F.H. van Erve**

Liaisonmagistraat bij de Nederlandse ambassade te Parijs

**Mevrouw S. Gatt**

*Commandant de police* van de *brigade des mineurs* van Bobigny

**Mevrouw S. Grunvald**

Criminoloog, Juridische Faculteit, Universiteit van Nantes

**De heer J-L. Jouve**

*Vice-procureur de la République* en hoofd van het *parquet des mineurs* bij het *tribunal de grande instance* van Bobigny

**De heer J.W. de Keijser**

Voorheen onderzoeker Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechts-handhaving, thans universitair hoofddocent criminologie Universiteit Leiden

**Mevrouw D. Laurentin**

*Administrateur ad hoc* te Parijs

**Mevrouw C. Léger**

*Délégation aux victimes*, directie van *Police Nationale* en *Gendarmerie* bij het Franse Ministerie van Binnenlandse Zaken

**Mevrouw E. Leye**

Onderzoeker, International centre for reproductive health, Universiteit van Gent

**Mevrouw S. Lorvellec**

Criminoloog, Juridische faculteit, Universiteit van Nantes

**De heer B. Meslin**

Secretaris-generaal van het *Office français des réfugiés et des apatrides*

**Mevrouw E. Piet**

Arts en tevens verantwoordelijke voor de PMI's bij het *conseil général* van Seine-Saint-Denis

**De heer P. Poiret**

*Procureur de la République adjoint* bij het *tribunal de grande instance* van Bobigny

**Mevrouw C. Rey-Salmon**

Forensisch arts bij de *unité médico judiciaire* van het *Hôpital TROUSSEAU*

**Mevrouw N. Rieu**

*Infirmière* bij de departementale onderwijsinspectie van Seine-St-Denis

**Mevrouw D. Ringot**

*Juge d'instruction* bij het *cour d'appel* van Parijs

**Mevrouw M. Rochon**

*Délégation aux victimes*, directie van *Police Nationale* en *Gendarmerie* bij het Franse Ministerie van Binnenlandse Zaken

**De heer D. Touvet**

*Magistrat de liaison* bij de Franse Ambassade te Den Haag

**De heer R. Verdier**

Rechtsantropoloog en medeoprichter van het *Centre de la Revue Droit et Cultures*

**Mevrouw. M. Wehenkel**

Arts bij het *P.M.I.* van Aubervilliers

**Mevrouw L. Weil-Curiel**

Advocaat te Parijs en voorzitter van de *Commission pour l'Abolition des Mutilations Sexuelles (CAMS)*

**BIJLAGE 3: PREVALENTIECIJFERS EN BEVOLKINGSGROEPEN**
**1 Prevalentiecijfers en bevolkingsgroepen in Nederland, Frankrijk en Île-de-France**

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende Afrikaanse landen waarvan bekend is dat er, in meer of mindere mate, vrouwelijke genitale vermindering wordt gepraktiseerd. Van deze landen wordt allereerst aangegeven wat de prevalentie in het land van herkomst is (met dank aan Pharos die de cijfers van het WHO heeft verwerkt). Vervolgens wordt aangegeven hoeveel immigranten uit deze landen woonachtig zijn in Nederland en Frankrijk. Binnen Frankrijk is een verdere specificatie aangebracht voor de regio Île-de-France, waarbinnen dit onderzoek heeft plaatsgevonden. Ten aanzien van Frankrijk zijn slechts cijfers beschikbaar van een beperkt aantal landen, een ‘leeg vakje’ betekent dus niet dat er geen uit dit land afkomstige immigranten in Frankrijk woonachtig zijn. Verder worden de Franse cijfers niet uitgesplitst in mannen en vrouwen, hoewel wel bekend is dat de man-vrouw verhouding van immigranten uit de sub-sahara regio in Frankrijk 51-49% is. De Franse cijfers zijn allen gebaseerd op enquêtes waar gevraagd werd naar de geboorteplaats, wat dus alleen informatie over de eerste generatie immigranten opleverde. Over Nederland zijn meer gegevens beschikbaar, onder andere over latere generaties immigranten. Om de vergelijking met Frankrijk zo zuiver mogelijk te houden is hier echter ook informatie over uitsluitend de eerste generatie gegeven.

Land van Herkomst	Prevalentie	Immigranten in Nederland Alle generaties		Immigranten in Nederland Eerste generatie		Immigranten in Frankrijk Eerste generatie	
		Vrouwen	Totaal	Vrouwen	Totaal	Frankrijk totaal	Île-de-France totaal
Benin	17%	124	345	74	236		
Burkina Faso	73%	200	463	108	298		
Centraal-Afrikaanse Republiek	26%	33	66	25	45		
Congo (Democratische Republiek)	5-13%	3.834	7.889	2.309	4.760	93.000	61.000
Djibouti	93%	112	187	66	102		
Egypte	96%	7.655	19.976	3.350	11.317		
Eritrea	89%	598	1.152	461	898		
Ethiopië	74%	5.112	10.946	3.343	7.227		
Gambia	78%	308	783	150	487		
Ghana	4%	9.924	19.733	6.168	12.159		
Guinee	96%	1.091	3.284	637	2.336		
Guinee-Bissau	45%	141	334	92	233		
Ivoorkust	42%	594	1.381	381	940	52.000	37.000
Kameroen	1%	1.207	2.408	817	1.628	50.000	29.000
Kenia	32%	1.607	2.963	1.048	1.803		
Liberia	45%	1.250	3.063	670	1.869		
Mali	92%	133	252	73	148	54.000	48.000
Mauritanië	72%	82	437	34	345		
Niger	2%	109	376	61	270		
Nigeria	19%	4.308	9.453	2.248	5.283		
Senegal	28%	603	1.498	290	822	67.000	38.000
Sierra Leone	94%	2.008	6.008	1.298	4.592		
Soedan	90%	2.400	6.398	1.505	4.534		
Somalië	98%	10.045	21.798	6.850	15.281		
Tanzania	15%	978	1.929	541	1.048		
Togo	6%	619	1.654	380	1.142		
Tsjaad	45%	57	155	26	82		
Uganda	1%	673	1.423	479	1.001		
<b>TOTAAL</b>		<b>55.799</b>	<b>126.354</b>	<b>33.478</b>	<b>80.886</b>	<b>316.000</b>	<b>213.000</b>

**Bronnen:**

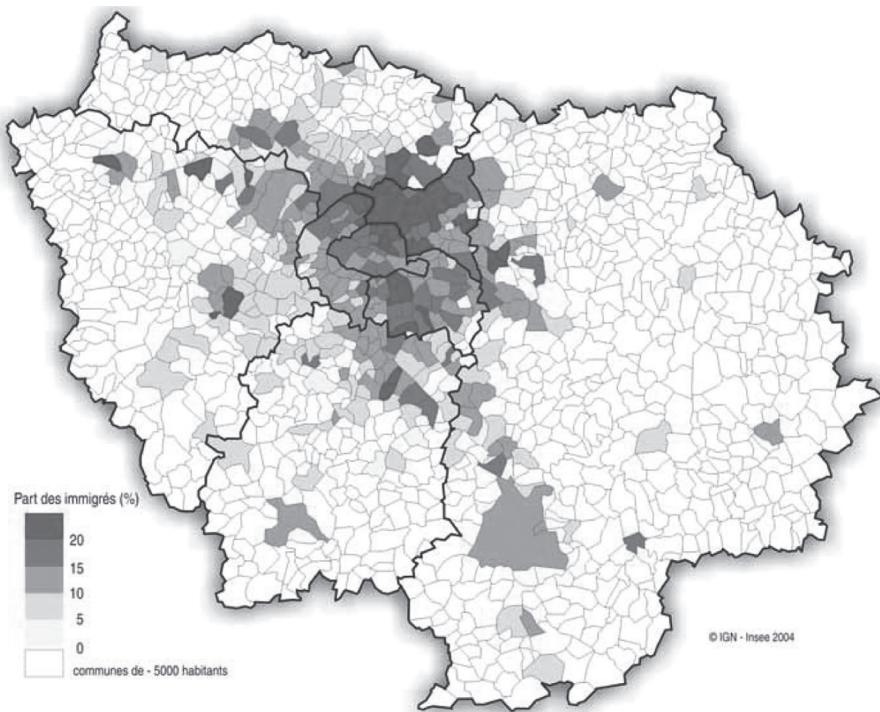
CBS Statline 10 juni 2009 ([www.cbs.nl](http://www.cbs.nl))

INSEE, 'Immigrés par région', Enquêtes annuelles de recensement 2004 à 2006 – Exploitation principale ([http://www.insee.fr/fr/ffc/docs\\_ffc/donnees-socio-demo-etrangers-immigres.xls](http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/donnees-socio-demo-etrangers-immigres.xls))

## 2 Immigranten in Île-de-France

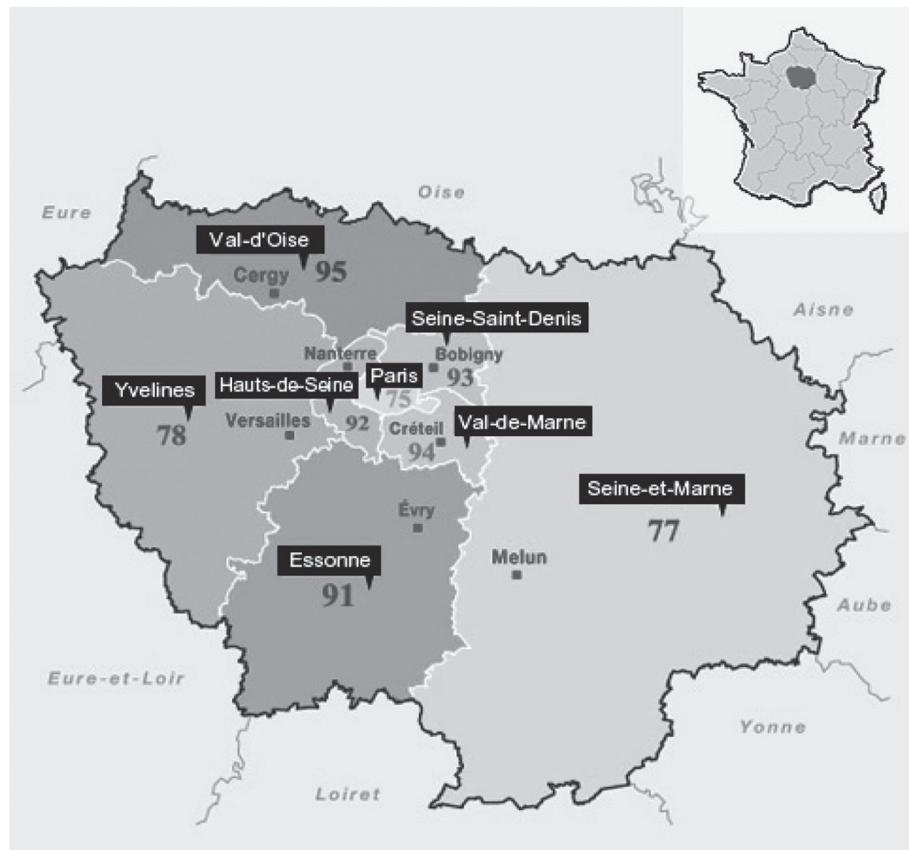
In het volgende kaartje is de verdeling van immigranten over Île-de-France aangegeven; het tweede kaartje geeft de bestuurlijke indeling van Île-de-France. Het rechtsgebied van het *cour d'appel* van Parijs (en dus het onderzoeksgebied) betreft de departementen Parijs, Seine-Saint-denis en Val-de-Marne.

**Figuur 5 Immigranten in Île-de-France**



**Bron:** [http://www.insee.fr/fr/insee\\_regions/idf/themes/alapage/alap\\_2000\\_2006/alapage242.pdf](http://www.insee.fr/fr/insee_regions/idf/themes/alapage/alap_2000_2006/alapage242.pdf)

Figuur 6 Bestuurlijke kaart Île-de-France



Bron: [www.iledefrance.fr](http://www.iledefrance.fr)

## BIJLAGE 4: DE BESTUURLIJKE INDELING, STRAFRECHTELIJKE ORGANISATIE EN INSTANTIES VAN DE JEUGD (GEZONDHEIDS)ZORG VAN FRANKRIJK

Hieronder volgt allereerst een overzicht van de territoriale bestuurlijke indeling van Frankrijk. Daarna worden de verschillende onderdelen van de strafrechtelijke organisatie besproken, waarbij met name aandacht wordt besteed aan die onderdelen die mogelijk een rol kunnen spelen bij zaken van vrouwelijke genitale verminking (VGV). Tot slot volgt in paragraaf 3 een overzicht van verscheidene instanties die een rol kunnen spelen bij de jeugdgezondheidszorg. Dit laatste overzicht beoogt niet volledig te zijn; er zijn heel veel instanties die in meer of mindere mate een rol binnen de Franse jeugd(gezondheids)zorg spelen. Hier worden echter uitsluitend die instanties besproken die op enigerlei wijze een (zijdelingse) rol bij de strafrechtelijke aanpak van VGV kunnen spelen of hebben gespeeld, bijvoorbeeld als doorgeefluik van meldingen van VGV.

### 1 Bestuurlijke indeling

#### 1.1 Régions

De Franse Republiek bestaat uit 26 *régions*, waarvan er 21 in continentaal Frankrijk liggen.<sup>346</sup> De andere liggen onder meer in de Indische Oceaan en het Caraïbisch gebied.<sup>347</sup> Een regio wordt bestuurlijk geleid door de *conseil régional*, dat bestaat uit verschillende leden die ieder gekozen zijn in één van de binnen de regio gelegen *départements*. De *conseil régional* houdt zich met name bezig met economische zaken en de algemene verzorging van het onderwijs (bijvoorbeeld door een nieuwe school te laten bouwen). De *conseil régional* deelt het bestuur van de regio met de *préfet*, die tevens *préfet* is van het hoofddepartement binnen die regio.

#### 1.2 Départements

Frankrijk bestaat uit 100 *départements*, die worden bestuurd door een *conseil général* en door een *préfet*. De *conseil général* bestaat uit verschillende leden die ieder gekozen zijn in één van de binnen het departement gelegen *cantons* (een entiteit die geen verdere bestuurslaag kent). De *conseil général* houdt zich bezig met de terreinen volksgezondheid (en dus ook jeugdzorg), sociale zaken en cultuur. De *préfet* is een hoge ambtenaar, aangesteld door de president op voordracht van de regering. De *préfet* en zijn organisatie (*la préfecture*)

346 *La France métropole* wordt ook wel gebruikt als aanduiding voor het Europese grondgebied van de Franse republiek, ter onderscheiding van de *Départements d'Outre-Mer* en de *Territoires d'Outre-Mer* (afgekort als *dom-tom*).

347 Ook het oostelijke buurland van Suriname, Frans Guyana, meestal naar de hoofdstad *Cayenne* genoemd, hoort erbij.

houdt zich bezig met het toepassen van de “nationale lijn” op departementaal niveau, economische zaken, het uitvaardigen van documenten (paspoort, rijbewijs, verblijfsdocument), het tegengaan van discriminatie en het handhaven van de openbare orde. De *préfet* is verder het hoofd van zowel de plaatselijke *police nationale* als de plaatselijke *gendarmerie*. Het werk van de *préfet* wordt door *sous-préfets* op het meer lokale niveau van de *arrondissements* uitgevoerd. De *arrondissements* vormen een bestuurslaag die zich normaliter tussen de departementen en *communes* in bevindt.

### 1.3 *Communes*

De *commune* is de laagste administratieve laag in Frankrijk. Er zijn meer dan 36 duizend *communes*. Een *commune* is het administratieve orgaan van een stad of dorp(je). De grootste *commune* heeft ongeveer twee miljoen inwoners (de stad Parijs, zonder de *banlieu*), de kleinste *communes* kunnen bestaan uit een tiental inwoners. Een *commune* wordt bestuurd door een *conseil municipal*, dat gekozen wordt door de inwoners en dat uit zijn midden een *maire* kiest die het beleid van de *conseil municipal* uitvoert. De administratieve organisatie van een *maire* heet een *mairie*. De *maire* houdt zich bezig met zaken als burgerlijke stand, vergunningen en openbare orde op het niveau van de *commune*.

## 2 Strafrechtelijke organisatie

### 2.1 *Tribunal d'instance*

De laagste rechterlijke instantie is het *tribunal d'instance*. Dit is enigszins te vergelijken met het Nederlandse kantongerecht (oud). In Frankrijk zijn er momenteel 473 *tribunaux d'instance*, vanaf 1 januari 2011 wordt dit aantal teruggebracht tot 297. De term wordt tevens gebruikt voor één van de kamers die zich binnen het *tribunal d'instance* in eerste aanleg bezighoudt met (kleine en middelgrote) civiele geschillen.

Binnen het *tribunal d'instance* zetelen twee soorten alleenrechtsprekende (*unus*) rechters, die een rol in het strafproces kunnen spelen. De *juge de proximité* is bevoegd om in eerste aanleg te oordelen over de kleinste civiele geschillen (burenruzies, geschillen tot € 4.000,-) en lichte *contraventions*. De *tribunal de police* is bevoegd om in eerste aanleg te oordelen over alle strafzaken met het karakter van een *contravention*. Tegen de meeste beslissingen van deze rechter staat geen appel open, slechts directe cassatie bij het *Cour de cassation*. In sommige gevallen staat appel open bij de *chambre correctionnel de la cour d'appel*. Bij zaken van vrouwelijke genitale vermindering zullen deze rechters echter niet in beeld komen, nu het daar altijd op zijn minst gaat om een *délit*.

## 2.2 *Tribunal de grande instance*

In ieder departement bevindt zich ten minste één *tribunal de grande instance*. In het rechtsgebied van een *tribunal de grande instance* bevinden zich doorgaans meerdere *tribunaux d'instance*, waarvan er altijd één zetelt in dezelfde stad als het *tribunal de grande instance*. De *tribunaux de grande instance* zijn enigszins te vergelijken met de Nederlandse rechtbanken. Wederom wordt de term eveneens gebruikt voor die kamer die zich in eerste aanleg bezighoudt met (mid-delgrote en grote) civiele geschillen. In Frankrijk zijn er momenteel 181 *tribunaux de grande instance*,<sup>348</sup> vanaf 1 januari 2011 wordt dit aantal teruggebracht tot 158. Verschillende onderdelen van het *tribunal de grande instance* kunnen een rol spelen in zaken van VGV. Zij worden nu besproken.

### 2.2.1 *Juge d'instruction*

De *juge d'instruction* is de onderzoeksrechter in strafzaken en valt onder het *tribunal de grande instance*. De *juge d'instruction* leidt het gerechtelijk vooronderzoek (*information*, ook wel genoemd *instruction*), de betrokken partijen kunnen slechts verzoeken tot hem richten. Aan het einde van zijn onderzoek beslist de *juge d'instruction* wat er verder met de zaak dient te gebeuren. Hij kan de zaak hierbij verwijzen naar een *tribunal correctionnel* of naar een *cour d'assises*. Tegen alle beslissingen van de *juge d'instruction* staat beroep open bij de *chambre d'instruction* van het *cour d'appel*.

### 2.2.2 *Tribunal correctionnel (chambre correctionnel)*

Deze kamer (drie rechters; vergelijkbaar met de meervoudige strafkamer van de Nederlandse rechtbank) van het *tribunal de grande instance* behandelt strafzaken in eerste aanleg die het karakter hebben van een *délit*. De kamer kan vrijheidsstraffen opleggen van maximaal tien jaar (twintig jaar bij recidive). Bij de behandeling van bepaalde *délits* wordt het *tribunal correctionnel* overigens slechts gevormd door één (*unus*) rechter.

### 2.2.3 *Enige andere rechters bij het tribunal de grande instance*

Bij het *tribunal de grande instance* zetelen nog enige andere rechters die van belang zijn bij strafzaken. Anders dan het Nederlandse systeem kent het Franse systeem namelijk aparte rechters voor het vastzetten van verdachten en het ten uitvoer leggen van de straffen van veroordeelden. De *juge des libertés et de la détention* (*unus*-rechter) beslist (op vordering van de *juge d'instruction*) of de persoon die voorwerp is van onderzoek, in voorlopige hechtenis (*détention provisoire*) moet worden geplaatst. Ook beslist hij op verzoeken van voorlopig gehechten tot invrijheidstelling. Tegen zijn beslissingen staat voor de ver-

---

348 Slechts een deel van de Franse overzeese gebieden heeft *tribunaux de grande instance*, de andere eilanden hebben *tribunaux de première instance* (5 in totaal).

dachte en voor het *ministère public* (dus niet voor de *partie civile*) appel open bij de *chambre d'instruction*.

De *juge de l'application des peines* (*unus*-rechter) of het *tribunal de l'application des peines* (drie rechters) beslist over de tenuitvoerlegging van sancties, of een veroordeelde met verlof mag en in sommige gevallen of een veroordeelde vervroegd mag worden vrijgelaten onder voorwaarden. De *unus*-rechter speelt ook een controlerende rol bij voorwaardelijk vrijgelaten veroordeelden en bij voorwaardelijke veroordelingen (*avec sursis*). Het *tribunal de l'application des peines* beslist in zaken waarin een *unus*-rechter niet bevoegd is, bijvoorbeeld aangaande vervroegde voorwaardelijke vrijlating bij zware veroordelingen. Tegen de beslissingen van zowel de *juge* als het *tribunal de l'application des peines* staat beroep open bij de *chambre de l'application des peines* van het *cour d'appel*.

Een speciale plaats neemt nog de alleenrechtsprekende *juge des enfants* in. Deze rechter heeft zowel strafrechtelijke als civiele taken en bevoegdheden. Hij fungeert bij strafzaken met een minderjarige verdachte als onderzoeksrechter, hij is bevoegd om in eerste aanleg over deze zaken te oordelen<sup>349</sup> en fungeert bij minderjarigen ook als executierechter. De *juge des enfants* is ook de centrale magistraat met betrekking tot de bescherming, opvoeding en het onderwijs van minderjarigen. Hij kan gezinnen onderzoeken en in dit kader verregaande maatregelen opleggen. In deze laatste civiele hoedanigheid speelt hij een belangrijke rol bij veel VGV-zaken.

### 2.3 Cour d'assises

Het *cour d'assises* is een instantie die zich in meerdere opzichten bevindt tussen de niveaus van het *tribunal de grande instance* en het *cour d'appel*. In ieder departement bevindt zich slechts één *cour d'assises*, zelfs als zich in dat departement meerdere *tribunaux de grande instance* bevinden. Voor elke zaak wordt het hof apart samengesteld. Een *cour d'assises* bestaat uit drie professionele rechters en negen geselecteerde juryleden en behandelt strafzaken in eerste aanleg die het karakter hebben van een *crime*. De *président* van het *cour d'assises* leidt de behandeling ter zitting en is *président* van het *tribunal de grande instance* of raadsheer (*conseiller*) bij het *cour d'appel*. De twee andere professionele rechters kunnen ook zowel van het *tribunal de grande instance* als van het *cour d'appel* afkomstig zijn. Het *cour d'assises* kan alle mogelijke straffen opleggen. Tegen de beslissing van het *cour d'assises* staat appel open bij het *cour d'assises d'appel*. Wordt het appel ingesteld door een civiele partij en wordt er geen ander appel ingesteld, dan wordt het appel behandeld door de *chambre correctionnel de la*

---

<sup>349</sup> Deze zaken kunnen ook worden verwezen naar een *tribunal pour enfants* of een *cour d'assises pour mineurs*. Deze instanties blijven hier buiten beschouwing, omdat verdachten in zaken van VGV zonder uitzondering meerderjarig zijn.

*cour d'appel* en handelt het appel nog louter om de schadevergoeding. Het openbaar ministerie is niet bevoegd appel in te stellen tegen een vrijspraak.

#### 2.4 *Cour d'appel*

Het *cour d'appel* is de beroepsinstantie in Frankrijk, in veel opzichten vergelijkbaar met Nederlandse gerechtshoven. Er zijn 35 *cours d'appel*. Net als een *tribunal de grande instance* kent een *cour d'appel* verschillende kamers, waarvan sommige een specialistische functie hebben. Tegen de beslissingen van de kamers van het *cour d'appel* staat cassatie open bij het *Cour de cassation*.

De *chambre correctionnel de la cour d'appel* (drie rechters; vergelijkbaar met de strafkamer van het Nederlandse gerechtshof) behandelt strafzaken in tweede aanleg, behalve zaken die door een *cour d'assises* zijn behandeld. Deze kamer kan vrijheidsstraffen opleggen van maximaal tien jaar (twintig jaar bij recidive). De *chambre d'instruction* (drie rechters) behandelt alle beroepen aangaande gerechtelijke vooronderzoeken (enigszins te vergelijken met de Nederlandse raadkamer). Deze kamer functioneert tevens als disciplinaire rechter voor functionarissen van de *police judiciaire*. De *chambre de l'application des peines* (eveneens drie rechters) behandelt tot slot beroepen aangaande de ten uitvoerlegging van sancties.

Het *ministère public* bij een *cour d'appel* is het *parquet général*, met aan het hoofd een *procureur général*. De overige aanklagers van het *parquet général* zijn *avocats généraux* (te vergelijken met Nederlandse Advocaten-Generaal) en *substituts généraux* (iets lager in rang dan *avocats généraux*). De rol van de *procureur de la République* wordt bij een *cour d'assises* overigens al in eerste aanleg vervuld door een *avocat général*.

#### 2.5 *Cour d'assises d'appel*

Hoewel deze beroepsinstantie van een *cours d'assises* wederom uit drie rechters bestaat, zijn er nu twaalf geselecteerde juryleden toegevoegd. Het hof wordt gevormd door – en houdt zitting in – een ander *cour d'assises* dan dat welke de eerste beslissing heeft gegeven. Welk *cour d'assises* dit is, wordt per zaak bepaald door het *Cour de cassation*. Tegen de beslissing van het *cour d'assises d'appel* staat beroep in cassatie open bij het *Cour de cassation*.

#### 2.6 *Cour de cassation*

Dit is de hoogste rechter in zaken betreffende de *ordre judiciaire*.<sup>350</sup> Zaken die te maken hebben met het strafrecht worden behandeld door de *chambre criminelle*

---

350 Administratieve zaken kennen een andere rechterlijke organisatie, vanuit het aloude idee dat de uitvoerende macht meer invloed bij die zaken dient te houden. De *Conseil d'Etat* (net als de Nederlandse afdeling rechtspraak van de Raad van State) is bij deze kwesties de

(hoewel de naam anders doet vermoeden, is deze kamer dus ook bevoegd in zaken met het karakter van een *contravention* of *délit*). Het betreft een cassatiegerecht (vergelijkbaar met de Nederlandse Hoge Raad) die slechts op rechtsvragen en op vragen aangaande de correctheid van de procedure kan ingaan. Het cassatiegerecht zetelt in Parijs en is in feite modelmatig de moeder van alle cassatiegerichten, waarvan er wereldwijd in de continentale rechtsstelsels enkele tientallen bestaan.<sup>351</sup>

### 3 Jeugd(gezondheids)zorg

#### 3.1 Direction enfance et famille

Een directie van het *conseil général* die zich bezighoudt met allerhande zaken die te maken hebben met jeugd en gezin (bijvoorbeeld ook kinderopvang). Onder deze directie vallen verschillende diensten, waaronder de *A.S.E.* en de *Services de PMI* die hierna worden besproken.

##### 3.1.1 Direction de l'action sociale, de l'enfance et de la santé (D.A.S.E.S.)

De jeugd(gezondheids)zorg in Parijs is vaak net even anders geregeld dan in de rest van het land. Zo worden de taken van de *direction enfance et famille* door een aantal instanties vervuld die onder de *mairie* vallen (wat *commune*-niveau is), maar Parijs is uniek in dat de *commune* en het *département* exact hetzelfde gebied beslaan. De *Direction de l'action sociale, de l'enfance et de la santé (D.A.S.E.S.)* is zo'n instantie die uniek is voor Parijs en waar verschillende diensten onder vallen, waaronder de *A.S.E.*

##### 3.1.2 Direction des familles et de la petite enfance

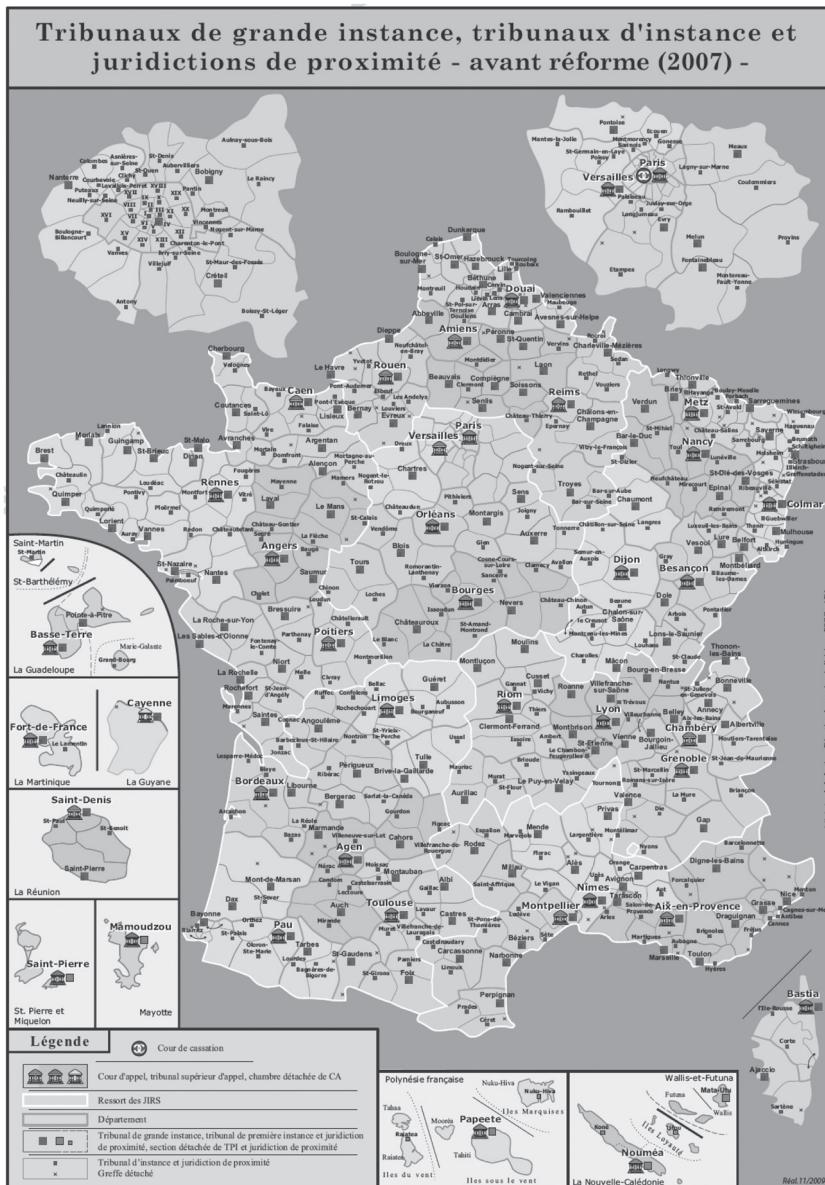
Ook deze directie bestaat alleen in Parijs en valt onder de *mairie*. Deze directie heeft verschillende diensten, waaronder de *Services de PMI*.

---

hoogste instantie.

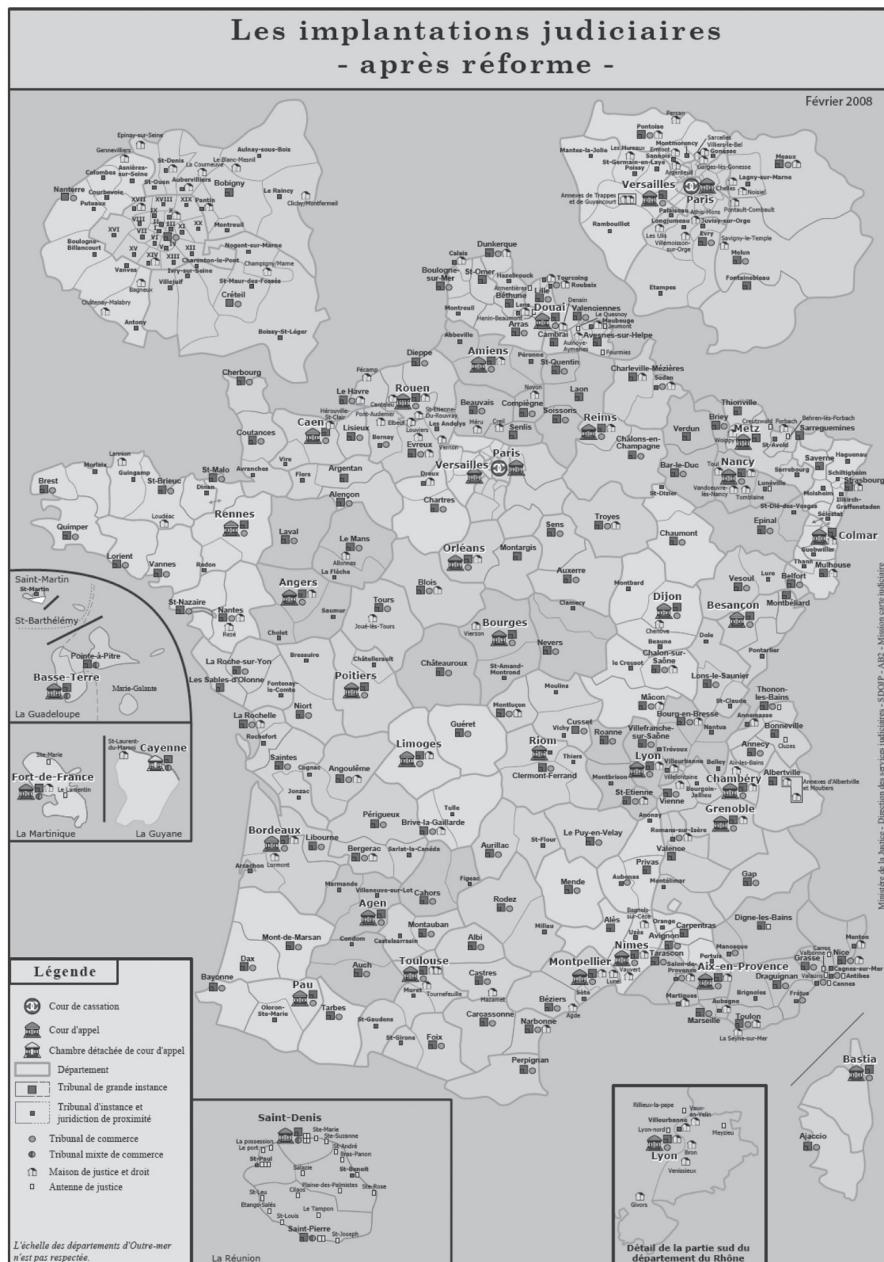
351 Association des magistrats et anciens magistrats de la Cour de cassation, *Le tribunal et la Cour de cassation 1790-1990, volume jubilaire*, Parijs: Litec 1990.

Figuur 7 Kaart van de Franse rechterlijke organisatie tot 1 januari 2011



Bron: [www.justice.gouv.fr](http://www.justice.gouv.fr)

Figuur 8 Kaart van de Franse rechterlijke organisatie vanaf 1 januari 2011



Bron: [www.justice.gouv.fr](http://www.justice.gouv.fr)

### 3.2 C.R.I.P.

Sinds 2007 is de president van de *conseil général* aangewezen als centrale autoriteit op het gebied van bescherming van kinderen. In het kader daarvan is in ieder afzonderlijk *département* ook een centraal aanspreekpunt geopend: de *cellule de recueil des informations préoccupantes (Groep voor de verzameling van verontrustende informatie)*. Dit is een raad die het centrale aanspreekpunt vormt voor personen (zowel burgers als professionals) die weet hebben van mogelijke gevaren voor kinderen, inclusief huiselijk geweld.

### 3.3 Services de l'aide sociale à l'enfance (A.S.E.)

Een dienst van de D.A.S.E.S. (in Parijs) of de *Direction enfance et famille* (in de overige departementen) die zich bezighoudt met de geestelijke gezondheid, onderwijs en het welzijn van minderjarigen. In dit kader kunnen inspecteurs van de A.S.E. onder andere onderzoek doen naar mogelijke verwaarlozing en slechte behandeling van minderjarigen en hen onder bescherming plaatsen (vrijwillig of door een *juge des enfants*). Deze dienst is enigszins te vergelijken met het Nederlandse Bureau Jeugdzorg.

### 3.4 Services de Protection Maternelle et Infantile

Een dienst van de *Direction des familles et de la petite enfance* (in Parijs) of de *Direction enfance et famille* (in de overige departementen) die zich bezighoudt met de gezondheid van aanstaande of jonge moeders en jonge kinderen. De uitvoering van deze taak vindt plaats door de onder deze dienst vallende *Centres PMI*, die elk weer hun eigen leiding hebben. Deze laatsten zijn de *PMI's* zoals deze term door het rapport heen is gebruikt.

### 3.5 Centres de PMI (Protection Maternelle et Infantile)

Dit zijn centra die enigszins te vergelijken zijn met de Nederlandse consultatiebureaus en zich vaak bevinden in of nabij een ziekenhuis. In het spraakgebruik wordt de afkorting *PMI* gebruikt als synoniem voor deze centra. Zwangere vrouwen, jonge moeders en jonge kinderen (tot zes jaar, maar incidenteel ook nog wel eens langer) komen hier op consult en krijgen medische behandeling. In feite vervult het *PMI* voor zwangere vrouwen, jonge moeders en jonge kinderen naast de functie van consultatiebureau tevens de functie van de Nederlandse huisarts. Hierbij moet worden opgemerkt dat de hogere sociale klassen vrijwel nooit gebruik maken van *PMI's*, maar vrijwel altijd naar een vrij gevestigde arts met een eigen praktijk gaan.

Met name de laatste jaren kampen *PMI's* met grote budgettaire en organisatorische problemen. Niet alleen zijn er eigenlijk te weinig artsen in dienst om de grote aantallen patiënten adequaat te kunnen onderzoeken en behandelen, ook vindt er onder de artsen een groot verloop plaats en worden ondersteunende functies vaak niet vervuld. Het grote verloop van artsen kan worden

verklaard doordat de functie van PMI-arts door velen wordt gezien als een goede startersfunctie.

### 3.6 *Infirmières scolaires*

In Frankrijk hebben alle scholen een schoolzuster (*infirmière scolaire*).<sup>352</sup> De schoolzuster is er niet alleen om kinderen met gezondheidsproblemen te verzorgen en op te vangen, maar controleert bijvoorbeeld ook de algehele hygiëne van de schoolgebouwen. Verder geeft de schoolzuster zowel aan leerlingen als aan docenten voorlichting over zaken die te maken hebben met gezondheid, hygiëne en veiligheid. Bij een vermoeden van ernstige lichamelijke kwalen, maar bijvoorbeeld ook seksueel misbruik of kindermishandeling, zal de zus-ter altijd de schoolarts inschakelen om het feitelijke lichamelijke onderzoek uit te voeren.

---

<sup>352</sup> In veel gevallen is er overigens één schoolzuster die op enkele scholen de functie van schoolzuster vervult.

## BIJLAGE 5: OVERZICHT DOSSIERS

### 5a: Overzicht gedocumenteerde strafzaken

Voor zover bekend bestaat er geen volledige lijst van Franse strafzaken die betrekking hebben op VGV.<sup>353</sup> In de literatuur aangaande VGV zijn echter wel verschillende lijsten met zaken te vinden,<sup>354</sup> op basis waarvan wij bij de start van het onderzoek getracht hebben een geconsolideerde lijst met Franse strafzaken aangaande VGV op te stellen. Omdat deze bronnen reeds enkele jaren oud waren, is ook in (kranten)artikelen gezocht, hetgeen nog enkele recente strafzaken opleverde.<sup>355</sup> Onderstaand staat een overzicht van alle zaken die op deze manier zijn gevonden.

	Dossier-beschrijving	Datum uit-spraak	Instantie	Plaats	Straf		
					vw	vw/onvw	onvw
1.	Dossier vernietigd	december 1979	tribunal correctionnel	Parijs			
2.	Slechts arrest cour de cassation relevant (het betreft geen 'culturele' VGV) <sup>356</sup>	20 augustus 1983	cour de cassation				
3.	Dossier vernietigd	27 januari 1984	tribunal correctionnel	Parijs			
4.	Taxus (1)	Onbekend	tribunal correctionnel	Créteil	Vader 6 mnd Moeder 6 mnd		

353 Zie hierover ook Linda Weil-Curiel, *French Legislation regarding female genital mutilation and the implementation of the law in France*, EC Daphne project ICRH Universiteit Gent, België 2004. Overigens zijn er ook in Frankrijk websites waarop arresten kunnen worden gevonden, de belangrijkste is [www.legifrance.gouv.fr](http://www.legifrance.gouv.fr). Helaas worden hier echter vrijwel alleen cassatiezaken gepubliceerd, waardoor deze site slechts van geringe waarde voor ons was.

354 R.S.B. Kool e.a., *Vrouwelijke genitale vermindering in juridisch perspectief*, Utrecht: Willem Pompe Instituut 2005; I. Gillette-Faye (2007), *La juridiciarisation de l'excision: historique*, G.A.M.S.; Linda Weil-Curiel (2004), *French Legislation regarding female genital mutilation and the implementation of the law in France*, EC Daphne project ICRH Universiteit Gent, België; Commission nationale consultative des droits de l'Homme (2004), *Etude et propositions sur la pratique des mutilations sexuelles féminines en France*, Paris.

355 Het betrof hier de kranten L'Express van 13 januari 2009, Liberation 17 januari 2008 en de Nouvel Observateur 23 juni 2008. Hierin werden de in het schema onder 38 en 39 genoemde zaken besproken.

356 Weliswaar vormt dit arrest de basis om vgv als mutilation te kwalificeren, maar het is geen 'echte' VGV-zaak nu het ging om een moeder die de verwondingen in een vlaag van verstandsverbijstering aanbracht, niet vanuit een specifieke culturele achtergrond.

5.	Dossier vernietigd	9 mei 1986	tribunal correctionnel	Parijs			
6.	Buiten rechtsgebied cour d'appel van Parijs	28 mei 1988	cour d'assises	Pontoise			
7.	Fijnspar (2)	4 oktober 1989	cour d'assises	Parijs	Moeder 3 jaar		
8.	Spar (3)	22 juni 1990	cour d'assises	Bobigny	Vader 5 jaar		
9.	Tweede Keita zaak (5)	8 maart 1991	cour d'assises	Parijs	Vader en moeder 5 jaar		Snijdster 5 jaar
10.	Eerste Keita zaak (4)	27 juni 1991	cour d'assises	Bobigny	12 ouders 1 jaar	Snijdster 4 jaar, 3 vw	
11.	Jeneverbes (6)	8 januari 1993	cour d'assises	Parijs		Moeder 5 jaar, 4 vw	
12.	Denneboom (7)	15 januari 1993	cour d'assises	Bobigny	Moeder 5 jaar		
13.	Citrus (8)	2 februari 1993	cour d'assises	Bobigny	2 Moeders 3 jaar	Vader 4 jaar, 47 mnd vw	
14.	Dit dossier is in het archief aangemerkt als onvindbaar	9 februari 1993	cour d'assises	Parijs			
15.	Tamarisk (9)	4 juni 1993	cour d'assises	Parijs		Moeder 3 jaar, 30 mnd vw	
16.	Klimop (10)	7 april 1993	cour d'assises	Bobigny		Man snijdster 5 jaar, 4 vw	
17.	Hazelaar (11)	13 september 1993	cour d'assises	Parijs	Vader en moeder 1 jaar		
18.	Douglasspar (12)	20 oktober 1993	cour d'assises	Parijs	Moeder 5 jaar		
19.	Treurwilg (13)	10 november 1993	cour d'assises	Bobigny	Vader 1 jaar		
20.	Distel (14)	5 januari 1994	cour d'assises	Bobigny	Vader 2 jaar Moeder 1 jaar		

21.	Stekelbrem (15)	13 mei 1994	cour d'assises	Bobigny	Vader en moeder 4 jaar		
22.	Eerste Greou-zaak (16)	15 september 1994	cour d'assises	Parijs	Snijdster 1 jaar		
23.	Buiten rechtsgebied cour d'appel van Parijs	13 oktober 1995	Chambre correctionnelle	Compiègne			
24.	Tulpenboom (17)	4 oktober 1996	cour d'assises	Bobigny	Vader 1 jaar		
25.	Berk (18)	24 oktober 1996	cour d'assises	Bobigny		Moeder 3 jaar, 2 vw	
26.	Appel (19)	7 februari 1997	cour d'assises	Bobigny	Moeder 5 jaar	Vader 5 jaar, 4 vw	
27.	Door een overstroming van het archief in 2001 is dit dossier onherstelbaar beschadigd en dus vernietigd	15 mei 1997	cour d'assises	Parijs			
28.	Buiten rechtsgebied cour d'appel van Parijs	20 oktober 1997	tribunal correctionnel	Reims			
29.	Doornstruik (21)	25 februari 1998	cour d'assises	Créteil	Vader en moeder 5 jaar		
30.	Kastanje (22)	18 maart 1998	cour d'assises	Créteil	Vader en 2 moeders 1 jaar		
31.	Tweede Greou-zaak (20)	16 februari 1999	cour d'assises	Parijs	25 ouders 3-5 jaar		Snijdster 8 jaar Moeder 2 jaar
32.	Kers (23)	15 maart 1999	cour d'assises	Bobigny	2 moeders 1 jaar		
33.	Wilg en Duindoorn (24)	15 maart 2002	cour d'assises	Bobigny	5 ouders 2-3 jaar		
34.	Druivenrank (25)	10 januari 2003	cour d'assises	Parijs	Moeder 5 jaar		
35.	Kauri (26)	5 maart 2003	cour d'assises	Parijs	Moeder 3 jaar		
36.	Sleedoorn (27)	13 januari 2004	cour d'assises	Parijs	Moeder 5 jaar		
37.	Sequoia (28)	30 januari 2004	cour d'assises	Parijs	Moeder 5 jaar		

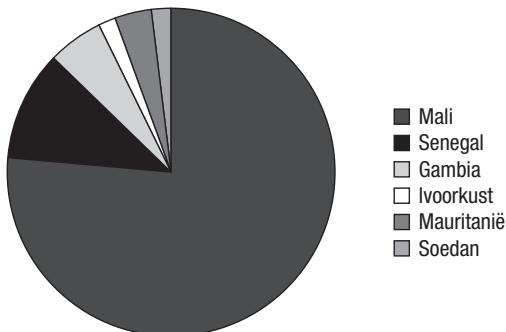
38.	Noteboom (29)	15 & 16 november 2004	cour d'assises	Parijs	Vader 5 jaar Moeder 1 jaar		
39.	Buiten rechtsgebied cour d'appel van Parijs	12 januari 2009		Nièvre			
40.	Magnolia (30)	25 september 2009	Chambre correctionnel d'appel	Parijs	Vader en moeder 3 jaar		
41.	Struik (31)	februari 2010	Chambre correctionnel d'appel	Parijs	(uitspraak volgt)		
42.	Buiten rechtsgebied cour d'appel van Parijs		tribunal correctionnel	Briey			

## 5b: Statistieken dossieronderzoek

### 1. Land van herkomst veroordeelde

Hieronder wordt weergegeven wat de verdeling is van landen van herkomst van de veroordeelden. Hierbij blijven de herkomstlanden van de veroordeelde ouders in de twee grote snijdsterzaken buiten beschouwing.

Figuur 9 Taartdiagram herkomst veroordeelden<sup>357</sup>



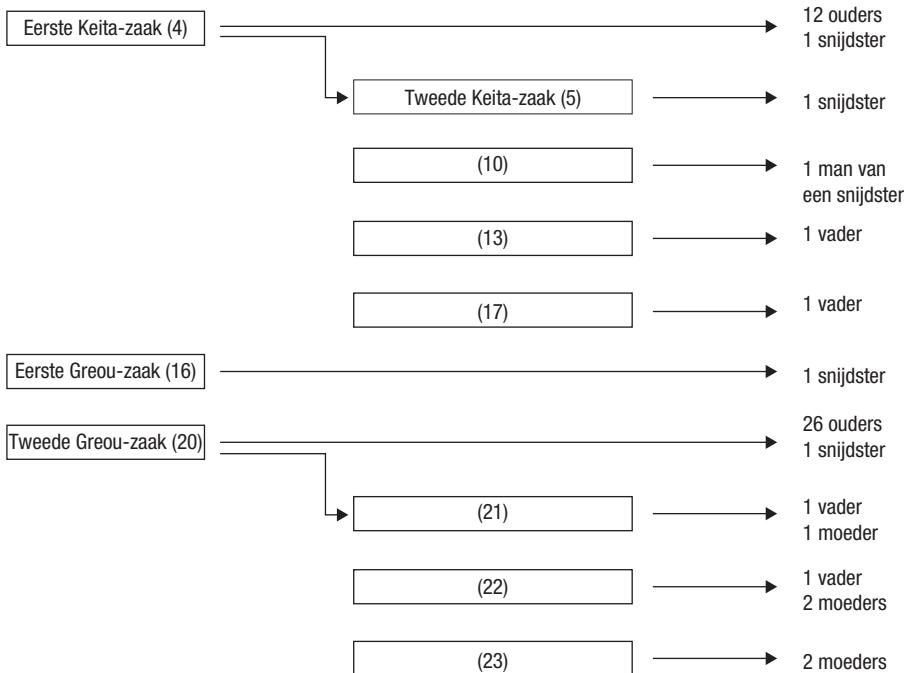
### 2. Veroordelingen ten gevolge van snijdsterzaken

Hieronder is schematisch weergegeven welke veroordelingen het directe gevolg zijn van een snijdsterzaak. Niet opgenomen zijn dus de veroordelingen die indirect het gevolg zijn van een snijdsterzaak (zoals dossier 25, waarin een arts besloot gynaecologisch onderzoek te doen naar aanleiding van bericht-

357 Het diagram is gebaseerd op de gegevens van 55 veroordeelden.

geving in de pers). Ook blijven veroordelingen buiten beschouwing die ook waren gevolgd zonder de snijdsterzaak (zoals de ouders in de tweede Keita-zaak). De nummers verwijzen naar de dossierbeschrijvingen.

#### Schema 6 Snijdsterzaken en daaruit volgende zaken



#### 3. Trivia

Hier volgen enkele cijfermatige wetenswaardigheden die uit het dossieronderzoek naar voren zijn gekomen.

- De feiten waarvoor een veroordeling is uitgesproken, hebben alle plaatsgevonden in de jaren '80 en de eerste helft van de jaren '90. Er is één uitzondering (de zaak Noteboom, 29), waarbij het feit heeft plaatsgevonden in 1997-1998.
- In ongeveer twee derde van de rechtzaken heeft een slachtofferorganisatie zich gesteld als partie civile.
- In totaal zijn 127 gevallen van VGV bewezen verklaard, bij slechts vijf van deze gevallen is bewezen verklaard dat het feit in het buitenland (Afrika) had plaatsgevonden.
- Slechts in twee zaken is VGV uiteindelijk niet gekwalificeerd als *mutilation* (de zaken 1 en 31). Bij twee andere zaken is naast de *mutilation* ook een

andere kwalificatie gebruikt (*mutilation* met de dood tot gevolg en het niet helpen van een persoon in nood).

- Meer dan 80% van de veroordeelden heeft belastend over zichzelf verklaard.

### 5c: Dossierbeschrijvingen

Onderstaand volgt een beschrijving van de zaken waarvan het dossier is geanalyseerd. Vanwege de gevoeligheid van bepaalde gegevens zijn de namen van de afzonderlijke verdachten gefingeerd, met uitzondering van de namen van de vrouwen die als snijdster zijn veroordeeld in de grote snijdsterzaken. Deze zijn dusdanig vaak met naam in de pers en literatuur genoemd, dat anonymiseren weinig zin meer heeft.

#### 1. Echtpaar Taxus (datum einduitspraak: onbekend)

Op 13 juli 1982 brengt het Malinese echtpaar Taxus hun vier maanden oude dochter naar de eerste hulp van de kinderafdeling van het ziekenhuis van Crêteil. De arts van dienst stelt bij binnenkomst reeds de dood van de baby vast. Een autopsie wijst uit dat het lijfje vrijwel geen bloed meer bevat en dat er bij de vagina een open wond zit, waar normaliter de clitoris zich bevindt. De directie van het ziekenhuis informeert de commissaris van politie, die de brigade de protection des mineurs op 19 juli 1982 instrueert om een enquête te openen. De brigade de protection des mineurs vraagt vervolgens de procureur de la République om instructies.

Nog dezelfde dag wordt op last van de Brigade de Protection des Mineurs een officieel medisch rapport opgemaakt van het overlijden van de baby en wordt de vader aangehouden en onder garde à vue geplaatst. Bij verhoor verklaart de vader dat hij en zijn vrouw eerder hadden besloten dat hun dochter besneden moest worden. Daarop zou een professionele snijdster naar hun huis zijn gekomen, die het meisje op de grond in de eetkamer zou hebben besneden. Daarna zou de snijdster het bloeden hebben gestopt. De volgende dag zou alles goed hebben geleken, uit de wond vloeide nog maar een klein beetje bloed. Zijn vrouw en hij zouden daarop allebei zijn vertrokken om te gaan werken. De volgende nacht zou zijn vrouw hem na middernacht hebben gewekt en verteld dat het niet goed ging met de baby. Daarop zouden ze de baby hebben verzorgd, inmiddels bloedde deze hevig en na een tijdje bewoog ze niet meer. Hij zou hebben geprobeerd een arts te bellen, wat niet lukte omdat alle lijnen bezet waren. Hij kon zijn dochter niet zelf naar een arts brengen, omdat hij geen auto had. Hij zou bang zijn geweest om de politie te bellen, omdat hij wist dat het verboden was om je dochter te laten besnijden. Daarna zou hij zijn dochter in zijn armen hebben genomen en gezien hebben dat ze was overleden. Hij en zijn vrouw zouden daarna zijn gaan slapen, omdat ze van het voorval erg moe

waren geworden. De volgende ochtend hebben ze rond 9 uur besloten om een ambulance te bellen en het lijke naar de eerste hulp te brengen.

Enkele dagen later wordt door de *procureur de la République* verzocht om de opening van een gerechtelijk vooronderzoek. Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek blijft de vader bij zijn eerdere verklaring en voegt daar aan toe dat de beslissing om het meisje te besnijden niet genomen is door zijn vrouw en hem alleen, maar dat de hele familie bij die beslissing betrokken was en ook aanwezig was bij de besnijdenis. Zijn vrouw weerspreekt dit overigens. Ook verklaart hij dat hij en zijn vrouw hun dochter tijdens de besnijdenis in bedwang hielden. De ouders verklaren gezamenlijk dat het hele voorval het gevolg is van een ongelukkige samenloop van omstandigheden waar het strafrecht zich niet mee zou moeten bemoeien. Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek worden verder aanvullende medische deskundigenverklaringen opgesteld. Een van deze deskundigen is een door de verdediging aangedragen gynaecoloog van Malinese afkomst. Deze verklaart dat het wegsnijden van de clitoris vanuit medisch oogpunt geen gevolgen heeft voor de bevalling. Daarnaast verklaart ze dat ze niet de mening is toegedaan dat besneden Malinese vrouwen verminderd sexuele prikkels ontvangen.

In de herfst van 1983 sluit de *juge d'instruction* het gerechtelijk vooronderzoek. Ze legt de beide ouders het zijn van *auteur* van het non assistance à personne en danger ten laste en verwijst de zaak naar de *chambre correctionnel* van het *tribunal de grande instance* van Crêteil. Verder spreekt ze een *non-lieu* uit ten aanzien van de snijdster, omdat haar identiteit niet duidelijk is geworden. De ouders worden onder *contrôle judiciaire* geplaatst.

Begin 1984 wordt de zaak behandeld. Ter zitting treedt mw. Weil-Curiel op namens drie civiele partijen: La Ligue du droit des droits des femmes, S.O.S. Femmes alternative en de Ligue du droit international des femmes. Zij betoogt dat de door de ouders gepleegde feiten het karakter van een *crime* hebben en dat de *chambre correctionnel* daarom niet bevoegd is om over deze feiten te oordelen. De rechters volgen deze redenering en verklaren zich niet competent. Tegen deze uitspraak wordt door de *procureur de la République* beroep ingesteld.

Verdere stukken ontbreken in het strafdossier. Uit de literatuur blijkt dat beide ouders in latere instantie door de *chambre correctionnel* zijn veroordeeld tot 6 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf.

## 2. *Mw. Fijnspars (datum einduitspraak: 4 oktober 1989)*

Op 10 of 11 juni 1984 wordt de baby Madelief Fijnspars (7 dagen oud) door haar vader naar het PMI gebracht, omdat ze koorts heeft. Bij het PMI wordt door een kinderarts geconstateerd dat bij de baby de clitoris en de kleine schaamlippen zijn verwijderd en dat de baby als gevolg hiervan lijdt aan bloedarmoede (door bloedverlies) en een infectie heeft opgelopen. Op 21 juni 1984 wordt door de directrice van het PMI een brief gestuurd aan de *procureur de la République* waarin ze aangeeft dat de baby een besnijdenis heeft ondergaan. Ze

wijst er daarbij op dat de Malinese moeder vooraf (bij inschrijving bij '*la consultation des nourissons*') is geïnformeerd dat besnijdenis verboden is in Frankrijk. Op 9 juli 1984 worden de ouders verhoord door de *brigade de protection des mineurs*, waarbij de moeder verklaart dat op 9 of 10 juni twee onbekende Afrikaanse vrouwen aan de deur kwamen die vroegen of zij een dochter had om te besnijden. Volgens de moeder sprak de vrouw, die een professionele snijdster werd genoemd, geen Frans. De snijdster zou gezegd hebben dat de baby geen gevaar liep en dat ze maar drie dagen pijn zou hebben. De moeder Dalla, zelf ook besneden, zou hebben toegestemd omdat ze ervan uit ging dat ze hiermee zou handelen volgens haar cultuur. Ze gaf de vrouw de gevraagde 300 franc en wachtte zelf in de gang terwijl de vgv door de twee vrouwen werd uitgevoerd. De vader verklaart dat hij 's avonds thuiskwam en dat zijn vrouw hem vertelde wat er was gebeurd. De volgende dag had de baby koorts en daarom bracht hij haar naar het *PMI*.

Op 13 oktober 1986 opent de *juge d'instruction* het gerechtelijk vooronderzoek (GVO) op vordering van de *procureur de la République* en maakt de heer en mevrouw Fijnspars tot voorwerp van onderzoek. Gedurende het GVO wordt weinig nieuws ontdekt en worden de persoonlijke omstandigheden van de heer en mevrouw Fijnspars in kaart gebracht. Op 22 maart 1988 wordt het GVO afgerond. Op 15 juni 1988 stelt de 4e *chambre d'accusation* van het *cour d'appel* van Parijs<sup>358</sup> mevrouw Fijnspars in staat van beschuldiging. Ten aanzien van haar man wordt besloten dat er geen zaak is ("*il a bénéficié à juste titre d'une décision de non-lieu*").

Op 3 oktober 1989 start een nieuwe<sup>359</sup> zitting van het *cour d'assises* tegen mevrouw Fijnspars. De uitspraak volgt de volgende dag. Het hof is overtuigd dat mevrouw Fijnspars medeplichtig (*complice*) is aan het plegen van geweld tegen haar minderjarige dochter, hetgeen een vermindering of amputatie tot gevolg heeft gehad, doordat zij instructies heeft gegeven de daders geld heeft gegeven. Verder overweegt het hof dat er ten aanzien van mevrouw Fijnspars verzachtende omstandigheden bestaan. Ze wordt veroordeeld tot drie jaar voorwaardelijke gevangenisstraf (*emprisonnement avec sursis*).

### 3. Dhr. Spar (einduitspraak 22 juni 1990)

Een Française met drie kinderen uit eerdere relaties ontmoet de Malinese heer Spar die woont in een Malinese buurt in Parijs. Ze gaan samenwonen en krijgen drie kinderen. Een van deze kinderen is Roos, geboren in juni 1983. Binnen het gezin zijn veel problemen en kort na de geboorte van Roos legt een *juge*

<sup>358</sup> Tot 2000 was er een aparte instantie die de inbeschuldigingstelling opstelde: de *chambre d'accusation* van het *cour d'appel* waar het *tribunal de grande instance* van de *juge d'instruction* onder viel. Inhoudelijk is er weinig verschil met de huidige inbeschuldigingstellingen die door de *juge d'instruction* worden opgesteld.

<sup>359</sup> Een eerdere zitting was afgeblazen omdat er te weinig juryleden waren.

*des enfants* een maatregel van onderwijsstoezicht op. In deze periode overlijdt een van de eerdere kinderen van de Française en blijkt de heer Spar al jaren getrouwde te zijn met een vrouw in Mali, die op dat moment naar Frankrijk komt. De heer Spar verlaat zijn Franse vriendin en gaat samenwonen met zijn vrouw, waarbij hij twee van zijn drie kinderen meeneemt, waaronder Roos.

De sociaal werkster die door de onderwijsmaatregel bij het gezin betrokken is, wordt in deze periode de vertrouwenspersoon van de Française. Zij vertelt dat ze regelmatig fysiek en psychisch door de heer Spar wordt mishandeld en na zijn vertrek vertelt ze dat de man haar heeft gedwongen om de twee kinderen af te staan. Ook vertelt ze dat de man zijn Malinese vrouw, met wie hij nu samenwoont, ook slaat. Tijdens de gesprekken met de sociaal werkster vertelt de Française ook dat Roos tijdens Pasen 1985 door de heer Spar is besneden. De sociaal werkster verklaart later dit niet te hebben gemeld omdat het gezin in deze periode door alle ontwikkelingen een erg moeilijke periode doorgaat. Later dat jaar stemt de Française toe in het melden van de besnijdenis aan de *juge des enfants*, waarop de sociaal werkster een gesprek organiseert met de vader. Tijdens dit gesprek vertelt ze hem dat ze een melding zal doen van de besnijdenis. Tijdens dit gesprek bekent de vader dat hij zijn dochter heeft laten besnijden.

De sociaal werkster meldt de besnijdenis eind 1985 aan de *juge des enfants*, die het op zijn beurt meldt aan het parket. Begin 1986 wordt door de *Brigade de protection des mineurs* een onderzoek geopend, waarbij allereerst de moeder wordt verhoord. De moeder verklaart dat de heer Spar zijn kinderen vaak meenam naar zijn oude woonomgeving, zonder dat zij er bij was. Op een dag zou hij Roos rond het middaguur hebben meegenomen, toen hij 's avonds terugkwam sliep het meisje. Toen het meisje thuis wakker werd, moest ze heel hard huilen en kreeg ze rode vlekken op haar handjes. Ook had ze erg veel moeite met plassen. De heer Spar vertelde haar toen dat hij het meisje had laten besnijden. De moeder heeft haar dochter toen naar hun huisarts (een vrij gevestigde arts) gebracht, die verklaarde dat er een begin van een infectie was, maar dat het verder erg netjes was gedaan. De huisarts heeft het kind verzorgd en de moeder heeft het kind mee teruggenomen naar huis. Ze zou de besnijdenis niet eerder hebben gemeld omdat ze bang is voor represailles van haar ex. Bij het verhoor dient ze officieel een *plainte* in. Een week later trekt ze haar *plainte* in, ze geeft aan dat ze te bang is voor de heer Spar.

De vader wordt ook verhoord, die geeft toe dat hij zijn dochter heeft laten besnijden door een snijdster in zijn oude woonomgeving. Hij zou aan bewoners hebben gevraagd waar hij een snijdster kon vinden, die zouden vervolgens de besnijdenis hebben geregeld voor 150 F. Hij kan verder geen informatie geven over de snijdster.

Er wordt in de oude woonbuurt van de man buuronderzoek gedaan om de snijdster te vinden, maar dit levert niets op.

De kamer van inbeschuldigingstelling stelt de heer Spar begin 1990 in beschuldiging en verwijst de zaak naar het assisenhof van Seine-St-Denis, waar de zaak in de zomer van dat jaar wordt behandeld. De vader wordt op 22 juni 1990 schuldig bevonden aan medeplichtigheid (*complicité*) bij het plegen van geweld tegen een minderjarige dat een vermindering heeft veroorzaakt. Ook vindt het hof dat er verzachtende omstandigheden zijn. De heer Spar wordt veroordeeld tot vijf jaar *emprisonnement avec sursis*. Verder wordt hij veroordeeld tot het betalen van 1 F schadevergoeding en 2500 F kostenvergoeding aan de slachtofferorganisaties die zich als *partie civile* gesteld hadden: de S.O.S. femmes alternative, CAMS-F, La confederation nationale du mouvement français pour le planning familial en de Association enfance et partage.

#### 4. Eerste Keita-zaak (datum einduitspraak 27 juni 1991)

Op 7 maart 1984 wordt Jasmijn geboren. Twee en een halve maand later brennen haar ouders haar rond zes uur 's ochtends bij de eerste hulp van een ziekenhuis, waar de baby vrijwel meteen overlijdt. Onderzoek wijst uit dat ze is overleden aan een zeer ernstige bloeding, veroorzaakt door een besnijdenis. De ambtenaar van de burgerlijke stand die het overlijden verwerkt, verzoekt de politie twee dagen later om een onderzoek te openen. Door een politiecommissaris wordt de *brigade de protection des mineurs* nog dezelfde dag ingeschakeld, die enkele dagen later de ouders bezoekt. Bij dit bezoek geeft de vader van de overleden baby aan dat zijn dochter is besneden door een vrouw, waarvan hij het adres aan de agenten geeft. De agenten bezoeken en doorzoeken een dag later het huis, waarbij ze het daar woonachtige echtpaar aanhouden en F 19.647,30 in contanten in beslag nemen.<sup>360</sup>

Bij verhoor verklaart de moeder dat ze met de bus naar de snijdster is gereisd, waar haar baby om elf uur 's is besneden door een Malinese vrouw. De besnijdenis zou door de snijdster zijn uitgevoerd op het toilet, waarbij de baby erg moet huilen. Ze verklaart dat ze dit liet doen in afwezigheid van haar Senegalese man, die tegen besnijdenis is. De snijdster was Keita, die na de besnijdenis alcohol en verband aanbracht op de wond. Het verband raakte echter vol met bloed en moest een paar keer vervangen worden. Het bloeden stopte niet, maar Keita vroeg haar toch om te vertrekken. Ze vertrok en was rond 22.00 uur thuis, waar het bloeden nog steeds niet was gestopt, ze bleef maar nieuw verband aanbrengen en de baby de fles geven, totdat de baby sliep. Om 23.00 uur kwam haar man thuis, die niets merkte omdat de baby rustig sliep. Gedurende de nacht heeft ze de baby nog een paar keer de fles gegeven, zonder problemen. Om 3.00 uur ging het kind huilen en bleek erg te bloeden. De moeder legde aan de vader uit wat er was gebeurd. De

---

360 Deze fase van het opsporingsonderzoek is erg summier gedocumenteerd. Waarschijnlijk is door de verdachte toestemming gegeven voor de huiszoeking.

vader besloot Keita te bellen, die even later arriveerde, samen met haar man. Mevrouw Keita stopte de baby in bad. De ouders gaven aan dat ze met het kind naar het ziekenhuis wilden gaan, maar het echtpaar Keita hield hen tegen en verzekerde hen dat de baby beter zou worden. Om 4.00 uur belden de ouders een neef van hen, die langs kwam om te helpen. De man van Keita had inmiddels een vriend gebeld met een auto, waar de beide echtparen met de baby in stapten. Deze vriend reed eerst langs het huis van het echtpaar Keita, waar deze uitstapten. Ze weigerden mee te gaan naar het ziekenhuis uit vrees voor ontdekking. Daarna reed de vriend naar het ziekenhuis, waar hij de baby en de ouders rond 6.00 uur afzette.

Bij verhoren heeft het echtpaar Keita altijd alles ontkend. Ze zouden de baby niet hebben besneden, die dag niet bij de ouders van Jasmijn zijn geweest en die mensen ook niet kennen. De neef van de ouders wordt verhoord en verklaart dat hij het echtpaar Keita inderdaad bij de ouders thuis heeft gezien. Bij een tweede doorzoeking van het huis van het echtpaar Keita worden een scheermes, helende zalf, een adressenboekje en een agenda in beslag genomen.

Er staan veel adressen en telefoonnummers in het adressenboekje, sommige nummers zijn in het buitenland geregistreerd of van sociale instanties. Verder kloppen enkele registraties niet meer vanwege verhuizingen. Er blijven 25 telefoonnummers over. De ouders op wiens naam deze telefoonnummers staan, worden gehoord en hun kinderen worden onderzocht door een medisch expert. Aan de hand hiervan wordt de betrokkenheid van 18 andere ouders geconstateerd doordat ze tijdens verhoor bekennen hun kind te hebben laten besnijden. In één ander geval loopt al een opsporingsonderzoek tegen de ouders na een melding van de PMI-arts die hun dochter behandelde (tweede Keita zaak, 5). Bijna alle vaders ontkennen betrokkenheid bij de VGV's en stellen dat besnijdenis een zaak is van de vrouwen. Twee vaders verklaren echter niet alleen dat hun dochter is besneden door Keita, maar ook dat haar man bij de besnijdenis betrokken was.

Op 30 november 1990 wordt mevrouw Keita door de *chambre d'accusation* beschuldigd van het plegen van geweld dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, welk geweld in een geval de ongewilde dood van het slachtoffer tot gevolg heeft gehad. Haar man, de ouders van Jasmijn en de 18 andere ouders worden beschuldigd van medeplichtigheid bij verschillende van deze feiten.

Van 18 tot en met 27 juni 1991 houdt het assisenhof van Seine St-Denis zitting. Bij aanvang van het proces blijken de man van Keita en vijf ouders niet aanwezig te zijn. Zij hebben zich niet gemeld en de opsporingsdiensten hebben hen niet kunnen vinden. De president verklaart deze verdachten voortvluchtig en splitst hun zaak af van de hoofdzaak, waardoor het proces tegen Keita en 15 ouders toch kan doorgaan. Mevrouw Keita wordt als *auteur* schuldig bevonden aan het plegen van geweld dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, 17 keer gepleegd, welk geweld

in een geval de ongewilde dood van het slachtoffer tot gevolg heeft gehad. Verder worden 12 ouders veroordeeld wegens medeplichtigheid (*complicité*) aan deze feiten, drie worden er vrijgesproken.<sup>361</sup> Mevrouw Keita wordt veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf, waarvan drie jaar voorwaardelijk. Alle schuldig bevonden ouders worden veroordeeld tot een jaar voorwaardelijke gevangenisstraf.

##### 5. Tweede Keita-zaak (datum einduitspraak 8 maart 1991)<sup>362</sup>

Op 22 november 1984 informeert een Parijse PMI-arts de *brigade de protection des mineurs* dat het echtpaar Cipres hem heeft verteld dat ze een feest zouden gaan geven omdat hun eerste dochter kort daarop besneden zou worden. De arts voorkomt de besnijdenis van het meisje (zo blijkt uit zijn verklaring), maar hij constateert wel dat de zes dochters die de man bij zijn eerste vrouw heeft, allemaal zijn besneden.

Bij verhoor van de vader geeft deze aan dat hij tegen besnijdenis is en dat hij dit meerdere malen tegen zijn vrouw zou hebben gezegd. Zij zou zijn mening niet hebben gedeeld en bevriend zijn geraakt met een professionele snijdster. De besnijdenissen zouden hebben plaatsgevonden terwijl hij op zijn werk was en er niets van af wist. Ten aanzien van de geplande besnijdenis van de dochter van zijn tweede vrouw geeft hij aan dat hij hier niets van af wist. Tijdens verhoor wordt dit verhaal bevestigd door zijn tweede vrouw, die verklaart dat ze door de waarschuwing van de arts haar dochter niet meer zal laten besnijden.

Bij verhoor van de eerste vrouw van de heer Cipres geeft ze aan dat ze alle verantwoordelijkheid voor de besnijdenissen van haar zes dochters op zich neemt. De eerste vijf besnijdenissen zouden begin 1982 hebben plaatsgevonden in haar eigen huis in de badkamer. Daar zou ze de kinderen op haar schoot hebben gezet en de beentjes hebben gespreid zodat een snijdster de clitoris met een scheermes kon verwijderen en helende zalf op de wond kon smeren. De vijf meisjes waren toen tussen de nul en zeven jaar oud. In de zomer van 1983 zou ze met haar toen één maand oude zesde dochter met een taxi naar het huis van de snijdster zijn gegaan, waar haar dochter op dezelfde manier zou zijn besneden.

Onderzoek door een medisch expert bevestigt dat de zes meisjes zijn besneden. Bij het jongste meisje en de drie oudste meisjes zijn de clitoris en de kleine schaamlippen verwijderd, bij de twee andere meisjes is alleen de clitoris verwijderd.

---

361 Waarom deze ouders worden vrijgesproken is niet bekend, aangezien het assisenhof zijn vrijspraken niet motiveert.

362 Weliswaar is de einduitspraak van deze zaak enkele maanden eerder dan in de 'eerste' Keita-zaak, maar omdat zij in deze zaak pas werd gevonden naar aanleiding van de hiervoor beschreven zaak, hebben wij hem toch als vijfde geplaatst.

Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek blijven de verschillende personen bij hun eerdere verklaringen. De onderzoeksrechter brengt de zaak eind 1985 aan bij de strafkamer van de rechtkamer (*tribunal de grande instance*) van Parijs. De strafkamer verklaart zich medio 1986 niet ontvankelijk, omdat de feiten een (te) ernstig karakter hebben ("*les faits reprochés aux prévenus étaient de nature criminelle*"). De strafkamer in hoger beroep (van het *cour d'appel* van Parijs) bevestigt in de zomer van 1987 de uitspraak in eerste aanleg. Tegen deze uitspraak wordt cassatie ingesteld. Eind 1987 verwerpt het hof van cassatie het cassatieberoep en verwijst de zaak zelf terug naar de *chambre d'accusation* van het *cour d'appel* van Parijs.

Bij de zitting van de *chambre d'accusation* begin 1988 wordt duidelijk dat de namen van de verdachten opduiken in een adresboek van een vrouw (Keita, zie boven), die ervan wordt verdacht (in die zaak is ze pas na de uitspraak in deze zaak veroordeeld) dat ze een professionele snijdster is. De kamer van inbeschuldigingstelling besluit om hier nader onderzoek naar te laten verrichten door de onderzoeksrechter.

Eind 1988 wordt een confrontatie georganiseerd tussen de heer Cipres en zijn eerste vrouw en Keita. Keita ontkent hierbij de ouders ooit te hebben gezien. De vader verklaart dat hij niet betrokken was bij de besnijdenissen en dus ook niet weet hoe de snijdster er uit ziet. De moeder verklaart dat ze Keita herkent als de persoon die haar dochters heeft besneden. Ze zou haar als beloning voor iedere besnijdenis een schort (*pagne*) hebben gegeven.

Eind 1989 stelt de kamer van inbeschuldigingstelling de heer Cipres, zijn eerste vrouw en Keita in beschuldiging en verwijst de zaak naar het assisenhof van Parijs. Begin 1991 wordt de zaak behandeld door het assisenhof en deze acht bewezen dat Keita middellijk of onmiddellijk geweld heeft gepleegd dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, 6 keer gepleegd (zij wordt dus veroordeeld als *auteur*). Ten aanzien van de beide ouders acht het hof bewezen dat ze hulp of assistentie hebben verleend bij deze feiten (zij worden dus veroordeeld als *complice*). Ten aanzien van de drie verdachten is het assisenhof overtuigd dat er verzachtende omstandigheden bestaan. Keita wordt veroordeeld tot vijf jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf (er werd echter geen *emprisonnement* uitgesproken, maar een *reclusion criminelle*, welke vrijheidsstraf volgens de wet altijd ten minste tien jaar moet zijn. Dit leverde bij de executie problemen op). De beide ouders worden veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf (*emprisonnement avec sursis*) van vijf jaar, met een proeftijd met aanvullende voorwaarden (*le régime de la mise à l'épreuve*) van twee jaar. Verder worden de veroordeelden hoofdelijk veroordeeld tot het betalen van F 8.080,52 aan proceskosten.

In het civiele arrest van het assisenhof worden de drie veroordeeld tot het betalen van F 1,- schadevergoeding aan de slachtofferorganisaties L'association enfance et partage, La confederation nationale du mouvement francais pour le planning familial en de Association femmes alternative. Verder worden

de drie hoofdelijk veroordeeld tot het betalen van een kostenvergoeding van F 5.000,- aan de laatste organisatie.

6. *Mw. Jeneverbes (datum uitspraak eerste aanleg 8 januari 1993)*

Op 16 oktober 1987 wordt bij de controle van twee Gambiaanse peuters door een PMI-arts vastgesteld dat de twee meisjes zijn besneden. De PMI-arts geeft bij zijn melding aan dat de besnijdenis heeft plaatsgevonden in augustus van dat jaar, waarschijnlijk naar aanleiding van de informatie die hij van de moeder heeft gekregen. Hij stelt vast dat de clitoris is verwijderd, hetgeen later door een deskundige wordt bevestigd. Op 24 december 1987 wordt de vgv door het PMI gemeld aan de *procureur de la République*, begin 1988 vinden de opsporingshandelingen plaats. Mw. Jeneverbes, de moeder van de meisjes, erkent tijdens verhoor dat ze haar dochters heeft laten besnijden. Dit zou zijn gebeurd in haar eigen huis, door een vrouw die ze had ontmoet op het plein voor het Gare de l'Est. De snijdster heeft de VGV uitgevoerd tegen betaling van 350 F. De snijdster zou de VGV hebben uitgevoerd terwijl de moeder de benen van haar dochters vasthield.

Op 8 januari 1993 wordt de zaak behandeld door het *cour d'assises* van Parijs. Deze is overtuigd dat mw. Jeneverbes *complice* is aan het plegen van geweld dat een mutilatie tot gevolg heeft gehad, gepleegd jegens twee personen die de leeftijd van 15 jaar nog niet hebben bereikt. Verder is het hof overtuigd dat er verzachtende omstandigheden bestaan. Het hof veroordeelt haar tot 5 jaar gevangenisstraf, waarvan 4 jaar voorwaardelijk. Verder ontvangen S.O.S. Femmes Alternative en CAMS beiden één franc schadevergoeding en 2500,- F kostenvergoeding. In cassatie blijft de beslissing van het hof in stand.

7. *Mw. Denneboom (datum einduitspraak 15 januari 1993)*

In januari 1991 baart mw Denneboom een dochter. Een maand later wordt deze dochter gecontroleerd door een PMI-arts, die vaststelt dat het baby'tje is geïnfibuleerd. Ze meldt dit aan Dr. Piet, lid van de directie van PMI's bij het *conseil général* van Seine-St-Denis. Deze stuurt de melding meteen door aan het parket, die een onderzoek opent.

Na de opening van het onderzoek gaan leden van de *brigade de protection des mineurs* langs het huis van de ouders, waar ze de ouders meedelen dat ze een week later hun dochter en hun paspoorten moeten meenemen om verhoord te worden op het bureau. Tijdens verhoor geeft de moeder aan dat ze haar dochter thuis heeft laten besnijden in haar appartement door een snijdster die spontaan aan de deur zou zijn gekomen. De snijdster zou daarna om 200 F hebben gevraagd, die ze niet zou hebben gehad. Ze zou de snijdster hebben gevraagd terug te komen wanneer haar man er was, zodat die haar kon betalen. De snijdster zou niet zijn teruggekomen.

De man verklaart dat de besnijdenis heeft plaatsgevonden door zijn vrouw en in zijn afwezigheid, zonder dat hij er iets mee te maken had. Volgens hem is VGV een vrouwenzaak.

Het forensisch medisch onderzoek wijst uit dat het slachtoffertje inderdaad is geïnfibuleerd.

Kort hierna wordt een gerechtelijk vooronderzoek gestart, waarin de moeder verklaart dat ze het kind niet heeft laten infibuleren, alleen besnijden. Een nieuw medisch onderzoek bevestigt echter dat het meisje is geïnfibuleerd. Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek wordt ook een onderzoek gehouden onder de buren van de ouders, niemand verklaart iets te hebben gezien of gehoord.

De kamer van inbeschuldigingstelling stelt de moeder eind 1992 in beschuldiging en verwijst de zaak naar het assisenhof van Seine-St-Denis, waar de zaak begin 1993 wordt behandeld. De moeder worden schuldig bevonden aan medeplichtigheid (*complicité*) bij het plegen van geweld tegen een minderjarige dat een verminking heeft veroorzaakt. Ook vindt het hof dat er verzachtende omstandigheden zijn. De moeder wordt veroordeeld tot vijf jaar *emprisonnement avec sursis*. Verder wordt ze veroordeeld tot het betalen van 1 F schadevergoeding en 1000 F kostenvergoeding aan de slachtofferorganisaties Ligue du droit international de la femme, de CAMS-F en S.O.S. femmes alternative.

#### 8. *Familie Citrus (datum einduitspraak 2 februari 1993)*

De Malinese heer Citrus heeft twee Malinese vrouwen, die ieder een dochter hebben (beiden zijn geboren in 1990). In het voorjaar van 1991 worden beide meisjes op verschillende data door verschillende PMI-artsen onderzocht. Beide artsen constateren dat hun patiëntje is geïnfibuleerd en melden dit aan de leiding van het PMI. Bij deze melding geven ze aan dat uit de papieren van de meisjes blijkt dat ze het land nog nooit hebben verlaten en dat ze bij hun vorige bezoek (eerder dat voorjaar) nog niet waren besneden. Dit wordt een maand later gemeld aan het parket, waar een onderzoek wordt geopend.

Tijdens het onderzoek geven de man en zijn twee vrouwen aan dat een snijdster zich meldde aan de deur en dat ze gedrieën haar diensten aanvaarden. Een onderzoek door een forensisch arts bevestigt het letsel. Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek komt geen nieuwe informatie naar boven.

De kamer van inbeschuldigingstelling stelt de man en zijn twee vrouwen in 1992 in beschuldiging en verwijst de zaak naar het assisenhof van Seine-St-Denis, waar de zaak in 1993 wordt behandeld. De drie ouders worden schuldig bevonden aan medeplichtigheid bij het plegen van geweld tegen een minderjarige dat een verminking heeft veroorzaakt. De vader wordt veroordeeld tot vier jaar *emprisonnement*, waarvan 47 maanden voorwaardelijk (*avec sursis*). De moeders krijgen drie jaar *emprisonnement*, volledig voorwaardelijk (*avec sursis*).

#### 9. *Mw. Tamarisk (datum einduitspraak 4 juni 1993)*

Bij het onderzoeken van een andere VGV-zaak (dit is de zaak van 9 februari 1993 waarvan het dossier zoek is) krijgt de *brigade de protection des mineurs* een *commission rogatoire* van de *juge d'instruction* om alles wat met deze zaken

samenhangt, uit te zoeken. Hierbij worden op 20 september 1989 ook de archieven van het *PMI* onderzocht. Hierbij wordt (onduidelijk door wie) gewezen op een anonieme telefonische melding op 29 mei 1989. De beller had in die melding aangegeven dat in het huis van de heer Tamarisk een meisje zou zijn besneden. De agenten bezoeken daarop het huis, waar op dat moment niemand aanwezig is. De buurvrouw is wel thuis en vertelt hen dat de heer Tamarisk een lange tijd weg is geweest en dat zijn vrouw in de tussentijd haar tien maanden oude dochter heeft laten besnijden. Bij verhoor van vrouw Tamarisk door de *brigade de protection des mineurs* geeft ze spontaan toe dat ze haar dochter, geboren op 22 juni 1988, had laten besnijden in mei of juni 1989. Dit gebeurde terwijl haar man in Mali verbleef. Twee vrouwen zouden aan de deur zijn gekomen en hebben aangegeven dat ze Afrikaanse meisjes in Frankrijk besnijden. Ze zou hen toen 150 F hebben gegeven om haar dochter te besnijden.

Een gerechtelijk deskundige bevestigt dat het meisje is besneden. Op 4 juni 1993 wordt de zaak behandeld door de derde sectie van het *cour d'assises* van Parijs. Deze is overtuigd dat vrouw Tamarisk instructies heeft gegeven tot het plegen van geweld dat een mutilatie tot gevolg heeft gehad, gepleegd jegens een persoon die de leeftijd van 15 jaar nog niet heeft bereikt, en dat zij de daders bij dit geweld bewust heeft geholpen of geassisteerd (*complicité*). Verder is het hof overtuigd dat er verzachtende omstandigheden bestaan. Het hof veroordeelt vrouw Tamarisk tot 3 jaar gevangenisstraf, waarvan 30 maanden voorwaardelijk.

#### 10. De heer Klimop (datum einduitspraak 8 juli 1993)

Hiervoor is onder nummer 4 reeds de eerste Keita-zaak besproken. De ouders en de oom van het in die zaak overleden kind hadden verklaard dat de man van de snijdster later ook in de woning van de ouders bij het verzorgen van het kind aanwezig was geweest. Deze man zou uiteindelijk ook een auto hebben geregeld waarmee hij en zijn vrouw thuis konden worden afgezet, waarna het inmiddels overleden kind naar het ziekenhuis kon worden vervoerd. In het daaropvolgende onderzoek verklaren twee vaders (wiens naam voorkomt in het adressenboekje van de snijdster) dat de man van de snijdster Keita aanwezig was bij de besnijdenis van hun (gezamenlijk vier) dochters.

De heer Klimop wordt tegelijk met zijn vrouw en twintig ouders beschuldigd door de kamer van inbeschuldigingstelling. Ongeveer een jaar later dient de zaak voor het assisenhof, waar blijkt dat de heer Klimop en vijf ouders niet aanwezig zijn. De president splitst de zaken van de heer Klimop en de vijf ouders van de hoofdzaak omdat de verdachten 'op de vlucht zijn' en beveelt dat de zaak van de zestien andere verdachten kan worden behandeld.

Twee jaar later geeft de president (op verzoek van de *Procureur de la République*) een ordonnantie uit waarin hij aangeeft: dat de heer Klimop in beschuldiging is gesteld en dat daarbij een bevel van voorlopige hechtenis (*prise de*

(corps) is uitgegeven dat in persoon is betekend; dat hij zich niet heeft gemeld en dat tevergeefs naar hem is gezocht. Dat hij zich daarom binnen tien dagen moet melden, omdat hij anders tot 'vogelvrije' wordt verklaard.<sup>363</sup>

Deze ordonnantie wordt door de gemeente waar de heer Klimop is ingeschreven gepubliceerd, een dag later wordt hij aangehouden. In juli 1993 dient zijn zaak bij het assisenhof van Seine-St-Denis, waar hij wordt vrijgesproken van het niet bieden van hulp aan de overleden baby, maar waar bewezen wordt verklaard dat hij vier maal *complice* is geweest bij geweld tegen een minderjarige dat een verminking tot gevolg heeft gehad. Ook oordeelt de jury dat er verzachtende omstandigheden aanwezig zijn. Hij wordt veroordeeld tot vijf jaar *emprisonnement*, waarvan vier jaar *avec sursis*. Verder wordt hij veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van 1,- F aan S.O.S. Femmes alternative. Ook moet hij S.O.S. Femmes alternative een kostenvergoeding van 2500,- F betalen.

#### 11. Echtpaar Hazelaar (datum einduitspraak 13 september 1993)

Op 21 februari 1991 wordt Marjolein Hazelaar geboren. Begin april 1991 wordt zij door haar Gambiaanse ouders naar een *PMI* gebracht, omdat ze koorts heeft. Bij het *PMI* wordt vastgesteld dat ze is besneden. Een deskundige van het *PMI* stelt vast dat de clitoris is verwijderd en dat de VGV waarschijnlijk ongeveer acht dagen eerder heeft plaatsgevonden. Op 12 juni 1991 wordt de VGV door het *PMI* gemeld aan het parket. Bij verhoor van de ouders geven zij toe dat ze samen hadden besloten dat hun dochter besneden moest worden, conform hun traditie. Onderweg naar het *PMI* voor een reguliere controle van Marjolein had haar moeder in de bus een Afrikaanse vrouw ontmoet die bereid was haar dochter te besnijden. Eind maart is deze vrouw langsgekomen bij het huis van het echtpaar Hazelaar, vergezeld door een assistente. Tegen betaling van 150 F heeft de vrouw hun dochter toen met een schaar besneden, terwijl de baby werd vastgehouden door de assistente. Het geld voor de VGV is door de heer Hazelaar aan zijn vrouw gegeven. Hij zou zelf niet aanwezig zijn geweest bij de VGV. De heer en mevrouw Hazelaar hebben geen verblijfsvergunning en stellen niet te hebben geweten dat VGV verboden is in Frankrijk.

Op 13 september 1993 wordt de zaak behandeld door het *cour d'assises* van Parijs. Deze is overtuigd dat beide ouders medeplichtig (*complice*) zijn aan het plegen van geweld dat een mutilatie tot gevolg heeft gehad, gepleegd jegens een persoon die de leeftijd van 15 jaar nog niet heeft bereikt. Verder is het hof overtuigd dat er verzachtende omstandigheden bestaan. Het hof veroordeelt beiden tot 1 jaar gevangenisstraf voorwaardelijk.

363 *Rebelle à la loi*, hetgeen betekent dat hij totdat hij zich meldt, zijn burgerlijke rechten niet meer kan uitoefenen, hij al zijn bezittingen verliest, hij geen procedures aanhangig kan maken bij een rechter en dat iedereen verplicht is om hem aan te geven bij de politie of de *Procureur de la République*.

12. *Mw. Douglasspar (datum einduitspraak 20 oktober 1993)*

Op 10 november 1987 wordt de zes maanden oude baby Iris naar een PMI gebracht voor een reguliere controle. Tijdens deze controle wordt vastgesteld dat de baby lijdt aan bloedarmoede, reden waarom ze tot 26 november 1987 wordt opgenomen in een ziekenhuis. In het ziekenhuis wordt vastgesteld dat de baby kort daarvoor is besneden. Op 17 november 1987 meldt het hoofd van de afdeling kindergeneeskunde dit aan een kinderrechter (*juge des enfants*), waarna een onderzoek wordt gestart. De moeder van het kind, mevrouw Douglasspar, geeft bij verhoor meteen toe dat zij in augustus 1987 een Ivoriaanse snijdster heeft ontmoet die bereid was om haar dochter te besnijden voor een aalmoes van 10 F. Ze heeft dit aanbod geaccepteerd, ondanks dat ze wist dat haar man tegen het besnijden van hun dochter was.

Op 20 oktober 1993 wordt de zaak behandeld door het *cour d'assises* van Parijs. Deze is overtuigd dat mevrouw Douglasspar medeplichtig (*complice*) is aan het plegen van geweld dat een mutilatie tot gevolg heeft gehad, gepleegd jegens een persoon die de leeftijd van 15 jaar nog niet heeft bereikt. Verder is het hof overtuigd dat er verzachtende omstandigheden bestaan. Het hof veroordeelt mevrouw Douglasspar tot 5 jaar voorwaardelijke gevangenisstraf.

13. *Dhr. Treurwilg (datum einduitspraak 10 november 1993)*

Hiervoor onder 4 is reeds de eerste Keita-zaak besproken. In deze zaak werden meerdere ouders beschuldigd, sommigen van hen kwamen echter niet naar de zitting van het assisenhof. Een van hen is de heer Treurwilg, die tijdens het gerechtelijk vooronderzoek heeft toegegeven dat hij zijn enige dochter door de snijdster Keita heeft laten besnijden toen ze negen maanden oud was. Zijn inmiddels overleden vrouw zou hier niet van op de hoogte zijn geweest.

Omdat hij niet aanwezig is op de eerste zitting van het assisenhof, wordt de zaak van de heer Treurwilg afgesplitst van de grote Keita-zaak en twee jaar later op een aparte zitting van het assisenhof van Seine-St-Denis behandeld. Het hof acht bewezen dat de heer Treurwilg *complice* is geweest bij geweld tegen een minderjarige dat een vermindering tot gevolg heeft gehad en veroordeelt hem tot een jaar *emprisonnement avec sursis*. Bij civiel arrest wordt hij veroordeeld tot een schade- en kostenvergoeding van 1 F aan de slachtofferorganisatie Enfance Federation des comites Alexis Danan pour la protection d'enfance.

14. *Echtpaar Distel (datum einduitspraak 5 januari 1994)*

In mei 1991 constateert een PMI-arts bij een reguliere controle dat de vierjarige Margriet is besneden. Hij verzoekt de departementale leiding om advies, aangezien het meisje zusjes heeft. Hij geeft aan dat hij niet zeker is of het voldoende is dat hij de Senegalese ouders nu heeft verteld dat VGV verboden is om herhaling te voorkomen. Het bericht wordt door de leiding doorgestuurd naar de A.S.E., die een melding doet bij het parket.

Een onderzoek wordt geopend en de vader van Margriet, de heer Distel, wordt verhoord. Hij verklaart dat het gebeurd is door zijn vrouw, terwijl hij in Senegal was. Hij stelt dat de snijdster een vrouw was die in het complex waar hij toen woonde vaak langs de deuren van de Senegalezen kwam om hun kinderen te besnijden. Hij zou tegen besnijden zijn geweest, maar zijn vrouw zou haar kans hebben gegrepen toen hij weg was en de snijdster langs kwam.

Mevrouw Distel verklaart dat de besnijdenis plaatsvond toen haar dochter elf maanden oud was. Ze kan niet aangeven wie de snijdster is.

Een gerechtelijk vooronderzoek wordt geopend en in het kader van dit onderzoek worden een tiental oude bewoners van het complex waar de familie Distel ten tijde van de besnijdenis woonden, onder ede verhoord. Geen van deze mensen kan zich herinneren dat er ooit een vrouw langs de deuren ging.

Bij verhoor van de vader door de *juge d'instruction* verklaart hij, in tegenstelling tot zijn eerdere verklaring, dat hij tijdens de besnijdenis op zijn werk was en dat hij verder niets van de besnijdenis weet.

De kamer van inbeschuldigingstelling stelt het echtpaar Distel in 1993 in beschuldiging en verwijst de zaak naar het assisenhof van Seine-St-Denis, waar de zaak in 1994 wordt behandeld. De ouders worden schuldig bevonden aan medeplichtigheid (*complicité*) bij het plegen van geweld tegen een minderjarige dat een vermissing heeft veroorzaakt. De vader wordt veroordeeld tot twee jaar *emprisonnement avec sursis*. De moeder krijgt één jaar *emprisonnement avec sursis*. Verder worden de ouders veroordeeld tot het betalen van 1 F schadevergoeding en 1500 F kostenvergoeding aan CAMS en de Federation des comites Alexis Danan pour la protection de l'enfance.

#### 15. Echtpaar Stekelbrem (datum einduitspraak 13 mei 1994)

In de zomer van 1990 wordt een twaalf maanden oud meisje naar de afdeling kindergeneeskunde van het Delafontaine ziekenhuis in St-Denis gebracht, omdat het meisje lijdt aan bloedarmoede. Bij nader onderzoek blijkt dat ze besneden is. Twee dagen later wordt het meisje ontslagen uit het ziekenhuis en brengt het ziekenhuis een *juge des enfants* op de hoogte van de besnijdenis. Deze informeert de *procureur de la République*, die enkele dagen later een *enquête* opent. Een dag later wordt de moeder van het twaalf maanden oude meisje, mevrouw Stekelbrem, vroeg in de ochtend bezocht door leden van de *Brigade de Protection des Mineurs* die haar overtuigen mee te komen naar het bureau en haar twee dochters (de andere dochter is drie en een half jaar oud) mee te nemen. Ook wordt ze gevraagd de *carnets de santé* van de kinderen mee te nemen.

Op het bureau wordt er een tolk ingeschakeld, wordt mevrouw Stekelbrem onder *garde à vue* geplaatst en wordt ze meteen verhoord. Ze verklaart dat ze de meisjes op twee verschillende tijdstippen heeft laten besnijden door dezelfde snijdster. Ze zou de snijdster beide keren hebben ontmoet op hetzelfde plein, waarna de snijdster haar zou zijn gevuld naar huis. Ze zou de snijdster ver-

volgens hebben geholpen door de baby's vast te houden tijdens de besnijdenis. De snijdster zou beide keren de wond hebben verzorgd met olie van de sheaboom en honderd franc hebben gevraagd voor de ingreep. Haar man zou niet op de hoogte zijn geweest van de besnijdenissen. Overigens ontkent ze dat ze bij haar jongste dochter heeft gevraagd om infibulatie en weigert ze op sommige vragen antwoord te geven. Bij het verhoor geeft de moeder verder toestemming voor het zoekend rondkijken in haar woning, hetgeen nog voor de middag in het bijzijn van de vrouw gebeurt. Uit de *carnets de santé* blijkt dat bij beide kinderen regelmatig medisch zijn onderzocht en dat reeds eerder door een arts is geconstateerd dat ze zijn besneden. Bij het jongste meisje is verder de aantekening gemaakt dat ze gedeeltelijk is geïnfibuleerd. Vervolgens wordt ook de vader nog dezelfde dag onder *garde à vue* geplaatst en verhoord. De vader verklaart dat hij niets met de besnijdenissen te maken heeft, maar dat hij besnijdenis wel goedkeurt. Hij stelt dat zijn cultuur belangrijker is dan het verbod op besnijdenis. Verder maakt hij bij veel vragen uitdrukkelijk gebruik van zijn zwijgrecht.

De meisjes worden onderzocht door een deskundige, die vaststelt dat beide meisjes zijn besneden en dat het jongste meisje gedeeltelijk is geïnfibuleerd. Het echtpaar Stekelbrem wordt vervolgens gezamenlijk verhoord. Bij binnenkomst zegt de vader meteen tegen zijn vrouw: "Zeg niets, bemoei je nergens mee. Je kent de persoon die dit bij de kinderen heeft gedaan niet en ik ook niet." Beide ouders ontkennen niet dat dit gezegd is.

Er wordt een gerechtelijk vooronderzoek geopend, waarin geen nieuwe informatie naar voren komt. In de zomer van 1993 stelt de *chambre d'accusation* de beide ouders in beschuldiging van *complicité* aan het toebrengen van geweld dat een vermindering tot gevolg heeft gehad. Een jaar later, in 1994, wordt de zaak behandeld door het *cour d'assises* van Seine-St-Denis, dat beide ouders schuldig bevindt. Ze worden beiden veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf, geheel voorwaardelijk. Verder worden ze veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van één franc en een proceskostenvergoeding van 2500 F aan CAMS.

#### 16. Eerste Greou-zaak (datum einduitspraak 15 september 1994)

Op 5 oktober 1983 wordt Lelie geboren, dochter van een Mauritaanse man. Bij een controle door een arts van een *PMI* op 18 januari 1985, wordt vastgesteld dat Lelie is besneden. Op 5 februari 1985 meldt de departementale gezondheidsdienst (*Direction des affaires sanitaires et sociales*) van Yvelines deze besnijdenis aan het parket van Versailles. Op 25 maart 1985 wordt de vader van Lelie verhoord, waarbij hij verklaart dat hij zijn dochter op 20 november 1983 tegen betaling van 50 F heeft laten besnijden door een Afrikaanse vrouw. Hij geeft hierbij aan dat zijn dochter door de vrouw is besneden in een appartement, waarvan hij het adres geeft.

Het appartement blijkt te worden bewoond door de Malinese mevrouw Greou. Op 29 en 30 augustus 1985 worden twee bewoners van het appartementencomplex verhoord. Zij verklaren dat Greou zeer regelmatig bezoek krijgt en dat er gedurende deze bezoeken het geluid van huilende baby's (volgens deze getuigen klinkend als een gevolg van intense pijn) is te horen. Bij het verlaten van het appartement zouden deze baby's blijven huilen. Ook verklaren de buren dat een andere bewoonster van het appartementencomplex, mevrouw Theeboom, een klein kind heeft en vaak op bezoek gaat bij Greou, althans dat deze families een band hebben.

Bij verhoor van Greou verklaart zij dat de door de buren gehoorde huilgeluiden komen doordat ze regelmatig het haar van kleine meisjes vlecht. Ze ontkennt dat ze meisjes besnijdt.

Een GVO wordt geopend en op 1 september 1987 geeft de onderzoeksrechter een volmacht (*commission rogatoire*) aan de politie om verder onderzoek te verrichten. Op 29 januari 1988 wordt mevrouw Theeboom verhoord, waarbij ze ontkennt dat haar twee dochters (geboren op 7 mei 1986 en 26 augustus 1984) zijn besneden. Later die dag worden de meisjes onderzocht door een specialist, die bevestigt dat bij beiden sprake is van besnijdenis.

Op 4 mei 1988 worden de vader van Lelie en mevrouw Theeboom afzonderlijk gehoord door de onderzoeksrechter. De vader van Lelie houdt hierbij vast aan zijn eerdere verklaring dat hij zijn dochter heeft laten besnijden in het eerder aangewezen appartement. Ook verklaart hij dat hij de intentie had om ook zijn andere dochter (geboren 26 oktober 1984) te laten besnijden. Uit een daarop volgend politieonderzoek blijkt dat ook deze dochter is besneden. De vader geeft daarop aan dat dit is gebeurd in november 1984 in Mantes-la-Jolie, door zijn grootmoeder die daar op doorreis was. Zijn grootmoeder zou inmiddels in Mauritanië zijn overleden.

Mevrouw Theeboom geeft tegenover de onderzoeksrechter toe dat haar dochter is besneden door Greou in november 1983.

Op 19 oktober wordt door de onderzoeksrechter een confrontatie georganiseerd. Hierbij is de vader van Lelie niet in staat om Greou te herkennen, maar blijft hij bij zijn verklaring dat hij zijn kind heeft laten besnijden door de vrouw die woonde op het door hem gegeven adres. Mevrouw Theeboom is bij de confrontatie wél in staat om Greou te herkennen en stelt dat dit de vrouw is die haar eerder had voorgesteld om haar oudste dochter te besnijden. Ze geeft aan dat ze haar oudste dochter vervolgens naar het huis van deze vrouw heeft gebracht, waar het meisje in de badkamer door de vrouw is besneden, terwijl ze zelf de armen van haar dochter vasthield. Ze blijft ontkennen dat haar jongste dochter is besneden, hoewel dit wordt tegengesproken door de medisch expert. Tijdens de confrontaties blijft Greou alles ontkennen.

De onderzoeksrechter stelt vervolgens Greou, de vader van Lelie en mevrouw Theeboom in beschuldiging en verwijst hun zaak naar het assisenhof van Parijs. In de inbeschuldigingstelling van de *juge d'instruction* staat

dat Greou wordt beschuldigd van het uitvoeren van geweld dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, gepleegd jegens Lelie en de oudste dochter van mevrouw Theeboom. Ten aanzien van de twee andere meisjes oordeelt de onderzoeksrechter dat geen bewijs bestaat dat deze besneden zijn door Greou. De vader van Lelie en mevrouw Theeboom worden beschuldigd van het middellijk of onmiddellijk plegen van geweld dat een vermindering tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, gepleegd tegen respectievelijk de jongere zus van Lelie en de jongste dochter van mevrouw Theeboom. Het is niet duidelijk uit het dossier op te maken waarom de vader van Lelie en mevrouw Theeboom niet ook in staat van beschuldiging worden gesteld voor de VGV van de andere twee meisjes. De drie verdachten worden door de onderzoeksrechter in voorlopige hechtenis geplaatst.

Op 14 en 15 september 1994 wordt de zaak behandeld door het assisenhof in Parijs. Het hof is overtuigd dat Greou Lelie en de oudste dochter van mevrouw Theeboom heeft besneden en veroordeelt haar als *auteur* tot één jaar voorwaardelijke gevangenisstraf. De beide ouders worden vrijgesproken van de feiten waarvan zij beschuldigd zijn.

#### 17. Dhr. Tulpenboom (datum einduitspraak 4 oktober 1996)

Hiervoor onder 4 is reeds de eerste Keita-zaak besproken. In deze zaak werden meerdere ouders beschuldigd, sommigen van hen kwamen echter niet naar de zitting van het assisenhof. Een van hen is de vader van twee meisjes waarvan tijdens het gerechtelijk vooronderzoek is vastgesteld dat zij zijn besneden. Deze vader is in beeld gekomen omdat zijn gegevens werden gevonden in het adressenboekje van de snijdster Keita. Tijdens verhoor hebben zowel de vrouw als de man verklaard dat de man van niets wist en dat de vrouw de besnijdenis tegen zijn wil heeft laten uitvoeren. Omdat de man niet naar de zitting van het assisenhof is gekomen, is zijn zaak door de president afgesplitst.

Gedurende de volgende vijf jaar is de heer Tulpenboom formeel voortvluchtig en wordt hij tot 'vogelvrije' verklaard.<sup>364</sup> Politie en justitie doen enkele pogingen hem te vinden (onder andere via het Schengen Informatie Systeem en SIRENE), hetgeen één keer leidt tot zijn aanhouding en anderhalve maand hechtenis, waarna hij weer uit het zicht van de opsporingsinstanties verdwijnt. Uiteindelijk wordt de zaak toch behandeld op een zitting van het assisenhof, waar de heer Tulpenboom spontaan verschijnt.

Het assisenhof acht bewezen dat hij bij één van de twee dochters *complice* is geweest bij geweld dat een vermindering tot gevolg heeft gehad en veroordeelt

---

364 *Rebelle à la loi*, hetgeen betekent dat hij totdat hij zich meldt, zijn burgerlijke rechten niet meer kan uitoefenen, hij al zijn bezittingen verliest, hij geen procedures aanhangig kan maken bij een rechter en dat iedereen verplicht is om hem aan te geven bij de politie of de *Procureur de la République*.

hem tot een jaar *emprisonnement avec sursis*. Bij civiel arrest wordt hij veroordeeld tot een schadevergoeding van 1 F aan "Enfance majuscule-fédération alexis danan" en "Enfance et partage" en een kostenvergoeding aan beide partijen van respectievelijk 2500 F en 5000 F.

18. *Mw. Berk (datum einduitspraak 24 oktober 1996)*

In de zomer van 1987 brengt de Senegalese mevrouw Berk haar twee dochters Daisy en Jasmijn, van respectievelijk 1,5 en 3 jaar, naar hun PMI arts voor controle. Deze constateert dat de beide meisjes besneden zijn en vertelt de moeder dat ze dit niet had moeten doen, omdat VGV verboden is. Een jaar later bevalt mevrouw Berk van een derde dochter, Laura. Na de geboorte waarschuwt dezelfde PMI-arts haar dat ze deze dochter echt niet mag laten besnijden en herhaalt ze dat VGV verboden is. Enige tijd lijkt dit inderdaad te werken, aangezien het meisje bij controles onbesneden blijkt. Intussen is de moeder bevallen van een vierde dochter, die bij een controle in 1992 door dezelfde PMI-arts wel besneden blijkt. De arts schrijft hierop een brief aan de familie (dat wil zeggen: de man) om aan te geven dat VGV verboden is en dat ze hun dochters niet moeten besnijden. Inmiddels is de moeder bevallen van een vijfde dochter. In de lente van het volgende jaar constateert dezelfde PMI-arts bij een controle dat ook Laura besneden is. Ze stuurt een brief aan de A.S.E. waarin ze de situatie uitlegt. Deze meldt de zaak aan de *procureur de la République*. Twee maanden later controleert de PMI-arts de nieuwgeboren dochter, die blijkt ook besneden.

De *procureur de la République* geef de politie opdracht om een onderzoek te starten. Kort nadat wordt vastgesteld dat ook de jongste dochter van mevrouw Berk is besneden, wordt haar man verhoord. Deze verklaart dat hij weet dat zijn vijf dochters zijn besneden en dat zijn vrouw dit tegen zijn wil heeft gedaan in zijn afwezigheid. Enkele maanden later worden de meisjes onderzocht door een forensisch arts, die bevestigt dat ze besneden zijn. De dag erna wordt mevrouw Berk verhoord. Ze verklaart dat ze haar vijf dochters zelf heeft besneden, zoals ze dat in haar geboortedorp had zien gebeuren. Dit zou ze bij ieder van de vijf meisjes hebben gedaan toen ze drie maanden oud waren. Ze zou dit zelf hebben gedaan omdat ze geen snijdster kon vinden die het voor haar wilde doen. Verder verklaart ze, in afwijking van de verklaring haar man, dat haar man nooit op de hoogte is geweest van de besnijdenissen.

Eind 1993 wordt een gerechtelijk vooronderzoek geopend, waarbij mevrouw Berk bij haar eerdere verklaring blijft. De vader verklaart bij verhoor dat hij niet op de hoogte is geweest van de besnijdenissen. De slachtoffertjes worden ook onderzocht door een forensisch arts, die tevens met de moeder praat. Hij concludeert dat de meisjes besneden zijn, maar zet grote vraagtekens bij de verklaring van de moeder. Volgens hem kan de moeder de kinderen niet zonder hulp hebben besneden.

De kamer van inbeschuldigingstelling stelt de moeder in staat van beschuldiging en verwijst de zaak in 1995 naar het assisenhof van Seine-St-Denis, waar de zaak in 1996 wordt behandeld. Mevrouw Berk wordt schuldig bevonden van het (als *auteur*) plegen van geweld tegen een minderjarige dat een vermindering heeft veroorzaakt, vijf keer gepleegd, met de omstandigheid dat de dader de wettige moeder van de slachtoffers is. Ze wordt veroordeeld tot 3 jaar *emprisonnement*, waarvan 2 jaar voorwaardelijk (*avec sursis*).

#### 19. Echtpaar Appel (datum einduitspraak 7 februari 1997)

In mei 1994 wordt de directie kinder- en familiezaken van het *conseil général* van Seine-St-Denis gebeld door iemand die anoniem wil blijven. Deze beller geeft informatie over het gezin Appel. De twee jongste dochters (3 en 8 jaar oud) van dit gezin zouden het risico lopen te worden besneden. Daarnaast zou de oudste dochter (12 jaar) naar Senegal zijn gestuurd om te worden uitgehuwelijkt en zou de oudste zoon (11 jaar) naar Pakistan zijn gestuurd om een islamitische opleiding te krijgen.

Een kinderzuster van het *PMI* gaat enkele dagen later op huisbezoek om met de ouders te praten. De ouders bevestigen dat hun oudste dochter in Senegal is en dat hun oudste zoon op een koranschool in Pakistan zit. De ouders worden verzocht zich met hun twee jongste dochters bij het *PMI* te melden. Een *PMI*-arts onderzoekt de twee meisjes en constateert dat ze besneden zijn. Wanneer de *PMI*-arts de meisjes vraagt wat er gebeurt is, zegt de moeder tegen de meisjes dat ze niets mogen zeggen. Dit wordt door hem gerapporteerd aan de directie kinder- en familiezaken van het *conseil général* van Seine-St-Denis, die de stukken doorzendt aan het parket.

Een onderzoek wordt geopend en de meisjes worden onderzocht door een forensisch arts, die bevestigt dat ze besneden zijn. De vader verklaart dat de Koran weliswaar niet voorschrijft dat een vrouw moet worden besneden, maar dat hij en zijn vrouw hebben besloten om de meisjes te laten besnijden omdat dit hoort bij hun cultuur. Dit zou zijn gebeurd in hun oude huis in Parijs. De moeder verklaart ook dat de besnijdenis plaatsvond in hun oude huis, door een snijdster die ze had ontmoet in de metro.

Begin 1995 wordt een gerechtelijk vooronderzoek geopend. Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek komt de vader terug op zijn eerdere verklaring en stelt hij dat hij niet wist dat zijn dochters besneden zijn. De besnijdenis zou hebben plaatsgevonden terwijl hij in Afrika was en hij zou niet weten waar de besnijdenis had plaatsgevonden.

Een jaar later stelt de kamer van inbeschuldigingstelling beide ouders in staat van beschuldiging en verwijst de zaak naar het assisenhof van Seine-St-Denis, waar de zaak in 1997 wordt behandeld. Beide ouders worden schuldig bevonden aan medeplichtigheid (*complicité*) bij het plegen van geweld tegen een minderjarige dat een vermindering heeft veroorzaakt, twee keer gepleegd. De vader wordt veroordeeld tot 5 jaar *emprisonnement*, waarvan 4 jaar voor-

waardelijk. De moeder krijgt ook 5 jaar *emprisonnement*, maar haar straf is volledig voorwaardelijk.

20. *Tweede Greou-zaak (datum einduitspraak 16 februari 1999)*

Vermoedelijk in januari 1994 gaat Rozemarijn, net achttien jaar en eerstejaars rechtenstudente, naar de kinderrechter (*juge des enfants*) die haar gezin volgt ten aanzien van onderwijs, om te melden dat haar driejarige zusje is besneden. De kinderrechter informeert het parket en op 24 januari 1994 wordt een politieonderzoek (*enquête préliminaire*) geopend door de *brigade de protection des mineurs*. Bij verhoor op 21 februari 1994 verklaart Rozemarijn dat ze tien jaar eerder samen met haar drie jongere zusjes door haar moeder is meegenomen naar een groot gebouw. Dit gebeurde kort nadat zij en haar zusjes weer bij hun ouders waren komen wonen. Daarvoor hadden de kinderen een tijd bij een pleeggezin gewoond. Haar moeder zou op weg naar het grote gebouw hebben verklaard dat de meisjes die dag gevaccineerd zouden worden. Vervolgens beschrijft ze hoe zij en haar zusjes in dat gebouw besneden zijn door een vrouw die Greou heet. De meldster wordt twee dagen later onderzocht door een expert, die vaststelt dat ze inderdaad besneden is. Tien dagen later worden de jongere zusjes (15, 16 en 17 jaar oud) verhoord. Ze verklaren zich allemaal minder van de besnijdenis te kunnen herinneren, maar bevestigen stuk voor stuk dat de snijdster Greou heet. Een van de meisjes geeft aan dat haar ouders de besnijdenis waarschijnlijk niet zullen toegeven, omdat ze de snijdster ervoor hebben betaald. Uit medisch onderzoek blijkt dat ook deze meisjes zijn besneden.

Een gerechtelijk vooronderzoek wordt geopend en twee weken later belt de meldster op en geeft het telefoonnummer van mevr. Greou, zonder te willen vertellen hoe ze aan dit telefoonnummer komt. Het telefoonnummer blijkt al acht jaar te zijn geregistreerd op het adres en naam van dhr. Ginkgo.

Het gebouw waarin de woning van dhr. Ginkgo zich bevindt, wordt geobserveerd en alle personen die in en uitlopen worden gefotografeerd. Een van de bewoners voldoet aan het signalement dat door de meldster en haar zusjes is gegeven van de snijdster. De foto's van deze vrouw worden getoond aan de meldster en haar zusjes. Drie van de vier meisjes herkennen de vrouw op de foto en geven aan dat zij de snijdster is.

De onderzoeksrechter laat vervolgens het telefoonnummer afluisteren en laat een tolk de getapte gesprekken vertalen. In de telefoongesprekken spreekt een vrouw Greou over kinderen en over besnijden.

Een dag later valt de politie het huis van Greou en de heer Ginkgo binnen. Greou en een andere vrouw, beiden van oorsprong Malinees, worden in het huis aangehouden en onder *garde à vue* geplaatst. In het huis bevinden zich ook vier kinderen, die allen door een openbaar aanklager onder toezicht van de sociale dienst (*Affaires sanitaires et sociales*) worden geplaatst. Het huis wordt doorzocht, waarbij uitklapbare scheermessen, gebruikte scheermesjes,

kompressen, vette watten (*coton hydrophile*) en veel ontsmettingsoplossingen en helende zalfjes worden gevonden. Ook worden een adresboek en een elektronische agenda gevonden, het adresboek staat vol met namen en telefoonnummers. Deze voorwerpen worden allemaal in beslag genomen.

Bij verhoor van de andere aangehouden vrouw verklaart ze nergens van af te hebben geweten, ze verklaart ook niet hetzelfde dialect te spreken als Greou.

De ouders van aangeefster en haar zusjes worden ook in hun huis aangehouden en onder *garde à vue* geplaatst. Hun moeder geeft toe dat haar dochters zijn besneden, maar stelt niet te weten door wie. Hun vader geeft daarentegen toe zijn dochters te hebben laten besnijden door Greou, waarvoor hij ook de volledige verantwoordelijkheid wil nemen. Bij de aanhouding is ook hun driejarige dochter meegenomen door de politie. Bij medische controle blijkt zij te zijn besneden en te zijn geïnfibuleerd. Alle minderjarige dochters worden door de kinderrechter bij wie oorspronkelijk aangifte is gedaan, geplaatst bij een centrale kinderopvang.

De ouders van meldster worden vervolgens geconfronteerd met Greou. De moeder blijft hierbij ontkennen te weten wie haar dochters heeft besneden. De vader verklaart formeel dat deze vrouw de persoon is die zijn dochters heeft besneden. Na deze confrontatie en het beluisteren van de getapte telefoongesprekken geeft Greou toe dat zij een professionele snijdster is, een beroep dat zij heeft geïerfd en geleerd van haar moeder en grootmoeder in Afrika. Zij zou in Afrika ongeveer veertig besnijdenissen hebben uitgevoerd voordat ze in 1979 naar Frankrijk kwam. Ze geeft bij dit verhoor toe dat ze alle dochters van het echtpaar heeft besneden en geeft aan dat ze voor de besnijdenissen een ander chirurgisch instrument gebruikt dan de in beslag genomen scheermessen. Greou gaat onder begeleiding naar haar huis, waar ze het instrument laat zien. Dit instrument wordt ook in beslag genomen. Ook stelt ze dat er meer vrouwen zijn die haar beroep uitoefenen en geeft hun namen aan de politie.

Bij haar eerste verhoor door de onderzoeksrechter blijft ze bij haar eerdere verklaringen en geeft ze toe dat ze sinds 1988 weet dat VGV verboden is in Frankrijk.

Wanneer Greou twee maanden later weer wordt verhoord door de onderzoeksrechter, ontkent ze al haar eerdere verklaringen. Ze stelt dat ze zich niet goed kon uitdrukken omdat er geen tolk aanwezig was. Ook stelt ze dat ze heeft bekend omdat de politie zou hebben gedreigd haar hele familie op te pakken als ze niet zou bekennen. Verder ontkent ze dat ze tijdens het verhoor de namen van andere snijdsters zou hebben genoemd.

Meldster en haar zusjes en ouders blijven bij de onderzoeksrechter bij hun eerdere verklaringen.

Vervolgens worden alle in het adressenboekje en agenda genoemde telefoonnummers onderzocht en worden alle daarbij behorende gezinnen verhoord. Voor zover mogelijk wordt bij alle gezinnen een verklaring afgenoomen

en worden alle dochters medisch onderzocht. Hierbij worden enkele zaken die binnen andere rechtsgebieden vallen, overgedragen aan de parketten van die arrondissementen. Vele van de ouders verklaren Greou te herkennen en verklaren dat zij de vrouw is die hun dochter(s) heeft besneden.

Op 12 juni 1997 beschuldigt de kamer van inbeschuldigingstelling (*chambre d' accusation*) van het *cour d'appel* van Parijs Greou van het plegen van geweld dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, gepleegd jegens 48 meisjes. Ten aanzien van vele andere gevallen wordt besloten dat er geen zaak is, omdat de ouders weigeren te verklaren. De kamer van inbeschuldigingstelling beschuldigt ook 26 ouders van medeplichtigheid aan het plegen van geweld dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, in veel gevallen meermalen gepleegd. Bij alle verdachten wordt voorlopige hechtenis (*prise de corps*) opgelegd, maar alleen bij Greou wordt deze uitgevoerd.

Van 1 tot en met 16 februari 1999 dient de zaak voor het assisenhof van Parijs. Dit is overtuigd dat Greou 48 besnijdenissen heeft uitgevoerd en veroordeelt haar als *auteur* tot acht jaar gevangenisstraf (*emprisonnement*). Alle ouders die terechtstaan worden ook schuldig bevonden en veroordeeld als *complice* tot voorwaardelijke gevangenisstraffen variërend tussen de drie en vijf jaar. De moeder van aangeefster (die schuldig werd bevonden aan de medeplichtigheid (*complicité*) bij vijf besnijdenissen) wordt veroordeeld tot twee jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf (*emprisonnement*). Alle veroordeelden worden veroordeeld tot het betalen van F 2500,- aan proceskosten.

In het civiele arrest bij dezelfde procedure worden Greou en de moeder van aangeefster hoofdelijk veroordeeld tot het betalen van F 80.000,- aan schadevergoeding aan de *administrateur ad hoc* van het jongste zusje van aangeefster. De meerderjarige meisjes hebben zich niet gevoegd *partie civile*. Bij vele andere kinderen worden Hawa Greou en de respectievelijke ouder(s) tevens hoofdelijk veroordeeld tot het betalen van F 80.000,- aan schadevergoeding aan de *administrateur ad hoc*, soms vermeerderd met een kostenvergoeding van F 25.000,-.

De moeder van aangeefster gaat tegen het civiele arrest in cassatie, maar haar verzoek wordt door het hof van cassatie afgewezen.

## 21. Echtpaar Doornstruik (datum einduitspraak 25 februari 1998)<sup>365</sup>

In het adresboekje van Greou (zie de tweede Greou-zaak, nr. 20) staat een telefoonnummer met daarbij de enkele vermelding 'Patrick'.<sup>366</sup> Dit nummer blijkt te zijn geregistreerd op het adres van de Malinese Patrick Doornstruik en zijn Malinese vrouw. De Parijse *brigade de protection des mineurs*, die het onderzoek

365 Weliswaar is deze zaak eerder dan de tweede Greou zaak, maar aangezien de ontdekking van de VGV plaatsvond in de Greou zaak, is deze zaak toch als 21ste gerangschikt.

366 Deze vermelding is aangepast aan de ganonimiseerde naam van de vader.

naar Greou in opdracht van de Parijse onderzoeksrechter uitvoeren, verhoren in april 1995 dit echtpaar als getuige onder ede. De moeder verklaart dat ze haar dochter (geboren eind 1987) in 1992 heeft laten besnijden. Op dat moment was ze met haar dochter bij het Château de Vincennes, waar zich op dat moment veel Malinese families in tenten bevonden. Ze kwam daar een oude Malinese vrouw tegen die haar dochter wilde besnijden. Ze wachtte buiten de tent van de vrouw terwijl haar dochter in de tent werd besneden. Ze stelt de snijdster hiervoor niet te hebben betaald. Ze weet niet wie Greou is en kan niet verklaren waarom de naam van haar man en hun telefoonnummer in het adresboekje staan.

De vader verklaart dat besnijdenis een vrouwenzaak is en dat hij pas door zijn vrouw werd geïnformeerd toen het al gebeurd was. Hij verklaart ook niet te weten wie Greou is en kan niet verklaren waarom zijn naam en telefoonnummer in het adresboekje staan.

De dochter wordt onderzocht door een medisch expert. Uit het medisch onderzoek blijkt dat de clitoris en een deel van de kleine schaamlippen zijn weggesneden. De kleine schaamlippen zijn bij het helingsproces aan de capuchon van de clitoris gegroeid.

De Parijse onderzoeksrechter licht de openbaar aanklager van het arrondissement Val de Marne (rechtsgebied van het *tribunal de grande instance* van Créteil) in over de zaak, waarna de openbaar aanklager eind 1995 verzoekt om de opening van een gerechtelijk vooronderzoek. Bij de Créteilse onderzoeksrechter blijven de ouders bij hun verklaringen. Het slachtoffer wordt onderzocht door een psycholoog, die concludeert dat ze geen psychische trauma's heeft overgehouden aan de ervaring. Het meisje kan zich het voorval wel herinneren. Ze vertelt dat een vrouw bij Vincennes naar haar vagina heeft gekeken, waarna ze haar daar een beetje pijn deed.

In de zomer van 1997 wordt de zaak behandeld door de Parijse kamer van inbeschuldigingstelling (het arrondissement Val de Marne valt namelijk onder het rechtsgebied van het *cour d'appel* van Parijs), die de beide ouders beschuldigt van het geven van instructies voor het plegen van geweld dat een vermindering tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was. De zaak wordt verwezen naar het assisenhof van Val de Marne.

Begin 1998 wordt de zaak behandeld, waarbij beide ouders schuldig worden bevonden aan medeplichtigheid aan het plegen van geweld dat een vermindering tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was. Beide ouders worden veroordeeld tot vijf jaar voorwaardelijke gevangenisstraf (*emprisonnement avec sursis*), met een proeftijd van vijf jaar. In een civiel arrest veroordeelt het assisenhof de ouders gezamenlijk tot het betalen van F 1,- aan schadevergoeding en F 5.000,- aan proceskosten aan CAMS.

22. *Familie Kastanje (datum einduitspraak 18 maart 1998)*<sup>367</sup>

In het adresboekje van Greou (zie tweede Greou-zaak, nr. 20) staat een telefoonnummer met daarbij de enkele vermelding 'JOANKATANJE'.<sup>368</sup> Het telefoonnummer staat geregistreerd op naam van de Malinese Johan Kastanje, die samenwoont met zijn twee Malinese vrouwen. De Parijse *brigade de protection des mineurs*, die het onderzoek naar Greou in opdracht van de Parijse onderzoeksrechter uitvoeren, verhoren de heer Kastanje in oktober 1995 als getuige onder ede. Hij verklaart dat hij vier besneden dochters heeft. Een van zijn dochters is besneden in Abidjan (Ivoorkust), de anderen zijn na hun geboorte besneden in Frankrijk. Hij stelt dat zijn vrouwen hem een keer bij terugkomst van zijn werk vertelden dat zijn dochters waren besneden. Hij heeft geen idee wie zijn dochters heeft besneden of hoe zijn nummer in het adresboekje van Greou terecht is gekomen, de naam Greou zegt hem niets. Hij stelt dat zijn jongste dochter, geboren in 1995, niet is besneden, omdat hij op televisie heeft gezien dat besnijdenis verboden is.

De twee moeders verklaren ook onder ede over de besnijdenis. De eerste vrouw geeft aan dat een vrouw op een ochtend in 1993 aan de deur van hun huis in Champigny-Sur-Marne kwam en vroeg of ze hun kinderen mocht besnijden. Daarop zou ze haar enkele maanden oude dochter aan deze vrouw hebben gegeven en haar de badkamer hebben gewezen. De tweede vrouw zou haar twee jongste dochters (toen ongeveer twee en acht jaar oud) daarop ook aan de snijdster hebben gegeven. De oudste dochter van de tweede vrouw was reeds besneden in Afrika. Na de besnijdenis zouden ze de snijdster een som geld hebben gegeven van de huishoudpot. De snijdster zou hen toen hebben aangeraden om helende zalf te kopen en deze op de wond te smeren zodat deze goed zou genezen. Beide vrouwen stellen nog nooit van Greou te hebben gehoord en niet te weten hoe hun telefoonnummer in het adresboekje van Greou is gekomen. De eerste vrouw stelt dat haar jongste dochter, geboren in 1995, niet is besneden.

Een forensisch medisch onderzoek wijst uit dat vier van de vijf dochters zijn besneden. Waarbij bij drie meisjes de clitoris en kleine schaamlippen geheel zijn verwijderd en bij één meisje de clitoris geheel en de kleine schaamlippen gedeeltelijk.

De Parijse onderzoeksrechter licht de openbaar aanklager van het arrondissement Val de Marne (rechtsgebied van het *tribunal de grande instance* van Créteil) in over de zaak, waarna de openbaar aanklager verzoekt om een gerechtelijk vooronderzoek, hetgeen begin 1996 wordt geopend. Bij de Créteilse onderzoeksrechter blijven de ouders bij hun eerdere verklaringen.

367 Weliswaar is deze zaak eerder dan de tweede Greou-zaak, maar aangezien de ontdekking van de VGV plaatsvond in de Greou zaak, is deze zaak toch als 22ste gerangschikt.

368 Deze vermelding is aangepast aan de geanonimiseerde naam van de vader. De mate waarin de vermelding en de naam van de vader overeenkomen, is gelijk gebleven.

Een in opdracht van de onderzoeksrechter uitgevoerd nieuw medisch onderzoek levert geen nieuwe informatie op. De onderzoeksrechter stelt een *administrateur ad hoc* aan voor de slachtoffers.

In de zomer van 1997 wordt de zaak behandeld door de Parijse kamer van inbeschuldigingstelling (het arrondissement Val de Marne valt namelijk onder het rechtsgebied van het *cour d'appel* van Parijs), die de drie ouders beschuldigt van het geven van instructies voor het plegen van geweld dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, drie maal gepleegd. De zaak wordt verwezen naar het assisenhof van Val de Marne.

Begin 1998 wordt de zaak behandeld, waarbij de drie ouders schuldig worden bevonden aan medeplichtigheid aan het plegen van geweld dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, drie maal gepleegd. De drie ouders worden veroordeeld tot één jaar voorwaardelijke gevangenisstraf (*emprisonnement*), met een proeftijd van vijf jaar. Verder worden de veroordeelden hoofdelijk veroordeeld tot het betalen van F 2.500,- aan proceskosten. In een civiel arrest veroordeelt het assisenhof de drie ouders gezamelijk tot het betalen van F 1,- aan schadevergoeding en F 3.000,- aan proceskosten aan CAMS.

### 23. Vrouwen Kers (datum einduitspraak 15 maart 1999)

In het adresboekje van Greou (zie tweede Greou-zaak, nr. 20) staat een telefoonnummer met daarbij de enkele vermelding 'SADERKES'.<sup>369</sup> Het telefoonnummer staat geregistreerd op naam van de Malinese Sander Kers (Mali), die samenwoont met zijn twee Malinese vrouwen. De vrouwen geven bij verhoor spontaan toe dat ze hun dochters (in totaal vijf) in 1992 door een snijdster hebben laten besnijden in hun appartement en dat hun man er niet bij was. Ze verklaren Greou niet te kennen. De man verklaart dat zijn vrouwen het hebben laten doen tegen zijn wil terwijl hij op zijn werk was. Tijdens twee afzonderlijke onderzoeken wordt bevestigd dat alle vijf meisjes op dezelfde manier zijn besneden.

In het voorjaar van 1998 beschuldigt de kamer van inbeschuldigingstelling de twee vrouwen en verwijst de zaak naar het assisenhof van Seine-St-Denis, dat de zaak een jaar later behandelt. Het assisenhof acht bewezen dat de vrouwen *complice* zijn geweest bij geweld tegen een minderjarige dat een verminking tot gevolg heeft gehad en veroordeelt beiden tot een jaar *emprisonnement* met *sursis*.

---

<sup>369</sup> Deze vermelding is aangepast aan de ganonimiseerde naam van de vader. De mate waarin de vermelding en de naam van de vader overeenkomen, is gelijk gebleven.

24. *Echtpaar Wilg en Echtpaar Duindoorn (datum einduitspraak 15 maart 2002)*

In de zomer van 1990 onderzoekt een arts van de kinderafdeling van het ziekenhuis Delafontaine in St-Denis de anderhalf jaar oude Viola Wilg, die tekenen van een inmiddels genezen besnijdenis blijkt te vertonen. De arts informeert per brief een *juge des enfants* en de D.D.A.S. (directie sociale zaken en gezondheidszorg van het *département*). De *juge des enfants* meldt de zaak bij de *procureur de la République*, die een *enquête* opent. Een week later worden de ouders verhoord. De moeder geeft aan dat ze haar kind heeft laten besnijden terwijl ze bij een vriendin was. De vriendin heet Duindoorn, een voornaam weet ze niet en ze weet ook het adres van de vriendin niet. De vader weet de voornaam en het adres van de vriendin ook niet, maar hij geeft wel aan dat de vriendin in Noisy-le-Grand is en dat ze op nummer 11 woont. Ten aanzien van de besnijdenis geeft hij aan dat dit de beslissing was van zijn vrouw en dat hij haar haar gang heeft laten gaan. Dezelfde dag wordt het meisje onderzocht, waarbij de VGV wordt bevestigd. Ook worden de verkregen gegevens over de familie Diawara vergeleken met de bevolkingsadministratie van Noisy-le-Grand, op basis waarvan een familie uitgekozen wordt wiens gegevens met alle informatie overeenkomen. Een dag later verzoekt de *procureur de la République* om de opening van een gerechtelijk vooronderzoek inzake de besnijdenis van Viola Wilg, waarbij haar ouders betrokken zijn geweest. Overigens komt een dag hierna een brief namens de *préfet* binnen bij het parket, waarin deze officieel melding doet van deze zaak na hiervan op de hoogte te zijn gesteld door de D.D.A.S.

Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek worden de leden van de gevonden familie Duindoorn (een man en zijn twee vrouwen) verhoord, waarbij ze aangeven niets van de besnijdenis van Viola Wilg te weten. De twee vrouwen verklaren echter spontaan dat ze hun zeven eigen dochters ook hebben laten besnijden, één dochter in het land van herkomst en zes dochters in hun eigen huis. De zes dochters, drie per vrouw, zouden op afzonderlijke momenten zijn besneden, elk in hun eerste levensjaar. Per besnijdenis zouden ze een snijdster 200 F hebben gegeven. Medisch onderzoek bevestigt dat de zeven meisjes zijn besneden. De jongste (achtste) dochter, waarvan de moeders verklaren dat zij niet besneden is, blijkt niet besneden te zijn.

De *juge d'instruction* maakt in 1991 zowel de moeders Duindoorn als het echtpaar Wilg tot voorwerp van onderzoek en sluit later het GVO. De *chambre d'instruction* vernietigt deze beslissing echter in 1994. Bij de aanvang van het GVO was de formele basis voor het onderzoek de verdenking van het echtpaar Wilg, de moeders Duindoorn werden hierbij niet genoemd, ook de besnijdenis van hun dochters was als feit niet genoemd. De *Procureur de la République* had gedurende het onderzoek ook niet verzocht deze formele basis uit te breiden, dit was dus ook niet gebeurd. Specifieke onderzoekshandelingen naar een persoon of feit en de beslissing om deze persoon of de dader van dat feit voorwerp tot onderzoek te maken, mag alleen plaatsvinden in het kader van

een GVO waarbij het onderzoek naar die persoon of dat feit (mede) de formele basis van het onderzoek vormt. De *juge d'Instruction* was door specifiek onderzoek te doen naar de besnijdenis van de dochters van de vrouwen Duindoorn en hen tot voorwerp van onderzoek te maken, dus buiten zijn bevoegdheden is getreden. Om deze reden worden veel onderzoekshandelingen in een aanvullend gerechtelijk vooronderzoek overgedaan, waarbij geen nieuwe informatie wordt verkregen.

In 1997 stelt de kamer van inbeschuldigingstelling de ouders Wilg in beschuldiging voor de medeplichtigheid aan de vermindering van Viola. Ook stelt de kamer de heer Duindoorn en zijn twee vrouwen in beschuldiging voor de medeplichtigheid aan de vermindering van hun dochters. De kamer vindt dat er onvoldoende bewijs is dat dit specifieke gezin Duindoorn ook het gezin is waar Viola is besneden, aangezien er meerdere gezinnen Duindoorn in Noisy-le-Grand wonen.

In 2002 wordt de zaak behandeld door het assisenhof van Parijs. De stukken van dit proces ontbreken in het dossier, maar uit de literatuur is duidelijk dat het echtpaar Wilg is veroordeeld tot twee jaar *emprisonnement avec sursis* en dat de heer Duindoorn en zijn twee vrouwen zijn veroordeeld tot drie jaar *emprisonnement avec sursis*. Ook is er een schadevergoeding toegekend aan slachtofferorganisaties.

## 25. *Mw. Druivenrank (datum einduitspraak 10 januari 2003)*

Op 27 december 1994 baart mevrouw Druivenrank (geboren in 1975) een dochter van haar man (geboren 1932). Deze dochter staat in de periode van 31 januari 1995 tot januari 1999 ingeschreven bij drie verschillende PMI's. Bij de laatste PMI is Dr. Mercier de behandelend arts. De dochter komt meerdere malen bij Dr. Mercier op controle, waarbij geen onregelmatigheden worden geconstateerd. Op 29 januari 1999 besluit Dr. Mercier (volgens haar verklaring naar aanleiding van berichtgeving in de pers over vrouwelijke genitale vermindering) een gynaecologisch onderzoek te doen, waaruit blijkt dat de vagina van het meisje afwijkingen vertoont. Diezelfde dag verricht ze hetzelfde onderzoek ook bij het jongere zusje van het meisje, wiens vagina onbeschadigd blijkt. Het is voor haar niet mogelijk om het letsel aan de vagina te dateren, aangezien het letsel volledig is geheeld. Dr. Mercier informeert de moeder, die haar dochter naar het onderzoek heeft gebracht, over haar bevindingen. Mevrouw Druivenrank stelt niet te weten hoe het letsel is ontstaan en vraagt aan Dr. Mercier of het letsel wellicht aangeboren is. Op 17 februari 1999 informeert de arts ook de vader.

Op 27 juli 1999 meldt Dr. Mercier de genitale vermindering per brief aan de (in het PV en in het briefhoofd ongespecificeerde) autoriteiten.

Op 28 oktober 1999 worden de beide ouders onder *garde à vue* geplaatst en worden de dochters onderzocht door een medisch specialist, die bevestigt dat het oudste meisje is besneden en haar zusje niet. Beide ouders worden die-

zelfde dag verhoord, waarbij de moeder toegeeft dat ze haar dochter zonder medeweten van haar man heeft laten besnijden in de zomer van 1995. Ze stelt dat haar dochter is besneden door een bij naam genoemde Malinese vrouw, die ze toevallig op een plein tegenkwam en die aangaf dat ze haar dochter kon besnijden. De vrouw zou inmiddels zijn teruggekeerd naar Mali en daar zijn overleden. De moeder geeft aan dat dit de reden is dat haar jongste dochter niet is besneden.

Het onderzoek naar de snijdster loopt dood, aangezien de opgegeven naam in geen enkel register voorkomt.

Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek, dat in de zomer van 2000 wordt geopend, herhaalt de moeder haar eerdere verklaringen. Ze stelt tevens dat de besnijdenis plaatsvond in haar eigen huis, in de badkamer. Zelf zou ze niet hebben gezien wat er precies gebeurde, doordat ze niet in de badkamer was toen de besnijdenis werd voltrokken. Na de besnijdenis zou ze de snijdster 100 F hebben gegeven. Verder geeft ze toe dat ze niet beschikt over een geldige verblijfstitel.

Op 9 en 10 januari 2003 wordt de zaak behandeld door het *cour d'assises* van Parijs. Het hof acht bewezen dat de moeder in de periode tussen 1 juni 1995 en 30 december 1995 medeplichtig was aan het plegen van geweld tegen haar dochter, een minderjarige, welk geweld een mutilatie inhoudt. Hiervoor wordt zij veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van 5 jaar (*emprisonnement avec sursis*) met een proeftijd met aanvullende voorwaarden (*le régime de la mise à l'épreuve*) van drie jaar.

Verder wordt de moeder veroordeeld tot het betalen van een bedrag aan schadevergoeding van € 12.000,- aan de in het gerechtelijk vooronderzoek aangestelde *administrateur ad hoc* van de dochter. Ook wordt de moeder veroordeeld tot het betalen van een symbolische schadevergoeding van € 1,- en een onkostenvergoeding van € 1.000,- aan CAMS en l'Association Femmes solidaires.

## 26. *Mw. Kauri (datum einduitspraak 5 maart 2003)*

De heer Kauri (Mali, 1934) woont in Frankrijk en heeft twee vrouwen, één in Frankrijk en één in Mali. Zijn vrouw in Frankrijk (geboren in Mauretanië in 1959), heeft 7 kinderen; zijn vrouw in Mali heeft één dochter. Deze dochter komt in de zomer van 1993 naar Frankrijk om bij haar vader te gaan wonen, ze is dan bijna zes jaar oud. Omdat het meisje geen Frans kan, ontstaan er problemen op school. Er wordt melding gedaan van mogelijke verwaarlozing of mishandeling van het kind. September 1995 wordt een politieonderzoek door de *brigade de protection des mineurs* tegen de vader en stiefmoeder gestart, waarbij de ouders onder *garde à vue* worden geplaatst en het meisje medisch wordt onderzocht. Hierbij wordt ontdekt dat het meisje is besneden. De vader en stiefmoeder van het meisje verklaren allebei dat dit zou zijn gebeurd toen ze nog bij haar moeder in Mali woonden. Bij verhoor van de stiefmoeder ver-

klaart deze ook dat drie van haar vier eigen dochters eveneens zijn besneden. De vierde dochter zou ze niet hebben laten besnijden, omdat ze pas bij de geboorte van deze dochter op de hoogte was van het in Frankrijk geldende verbod (later verklaart ze dat ze hier bij de geboorte van haar eerste dochter ook van op de hoogte was, hetgeen ze nog weer later weer terugneemt). Ze verklaart dat haar drie dochters zijn besneden in haar geboorteland Mauretanië. De twee oudsten zouden zijn besneden door hun grootmoeder. De jongste besneden dochter zou zijn besneden door vriendinnen van de moeder, omdat de grootmoeder bij dat bezoek reeds zou zijn overleden.

Een separaat politieonderzoek wordt gestart door de *brigade de protection des mineurs* en in het kader daarvan worden de ouders wederom onder *garde à vue* geplaatst.<sup>370</sup> Hun vier dochters (op dat moment respectievelijk 3, 7, 12 en bijna 13 jaar oud) worden naar een medisch expert gebracht, die de meisjes onderzoekt. Het jongste meisje blijkt (conform de verklaring van de moeder) niet te zijn besneden, het op één na jongste meisje is wel besneden (de clitoris en kleine schaamlippen ontbreken geheel). De twee oudere meisjes weigeren pertinent dat de arts hen lichamelijk onderzoekt, maar erkennen te zijn besneden. Van de twee oudste meisjes is geen *carnet de santé*, van de twee jongste meisjes wel. In deze boekjes staan geen meldingen van besnijdenis. Uit het boekje van het besneden meisje blijkt dat ze in de eerste week van haar leven is gecontroleerd op genitale afwijkingen, bij de andere onderzoeken is dit niet uitdrukkelijk vermeld. Noemenswaardig is dat ze bij een onderzoek bij drie jaar en negen maanden tegen de arts klaagde over jeuk in de schaamstreek.

Na het verhoren van de ouders en het medisch onderzoek, wordt door de openbaar aanklager meteen de opening van een gerechtelijk vooronderzoek gevorderd, welk verzoek nog dezelfde dag wordt ingewilligd. Dezelfde dag worden de ouders door de onderzoeksrechter onder *contrôle judiciaire* geplaatst.

Negen maanden later beveelt de onderzoeksrechter een tweede medisch expertiseonderzoek, hetwelk de resultaten van het eerste onderzoek bevestigt (de twee oudste meisjes weigeren nog steeds lichamelijk onderzoek). Anderhalf jaar hierna wordt weer een medisch expertiseonderzoek gedaan (de twee oudste meisjes weigeren wederom lichamelijk onderzoek), ditmaal door een arts die tevens culturele aspecten benadrukt en de besnijdenis van het lichamelijk onderzochte tweede meisje kwalificeert als type II. Daarbij vermeldt hij tevens dat de *preium doloris* (een Franse en Belgische juridische schaal van kwalificatie van leed, vast te stellen door een medisch expert)<sup>371</sup> van de ingrepen bij de respectievelijke slachtoffers 6 uit 7 (zeer ernstig leed) bedraagt.

Een half jaar later stelt de onderzoeksrechter een *administrateur ad hoc* aan voor de slachtoffers en vraagt aan de griffier om vast te stellen welke nationa-

---

370 Voor de kindermishandeling is de moeder uiteindelijk in 2000 veroordeeld tot anderhalf jaar voorwaardelijke gevangenisstraf.

371 Zie G.J.M. Verburg, *Vaststelling van smartengeld*, Deventer: Kluwer 2009, p. 187 e.v.

liteit de slachtoffers hebben.<sup>372</sup> Onder het voorbehoud dat de door de ouders overlegde documenten echt zijn en hun verklaringen kloppen, bevestigt de griffier een week later dat de slachtoffers de Franse nationaliteit hebben. Een expert tracht nog eenmaal de twee oudste, inmiddels naar Frans recht meerderjarige, meisjes te onderzoeken, dit wordt door hen weer geweigerd. Vervolgens verhoort de onderzoeksrechter de ouders een laatste maal en sluit het gerechtelijk vooronderzoek.

Een jaar later (inmiddels is het de zomer van 1999) wordt de moeder door de kamer van inbeschuldigingstelling beschuldigd van medeplichtigheid aan het plegen van geweld dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, drie maal gepleegd. De zaak wordt verwezen naar het assisenhof van Parijs. Een tegen deze beslissing ingesteld cassatiebeeroep wordt afgewezen.

Begin 2003 wordt de zaak behandeld door het assisenhof van Parijs. De moeder wordt schuldig bevonden aan medeplichtigheid aan het in 1988 plegen van geweld dat een verminking tot gevolg heeft gehad, waarbij het slachtoffer minderjarig was, gepleegd tegen haar op één na jongste dochter. Ten aanzien van de besnijdenissen van haar twee oudste dochters wordt ze vrijgesproken, aangezien het hof zelfs niet bewezen acht dat hen letsel is toegebracht.

De moeder wordt door het assisenhof veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van drie jaar, met een proeftijd met aanvullende voorwaarden (*le régime de la mise à l'épreuve*). Verder wordt ze veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van 1500,- euro aan de *administrateur ad hoc* en 1,- euro aan CAMS. Ook moet ze CAMS een onkostenvergoeding van 1000,- euro betalen.

## 27. *Mw. Sleedoorn (datum einduitspraak 13 januari 2004)*

De Malinese vrouw Sleedoorn heeft drie dochters, Violet, Lotus en Floor, geboren in respectievelijk 1988, 1989 en 1993. Floor staat van 16 december 1993 tot 26 november 1994 *ingeschreven bij het ziekenhuis Saint Andoine*. Van 31 januari 1995 tot 26 januari 1999 staat Floor ingeschreven bij een PMI. Op 10 juli 1996 signaleert een arts van het PMI dat Floor is besneden (in het medisch dossier gerapporteerd op 16 juli 1996). Daarop heeft de arts hierover een gesprek met de moeder, maar zij lijkt hem niet te begrijpen.

Begin 1999 onderzoekt een andere PMI-arts een geval van VGV (zie de zaak Druivenrank, nr. 25) en in het kader daarvan heeft ze, volgens haar eigen verklaring, collega's gevraagd of er andere VGV-zaken bekend waren. Zodoende werd ze gewezen op het dossier van Floor, waarin een vermelding van VGV uit 1996 was te vinden. Daarop neemt de arts contact op met de ouders en op 15 en 17 februari 1999 wijst ze respectievelijk de moeder en de vader op de

---

372 Deze zaak spelt voor de uitbreiding van rechtsmacht in 2006.

gevaren van VGV en geeft ze aan dat ze de VGV zal melden bij justitiële autoriteiten. De moeder geeft in dit gesprek aan dat de VGV heeft plaatsgevonden in 1994. Op 27 juli 1999 meldt de arts de VGV aan de autoriteiten, op dezelfde datum als de zaak Druivenrank (maar in een aparte brief).

Op 18 oktober 1999 meldt mevrouw Sleedoorn zich bij de *brigade de protection des mineurs* met haar drie dochters. De dochters worden onderzocht door een gerechtelijk deskundige gynaecoloog, die vaststelt dat bij de drie dochters de clitoris en de kleine schaamlippen volledig zijn verwijderd. Bij onderzoek door *U.M.J. de l'Hotel de Dieu* blijkt dat de wijze van besnijdenis bij de drie meisjes hetzelfde is. Volgens de arts lijkt de techniek op die bij het kind van de familie Druivenrank (nr. 25), dat hij op 28 oktober 1999 heeft onderzocht en dat op hetzelfde adres woont als de familie Sleedoorn. De moeder wordt verhoord en verklaart dat de drie meisjes zijn besneden door een bij naam genoemde oude Malinese snijdster die ze kende uit haar geboortedorp en die inmiddels is overleden. Ze zou haar twee oudste dochters in 1991 aan deze vrouw hebben toevertrouwd terwijl ze ging werken, waarna ze zonder haar medeweten zouden zijn besneden. Ten aanzien van Floor verklaart ze hetzelfde, maar dit zou in 1995 zijn gebeurd.

De drie meisjes kunnen zich niets meer herinneren van de gebeurtenissen. Een GVO wordt geopend op 10 juli 2000 en op 2 augustus wordt door de *juge d'instruction* een *administrateur ad hoc* aangesteld voor de kinderen. Op 15 december 2000 wordt de moeder verhoord door de *juge d'instruction*. Bij dit verhoor houdt ze vol dat ze niets afwist van de besnijdenissen en dat de snijdster in beide gevallen bij haar huis naar binnen is gegaan en de kinderen heeft besneden in haar afwezigheid zonder dat ze het wist. Ze stelt hier niets voor te hebben betaald. In de samenvatting van het GVO door de *juge d'instruction* staat dat de moeder aan het einde van dit verhoor toegeeft dat ze wel verzocht had om de besnijdenis van haar dochters (dit blijkt echter niet uit het procesverbaal). Uit onderzoek door de politie blijkt dat de naam van de snijdster in geen enkel register voorkomt.

Op 12 november 2001 stelt de *juge d'instruction* mevrouw Sleedoorn in staat van beschuldiging en verwijst de zaak naar *cour d'assises*. Op 12 en 13 januari 2004 wordt de zaak door de eerste sectie van het *cour d'assises* van Parijs behandeld. Ter zitting verklaart de moeder dat ze wél opdracht heeft gegeven tot de VGV van haar dochters, maar dat ze niet wist dat het verboden was en dat ze verplicht was door haar cultuur. Het hof is overtuigd dat Aminata drie maal medeplichtig is geweest aan het plegen van geweld tegen een minderjarige, welk geweld een vermindering of permanente invaliditeit tot gevolg heeft gehad (121-6, 121-7, 222-9 en 222-10 CP). Ze wordt gestraft tot vijf jaar voorwaardelijke gevangenisstraf (*emprisonnement avec sursis*) met een proeftijd met aanvullende voorwaarden (*le régime de la mise à l'épreuve*) van drie jaar. Ze wordt verder veroordeeld tot een schadevergoeding van 15.000,- euro per kind, te betalen aan de *administrateur ad hoc*. Twee organisaties (CAMS en Fem-

mes Solidaires) krijgen een symbolische schadevergoeding van een euro en elk een kostenvergoeding van 1.000,- euro.

28. *Mw. Sequoia (datum einduitspraak 29 januari 2004)*

In de zomer van 1995 neemt mevrouw Sequoia haar dochters Mirte (geboren in 1986) en Dalia (geboren in 1993) mee naar haar geboortedorp in Mali. Op 6 november 1995 wordt door een PMI-arts vastgesteld dat Dalia is besneden, terwijl de arts bij zijn laatste onderzoek van het meisje op 22 mei 1995 had vastgesteld dat de genitaliën intact waren. Hij bespreekt de gevaren van VGV met de moeder, die verklaart dat haar familie de VGV heeft uitgevoerd en dat ze er niets aan kon doen (zo blijkt later uit de verklaring van de arts). De arts doet geen aangifte maar blijft bij volgende bezoeken tot juli 1997 de gevaren van VGV uitleggen aan de moeder. Tegelijkertijd staat het kind onder behandeling bij een arts in een ziekenhuis, die tevens vaststelt dat sprake is van VGV maar dit ook niet meldt aan de autoriteiten. Ondanks dat het kind ouder is dan zes, blijft het regelmatig onderzocht worden door het PMI. In het jaar 2000 ontdekt een PMI-arts dat de VGV van Dalia nooit is gemeld aan de autoriteiten en belegt in april 2000 een gesprek met de ouders. Een gesprek volgt met de moeder. Later is er geen contact meer met de ouders. In mei 2000 meldt de arts de VGV aan zijn leidinggevende. De directrice schrijft op 5 juni 2000 een brief aan 'de justitiële autoriteiten' waarin ze de VGV meldt.

Op 22 mei 2001 wordt mevrouw Sequoia onder *garde à vue* geplaatst. Haar dochters worden onderzocht door de *U.M.J. van l'Hôtel Dieu*, die vaststelt dat bij Dalia de clitoris geheel en de kleine schaamlippen half zijn weggesneden. Bij Mirte zijn zowel de clitoris als de kleine schaamlippen volledig weggesneden. Bij verhoor door de *brigade de protection des mineurs* verklaart mevrouw Sequoia dat Mirte in 1986 in Frankrijk is besneden door een bij naam genoemde snijderster die ze heeft gezien op televisie. Dit feit was verjaard toen het ter attentie van het OM werd gebracht en hiervoor wordt mevrouw Sequoia dus niet vervolgd. Bij de geboorte van Dalia wist de moeder wel dat VGV verboden was en ze wilde dan ook niet dat haar dochter besneden zou worden. Ze legt uit dat Dalia is besneden in 1995. Ze was met haar dochters naar Mali gereisd, zonder haar man en zijn tweede vrouw. Ze zijn naar haar dorpje gegaan, naar haar moeder. Ze zijn daar ongeveer drie maanden gebleven. Toen ze daar was, is ze een dag naar een ander dorp gegaan om haar ooms te bezoeken en heeft ze haar kinderen bij haar moeder gelaten. Bij terugkomst hoorde ze van haar andere dochter dat Dalia besneden was. Daarna kreeg ze ruzie met haar moeder, want ze had niet gewild dat Dalia besneden werd. Tegenover de politie verklaart de oudere dochter dat zij deze ruzie heeft gezien.

Op 26 december 2001 wordt door de *juge d'instruction* een *administrateur ad hoc* aangesteld voor Dalia. Op 22 april 2002 wordt mevrouw Sequoia verhoord door de *juge d'instruction*, waarbij ze blijft bij haar eerdere verhaal en stelt dat ze niet kon verwachten dat haar dochter besneden zou worden, omdat

de besnijdenis volgens haar geen verplicht gebruik is in Mali. Op 7 november 2002 stelt de *juge d'instruction* mevrouw Sequoia in staat van beschuldiging en verwijst de zaak door naar het *cour d'assises*. Het beroep van mevrouw Sequoia hiertegen wordt op processuele gronden niet gehonoreerd.

Op 29 januari 2004 wordt de zaak behandeld bij het *cour d'assises*. Het hof is overtuigd dat mevrouw Sequoia in 1995 tijdens een ongedefinieerd tijdstip in Parijs door hulp of assistentie medeplichtig is geweest aan geweld dat een mutilatie tot gevolg heeft gehad, gepleegd jegens een persoon die de leeftijd van 15 jaar nog niet heeft bereikt, gepleegd in 1995 tijdens een ongedefinieerd tijdstip in Mali. Verder is het hof ook overtuigd dat mevrouw Sequoia het voornoemde geweld had kunnen verhinderen zonder gevaar voor zichzelf of voor derden, en zich hier opzettelijk van heeft onthouden. Hiervoor krijgt ze een gevangenisstraf van 5 jaar voorwaardelijk opgelegd. Verder wordt mevrouw Sequoia veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van 25.000,- euro, te betalen aan de *administrateur ad hoc* van Meymouna. Verder wordt ze ook veroordeeld tot een schadevergoeding van één euro en een kostenvergoeding van 1000,- euro aan CAMS.

## 29. Echtpaar Noteboom (datum einduitspraak 16 november 2004)

Het Malinese echtpaar Noteboom krijgt in het najaar van 1996 een dochter met de Franse nationaliteit. Deze dochter wordt de daaropvolgende periode regelmatig gecontroleerd bij het PMI. In de zomer van 1997 nemen de ouders hun dochter en twee zoons mee naar Mali, waar ze een jaar verblijven. Na de terugkomst van de familie in het najaar van 1998 wordt de dochter weer gecontroleerd bij het PMI. De arts stelt daarbij vast dat ze is besneden. De arts belegt enkele weken later een gesprek met de moeder, die daarbij verklaart dat ze niet wist en niet wilde dat het gebeurde en dat het is gebeurd in Bamako. De PMI-arts informeert de moeder dat ze haar leidinggevende zal informeren, hetgeen ze ook doet.

Negen maanden later is er nog niets doorgegeven door de leiding van het PMI. De PMI-arts maakt op haar laatste werkdag deze melding ook formeel (schriftelijk) op. Deze melding wordt enkele maanden later door de D.A.S.E.S. aan het parket gestuurd. Kort daarna wordt een onderzoek door de *brigade de protection des mineurs* geopend.

Gedurende een jaar ligt het onderzoek nagenoeg stil, er wordt door de politie slechts enig voorbereidend onderzoek gedaan, bijvoorbeeld het verhoren van de meldende PMI-arts. Vervolgens wordt de vader verhoord, die verklaart dat de besnijdenis plaats vond terwijl hij en zijn vrouw een dag weg waren om een vriend van hem te bezoeken in Djaba, 200 km van Bamako. De beslissing om het kind te besnijden, zou zijn genomen door zijn moeder, die inmiddels overleden is.

De moeder van het kind geeft bij verhoor ook aan dat de beslissing om het kind te besnijden, is genomen door de oma van het slachtoffertje, haar schoon-

moeder. Volgens haar waren zij en haar man tijdens de besnijdenis een week in Bamako.

De 21-jarige half zus van het slachtoffertje, de dochter van de eerste vrouw van de vader, verklaart dat ze zelf ook in Mali is besneden, waarschijnlijk in 1981.

Onderzoek door een forensisch arts bevestigt dat het slachtoffertje is besneden. Via Interpol wordt bevestigd dat de oma van het slachtoffertje, de moeder van de vader, inmiddels is overleden.

Er wordt een gerechtelijk vooronderzoek geopend, in welk kader een *administrateur ad hoc* wordt aangesteld voor het slachtoffertje. De beide ouders worden nogmaals verhoord. De moeder verklaart dat de besnijdenis heeft plaatsgevonden in een dorpje op 600 km van Bamako terwijl ze met haar man een week in Bamako was. Haar man verklaart echter dat zijn vrouw de VGV tegen zijn wil heeft uitgevoerd in een buitenwijk van Bamako, terwijl hij een dag weg was om een vriend te bezoeken in Djaba, 200 km van Bamako.

De *juge d'instruction* maakt de moeder tot voorwerp van onderzoek en maakt de vader tot *témoin assisté*, een getuige wiens getuigenis niet tot bewijs kan dienen, maar slechts als aanwijzing kan gelden. Een *témoin assisté* wordt ook niet onder ede verhoord. De *procureur de la République* dient bij de *juge d'instruction* een verzoek in om ook de vader tot voorwerp van onderzoek te maken, maar dit verzoek wordt afgewezen. De *juge d'instruction* motiveert deze beslissing door te stellen dat er geen concreet bewijs is tegen de vader en dat het bekend is dat VGV een vrouwenzaak is waar mannen niet bij betrokken zijn.

Tegen deze beslissing gaat de *procureur de la République* in beroep bij de *chambre d'instruction*, gesteund door het CAMS. Intussen wordt een Franse VGV-expert, die vijf jaar voor het ministerie van gezondheid in Mali heeft gewerkt op een project aangaande VGV, gevraagd om haar mening. Zij concludeert dat het zeer onwaarschijnlijk is dat de beslissing om het meisje te besnijden is genomen zonder de vader, mede aangezien het zijn moeder is geweest die de besnijdenis heeft geregeld. Volgens haar is het voor een vader niet moeilijk om de VGV van zijn dochter te voorkomen als hij dat echt wil.

Het CAMS levert verder veel literatuur (en enkele documentaires op video-band) aan over de culturele achtergronden van VGV, waarin ook wordt gesteld dat mannen weliswaar weinig te maken hebben met de feitelijke uitvoering van de VGV, maar wel degelijk bij de besluitvorming zijn betrokken.

De *chambre d'instruction* concludeert dat de vader zijn dochter heeft meegenomen naar Mali zonder voorzorgsmaatregelen te nemen om de VGV te voorkomen. Hij heeft dit verder gedaan op de leeftijd dat het kind volgens de cultuur moet worden besneden. Daarnaast heeft hij verklaard dat hij zijn cultuur erg belangrijk vindt en dat hij VGV ziet als een deel van zijn cultuur. Verder conflicteren de verschillende verklaringen over wat er is gebeurd weliswaar erg sterk, maar er bestaan toch ernstige bezwaren tegen de vader dat

hij zijn dochter heeft meegenomen naar Mali om haar daar te laten besnijden. Daarom vernietigt de *chambre d'instruction* de beslissing om de vader niet tot voorwerp van onderzoek te maken.

De vader wordt tot voorwerp van onderzoek gemaakt en nogmaals verhoord door de *juge d'instruction*. Hierbij geeft hij erg ontwijkende antwoorden.

De *juge d'instruction* stelt het echtpaar in 2003 in beschuldiging en verwijst de zaak naar het assisenhof van Parijs, waar de zaak in 2004 wordt behandeld. De ouders worden schuldig bevonden aan medeplichtigheid (*complicité*) bij het plegen van geweld tegen een minderjarige dat een vermindering heeft veroorzaakt. De vader wordt veroordeeld tot vijf jaar *emprisonnement avec sursis* en hij verliest vijf jaar lang zijn burgerlijke rechten (onder andere zijn stemrecht). De moeder krijgt één jaar *emprisonnement avec sursis*. Verder worden de ouders veroordeeld tot het betalen van 1 € schadevergoeding en 1000 € kostenvergoeding aan CAMS en de Association Femmes Solidaires.

### 30. Echtpaar Magnolia (datum einduitspraak 25 september 2009)

Van deze zaak is het dossier nog niet in de archieven, en daarom niet ingezien. Het uitvoerig gemotiveerde vonnis gaf echter veel informatie.

Eind september 2004 bezoekt de heer Magnolia het politiebureau in Lilas, waar hij formeel een *plainte* indient tegen zijn vrouw. Zij zou hun dochter Fleur (geboren eind 1992) in 1993 hebben meegenomen naar Mali en daar hebben besneden. Hij geeft aan dat hij nog drie dochters heeft en dat hij niet precies weet of dit ook bij deze meisjes is gebeurd. Hij geeft hierbij aan dat hij dit pas net weet. Hij zou het vertrouwen van zijn dochter hebben gewonnen, die zou het hem hebben verteld. Zijn zus in Mali zou het verhaal hebben bevestigd. Hij voegt hier aan toe dat zijn drie andere meisjes zijn besneden in Frankrijk.

Enige tijd later wordt een onderzoek geopend door de *brigade de protection des mineurs*, maar de aangever kan niet worden teruggevonden. De oudste zoon van het gezin, 22 jaar oud, vertelt de politie dat zijn vader eind september 2004 is vertrokken naar Mali, nadat hij in juni van dat jaar al vertrokken was uit hun huis. Inmiddels zou er een scheidingsprocedure lopen. De zoon bevestigt dat zijn moeder met twee van zijn zusjes, Cynthia en Fleur, naar Mali is gereisd voor de begrafenis van hun oma. Hij vertelt ook dat zijn vader zijn moeder mishandelde.

Fleur herinnert zich bij verhoor dat ze naar Mali is gereisd. Haar kleine zusje Amber, geboren in 1985, weet van de reis, maar kan zich het niet herinneren. Ze weet niet wat besnijdenis is en ontketet iets tegen haar vader te hebben gezegd.

Cynthia, geboren in 1990, kan zich bij het verhoor herinneren dat ze met haar moeder en Fleur naar Mali is gereisd, maar weet niets meer van wat er is gebeurd. Ze weet niet of ze is besneden, maar wel dat ze is 'geknipt'.

De moeder wordt onder *garde à vue* geplaatst en verhoord. Hierbij geeft ze toe dat haar vier dochters zijn besneden volgens haar cultuur. De twee

oudste meisjes, Amber (geboren in 1985) en Amalia (geboren in 1987) zijn in Frankrijk besneden in respectievelijk 1986 en 1988. De meisjes zouden door twee verschillende vrouwen op verschillende plekken zijn besneden, ze kan geen namen of plaatsen meer noemen. Haar man zou hier het initiatief voor hebben genomen, zij zou beide kerken buiten hebben gewacht. Zij zou hem hebben gevraagd het te laten doen door een arts, hij zou zich hier niets van hebben aangetrokken. Ze weet niet of er betaald moet worden voor de besnijdenissen.

Cynthia en Fleur zijn volgens de moeder besneden in Mali door hun oudtante van vaderskant, terwijl ze daar waren om hun grootmoeder van moederskant te begraven.

De moeder geeft verder aan dat ze weliswaar instemde met de verschillende besnijdenissen, maar dat ze eigenlijk geen keus had.

De moeder geeft aan dat ze nooit heeft gewerkt, nooit geld heeft gehad en altijd afhankelijk is geweest van haar man.

Haar man zou haar vaak hebben geslagen, waarvan ze in het voorjaar van 2004 aangifte heeft gedaan. Enkele maanden later heeft haar man haar verlaten.

Amber en Amalia geven aan dat in Afrika het altijd de vader is die beslist dat een meisje besneden moet worden. Volgens hen is het enige doel van de aangifte van de vader om zijn ex in moeilijkheden te brengen. Amber (inmiddels meerderjarig) weigert een *plainte* in te dienen tegen haar ouders.

In het najaar van 2004 wordt een gerechtelijk vooronderzoek geopend en wordt de moeder tot voorwerp van onderzoek gemaakt. De moeder blijft bij haar verklaringen en voegt toe dat in haar cultuur de vrouw de man moet gehoorzamen en dat het de man is die beslist of een kind wordt besneden. Ook stelt ze dat de besnijdenissen in Mali zijn uitgevoerd zonder dat ze het wist.

Bij forensisch onderzoek door de forensische spoedkliniek wordt bevestigd dat Amber en Amalia besneden zijn. Ten aanzien van Cynthia en Fleur geven de artsen aan dat het voor uitsluitsel nodig is om nader gynaecologisch onderzoek te doen. Een forensisch gynaecoloog bevestigt dat alle vier de meisjes zijn besneden.

De vader is in de lente van 2005 aangehouden en geplaatst onder *garde à vue*. Bij verhoor ontkennt hij elke betrokkenheid bij de besnijdenis van zijn dochters. Volgens hem is zijn dochter Fleur door haar moeder geïnstrueerd. Hij zegt ook dat de moeder voor de besnijdenissen heeft betaald vanuit haar "familiegeld", dat daar traditioneel voor wordt gebruikt.

Na een *réquisitoire supplétif* wordt ook de vader in april 2006 tot voorwerp van onderzoek gemaakt. Bij verhoor blijft hij bij zijn eerdere verklaringen. Hij heeft ook twee schriftelijke verklaringen. De ene schriftelijke verklaring is van een persoon in Bamako die verklaart dat hij weet dat de moeder twee meisjes heeft laten besnijden in Mali terwijl haar man haar dat had verboden. De andere is van een Malinese vrouw, die verklaart dat zij de persoon is die op

verzoek van de moeder in Mali twee meisjes heeft besneden. De vader weigert uit te leggen hoe hij aan deze verklaringen komt.

Uit het paspoort van de moeder blijkt dat ze eenmaal naar Mali is gereisd, in het najaar van 1993. In die periode is de man niet naar Mali gereisd, maar hij heeft wel vele andere reizen naar Mali gemaakt.

Een confrontatie van de twee ouders levert geen nieuwe informatie op.

In maart 2007 wordt de echtscheiding van het echtpaar door een rechter uitgesproken.

In juni 2007 verwijst de *juge d' instruction* de zaak naar de *chambre correctionnelle* van het *tribunal de grande instance* van Bobigny, dat de zaak eind 2007 behandelt en in januari 2008 uitspraak doet. De *chambre correctionnelle* acht zich onbevoegd om de zaak te beoordelen vanwege het karakter van de feiten. Tegen deze beslissing wordt beroep ingesteld. In mei 2009 vernietigt de *chambre correctionnelle* van het *cour d'appel* van Parijs deze beslissing en besluit de zaak in juni 2009 inhoudelijk te behandelen. Ter zitting verklaart de vader sinds 1998 getrouwde te zijn met een tweede vrouw. In september 2009 beslist de *chambre correctionnelle* van het *cour d'appel* van Parijs dat er te veel onduidelijkheid is ten aanzien van de besnijdenis die heeft plaatsgevonden in Mali. De verklaringen van beide verdachten lopen te ver uiteen en er zijn geen vaststaande feiten die één van beide versies bevestigen of ontkrachten, daarom worden deze feiten niet bewezen geacht. Ten aanzien van de besnijdenissen die in Frankrijk bij de twee oudste zusjes hebben plaatsgehad, kan wel voldoende worden vastgesteld wat er is gebeurd. De verklaring van de moeder wordt hierbij betrouwbaar geacht en de verklaring van de vader niet. Volgens de kamer kan worden vastgesteld dat beide ouders hebben bijgedragen aan de verwezenlijking van de feiten, met name door de slachtoffers samen naar de snijdster te brengen.

De ouders worden schuldig bevonden aan medeplichtigheid (*complicité*) bij het plegen van geweld tegen een minderjarige dat een vermindering heeft veroorzaakt, twee keer gepleegd. Beide ouders worden veroordeeld tot drie jaar *emprisonnement avec sursis*. Verder worden ze veroordeeld tot het betalen van 1 euro schadevergoeding en 500 euro kostenvergoeding aan de CAMS.

### 31. *Mw. Struik (uitspraak februari 2010)*

Deze zaak is bijgewoond door een van de onderzoekers, N.M.D. van der Aa; door medewerking van de behandelend *Avocat Général* kon het dossier ook worden ingezien.

De Soedanese vrouw Struik komt voor in het adresboekje van Greou (zie de tweede Greou-zaak, 20) en wordt daarom in 1995 samen met haar man verhoord door de politie in het kader van het onderzoek naar Greou. Vijf van haar dochters (ze heeft nog twee dochters, die om onduidelijke redenen niet worden genoemd) en één dochter (Heather) van de tweede vrouw van haar man, worden ook medisch onderzocht, waarbij blijkt dat er vijf meisjes zijn besneden. De jongste van de onderzochte meisjes (Tamara, dan acht maanden

oud) is niet besneden. Onder de besneden meisjes zijn Petunia (geboren in 1990) en Hyacinth (geboren in 1987), die beiden de Franse nationaliteit hebben. Uit de *carnets de santé* van de kinderen blijkt dat ze allemaal regelmatig zijn onderzocht door PMI-artsen, maar dat nooit is geregistreerd dat ze zijn besneden. De politie verhoort vervolgens een arts van het PMI. Deze verklaart niet de behandelend arts van de meisjes te zijn geweest, maar geeft aan dat VGV heel erg wordt gevonden en dat artsen het altijd zullen melden als ze het zien.

Beide ouders verklaren Greou niet te kennen en stellen dat de VGV heeft plaatsgevonden in Mali. Om deze reden worden ze niet verder vervolgd.

Tien jaar later, in 2005, zit Heather op de middelbare school. Haar vader is inmiddels (in 2003) overleden. Heather geeft in dit jaar bij de schoolzuster van haar middelbare school aan dat ze, toen ze klein was, seksueel is misbruikt door haar halfbroer (een zoon van mevrouw Struik). De schoolzuster doet hiervan aangifte en er wordt een *enquête* geopend. In het kader van het onderzoek worden alle minderjarige (half-)zusjes van Heather onderzocht door een forensisch arts. De meeste halfzussen (dochters van mevrouw Struik) zijn inmiddels volwassen, alleen Hyacinth en Petunia (inmiddels respectievelijk 17 en 14 jaar oud) worden onderzocht. Bij dit onderzoek kan geen seksueel trauma worden vastgesteld, hoewel ze tegen de arts beiden verklaren op jonge leeftijd te zijn misbruikt door hun oudere broer. Tijdens het medisch onderzoek stelt de forensisch arts wel vast dat de meisjes besneden zijn en hij meldt dit in zijn rapport. De meldster zelf weigert te worden onderzocht en haar zusjes, die ook niet eerder waren onderzocht, blijken niet te zijn besneden.

Naar aanleiding van de ontdekking van de VGV bij de twee meisjes wordt een nieuwe *enquête* geopend. Bij verhoor verklaren de meisjes niets meer te weten van hun besnijdenis, maar hun moeder zou wel verteld hebben dat ze een keer samen naar Afrika zijn gereisd toen ze nog heel jong waren.

In het kader van het onderzoek wordt ook een, nog niet eerder genoemde, meerderjarige besneden dochter van mevrouw Struik ontdekt, deze weigert echter mee te werken aan het onderzoek. Daarom wordt hiernaar geen verder onderzoek gedaan. Zij verklaart tegen een sociaal werkster (ze zit in een beschermd wonen omgeving van de departementale gezondheidsdienst) dat haar broer haar heeft misbruikt toen ze klein was en dat ze is besneden toen ze heel klein was door een snijdster. De naam van de snijdster is Greou. Deze zus neemt contact op met de politie. Ze verklaart uitdrukkelijk dat ze geen aangifte wil doen en dus ook geen *plainte* in wil dienen, maar dat ze is besneden, uitgehuwelijkt tegen haar wil, dat ze is verkracht en is ontvoerd en opgesloten.

Mevrouw Struik wordt onder *garde à vue* geplaatst en verhoord. Tijdens haar verhoor verklaart ze dat ze al eerder is verhoord ten aanzien van VGV, in het kader van de Greou zaak, tien jaar eerder. Ze verklaart dat ze met Hyacinth en Petunia naar Afrika is gegaan om ze daar te laten besnijden, elk toen ze ongeveer twee jaar was, want in Afrika is dat niet verboden. Het vliegticket zou ze van haar man hebben gekregen. De verbalisanten wijzen er hierbij op

dat de twee meisjes de Franse nationaliteit hebben en dat VGV dan wel verboden is. De moeder geeft hierbij toe dat haar dochters de Franse nationaliteit bezitten. De moeder blijft ontkennen dat ze Greou kent en verklaart dat al haar dochters in Afrika zijn besneden.

Beide meisjes worden, in het bijzijn van hun moeder, weer onderzocht door een forensisch arts, waarbij wordt bevestigd dat ze zijn besneden.

Een gerechtelijk vooronderzoek wordt in 2006 geopend en de *juge d'instruction* maakt mevrouw Struik tot voorwerp van onderzoek. Hij geeft hierbij een *commission rogatoire* uit met hele specifieke opdrachten voor de politie.

De tweede vrouw van de heer Struik (moeder van de aangeefster) wordt ook verhoord. Ze verklaart dat ze haar dochters niet heeft laten besnijden omdat ze tegen VGV is. Alleen een van haar dochters, de aangeefster, heeft ze op last van haar man meegegeven aan mevrouw Struik toen deze naar Afrika ging, volgens haar man om familie te bezoeken. Uit forensisch onderzoek blijkt ook dat de ander dochters van deze vrouw niet zijn besneden.

In 2007 acht de *juge d'instruction* voldoende bewijs aanwezig tegen Halima inzake de besnijdenis van Hyacinth en Petunia en verwijst de zaak naar de *chambre correctionnel* van Bobigny (overigens zonder duidelijk te maken hoe de feiten gekwalificeerd moeten worden), waar de zaak in 2008 wordt behandeld. De advocaat van mevrouw Struik vordert hier succesvol de niet-ontvankelijkheid van de zaak wegens een vervolgingsgebrek. Het *ministère public* gaat tegen deze beslissing in beroep.

Op 18 november 2009 wordt het beroep behandeld door het *tribunal correctionnel* van het *cour d'appel*. Bij de zitting blijkt dat mevrouw Struik een fax heeft gestuurd waarin ze aangeeft dat ze niet kan komen omdat ze in het buitenland zit. De zaak wordt verzet naar 6 januari 2010. Op deze zitting is mevrouw Struik weer niet aanwezig, maar haar advocaat wel. De advocate is door de verdachte gemachtigd om haar ter zitting te vertegenwoordigen.

Op 10 februari 2010 doet de *chambre correctionnel* van het *cour d'appel* van Parijs uitspraak. Het hof vernietigt hierbij de beslissing van het *tribunal correctionnel*. De feiten zijn gekwalificeerd als *délits* en zijn niet gepleegd in Frankrijk, terwijl de slachtoffers geen *plainte* hebben ingediend. De Franse wet bepaalt inderdaad dat vervolging van *délits* die in het buitenland zijn gepleegd, niet mogelijk is tenzij er een *plainte* is ingediend door het slachtoffer (113-7 Jo. 113-8 CP). Bij wet van 4 april 2006 is art. 222-16-2 CP toegevoegd, dat onder andere bepaalt dat wanneer in het buitenland geweld is gepleegd tegen een minderjarige en dit geweld een vermindering tot gevolg heeft gehad, voor vervolging niet nodig is dat het slachtoffer een *plainte* indient. De vervolging is in mei 2006 (na de wetswijziging) aangevangen, dus deze vervolging is rechtsgeldig.

De *chambre correctionnel* van het *cour d'appel* acht bewezen dat mevrouw Struik medeplichtig is geweest aan geweld tegen een minderjarige dat een vermindering heeft veroorzaakt, tweemaal gepleegd. Mevrouw Struik wordt veroordeeld tot een jaar voorwaardelijke gevangenisstraf.